

Міністерство освіти і науки України
Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ
У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ:
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК**

Випуск 6

Прилуки – 2017

УДК 378.147
ББК 74.00
Т 11

Редакційна колегія:

Шакура Юлія Олександрівна – кандидат філологічних наук, заступник директора з виховної роботи Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка;

Мельничук Оксана Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з навчально-методичної роботи Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка;

Кочерга Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, голова циклової комісії викладачів педагогіки та психології Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І. Я. Франка.

Т 11 Теорія і практика сучасної освіти у ВНЗ I–II рівнів акредитації : науково-методичний збірник / відпов. ред. і упор. О.М. Кочерга. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2017. – Випуск 5. – 255 с.

Видання призначене для викладачів педагогічних ВНЗ I-IV рівнів акредитації, працівників органів управління освітою, у підпорядкуванні яких перебувають ці заклади, представників наукових установ, громадських організацій, науковців, студентів, інших осіб, яких цікавлять питання діяльності педагогічних коледжів, училищ в Україні на сучасному етапі.

Матеріали друкуються в авторській редакції мовою оригіналу.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за їх зміст, достовірність поданих фактів, цитат, власних імен, статистичних даних тощо.

Редактори збірника не завжди поділяють погляди авторів.

Усі права захищені. При використанні матеріалів збірника посилання на джерело є обов'язковим.

**УДК 378.147
ББК 74.00**

© О. М. Кочерга, головний редактор, 2017
© НДУ ім. М.Гоголя, 2016

ЗМІСТ

Теорія і методика професійної підготовки у сучасних коледжах, училищах

Котеленець Віктор. Проблеми розвитку креативного мислення вчителя в сучасній науковій літературі	7
Кочерга Ольга. Використання освітньо-виховного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін у формуванні соціальної відповідального майбутнього вчителя	12
Кумейко Галина. Підготовка майбутніх учителів до здійснення патріотичного виховання молодших школярів	30
Кушнір Сергій. Формування комунікативної компетентності студентів ВНЗ у процесі навчання	37
Миненко Любов. Показники багатопланової діяльності навчального закладу в забезпеченні якості підготовки майбутніх фахівців	42
Покотило Світлана. Реалізація компетентнісного підходу у підготовці студентів педагогічного коледжу в сучасному освітньому середовищі при вивченні предметів математичного циклу	48
Помігусь Олександр, Помігусьва Лариса. Формування професійної компетентності студентів спеціальності "Технологічна освіта" у контексті культурно-освітнього середовища коледжу	54
Радченко Олександр. Теоретичні особливості навчання майбутніх учителів технологій з дисципліни "Безпека життєдіяльності"	59
Шатковська Алла. Історична спадщина І.Франка в українській історіографії.....	65
<u>Педагогічний супровід становлення майбутніх фахівців у ВНЗ I-II рівнів акредитації</u>	
Войтенко Світлана. Ржищівські стежки Ліни Костенко	69
Гришко Тетяна. Формирование творческой личности на занятиях филологических дисциплин.....	74
Дмитренко Ніна. Коучинг як сучасна технологія розкриття потенціалу людини з метою максимального підвищення її ефективності в роботі	81
Довженко Анатолій. Основні принципи музичного виховання молоді в європейських країнах.....	87
Євсєєва Ольга. Значущість народно-календарного свята Великодня	92

Лисенко Олена. Література рідного краю. У пошуках справжнього щастя (за кінороманом С.Маринчика "Квітка Папороті").....	101
Лоха Надія. Інформаційно-комунікаційні технології як сучасний інструмент забезпечення якості освіти	106
Люлька Лідія. У світі Франкової казки.....	112
Рябоконт Наталія. Використання кейс-методу на заняттях у ВНЗ ...	118
Суддя Зоя. Використання дитячої художньої літератури у навчально-виховному процесі сучасного ДНЗ у контексті педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського	123
<u>Кращий педагогічний досвід у галузі професійної діяльності майбутніх фахівців</u>	
Верхогляд Ірина. Особливості формування основ здорового способу життя у молодших школярів	131
Іваненко Світлана. Використання інформаційних технологій на заняттях культурології	133
Катасва Тетяна. Сутність, мета і завдання опорної школи з впровадження ідей В.О. Сухомлинського (з досвіду роботи)	138
Люлька Лідія. Творча спадщина В.О. Сухомлинського на заняттях українського мови та методики навчання українського мови	141
Олійник Віталій. Формування інформаційної компетентності студентів на заняттях інформатики	146
Пастушенко Наталія. Педагогічні умови формування у старших дошкільників узагальнених уявлень про соціальносхвалювальні та неприйнятні форми і засоби самовираження	154
Помігуєв Олександр, Хоменко Іван. Види завдань з технічного конструювання для учнів технічних гурткових занять	160
Прокопенко Світлана. Використання інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення біології.....	163
Радченко Роксолана. Phenomenon of neologisms in the modern English language	166
Стовпник Л.М. Формування основ патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства з використанням інноваційної технології.....	171

Шевченко Наталія. Інтерактивні технології навчання на уроках зарубіжної літератури 178

Науково-дослідна робота студентів: результати творчого пошуку

Андрейчук Лілія. Педагогічний аналіз як важливий засіб стимулювання самоосвіти педагога 187

Валько Валерія. Методика організації спостережень за змінами в живій та неживій природі 190

Гайдук Анна. Використання завдань з логічним навантаженням як засіб розвитку мислення учнів..... 193

Гриб Юлія. Формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку засобами ігрової діяльності..... 198

Каломбет Анастасія. Діагностика особливостей пам'яті молодшого школяра як науково-практична проблема 201

Коваленко Тетяна. Дидактичні ігри як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках природознавства 204

Ковган Анжела. Застосування ІКТ на уроках англійської мови в початковій школі як засіб підвищення якості навчання молодших школярів 206

Корявець Юлія. Розвиток критичного мислення при розв'язуванні типових задач у 3-4 класах 210

Линдіна Анастасія. К вопросу формирования языковой компетенции младших школьников на уроках русского языка 213

Мельник Людмила. Науково-дослідна спрямованість педагогічної практики як засіб формування професійної компетентності майбутніх педагогів 217

Нечта Світлана. Урахування типу темпераменту особистості в організації навчальної діяльності молодших школярів 221

Пасічник Олександра. Аналіз проблеми обдарованості у психолого-педагогічній літературі 226

Радіоненко Тетяна. Водна стихія в поезії Євгена Маланюка 231

Романченко Сніжана. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках математики 235

Черненко Анна. Природоохоронна діяльність на Прилуччині: заказники 238

Шевель Олександр. Використання хмарних технологій на уроках інформатики	241
Шевченко Марина. Соціально-функціональне призначення дитячих видань	245
Шостак Максим. Використання мережних технологій на уроках інформатики у початковій школі	247

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У СУЧАСНИХ КОЛЕДЖАХ, УЧИЛИЩАХ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

*Віктор Котеленець,
викладач-методист,
викладач психолого-педагогічних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*

Кардинальні перетворення, які відбуваються в освіті у зв'язку з інтеграцією України в Європейський освітній простір, істотно впливають на стратегію і тактику розвитку вищої школи. Передусім це стосується підготовки майбутнього вчителя. Від педагога в сучасних умовах вимагається здатність до творчого, креативного мислення та інноваційної діяльності, до самостійності й нестандартності рішень, інтелектуальної компетентності. Значення формування творчого мислення в цьому процесі зумовлюється тим, що воно визначає продуктивно-створювальну спрямованість особистості майбутнього вчителя, є базовим детермінантом професійної творчості, сприяє розвитку творчого потенціалу фахівця і його самоактуалізації у професійній сфері. Сучасні вимоги до вчителя зумовлюють перегляд традиційних уявлень про зміст його підготовки, використання інноваційних технологій його професійного становлення.

Інноваційна за змістом і характером динаміка світових тенденцій розвитку вищої освіти, орієнтованої на креативну особистість, вимагає від України вибору випереджувальної моделі подальшого розвитку педагогічної освіти та переходу до нових моделей підготовки майбутнього вчителя. Інновації стають тим механізмом, який дає змогу здійснити процес випереджувального розвитку вищої педагогічної освіти та забезпечити можливість вільного розвитку суб'єктів навчального процесу, право вибору майбутнім учителем власної концепції педагогічної праці.

Результати емпіричного аналізу дають змогу стверджувати, що педагогічна діяльність вимагає від вчителя компетентного та нестандартного вирішення ситуацій, пов'язаних із навчанням та вихованням дітей, які неможливо вирішити за допомогою лише норми або алгоритму дії, вони є сферою прояву творчих можливостей і креативного педагогічного мислення. Але більшість учителів вважає, що такі рішення приймаються на основі заданих дидактико-методичних схем та чинних стереотипів шкільної практики, і, як наслідок, не містять відповідної аналітичної діяльності вчителя та творчо-індивідуального підходу до прийняття педагогічного рішення. Тому можна стверджувати, що формування креативного мислення майбутнього вчителя пов'язане з пошуком нових підходів до професійно-педагогічної підготовки студентів.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що в сучасній педагогічній науці існують об'єктивні передумови для дослідження проблеми розвитку креативного мислення студентів вищого педагогічного закладу в процесі освіти. Однак, водночас, у загальному огляді наукових джерел про професійне становлення майбутнього педагога не виявлено спеціальних

праць, присвячених формуванню креативного мислення майбутнього вчителя. Особливої актуальності набувають питання обґрунтування сутності і психологічних механізмів, критеріїв, показників і рівнів сформованості такого мислення, методики діагностики й моніторингу творчого мислення, педагогічних умов і основних шляхів розвитку креативного мислення студентів в умовах університетської освіти.

Проведений аналіз практичної підготовки майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах свідчить про те, що студенти часто не здатні самостійно ставити та вирішувати педагогічні проблеми, бачити реальні педагогічні завдання та нестандартні способи їх вирішення, моделювати розвивально-творчі ситуації, відходити від шаблону і традицій в організації навчально-виховної роботи, визначати індивідуальні траєкторії розвитку окремих учнів, актуалізувати механізми професійного самовдосконалення на основі педагогічної рефлексії, тобто саме тих аспектів педагогічної діяльності, які вимагають розвиненого креативного педагогічного мислення.

Результати аналізу теоретичних напрацювань науковців, практичного досвіду підготовки студентів у педагогічних університетах до майбутньої професійної діяльності дають можливість говорити про суперечності процесу формування креативного мислення майбутніх вчителів, які мають місце у навчально-виховному процесі вищої школи, між: 1) *об'єктивною вимогою суспільства у формуванні сучасного креативного вчителя*, здатного до самостійного цілепокладання в педагогічній діяльності, аналізу педагогічних реалій, моделювання сучасного навчально-виховного процесу на основі професійних цінностей і педагогічних компетентностей, та *недостатнім рівнем сформованості* креативних здібностей, професійної активності та педагогічної рефлексії; 2) *необхідністю продукувати нові педагогічні ідеї*, швидко вирішувати проблемні ситуації та нестандартні завдання, реалізувати сформовані компетентності на рівні прийняття креативних педагогічних рішень, виявляти готовність до інноваційної педагогічної діяльності на основі розвиненого креативного мислення та *традиційною системою університетської підготовки* майбутнього вчителя, спрямованої на формування репродуктивного мислення та здатності вирішувати педагогічні задачі за алгоритмом; 3) *необхідністю організації професійного самовдосконалення* на основі розвитку креативного підходу до оволодіння знаннями й уміннями та *недостатньою інформованістю студентів про сутність креативності*, механізми оволодіння нею і спрямованістю навчальних дисциплін на професійно-творчий саморозвиток.

Отже, особливості розвитку сучасної вищої педагогічної освіти зумовлюють необхідність створення системи підготовки майбутнього вчителя, яка б поєднувала традиційні та інноваційні підходи до формування його педагогічної компетентності, і передусім, креативного мислення як ключової компетентності майбутнього вчителя.

На основі аналізу сучасної наукової літератури встановлено, що креативне мислення як філософська категорія має такі особливості:

це продуктивний процес створення нових, оригінальних, соціально значущих продуктів на основі єдності усвідомлених (логічних) та неусвідомлених (інтуїтивних) моментів;

воно є атрибутом діяльності, а також набутою через діяльність властивістю, тому саме продуктивна навчальна діяльність та включення в

неї студента є необхідною умовою розвитку здатності до креативності; 3) відображення (мислення) і креативність є близькими, але не тотожними видами діяльності: відображення є основою креативності, а креативність – якісно вищим рівнем сформованості мислення; 4) креативне мислення, як філософська категорія, характеризується такими моментами, як репродуктивність і продуктивність. Їх взаємозв'язок полягає в тому, що продуктивна діяльність можлива лише при включенні репродуктивних елементів у творчий процес суб'єкта; 5) елементами креативного мислення в науковій гносеології є рефлексія, яка пов'язана з вибором засобів, норм, методів, форм духовної та практичної діяльності, спрямованих на досягнення певного результату; вона супроводжується двома протилежними діями: критичним і творчим [3].

Загальні та специфічні особливості творчої педагогічної діяльності виявлені в працях Ф. Гонололіна, О. Щербаківа, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, В. Кан-Каліка, Н. Нікандрова, Л. Фридмана, Ю. Кулюткіна, Г. Сухобської, В. Загвязинського та ін. Творча діяльність учителя визначається дослідниками неповторністю її продукту – сформованою особистістю учня у всьому багатстві її індивідуальної своєрідності [2].

Аналіз наведених вище праць, присвячених проблемам педагогічної творчості, дає можливість говорити про кілька підходів до розуміння сутності педагогічної творчості та співвідношення її з креативним педагогічним мисленням. Перший підхід – *гуманістичний*, сутністю якого є пов'язання педагогічної творчості із неповторністю її продукту, особистістю студента, наголошується при цьому на цінності та значущості продукту творчості (Ф. Гоноболін, В. Загвязинський, Маркова, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, В. Сухомлинський та ін.). Сутність креативного мислення в цьому випадку визначається здатністю до нестандартних способів вирішення педагогічних ситуацій, які приводять до позитивних результатів у розвитку особистості учня [7].

У другому підході – *продуктивному* – при визначенні педагогічної творчості і креативності акцент робиться на результативності, ефективності й доцільності педагогічної діяльності (М. Никандров, І. Раченко, Н. Руденко та ін.). Креативне педагогічне мислення забезпечує ефективні рішення з оптимізації навчально-виховного процесу, нестандартні педагогічні рішення мають бути оптимальними та оригінальними [4].

Третій підхід – *особистісний* – розглядає педагогічну креативність через майстерність особистості вчителя, його особистісні якості, вмотивованість (Ю. Азаров, В. Кан-Калік, В. Краєвський, Н. Кухарев, П. Підкасистий та ін.). Найголовнішим вважається прагнення вчителя підвищити власний інтелектуальний рівень, вмотивованість на потребу в новизні, самовдосконаленні, прагнення до педагогічного пошуку, активність та самостійність. Здатність до креативного мислення визначає ці можливості [1].

У четвертому підході – *інноваційному* – педагогічна креативність ідентифікується з педагогічною інноватикою (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Н. Тарасевич та ін.) [6], спрямованістю на визначення та вирішення педагогічних завдань новими шляхами. В. Сластьонін при цьому виокремлює рівні педагогічної творчості (репродуктивний, репродуктивно-творчий, творчо-репродуктивний, творчий та евристичний). Значення

творчого мислення значно розширюється і полягає не лише в тому, щоб винайти оригінальне рішення, але й в тому, щоб втілити його в практику [7].

Сутність креативного мислення, як психолого-педагогічної категорії, полягає в особливостях процесу мислення, які приводять до пізнавально-творчих результатів (оригінальності, новизні ідей, суджень); спрямованості розумового процесу на вирішення певного завдання або проблеми; наявності мотивації у досягненні пізнавальної мети; структурованості процесу мислення у такий спосіб: виникнення проблемної ситуації, спрямованість на активні дії, вирішення завдання; віднесеності до рефлексивного типу свідомості, який реалізується через такі здібності: аналіз, рефлексія; суб'єктивності отриманого творчого результату; відсутності суспільно значущої наукової новизни в результатах творчості у студентів не змінює якості самого процесу мислення; наявності синонімічних підходів до визначення сутності категорії креативного мислення, які акцентують увагу на різних його аспектах: а) нешаблонне мислення, сутністю якого є створення нових ідей (Е. де Боно); б) креативне мислення як здатність до різнобічного мислення (Дж. Гілфорд); в) продуктивне мислення як протилежність репродуктивному, характеризується високим ступенем новизни отриманого продукту, його оригінальністю (З. Калмикова); г) евристичне мислення – процес, спрямований на створення нових освітніх продуктів на основі трьох інтегративних здібностей: креативних, когнітивних та організаційно-діяльнісних (А. Хуторський) [9].

У структурі креативного мислення виокремлюють два нерозривно пов'язаних компоненти: процесуальний (динамічний) та особистісний. Творче, креативне мислення як процес – це аналіз, синтез, узагальнення, які здійснюються на основі нових знань і вмінь. Особистісний аспект креативного мислення містить такі складові: мотивацію, рефлексію та емоції людини [5].

Мотивація креативного мислення визначає спрямованість розумового процесу на вирішення певного завдання, оскільки будь-який розумовий акт суб'єкта впливає з тих чи інших мотивів. Серед мотивів творчості людини вирішальна роль належить пізнавальному інтересу та мотиву досягнень. Сутність мотивації досягнення у творчості – це прагнення самоактуалізації, самоефективності, самоствердження.

Важливим компонентом креативного мислення є рефлексія. Вона відіграє провідну роль у реалізації особистісної зумовленості творчого процесу як один з механізмів формування креативного мислення. Значення рефлексії у структурі креативного мислення зумовлене необхідністю самоаналізу для розгортання творчого процесу. Рефлексія виконує такі функції: 1) аналіз власної особистості; 2) аналіз власного мислення; 3) аналіз наявних знань; 4) самоспостереження. Креативному мисленню притаманні два типи рефлексії, а саме: інтелектуальна та особистісна [3].

Емоційна регуляція креативного мислення підтверджує положення про суб'єктивність мислення. Взаємовідношення емоцій і мислення полягають у тому, що мислення як реальний процес є єдністю інтелектуального та емоційного, це означає, що емоції є структурним компонентом творчого мислення. До інтелектуальних емоцій належать емоції новизни, здогадки, враження, здивування, істинності та хибності.

Ретроспективний аналіз категорії креативного мислення, генезис проблеми розвитку творчого мислення, визначення структури цього

феномену дають змогу визначити стан сформованості креативного мислення майбутніх учителів в умовах університетської освіти.

Цьому сприяє *діагностична модель* визначення та моніторингу стану сформованості креативного мислення студентів, яка включає систему критеріїв, показників та рівнів сформованості креативного мислення та методику його діагностики у майбутнього фахівця.

Складність структури креативного мислення зумовлює необхідність визначення множинності критеріїв та показників. Серед критеріїв оцінки рівня сформованості креативного мислення можна назвати такі: педагогічна компетентність, творча вмотивованість, інтелектуально-творчий потенціал, креативність.

На основі цих критеріїв і показників можна виокремити три рівні розвитку творчого мислення з позицій системного підходу: перший рівень (низький) несамотійної активності; другий (середній) – евристичний; третій (високий) – креативний.

Розроблена відповідно до визначених критеріїв, показників та рівнів сформованості творчого мислення майбутнього вчителя зазначена методика діагностики дає змогу виявити індивідуально-типологічні особливості формування креативного мислення студентів і визначити впливи на нього різних умов навчання. Основними принципами її побудови є такі: проблемність (продуктивність розумової діяльності можна визначити лише в процесі самостійного розв'язання педагогічних проблем-задач) та моделювання (ситуацію творчого мислення у навчальному процесі потрібно спеціально моделювати). Тому ця методика й отримала у дослідників назву – *проблемно-модельована* [2].

Аналіз даних етапу констатації експерименту свідчить про те, що до початку експерименту між контрольною та експериментальною групами істотних відмінностей за сумою всіх показників не спостерігалось. Високий рівень креативного мислення в контрольній групі було виявлено у 21 % студентів, а в експериментальній – 21,8 %; середній – у контрольній 42,3 %, а в експериментальній – 37,9 %; низький рівень – у контрольній 37,5 %, а в експериментальній – 40,3 %. В обох групах домінував середній і високий рівень розвитку креативного мислення.

З огляду на це можна зробити висновок про необхідність теоретичного обґрунтування концепції і системи формування креативного мислення майбутнього, вчителя в умовах професійної освіти та розробки й експериментальної перевірки технологи та психолого-педагогічних умов, які сприятимуть формуванню креативного мислення майбутніх фахівців. [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаров Ю. Искусство воспитания / Ю.Азаров. – М., 1985. – 302 с.
2. Акімова О. В. Розвиток творчого мислення майбутнього вчителя: методичні рекомендації / О.Акімова. – Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2008 – 150 с.
3. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: Монографія / О.Акімова. – Вінниця: Вінницька міська друкарня, 2007. – 352с.
4. Кан-Калик В., Никандров М. Педагогическое творчество / В.Кан-Калик, М.Никандров. – М., 1990. – 245 с.

5. Котеленець В. М. Особистісно-креативний підхід у професійній підготовці молодших спеціалістів: Навчально-методичний посібник / В.М.Котеленець. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 77 с.

6. Кузьміна Н. В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В.Кузьміна. – М.: Высш. шк., 1990. – 119с.

7. Маркова А. Н. Психологія професіоналізму / А.Н.Маркова. – К., 2001. – 312 с.

8. Педагогіка професіонального образования / Под ред. В.А. Слостенина. – М.: Изд. центр "Академия", 2004. – 368 с.

9. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика / В.Хуторской. – М.: Изд-во "УНЦ ДО", 2005. –222 с.

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

*Ольга Кочерга,
канд. пед. наук,
викладач-методист,
викладач психолого-педагогічних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка*

Сучасні трансформаційні процеси, пов'язані з входженням України до міжнародної спільноти, вимагають від системи освіти більш досконалої підготовки педагогічних кадрів. Від педагогічної майстерності вчителя, його громадянської позиції й усвідомленої соціальної відповідальності залежить повноцінна соціалізація учня, досягнення ним у майбутньому своїх смислових завдань життєдіяльності, гармонії і злагоди з довкіллям.

У ході дослідження проблеми формування соціальної відповідальності у майбутніх учителів початкової школи були виділені педагогічні умови підвищення ефективності процесу формування соціальної відповідальності студентів педагогічного коледжу, основними серед яких є: формування соціальної відповідальності студентів через освітньо-виховний потенціал навчальних дисциплін; спрямованість педагогічної практики на формування навичок відповідальної поведінки; формування соціальної відповідальності засобами позааудиторної виховної роботи як одного із важливих компонентів виховання студентів педагогічного коледжу.

Метою статті є аналіз можливостей психолого-педагогічних дисциплін у забезпеченні процесу формування у студентів педагогічного коледжу знань та уявлень про соціальну відповідальність вчителя, вироблення у них стійких поглядів та переконань, які б стали мотивами їх соціально відповідальної поведінки, яка виділена нами як одна із важливих умов оптимізації процесу формування соціальної відповідальності майбутнього вчителя.

Насамперед зазначимо, що формування соціальної відповідальності студентів через освітньо-виховний потенціал навчальних

дисциплін потребує відповідного забезпечення цілісності у межах професійної підготовки. Це вимагає визначення конкретних дисциплін у навчальному плані, мета яких – формування соціальної відповідальності студентів. Таким предметним ланцюжком є низка дисциплін, що безпосередньо спрямовані на формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, у структурі якої соціальна відповідальність посідає одне з важливих місць. Психолого-педагогічна, або загальнопедагогічна, підготовка в цьому ланцюжку відіграє особливо важливу роль. Вона включає вивчення в процесі навчання таких дисциплін: вступ до спеціальності, педагогіка, загальна психологія, вікова і педагогічна психологія, основи педагогічної творчості, сучасні педагогічні технології, основи педагогічного менеджменту, спецкурс "Основи формування соціальної відповідальності". У процесі аналізу навчальних програм дисциплін психолого-педагогічного циклунами було визначено можливості використання освітнього-виховного потенціалу кожної з них щодо формування соціальної відповідальності студентів – майбутніх учителів початкової школи (див. табл. 1).

Таблиця 1

Навчальні дисципліни психолого-педагогічного циклу, які сприяли формуванню соціальної відповідальності студентів педагогічного коледжу

Знання, уміння, навички	Назва навчальної дисципліни	Курс
Знання про роль учителя у житті суспільства, його функції	Вступ до спеціальності	I курс
Знання про структуру, зміст, характер та особливості професії вчителя початкової школи	Вступ до спеціальності, Педагогіка	I курс II курс
Знання про вимоги суспільства до особи вчителя, про професіограму вчителя початкової школи	Вступ до спеціальності Школознавство	I курс IV курс
Знання про суть соціальної відповідальності як важливої професійної якості в структурі вчителя, її структурні компоненти, шляхи формування	Вступ до спеціальності Педагогіка Педагогічна психологія Спецкурс "Основи формування соціальної відповідальності вчителя"	I курс II-IV курс III курс III курс
Знання про предмет, інстанцію відповідальності	Спецкурс "Основи формування соціальної відповідальності вчителя"	III курс
Знання нормативних документів у галузі освіти, їх положень щодо професійного становлення особистості вчителя	Педагогіка Школознавство Основи педагогічного менеджменту	II-IV курси IV курс IV курс
Навички відповідального виконання завдань педагогічної діяльності	Основи педагогічної майстерності	IV курс III курс

	Спецкурс формування відповідальності вчителя	"Основи соціальної відповідальності вчителя"	
Навички рефлексії	самоаналізу,	Вступ до спеціальності Психологія Спецкурс формування відповідальності вчителя Основи педагогічної майстерності	I курс II курс III курс IV курс

Проаналізуємо можливості формування соціальної відповідальності через зміст навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності", вивчення якої передбачено у першому семестрі. Саме вона відкриває весь цикл психолого-педагогічних дисциплін і логічно пов'язана з основними теоретичними курсами педагогіки та психології. Метою дисципліни "Вступ до спеціальності" є розкрити перед студентами перспективи і шляхи оволодіння професійною діяльністю вчителя, сприяти підготовці першокурсників до педагогічної практики. У напрямку формування соціальної відповідальності даний курс має важливе значення: у студентів-першокурсників формуються загальні уявлення про структуру, зміст, характер і специфіку майбутньої професійної діяльності, особливості професійного становлення. Вивчення цієї дисципліни передбачає пробудження у студентів інтересу до педагогічної теорії, до прогресивного педагогічного досвіду, має забезпечити формування установки на оволодіння професійними знаннями, необхідними для педагогічної діяльності. Студенти вивчають питання, що стосуються етики вчителя, особливостей його взаємодії з учнями, їх батьками, педагогами-колегами, але вони не сприймаються майбутнім вчителем як методологія педагогічної дії, оскільки подаються занадто рано, коли ще не засвоєно базових психолого-педагогічних понять.

Провідним у системі професійної загальнопедагогічної підготовки вчителів є курс "Педагогіка", оскільки він концентрує в собі методологічні, теоретичні й методичні основи навчально-виховного процесу. Завдяки йому майбутні педагоги оволодівають теорією навчання і виховання, практичними вміннями і навичками, усвідомлюють соціальне значення особи вчителя і роль педагогіки у формуванні особистості вихованця.

Важливу роль у професійному становленні вчителя відіграє курс "Психологія". Вивчення умов і основних закономірностей формування особистості, розвитку її психічних процесів та індивідуально-психологічних особливостей сприяє самопізнанню студентів та організації їхнього саморозвитку. Це допомагає майбутньому вчителю виявити й оцінити власні можливості, пізнати особистісні якості та співставити їх з тими вимогами, яких потребує майбутня професійна діяльність. Знання вікових та індивідуальних особливостей дітей забезпечує розуміння їхньої психіки, створює передумови для здійснення індивідуального підходу до кожного учня, що є однією з головних вимог суспільства, яка пред'являється до особистості вчителя в сучасних умовах. Цей курс дає уявлення про психологію педагогічної діяльності, сприяє формуванню педагогічних здібностей і вмінь, розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя, що

є важливими сторонами його педагогічної діяльності й умовою успішного виконання професійних завдань.

Єдність курсів педагогіки і психології забезпечує загально-теоретичний фундамент професійної підготовки майбутнього вчителя, що має особливо важливе значення у збагаченні когнітивно-ціннісного та емоційно-мотиваційного компонентів соціальної відповідальності студента. У свою чергу, вони тісно пов'язані з курсом "Основи педагогічної майстерності", в якому розкрито сутність майстерності сучасного вчителя і визначено шляхи її становлення. На особливу увагу заслуговують система формування культури мислення студента, спілкування з учнями, навичок саморегуляції поведінки, елементи тренінгу психофізичного апарату вчителя і педагогічний тренінг для моделювання ситуацій під час розв'язання професійних завдань. Це особливим чином впливає на формування поведінкового компонента соціальної відповідальності. Варто вказати на той факт, що даний курс викладається в 7-му семестрі, що, на нашу думку, дещо запізно. Саме такий підхід веде до занепаду методологічного рівня, зміщення акцентів, формування установки на практицизм. Тому логіка цілеспрямованого формування соціальної відповідальності в межах цих дисциплін пов'язана з динамікою формування досліджуваного утворення і передбачає таку послідовність професійного розвитку соціально відповідального студента-майбутнього вчителя відповідно до змісту навчання: актуалізація емоційного та інтелектуального потенціалів, гуманістичної спрямованості студента, ознайомлення з особливостями педагогічної професії, суспільними вимогами до особистості вчителя, змістом його професійної діяльності; усвідомлення нормативних засад педагогічної професії, формування уявлень про соціальну відповідальність як важливу професійну якість учителя, її структуру, шляхи формування; відпрацювання педагогічних умінь і навичок відповідального виконання функціональних завдань педагогічної діяльності; розвиток рефлексії і самоаналізу.

Вчені-теоретики і педагоги-практики обґрунтовують недостатнє використання потенціалу психолого-педагогічних дисциплін у професійній підготовці майбутнього вчителя та необхідність активізації їх впливу у вирішенні даного питання. Серед недоліків організації навчального процесу у педагогічних ВНЗ, що є причиною відсутності у їхніх випускників таких якостей, як професійна відповідальність, стійкий інтерес до педагогічної діяльності, відповідний педагогічний світогляд, такт, творчість особистості, ініціативність, прагнення до професійного самовдосконалення, до творчого пошуку тощо. Дослідники відзначають, що стереотипне викладання гальмує запровадження в навчальний процес нових технологій, нетрадиційних форм викладання, веде до досить слабкого рівня застосування проблемних завдань, науково-дослідницької роботи студента, які сприяють формуванню у майбутнього педагога творчого мислення та соціальної відповідальності.

Це, у свою чергу, спонукало нас до пошуку та обґрунтування шляхів, які б забезпечили більш ефективний вплив психолого-педагогічних дисциплін на професійну підготовку майбутнього вчителя, активізували у нього стійкий інтерес до обраної професії, сприяли б формуванню у нього відповідальності за власне професійне становлення.

Формування соціальної відповідальності майбутнього педагога розглядається нами як тривалий, поетапний процес, який забезпечується

поєднанням змісту психолого-педагогічних дисциплін з використанням активних форм та методів навчання, залученням студентів до науково-дослідницької роботи, участі студентів у громадській роботі. Забезпечення навчального процесу цими компонентами є значним кроком на шляху вирішення проблеми становлення соціально відповідальної особистості майбутнього вчителя.

Ми виходили з того, що мета педагогічної підготовки повинна забезпечити таку пізнавальну діяльність, яка б задовольняла професійно-педагогічні потреби студентів, забезпечувала б цілеспрямованість і взаємозв'язок у реалізації мотивів, що буде служити основою формування соціальної відповідальності. Мета повинна відображати у своєму змісті, насамперед, єдність теорії й педагогічної практики.

Важливою умовою, що стимулює стійкість соціальної відповідальності, є взаємодія педагогічних знань і досвіду в професійному становленні студентів. Традиційні моделі педагогічної підготовки нівелюють інтерес студентів до майбутньої професійної діяльності у тому випадку, якщо ігнорується їхній власний досвід, коли вони залучаються до чужого досвіду, нав'язаного ззовні й психологічно необґрунтованого, особистісно неусвідомленого. В основі формування соціальної відповідальності лежать не знання як результат засвоєння певного змісту, а індивідуально пережиті, суб'єктивні знання й не завжди усвідомлювані моменти реальної педагогічної діяльності. У практиці ці два види знань складають основу формування соціальної відповідальності, звільняють свідомість майбутнього учителя від відпрацьованих операцій у стандартних та нестандартних педагогічних ситуаціях. У процесі оволодіння цими видами знань важливо опиратися на пошукову активність студентів.

Особливе місце у вивченні предметів психолого-педагогічного циклу відведено семінарським та практичним заняттям, проведення яких передбачається здійснювати у формі навчально-педагогічної, рольової гри, навчальної дискусії, навчального тренінгу, через використання імітаційного методу, методу аналізу конкретної ситуації, розв'язання педагогічних задач тощо.

У ході формувального етапу педагогічного експерименту при вивченні предметів психолого-педагогічного циклу нами використовувались нетрадиційні підходи до проведення практичних та семінарських занять. Їх призначення полягало в тому, щоб поглибити інтерес студентів до педагогічної діяльності, активізувати їх самостійність, творчу ініціативу, виробити професійні уміння та навички, необхідні вчителю.

Проаналізуємо лише деякі типи практичних-семінарських занять, які, на наш погляд, зможуть проілюструвати застосування інтерактивних методик у педагогічному коледжі.

На практичному занятті-конференції студенти "перевтілювалися" у дослідників з конкретної проблеми, що зазначалась у планах до заняття (здебільшого п'ять-шість питань). Студенти розподілялись на окремі групи: дослідників-доповідачів (п'ять осіб), опонентів (п'ять осіб), учасників конференції – більшість студентів. Обирався керівник секції та секретар. Викладач, залежно від мети заняття, виступав ментором або координатором-спостерігачем. Головне завдання полягало в тому, щоб підготувати студентів до участі у конференції. Питання до семінарського заняття були покладені в основу доповідей "науковців" з різних проблем, об'єднаних спільною темою. На практичному занятті такого типу мали місце

рольові ігри. Виступи учасників детально обговорювалися, аналізувалися, оцінювалися колективно. Наприклад, на занятті-конференції з теми "Сучасні проблеми сімейного виховання"(педагогіка, III-й курс) обговорювалися такі питання: "Спілкування батьків і дітей у сім'ях. Як його організувати?"; "Проблеми сім'ї, пов'язані з сімейним бюджетом"; "Труднощі об'єднання професійної та сімейної ролі жінки "; "Сучасний чоловік – батько дітей"; "Життя дітей в неповних сім'ях"; "Вплив батьківських розладів сім'ї на психіку та виховання дітей" і ін.

Практичне заняття-диспут, пов'язане з мотивацією діяльності студентів, передбачало розвиток їхніх комунікативних умінь, які так необхідні майбутньому вчителю, удосконаленню вміння вести дискусію, коректно ставити запитання, чітко та логічно на них відповідати. Крім того, такі заняття сприяли формуванню у студентів чіткої позиції щодо вирішення певної проблеми, вихованню відповідального ставлення до власного професійного удосконалення. Наприклад, підсумкове заняття з теми "Учитель, його соціальні функції" (педагогіка, II-й курс) передбачало включення студентів у обговорення наступних запитань: "Творчість педагога – це необхідність чи данина моді?"; "Діяльність творчого педагога – це власна ініціатива чи дія за наказом?"; "Педагог-творець – ерудит: він бачить не лише сьогоднішній, але й завтрашній день. Так це чи ні?"; "Я стверджую, що показником результативності учителя є урок. Як ви вважаєте?"; "Відкритий урок – це творчість учителя чи вистава? Яка ваша думка з цього приводу?" та ін.

Особливий інтерес проявляли студенти у ході практичного заняття за методом "снігова куля". Цей тип заняття складний за своєю методикою, проте відіграє важливу роль у підготовці спеціаліста до самостійної професійної діяльності. До планів практичних занять обов'язково додавалися проблемні дискусійні питання, вирішити які легше у невеликій групі. За вказівкою викладача студенти об'єднувалися у групи по двоє-троє, обговорювали проблему протягом 5 хв. Наступний крок – об'єднання маленьких груп по дві, а згодом – в одну-дві великі, і поступово аналізуючи складне питання, студенти збирали достатньо матеріалу та спільно вирішували проблему. До відповідей залучались переважно студенти, які обізнані з цим питанням, або ті, кого висувала група (групи). У такій спільній діяльності студенти знаходили вихід із ситуації, демонстрували власні варіанти вирішення проблеми, проявляли творче бачення проблеми.

Для студентів IV-х курсів організовувалось практичне заняття – захист курсової роботи. Таке заняття передбачало вироблення у студентів досвіду з підготовки стислого виступу, написанні рецензії на роботу тощо. Групу студентів розподіляли на авторів дослідної роботи (п'ять-шість осіб), рецензентів (п'ять-шість осіб), опонентів (п'ять-шість осіб), членів комісії, яка оцінювала виступи.

Важливого значення у формуванні соціальної відповідальності студентів відводили методу проектів. Застосовуючи метод проектів у навчанні студентів, ми дотримувалися наступних вимог: наявність освітньої проблеми, складність і актуальність якої відповідає професійній підготовці та життєвим потребам студентів; дослідницький характер пошуку шляхів вирішення проблеми; структурування діяльності студентів відповідно до класичних етапів проектування; моделювання умов для виявлення студентами навчальної проблеми; пошук шляхів вирішення проблеми; експертиза й апробація версій; конструювання підсумкового проекту (чи

його варіантів); захист, корекція і впровадження результатів проектної діяльності; самодіяльний характер творчої активності студентів; практичне або теоретичне (прикладне) значення результату діяльності до застосування (впровадження); педагогічна цінність діяльності студентів полягала в тому, що вони здобувають знання, розвивають особистісні якості, обґрунтовують необхідні способи мислення та дії.

Впровадження методу проектів у навчальний процес студентів здійснювався за чітким алгоритмом, враховуючи послідовність наступних чотирьох етапів: підготовчого, виконавчого, презентаційного та підсумкового.

Підготовчий етап проекту включав формулювання теми, систематизацію та виділення головної інформації. На даному етапі студенти обговорювали завдання, виявляли проблеми, висували пропозиції щодо розв'язання завдання, розподіляли ролі та визначали джерела інформації. Завершення підготовчого етапу передбачало обговорення в малих групах плану проектної роботи, формулювання мети та визначення кінцевого продукту проекту.

На виконавчому етапі студенти включалися до виконання проекту, а саме: обговорювали етапи презентації результатів, обирали оптимальний шлях до реалізації проекту, працювали з інформацією, проводили дослідження, синтезували та аналізували ідеї, оформляли проект. На цьому етапі студенти набували та удосконалювали уміння викладати одержану інформацію в графіках, схемах і таблицях. Крім того, виконавчий етап передбачав поточні усні звіти студентів про план виконання проекту й заповнення ними звітних форм.

Презентаційний етап передбачав підготовку студентів до виступу. У процесі цієї підготовки здійснювалось остаточне оформлення проектів (створення мультимедійних презентацій у програмі PowerPoint, відео в цифровому варіанті тощо), після чого відбувалася власне презентація проектів.

Головною метою підсумкового етапу був аналіз та оцінювання проектів. Студенти обговорювали результати проектної діяльності у малій групі та давали оцінку проекту в цілому, а також оцінювали роботу кожного студента. На даному етапі передбачалося написання письмових звітів із проектної роботи. Викладач аналізував одержану інформацію та використовував її для загального оцінювання роботи студентів.

Особливий інтерес проявили студенти, працюючи в таких проектах, як: "Педагоги Чернігівщини", "Відомі люди нашого краю", "Відроджуємо забуті імена", "Скарби народної педагогіки", "Формування позитивної мотивації молодших школярів", "Педагогіка гуманізму – педагогіка сучасності", "Великий Добротворець", "Сім стежок Григорія Сковороди" та ін.

Спостереження за роботою студентів на всіх етапах проектної діяльності, аналіз результатів, спілкування із студентами дозволило зробити висновок: метод проектів сприяє формуванню у студентів пошуково-дослідницьких, технологічних та інформаційних компетентностей, розвитку творчості, інтелектуальної активності, виробленню навичок використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у проведенні навчальних занять, навичок роботи в групі. Все це підвищує мотивацію студентів, оскільки в даному випадку засвоєння навчальної інформації стає не ціллю, а засобом створення кінцевого продукту

діяльності. Крім того, метод проектів пов'язує навчальну і позанавчальну діяльність, розвиває такі якісні характеристики особистості, як потребу в самоосвіті та вміння взаємодіяти.

Особливе значення методу проектів полягало в тому, що він сприяв активному включенню студентів у навчальну діяльність, в якій кожний студент бере власну відповідальність за особистісне просування в навчанні, він поряд з викладачем виступає рівноправним суб'єктом навчання. Така діяльність передбачала доречний розподіл функцій та ролей між її учасниками, прийняття кожним студентом певних обов'язків, самостійне планування своїх дій та дій товаришів, самостійний пошук інформації, обмін думками, вибір прийомів звітності за власну роботу, самоаналіз та самокорекцію, взаємоконтроль і взаємооцінку тощо, що потребувало відповідального ставлення кожного студента і групи в цілому. Метод проектів не ізолював студентів один від одного, а навпаки, сприяв вихованню гуманних взаємин між ними, встановленню стосунків відповідальної залежності, побудованих на принципах взаємодопомоги і співробітництва.

У процесі навчальної діяльності з використанням методу проектів студенти демонстрували високі результати засвоєння знань, формування вмінь перш за все тому, що недостатньо підготовлені студенти виконують за обсягом будь-яких завдань на 20–30 % більше, ніж під час традиційних методів.

Згадані вище методи і форми застосовувалися у певній системі з урахуванням структури і етапів процесу формування соціальної відповідальності студентів. Ретельно продуманий, аргументований, чіткий виклад теоретичного матеріалу на аудиторних заняттях і система методичного забезпечення, яка включала практичні, пошукові і дослідницькі завдання з розв'язання системи педагогічних задач у діяльності вчителя початкових класів, активізували інтерес до професійно-пізнавальної діяльності, стимулювали аналітико-рефлексивну діяльність студентів у процесі роботи з конкретними педагогічними явищами, проблемами, формували відповідальне ставлення до виконання навчально-виховних завдань.

Про успішність використання запропонованих в ході формувального етапу педагогічного експерименту методів у процесі вивчення предметів психолого-педагогічного циклу свідчать такі характеристики студентів: стійкий позитивний результат навчання; високий рівень пізнавальної самостійності й активності; стабільний інтерес до розв'язання педагогічних задач та інноваційних видів діяльності; мотиваційно-ціннісне ставлення до професійного удосконалення; самостимулювання й самоорганізація; самостійне визначення у пошуку методологічних і теоретичних знань, необхідних для успішного розв'язання педагогічних задач; пошук оригінальних методів і гнучкість у розв'язанні педагогічних задач; бажання довести почате до успішного завершення; інтерес до роботи в команді.

Все це в комплексі сприяло підвищенню рівнів сформованості соціальної відповідальності студентів, забезпечувало її динаміку.

Особливої уваги у формувальному педагогічному експерименті приділяли навчальним тренінгам. Навчальний тренінг розглядається як важлива складова професійного навчання, що має своїм завданням формування відповідних навичок та умінь; сплановані й систематизовані зусилля з модифікації або розвитку вмінь і установок людини засобами

навчання для ефективного виконання одного чи декількох видів діяльності; інтенсивне навчання з практичною спрямованістю; активна навчальна діяльність, під час здійснення якої студенти визначають способи, системи, явища, процеси майбутньої професійної діяльності. Основною ознакою тренінгів є їхня чітка підпорядкованість головній навчальній меті – тренуванню навичок. Тому в роботі на перший план виходять афективні й психомоторні цілі, когнітивні мають другорядне значення.

Технологія тренінгу передбачає, що педагог добирає проблемну ситуацію, яка була б актуальною при вивченні теми. Кожен учасник виконує свою роль відповідно до свого розуміння, творчих можливостей, характеру моральних установок. Для забезпечення успішного проведення заняття вони будуються на основі принципів довіри, взаємоповаги та щирості. Студенти, довіряючись своїм почуттям, виражають їх вербально чи невербально, роблять спроби організувати свою поведінку відповідно до вимог ситуації.

Важливу увагу ми приділяли тренінговим заняттям, метою яких є допомога студенту-першокурснику адаптуватися до нової соціальної ролі студента педагогічного коледжу, прийняти новий соціальний статус, який вимагає підвищеного почуття відповідальності. В ході таких занять студенти набувають досвіду самопізнання, примірювання себе до вимог професійної діяльності, визначення подальших дій щодо власного удосконалення (як особистісного, так і професійного). Тренінг самопізнання корисно доповнити використанням таких форм як рольові ігри, дискусії, тестування тощо.

На заняттях з дисципліни "Вступ до спеціальності" студенти мали можливість складати програми соціально-особистісного зростання, які допомагали їм усвідомити власні можливості, особливості характеру, визначити напрямок саморозвитку і самовдосконалення на шляху до соціально відповідального та соціально компетентного зростання. Такі заняття сприяли формуванню у студентів особистісних якостей, виробленню уміння аналізувати власний досвід, розвитку уміння досягати компромісу в складних суперечливих ситуаціях.

Тренінгові заняття у нашому експерименті були моделями різноманітних життєвих ситуацій, ситуацій із шкільного життя, взаємодії на рівні "вчитель-учень", "вчитель-батьки", "учень-батьки". Для студентів-першокурсників проблемні ситуації, які покладені в основу тренінгу, наближені до проблем у навчанні, спілкуванні з одногруппниками, викладачами; для студентів II-III-х курсів – проблемні ситуації пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю. Студентам пропонувалось знайти вихід із конфліктної ситуації, висловити свою думку, розіграти певну роль, здійснити моральний вибір тощо.

Перед початком заняття до свідомості студентів доводились наступні установки: діалогізація взаємодії на основі поваги до думки іншого, персоніфікація висловлювань, акцентування мови почуттів, довірливе спілкування, конфіденційність, самоаналіз.

Важливого значення під час проведення тренінгових занять ми приділяли психологічному клімату. В ході взаємодії намагались створювати такі соціально-психологічні стосунки, які б сприяли вільному виявленню "Я" студента. Це, в свою чергу, сприяло прояву в учасників оптимістичного

настрою, працездатності та ініціативи, які супроводжувались доброзичливістю і увагою один до одного, породжуючи почуття захищеності та значущості.

Тренінг міжособистісної взаємодії мав на меті перетворення групи у своєрідне дзеркало, в якому кожен міг би побачити себе під час своїх проявів. Це досягалось встановленням у групі інтелектуального зв'язку, який ґрунтувався на довірливому міжособистісному спілкуванні. При проведенні тренінгу ми дотримувались принципу персоніфікації висловів, суть якого полягав у відмові від безособових дієслівних форм, які допомагають у повсякденному спілкуванні ховати особистісну позицію або відхилятися від прямого висловлювання в небажаних випадках, тобто в групі мали використосуватись вирази: "Я вважаю", "Я думаю". Це сприяло тому, що студенти вчилися сприймати себе та інших такими, якими є насправді, оцінювати власні якості самостійно на основі отриманої інформації. Важливим аспектом занять було розігрування ролі, яка не завжди адекватна характерам студентів. Необхідність "походити в чужих чоботях" сприяло формуванню емпатії – здатності й уміння розуміти інших людей, уявно входити в їх психічний стан, зрозуміти їх становище. Саме така форма проведення заняття, на наш погляд, забезпечувала вироблення в майбутніх вчителів відповідальної поведінки.

Завершувалась робота етапом рефлексії, у процесі якої кожним учасником осмислювалася значущість проведеної роботи. При цьому студенти могли ділитись враженнями про те, як вони почувалися в своїй ролі, мотивувати здійснені під час гри вчинки, оцінювати дії своїх партнерів. Це сприяло розвитку психологічної спостережливості студентів, вміння поставити себе на місце інших або пояснювати поведінку людей, дивитись на ситуацію очима партнера. Ефективним прийомом організації такої рефлексивної діяльності є метод незакінчених речень: "У процесі заняття я зрозуміла, що...", "Для мене це заняття пройшло даремно, тому що...", "Головним для мене було..." тощо. Особливого значення надавали дотриманню принципу конфіденційності, суть якого зводився до рекомендації не виносити інформації за межі групи. Важливе місце в тренінгу передбачалося приділити методу вправ, за допомогою яких відпрацьовувалися уміння та навички соціально відповідальної поведінки.

У процесі формування соціальної відповідальності майбутнього вчителя особлива роль відводилась навчально-педагогічним іграм.

Педагогічна гра – це імітація діяльності учителя в тих чи інших штучно створених педагогічних ситуаціях. П. М. Щербань виділяє специфічні ознаки, за яких гра може вважатися навчально-педагогічною: моделювання умов, наближених до реальних, що імітують професійно-педагогічну діяльність; поетапний розвиток гри, внаслідок чого виконання завдань попереднього етапу впливає на хід наступного; наявність складних і конфліктних ситуацій; опис психолого-педагогічної ситуації та об'єкта ігрового імітаційного моделювання; контроль ігрового часу; заздалегідь розроблена система оцінок; правила, які регулюють хід гри; елементи змагання [2, с. 24]. В ході педагогічної гри студенти брали на себе певні ролі (вчителя, батька, матері, учня), або виступали як активні глядачі, які аналізували та оцінювали дії учасників гри.

Педагогічні ігри мають велике значення у формуванні особистості майбутнього вчителя, так як вони сприяють формуванню системи професійних знань, умінь і навичок, які необхідні учителю для вирішення

ним педагогічних задач. У ході педагогічних ігор здійснювався обмін знаннями і досвідом, розвивався інтерес до творчості, підвищувалась ініціативність та активність студентів. Всі ці якості є невід'ємними складниками соціальної відповідальності.

Ми враховували, що ефективність педагогічної гри забезпечується при врахуванні наступних умов: імітаційне моделювання умов фахової діяльності та ігрового моделювання змісту цієї діяльності; проблемність змісту педагогічної гри; спільна діяльність учасників в умовах рольової взаємодії; діалогічне спілкування партнерів під час гри як необхідна умова розв'язання навчально-виховних завдань; двоплановість ігрової навчальної діяльності: досягнення ігрової мети є засобом реалізації мети розвитку творчої особистості майбутнього вчителя.

Навчально-педагогічна гра давала можливість організувати навчальну діяльність студентів шляхом імітації умов, наближених до реальних умов професійної діяльності, що різко підвищувало їхню мотивацію. Разом з тим, у ній формувались особистісні, професійні, інтелектуальні, емоційно-вольові та творчі якості, необхідні вчителю. Нестандартність ситуацій, що виникали у процесі гри, вимагали від студентів прийняття адекватних рішень, отже, при цьому розвивалося й удосконалювалося відповідальне ставлення до виконання завдання: здійснення детального аналізу ситуації, співставлення виділених протиріч з наявним досвідом, пошук альтернативного виходу із ситуації, обґрунтування обраного методу чи прийому і т. п. За характером діяльності учасника гри викладач може з деяким рівнем вірогідності висловлювати судження про сформованість у нього тих чи інших якостей, його суб'єктивні можливості. Від науково-теоретичної підготовки і моральної спрямованості особистості, від її характерологічних особливостей залежить, яким чином учитель буде працювати з інформацією, що надходить до нього у повсякденній практиці, наскільки відповідально він буде проявляти своє ставлення до її вирішення, як він буде її оцінювати і використовувати під час розв'язання конкретних навчально-виховних задач.

Навчальна гра давала можливість її учасникам продемонструвати і побачити індивідуальні особливості виконання однієї й тієї ж соціальної ролі, але у реальному житті. А це сприяло виробленню в учасників гри навичок адекватного аналізу своєї та чужої поведінки, її коригування.

Під час дискусії після проведення гри першими до слова запрошувались студенти, які виступали у ролі учнів, потім ті, що виконували роль учителя, нарешті викладач і студенти групи підбивали підсумки і давали оцінку роботи "вчителя". Учасники дискусії обмінювались думками про слушність дій останнього, аналізували ситуації, що виникли, обговорювали альтернативні варіанти розв'язання проблем. Учні-гравці виступали у ролі експертів, які випробували на собі й оцінили педагогічний вплив "учителя". Нами було встановлено, що після продовження гри і після дискусії студенти майже не повторюють помилок своїх товаришів.

В експериментальній групі проводились такі навчально-педагогічні ігри: "Засідання методичного об'єднання вчителів початкових класів міста з проблеми "Шляхи оптимізації естетичного виховання молодших школярів" (педагогіка, III-й курс), "У творчій лабораторії вчителя: обговорюємо досвід проведення нетрадиційних уроків у початкових класах" (педагогіка, II-й курс), "Класні батьківські збори з теми: "Готуємо дитину до школи"(педагогіка, III-й курс), "Педагогічна рада з проблеми: "Невстигання

школярів: суть, причини, шляхи подолання" (педагогічна психологія, III-й курс), "Педагогічний консилиум з проблеми: "Формуємо позитивні мотиви молодших школярів" (педагогіка, II-й курс) та ін.

Доцільність використання навчально-педагогічної гри у формуванні соціальної відповідальності майбутнього вчителя обґрунтовується наступними положеннями: діяльність студентів у навчально-педагогічній грі є своєрідною умовою практики, що залучає їх до професійно-творчої діяльності, за обставин, близьких до реальних, така діяльність добре компенсує розрив між педагогічною теорією і практикою; як у педагогічній грі, так і у педагогічній практиці, відбувається безперервна зміна основних сторін навчально-виховного процесу, зокрема, суб'єкта й об'єкта педагогічного впливу. А це, в свою чергу, вимагає від студентів швидкого прийняття рішень у змінених умовах, що сприяє формуванню вміння швидко й адекватно орієнтуватися в різних конфліктних ситуаціях, відповідально діяти; у процесі навчально-педагогічної гри розвивається вміння ставити себе на місце іншої людини, психологічно можливим стає сприйняття та визнання висновків і аргументів, що відрізняються від власних. Виконання різних ролей ("учитель" і "учень") допомагає учасникам глибше зрозуміти внутрішній світ особистості учня, змінюється якісна характеристика способів педагогічного спілкування: збільшується кількість позитивних оцінок особистості учнів, вимоги і накази змінюються порадами і проханнями, частіше виявляється вміння передбачати результати впливу; у процесі гри маємо можливість порівняно безпечно апробувати нові форми поведінки й оцінити свої дії та дії партнерів у різних ситуаціях; педагогічні ігри більш емоційно насичені, ніж інші методи навчання. Це особливо важливо, оскільки пережиті позитивні емоції закріплюються і сприяють формуванню позитивного емоційного ставлення до майбутньої професії в цілому, поглиблюють інтерес до неї; особливістю даного методу є відсутність прямого впливу на особистість студента, що, в свою чергу, дає студентові право вибору, забезпечує можливість розвивати рефлексивні здібності, від рівня та якості яких залежить стійкість соціальної відповідальності.

На особливу увагу заслуговує досвід вирішення студентами педагогічних задач, що великою мірою забезпечувало формування діяльнісно-поведінкового компонента соціальної відповідальності майбутнього вчителя. Студентам пропонувалися педагогічні задачі різного рівня складності, що мали узгоджуватися з особливостями рівнів сформованості їх соціальної відповідальності. Так, формувальний етап експерименту дослідження передбачав поступове заглиблення майбутніх учителів у вирішення педагогічних ситуацій, які потребують морального вибору. На першому етапі студентам необхідно було визначити суть проблеми, особливості суперечності, яка лежить в її основі. На другому етапі ми запропонували різні варіанти вирішення проблеми, на третьому – обрати найдоцільніший із них.

Розв'язання педагогічної ситуації вважалось успішним, якщо студент знаходив ефективне вирішення відповідно до норм професійної етики, яке своєчасно і економічно сприяло реалізації мети педагогічного впливу. При цьому перед студентом ставилась гуманна установка: "Не нашкодь!".

Для забезпечення відповідної динаміки формування соціальної відповідальності майбутнього вчителя розроблено орієнтаційну схему

поетапних дій учителя в таких ситуаціях. Ця схема відображає послідовність його адекватної поведінки: визначення характеру ситуації; виділення суперечностей, які лежать в основі ситуації; актуалізація норм, принципів професійної етики вчителя, які є орієнтирами поведінки; врахування внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на рішення, що приймаються; передбачення наслідків варіантів рішення; аналіз висновків, оцінка ефективності результату.

Дані сучасних психолого-педагогічних досліджень щодо характеристики розвитку загальнопедагогічних умінь майбутнього вчителя (праці О. М. Леонтьєва, П. Я. Гальперіна, Н. Ф. Талізінної, Н. В. Кузьміної та ін.) дали змогу визначити динаміку практичних умінь студента в ситуаціях морального вибору, які свідчать про поведінку майбутнього фахівця: від інтуїтивної до репродуктивної, а далі – до інваріантної і творчої, що в нашому дослідженні відповідають низькому, середньому, достатньому та високому рівням.

Для визначення сформованості практичних умінь студента-вчителя щодо його відповідальної поведінки в ситуаціях морального вибору було розроблено зразок-схему, якою користувались майбутні педагоги (див. додаток Л). У процесі рефлексивної самооцінки вони могли звірити свою поведінку з еталоном.

У ході дослідницької роботи було з'ясовано психолого-педагогічні вимоги, дотримання яких дає змогу підвищити формувальний вплив на соціальну відповідальність майбутнього вчителя навчально-виховного потенціалу педагогічних завдань як шляхом моделювання ситуацій, так і безпосередньо шкільної практики. Назвемо найголовніші з них: проведення детального аналізу ситуації, визначення її суттєвих ознак, характеру суб'єктів, що задіяні в ній; прогнозування умов та варіантів вирішення ситуації або вибір одного із запропонованих варіантів з обов'язковим обґрунтуванням їх доцільності; проектування передбачуваного результату; визначення оптимального з педагогічної точки зору варіанта вирішення ситуації, висування аргументів, доказів щодо його ефективності; проведення рефлексії дій суб'єктів виховуючої ситуації; накреслення заходів щодо професійного самовдосконалення.

Враховуючи специфіку організації освітньої діяльності в педагогічному коледжі, одним із важливих і найбільш ефективних форм збагачення професійної підготовки студентів нами обрано спецкурс "Основи формування соціальної відповідальності вчителя".

Розроблений автором спецкурс "Основи формування соціальної відповідальності вчителя"[1] мав на меті поглибити знання студентів про моральні цінності педагогічної професії через засвоєння її нормативних засад, сформуванню відповідальності за обрану ними професію, за власне професійне самовдосконалення, за виконання навчальних обов'язків у процесі професійного становлення.

Основні завдання даного курсу: розкриття соціальної значущості професії вчителя початкової школи; вивчення принципів, норм і правил професійної поведінки вчителя; формування уявлення про соціальну відповідальність як одну із головних складових професійної компетентності вчителя; формування, регулювання і оцінка соціально відповідальної поведінки і діяльності вчителів; дослідження системи зовнішніх і внутрішніх факторів, що визначають відповідальну поведінку вчителя; розкриття та аналіз шляхів формування соціальної відповідальності вчителя;

формування професійної культури, вироблення навичок розробки особистої програми неперервної самоосвіти й самовдосконалення.

Визначення мети та завдань курсу зумовлені особливостями професійної діяльності вчителя початкової школи, вимогами до його професійно-педагогічної підготовки взагалі та специфікою формування соціальної відповідальності як важливого компонента в структурі особистості вчителя-професіонала зокрема.

Курс "Основи формування соціальної відповідальності вчителя" розрахований на 54 години, з них 16 годин – лекції, 18 годин – семінарські та практичні заняття, 20 годин відведено на самостійну роботу студентів.

Запровадження до навчальних планів професійної підготовки вчителя початкових класів спецкурсу "Основи формування соціальної відповідальності вчителя" мало на меті інтегрувати зміст інших психолого-педагогічних дисциплін навколо проблеми формування соціальної відповідальності, зробити цей процес пролонгованим. Враховуючи це, нами передбачено, найоптимальнішим періодом для організації занять є VI семестр навчального року (III-го курсу): до цього часу студенти завершують вивчення основних теоретичних курсів з предметів психолого-педагогічного циклу.

Тематичним планом курсу передбачено вивчення 8-ми тем, зміст яких спрямований на глибоке, детальне, усестороннє ознайомлення студентів з проблемою формування соціальної відповідальності як важливої якості в структурі професійної компетентності вчителя початкової школи.

Перші три теми курсу ("Специфіка педагогічної діяльності, вимоги до сучасного вчителя", "Професійно-значущі моральні норми діяльності вчителя", "Соціальна відповідальність як важлива професійна риса в структурі особистості вчителя") зорієнтовані на поглиблення та розширення уявлень студентів про професію вчителя, соціальне призначення, специфічні особливості, вимоги суспільства до його професійної підготовки. Зміст тем спрямований на збагачення когнітивного компонента соціальної відповідальності. Разом з тим, формуючи ціннісне ставлення до вчительської професії, ми мали на меті поглибити суспільну мотивацію студентів, підвищити персональну відповідальність кожного студента за свій професійний вибір.

Наступні теми передбачають детальне і глибоке ознайомлення студентів зі змістом професійної діяльності вчителя початкових класів, конкретизацію їх уявлень про предмет відповідальності. Так, тема "Нормативно-правові документи про права дитини та відповідальність вчителя у реалізації прав і свобод дитини" обґрунтовує необхідність забезпечення вчителем реалізації прав і свобод дитини в сучасному гуманному суспільстві, спрямована на формування у студентів умінь та навичок проектування форм взаємодії з вихованцями на засадах педагогіки гуманізму, толерантності, на вироблення навичок аналізу конфліктних ситуацій між вчителем та учнями, пошук шляхів оптимального їх вирішення.

Тема "Відповідальність вчителя за здійснення особистісного підходу у навчанні та вихованні учня" передбачає поглиблення знань студентів про психологічні особливості молодших школярів, про шляхи врахування їх в організації навчально-виховного процесу, вироблення у студентів проєктивних умінь та навичок щодо реалізації особистісного підходу до

навчання та виховання учнів початкової школи в умовах гуманізації та демократизації суспільства.

Особливе значення у змісті програми курсу відведено вивченню теми "Відповідальність вчителя за організацію роботи з батьками учнів". Включаючи дану тему до програми, ми керувались тим, що в сучасних умовах координацію виховних дій сім'ї покладено на освітній заклад і від того, як організована і реалізована робота з батьками учнів, значною мірою залежить успішність процесу навчання і виховання дітей. Проте варто відзначити, що останнім часом спостерігається певне звуження цього аспекту діяльності освітнього закладу і вчителя, самоусунення педагогічних колективів від роботи з сім'ями учнів. На часі організація роботи з батьками дітей різних вікових груп, в родинях з різним типом сімейного неблагополуччя, формування педагогічної культури всіх дорослих членів сім'ї на новій методологічній основі із застосуванням інноваційних педагогічних технологій. Мова йде про такий зміст педагогічної діяльності вчителя, який спрямовується на підвищення готовності батьків до виховання дітей, на усвідомлення ними важливості відповідального батьківства, на передачу всім дорослим членам родини певної психолого-педагогічної, фізіолого-гігієнічної, правової тощо інформації, на формування у них відповідних практичних вмінь і навичок. Саме тому студенти повинні засвоїти, що важливим завданням школи є широке залучення батьків, усіх дорослих членів сім'ї до співпраці з педагогічним колективом, до активної участі в житті навчального закладу і класу. Встановлення і підтримання педагогічної взаємодії "діти – батьки – педагоги" необхідно вибудовувати на принципах взаємоповаги, довіри, відповідальності та рівноправного партнерства. Основою такої взаємодії має стати єдність у ставленні до дитини як до найвищої цінності. Вивчення даної теми мало на меті надати студентам – майбутнім учителям початкових класів систематизовані знання про специфіку організації виховного соціально-педагогічного процесу, технології постановки та здійснення виховних цілей, засобів щодо соціально-педагогічної роботи з сім'ями різних типів для покращення сімейного виховання, якості співробітництва та взаєморозуміння з батьками учнів, ознайомити студентів з особливостями сучасних українських сімей, їхнім виховним потенціалом; обґрунтувати наукові засади сімейного виховання; довести значення сім'ї, родини у здійсненні завдань формування гармонійно розвиненої особистості школяра; проаналізувати провідні напрями педагогічної діяльності, спрямованої на взаємодію з батьками учнів та створення оптимальних умов для успішної соціалізації особистості; озброєння студентів різноманітними методиками вивчення сімей учнів, сучасними доцільними формами та методами роботи з сім'ями вихованців; виховання у студентів культури спілкування у процесі взаємодії з батьками учнів і ін. Завершує курс вивчення теми "Відповідальність вчителя за власне професійне становлення", головною метою якої є переконати студентів у необхідності постійної роботи над собою, власним професійним вдосконаленням, навчити їх діагностувати власну готовність до педагогічної професії і на цій основі розробляти програму професійного самовдосконалення та добирати форми і методи самовиховання соціальної відповідальності як необхідної якості компетентного вчителя-професіонала.

Теоретичний зміст програми курсу "Основи формування соціальної відповідальності вчителя" тематично не збігається з проблемами, які висвітлюють дисципліни психолого-педагогічного циклу, і не повторює їх. Він поглиблює та розширює питання, що названі у базових курсах, але не повністю розкриті. Такий підхід, заснований на принципі компліментарності (додатковості), передбачає вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Вивчення курсу "Основи формування соціальної відповідальності вчителя" здійснювалося нами через багатий арсенал форм та методів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Коротко проаналізуємо їх.

Як відомо, основною формою навчання у педагогічному коледжі є лекція, яка посідає особливе місце у вивченні теоретичних питань та успішно використовується в тісній єдності з усіма іншими формами – семінарськими, практичними і лабораторними заняттями. У ході підготовки лекцій нами враховувалися особливості студентської аудиторії, використовувались новітні наукові досягнення. Наше завдання полягало в тому, щоб не лише збагатити знання студентів про місце та роль соціальної відповідальності у структурі особистості вчителя, але й сформувані переконання, вміння давати критичну оцінку викладеному матеріалу, виробити емоційно-мотиваційне ставлення до обраної професії. З цією метою на лекційних заняттях використовувались проблемні запитання або ті, що стимулювали активність студентів, на зразок: "Що ви знаєте про...?", "Яким чином ви можете заперечити прихильникам цієї теорії?", "Наведіть аргументи, які заперечують цю думку...", "Який ваш варіант виходу з наведеної ситуації?" тощо. Саме під час такої неформальної комунікації найбільш чітко виявляється взаємодія викладача і студентів, а це дає можливість здійснювати рефлексивну оцінку інтересів, ціннісних орієнтацій, установок, мети. Ціннісному осмисленню вивченого на лекціях сприяли також прийоми, які стимулювали у студентів виявлення інтелектуальних почуттів – здивування, сумнів, допитливість, зацікавленість. З цією метою використовувались прийоми педагогічних абсурдів, казусів, залучення неординарних фактів. Прийом провокаційних висловлювань (запланованих помилок) спонукав студентів оцінювати почуте з даного погляду його відповідності цінностям педагогічної діяльності, перегляду та переосмисленню власних аксіологічних цінностей. Зазначений прийом спонукав будувати роботу з рефлексії власних позицій, поглядів і переконань. Аксіологічна рефлексія дала можливість не лише розмірковувати про сутність педагогічної професії, а також і про роль педагогічної діяльності, її морально-етичні норми, місце відповідальності в структурі особистості педагога.

Під час викладання курсу перевага надавалась проблемним лекціям, які будувались таким чином: спочатку пропонувалась практична ситуація, потім, спираючись на вже відомі студентам знання, аналізувались її вихідні параметри, вводились необхідні (або відсутні) елементи нової інформації. Далі проводилась спільна з викладачем групова робота, у процесі якої набувався досвід виконання професійних функцій. На таких лекціях у студентів формувалися стійкі переконання у важливості засвоєння необхідних знань, а теоретичні знання пов'язувались з практичним досвідом.

Завдання спецкурсу сприяли застосуванню студійного виду навчання. На думку Н. Є. Щуркової, педагогічна студія являє собою

навчально-професійне заняття, покликане виробляти у студентів професійний досвід ще до етапу самостійної професійної діяльності [3, с.167].

Структура студійного заняття передбачала наступні етапи: пролог, етюд, експлікація, практикум, рефлексія. Як складна технологія, педагогічна студія поєднувала декілька методів і прийомів активного навчання: рольові ігри, інсценізація, прийом графічних зображень. Важливою частиною заняття була експлікація, коли розгортався логічний ланцюжок роздумів: узагальнювались факти, під які підводились поняття, будувалися умовиводи, формулювалися висновки, висловлювалися міркування, які підкріплювалися практичним досвідом. Теоретичний матеріал обов'язкового підкріплювався та ілюструвався прикладами з педагогічної практики.

Студійні заняття будувалися за принципом "тут і зараз". Усі теоретичні ідеї повинні знайти своє практичне втілення під час проведення заняття. Тому за етапом експлікації йшов педагогічний практикум, у ході якого формувався певний практичний досвід: студентам пропонувалася система активних методів навчання: рольові вправи, програвання педагогічної ситуації, пізнавальні ігри, дискусії, відеофрагменти педагогічних ситуацій, уроків та їх аналіз. Інколи цей етап студійного заняття проводився у формі тренінгу. Використання елементів тренінгу давало можливість студентам оволодіти досвідом професійної діяльності на зразок того, який вони отримали б у реальній ситуації.

Слід зазначити, що динаміку соціальної відповідальності в позитивному напрямку може забезпечити безперервний процес рефлексії, що трактується як комплексна розумова здатність до постійного аналізу й оцінки кожного кроку професійної діяльності. Тому успіх формування соціальної відповідальності визначається тим, наскільки засвоєння знань і набуття практичного досвіду в процесі навчально-пізнавальної діяльності студентів має рефлексивний характер. Важливо не стільки модернізувати застарілий зміст і методи його засвоєння, скільки забезпечувати студентам можливість у навчальній роботі розвивати рефлексивні здібності. Навчальна діяльність, побудована на принципах рефлексії, більшою мірою відображає специфіку професійної діяльності вчителя та її можливості у формуванні відповідальності. Рівень сформованості соціальної відповідальності багато в чому буде залежати від того, як будуть відпрацьовуватися в ході підготовки рефлексивні дії студентів, спрямовані на забезпечення єдності педагогічної теорії й практики, нагромадження педагогічного досвіду майбутнього вчителя. Рефлексія – це не певна сукупність знань, її не можна передати, її можна лише стимулювати та розвивати.

Ураховуючи вище сказане, ми прагнули до того, щоб робота педагогічних студій завершувалась етапом рефлексії, у процесі якої кожним учасником осмислювалась значущість проведеної роботи. Ефективним прийомом організації такої рефлексивної діяльності став метод незакінчених речень (наприклад: "У процесі заняття я переконалася в тому, що...", "Це заняття збагатило мої уявлення про...", "Для мене це заняття було корисним, тому що...", "Найважливішим для мене було...").

Після того, як було проведено серію таких занять і студенти звикли давати рефлексивну оцінку своєї роботи, перед ними ставились запитання загального характеру: "Як ви оцінюєте свою роботу?", "Чи виправдалися

ваші очікування?" та ін. Спочатку рефлексія проводилась на емоційному рівні, студенти обмінювались думками, переживаннями, які виникали в процесі проведення занять. Поступово переходили до оцінки й аналізу отриманого досвіду, його корекції та удосконалення.

Знання теорії про особливості вчительської професії, про соціальну відповідальність вчителя закріплювалися і розвивалися у практиці аналізу різних ситуацій. Ми переконалися: соціальна відповідальність можлива у тому випадку, якщо має місце в процесі професійної підготовки студентів активна взаємодія та інтеграція теоретичних знань і досвіду педагогічної роботи. І навпаки, її рівень буде знижуватися, якщо у навчальному процесі має місце прагнення викладача пересадити в голови студентів вихоплені з потоку педагогічної реальності готові зразки розв'язання професійно спрямованих завдань. Таким чином, низький рівень соціальної відповідальності пояснюється тим, що не формується готовність студента і його здатність усвідомлювати практичне значення професійних знань, потреба в їхньому використанні при розв'язанні різноманітних і завжди нестандартних завдань шкільного життя. Тому ми вважали за доцільне включити до структури спецкурсу практичні заняття, провідними методами в структурі яких є активні та інтерактивні методи навчання: розв'язання педагогічних ситуацій, виконання вправ, навчальна дискусія, "мозковий штурм", педагогічний ринг, педагогічний консилиум, ділова гра, педагогічні дебати, "роздуми вголос" тощо. На наш погляд, саме ці методи мали допомогти майбутньому вчителю тренуватися у прийнятті певних рішень, які є інтелектуальним процесом здійснення вибору альтернативи вчинку, виходячи з аналізу конкретних норм та цінностей; забезпечити не лише збагачення когнітивного компонента соціальної відповідальності, але й, що особливо важливо, забезпечать розвиток і корекцію ціннісно-мотиваційної сфери студента. У ході розв'язання педагогічних ситуацій, виконання вправ у студентів формувалися адекватні оцінні судження, засвоювалися суспільно значущі морально-етичні норми і цінності, набуваючи у свідомості студента особистісного змісту. Виявлення морально-етичних суджень, ставлення до тих чи інших форм поведінки у студентів, з одного боку, дали змогу відстежувати і коригувати сформованість їхнього когнітивного та емоційно-мотиваційного компонентів соціальної відповідальності, що розглядається нами як потенційна готовність до здійснення соціально відповідальної дії; з іншого боку, сприяли закріпленню вмінь і навичок відповідальної поведінки та перетворенню їх на стійкі внутрішні стимули усвідомленої соціально значущої поведінки.

Процес вивчення курсу "Основи формування соціальної відповідальності учителя" передбачав проведення діагностики і самодіагностики студентами свого місця і ролі у навчально-виховній діяльності, спрямованості на педагогічну професію, визначення типу моральної орієнтації, самооцінку особистості тощо (як приклад можна навести проведення практичних занять з тем "Виявлення рівнів сформованості соціальної відповідальності студентів педагогічного коледжу" та "Ознайомлення з методикою дослідження підготовленості до педагогічної діяльності", "Методи оптимізації взаємодії вчителя з батьками").

Важливим доповненням у створенні необхідної атмосфери сприйняття студентами інваріантного характеру норм і принципів педагогічної діяльності було використання на заняттях аналізу педагогічних

ідей, думок, поглядів видатних людей. Така робота була спрямована на те, щоб перетворити окремі положення, вислови на моральну опору для майбутнього вчителя, дати йому інструмент для керування своєю поведінкою і оцінювання дій оточуючих.

Досвід організації та проведення спецкурсу "Основи формування соціальної відповідальності вчителя" переконує, що можливості здійснювати інтеграцію є не лише на різних рівнях – внутрі- та міждисциплінарному, але й у різних аспектах: когнітивному, емоційно-мотиваційному, діяльнісно-поведінковому. Ця обставина дає підставу розглядати розроблений нами курс і сам процес формування соціальної відповідальності як системоутворювальний чинник у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Отже, формування соціальної відповідальності студентів – майбутніх учителів початкових класів – процес складний і тривалий. Він є невід'ємною ланкою загальної системи становлення вчителя-професіонала. В рамках запропонованого методичного супроводу формування соціальної відповідальності як важливої професійної якості в структурі особистості вчителя початкових класів повинен бути забезпечений тісний зв'язок між теоретичною і практичною підготовкою майбутнього вчителя, між викладачами, к та студентами. Це в кінцевому результаті має забезпечити формування цілісної творчої особистості майбутнього вчителя, в структурі якої соціальна відповідальність займає особливе місце, що визначає належний рівень її готовності до реалізації професійних функцій педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерга О. М. Основи формування соціальної відповідальності вчителя. Навчально-методичний посібник / О. М. Кочерга. – Ніжин-Прилуки, 2009. – 129 с.
2. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч.посіб. / П.М.Щербань. – К.: Вища школа, 2004. - С.24-41.
3. Щуркова Н.Е. Практикум по педагогической технологии / Н.Е.Щуркова . – М.: Пед.об-во России, 2001. – 250 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Галина Кумейко,
викладач вищої категорії,
викладач методист,
викладач математичних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*

Державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть, зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні, готових до плідної праці в ім'я рідного народу.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямів національної системи виховання і передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності відстоювати державні інтереси Батьківщини.

Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у молоді громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави.

У різні часи та епохи в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

Серед класиків педагогічної науки до цієї проблеми звертались Я. Коменський, Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Дістервег, С. Русова, Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші. У своїх працях і наукових розробках вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання "свідомого" громадянина, патріота своєї Батьківщини.

За визначенням В. Сухомлинського, три любові у серці дитини має плекати сучасна школа: культ матері, рідної мови і рідної Батьківщини. Любов до свого народу, рідної землі, відповідальність за долю України, готовність захищати рідну країну, служити їй – найсвятіше громадське почуття, яке має назву патріотизм.

Національно-патріотичне виховання є складовою загального виховного процесу підростаючого покоління. Воно формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту.

К. Ушинський вважав, що патріотизм є не тільки важливим завданням виховання, а й могутнім педагогічним засобом: "Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини...".

Дім починається з фундаменту, а школа – з її початкової ланки, яка приймає дитину такою, якою вона є, і допомагає їй ставати розвиненою, освіченою людиною.

Видатний український педагог Г. Ващенко звернув увагу на те, що високий темп розвитку учнів початкових класів вимагає якнайширшого залучення їх до активної навчальної і громадської діяльності. А тому початкова школа мусить використовувати кожний момент своєї роботи не тільки для того, щоб дати учням знання, а й для того, щоб виховувати з них всебічно розвинутих людей і справжніх громадян своєї Батьківщини.

Роки навчання у початкових класах є цілим періодом морального, інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, який буде реальною справою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра.

Так, школа першого ступеня, виконуючи роль фундаменту, на якому будується вся система громадянського виховання школярів, формує в учнів основи національно-патріотичної свідомості. Все, що закладається їм у цей період навчання і виховання, визначає в подальшому успіх процесу

формування особистості, її світогляду і загального розвитку. Набуті в школі першого ступеня особистісні якості, а також знання, вміння і навички не лише забезпечують основу навчання і виховання підлітків, а й значною мірою визначають особливості практичної, громадської та професійної діяльності дорослої людини.

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони потребують постійної допомоги та порад учителя. Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще не властиві узагальнення та абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів. Науковець І.Підласий зазначає, що піддатливість школярів, їхня довірливість, схильність до наслідування, великий авторитет, який у них має вчитель, створюють сприятливі умови для формування високоморальної особистості.

Вагомий внесок у формування та розвиток патріотичної свідомості, виховання в молоді громадянсько-патріотичних якостей мають зробити сучасні освітні заклади. В основу патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. У зв'язку з цим патріотичне виховання є важливим державним завданням.

У контексті підготовки майбутнього вчителя заслуговує на увагу дослідження С. Русскова, в якому виділено загальні та спеціальні педагогічні умови професійної підготовки студента. Вони забезпечують ефективне вирішення завдань підготовки майбутнього вчителя початкових класів. На його думку, до загальних педагогічних умов відносяться ті педагогічні обставини, що необхідні і достатні для нормального функціонування педагогічного процесу у вищій школі, незалежно від профілю підготовки фахівця [6, с. 58]. Під загальними умовами дослідник розуміє:

- загальну мету підготовки фахівця;
- зміст загальної підготовки;
- наявність певної системи підготовки;
- педагогічні принципи;
- загальні педагогічні форми і методи підготовки фахівців у ВНЗ;
- формування у майбутніх вчителів нового педагогічного мислення;
- морально-психологічний клімат;
- матеріально-технічна база, ТЗН;
- наявність творчо працюючих фахівців.

У початкових класах патріотичне виховання здійснюється за рахунок розширення змісту освіти, доцільних методів і форм навчання, розв'язування спеціально дібраних задач і вправ, використання сприятливих виховних ситуацій. У процесі розв'язання текстових задач реалізуються навчальні, виховні та розвивальні цілі. Розв'язання задач сприяє формуванню в дітей повноцінних знань, надає можливість узгодити теорію з практикою, навчання із життям, дозволяє розширити світогляд дітей.

Для того, щоб збільшити потенціал патріотичного виховання предмета математики, необхідно частіше включати до змісту уроку задачі, що викликають почуття гордості за рідну країну і стосуються державності,

столиці, прапора тощо. Добре підібрані і методично правильно розміщені задачі допомагають учневі ґрунтовно засвоїти теоретичний матеріал, роблять курс математики більш цікавим із точки зору практичного використання, стимулюють самостійний пошук нових знань за межами шкільного курсу. Змістове ядро математичної задачі містить багато корисної і цікавої інформації з різних галузей науки, культури, повсякденного життя, тому їх розв'язання є однією з важливих ланок у системі патріотичного, морального, трудового, естетичного, родинного виховання.

На заняттях методики математики складаємо задачі, тексти яких не лише дають матеріали для роздумів, але й викликають у дітей почуття причетності до поточних подій, навчають долати труднощі.

Із змісту задачі: "Перша Січ, яка називалася Запорізькою, була побудована у 1550 році. Згодом вона була зруйнована. Після неї було збудовано 8 Січей. Остання, Задунайська, розпалася у 1823 році. Скільки століть проіснували Січі?" можна дізнатися про цікаві факти з минулого і сучасного життя нашої країни, познайомитися із зародженням козацтва та утворенням Запорізької Січі, яка була середком мужності, відваги та героїзму українських козаків, де дотримувалися звичаїв, які передавалися від батька до сина, за чим уважно стежили старі козаки. Кожен із запорожців не шкодував власного життя за свою батьківщину. Січове козацтво – школа формування національної самосвідомості, віковичного прагнення до незалежності. Мимоволі хочеться задуматися про минулі часи, відшукати своє коріння, знайти ту силу, яка дасть наснагу жити в сьогоденні, любити свій народ, свою рідну землю.

День незалежності України – це данина поваги борцям за свободу і становлення прекрасної держави – України. Сучасна історія незалежної України бере початок від 24 серпня 1991 року, коли Верховна Рада Української РСР проголосила країну демократичною і незалежною державою. Пропонуємо учням таку задачу: "24 серпня 2011 року Україна відсвяткувала 20 років своєї незалежності. Назвіть дату, коли ж Україна стала незалежною".

Україна як суверенна держава має власні державні символи. Крім державної символіки, в Україні історично склалися народні символи – вишитий рушник, вінок, червона калина, верба, липа, мальва, чорнобривці. При ознайомленні з цим матеріалом учням пропонуються такі задачі:

"Прапор – це державний символ. Він є в кожній державі; Це для всіх – ознака сили, Це для всіх – ознака слави. Довжина жовто-блакитного прапора України 180 см, а ширина на a см менша. Яка площа прапора, якщо $a = 120$ см?"

"Обчисливши значення наступних виразів, можна дізнатися слово, яке зашифроване в зображенні Державного герба України. Значення виразу відповідає порядку букв алфавіту.

$$a - b$$

$$a + b - c$$

$$c * c$$

$$2b + a,$$

$$\text{якщо } a=13, b=10, c=4".$$

"Приспів Гімну України звучить a секунд, куплет – на 3 секунди більше. Складіть вираз для визначення часу звучання гімну України та обчисліть його значення, якщо $a = 47$ секунд?"

"У народній медицині калина – засіб лікування від недугів. Із 20 кущів калини зібрали по 13 кг ягід, а з 5 кущів – по 18 кг. Скільки в середньому зібрали ягід з одного куща?"

"На галявині три подружки збирали барвінок для плетіння віночків. Оленка зірвала 25 квіток, Марійка – 17 квіток, а Оксанка - 18 квіток. Скільки в середньому квітів барвінку зібрали дівчата?"

"Верба вважається рослинним символом України. Висота однієї з них, що росте біля ставка, 315см, другої - 291см, а третя заввишки 396см. Знайдіть середню висоту верби?"

Українська природа – особлива, вона чарує своєю красою і чарівністю. При цьому учні розв'язують задачі такого змісту:

"Додавши до відповіді поданої нижче задачі 711 км, можна дізнатися протяжність найбільшої річки в Україні – Дніпра. Від пристані "Київ" до пристані "Кременчук" відчалив моторний човен, і одночасно від пристані "Кременчук" відчалив катер. Моторний човен ішов зі швидкістю 30 км/год, а катер - 24 км/год. Через 5 годин вони зустрілись. Яка відстань між пристанями?"

"Від замку "Ластівчине гніздо" в різних напрямках вирушили два теплоходи. Один зі швидкістю 32 км/год, а інший – 28 км/год. На якій відстані вони знаходилися один від одного через 7 годин?"

"Дізнаймося висоту найвищої гори України – Говерли. Альпіністи підіймалися на Говерлу. До привалу вони рухалися 4 год, долаючи щогодини 300 м, а після привалу – 3 год, проходячи за кожну 287м. Яку відстань подолали туристи?"

Виховний вплив задач краєзнавчого характеру здійснює не сама математика, не її закони і її стиль, а ті данні, які зустрічаються в задачі, і які без будь-якої зміни математичного змісту могли бути замінені будь-якими іншими аналогічними даними.

Україна багата стародавніми пам'ятками, які є свідками формування історичної самосвідомості нашого народу. Їх споруджували наші обдаровані предки, втілюючи в них народні мистецькі ідеали. Майже тисячу століть стоїть у Києві, пройшовши крізь усі лихоліття Софійський собор і чарує своєю неповторною красою. Софійський собор – справжня перлина мистецтва, символ надбання українського народу. Заповіти і вчинки попередників нагадують нам про обов'язок перед історією і сучасністю, перед минулим і майбутнім: шанувати і оберігати національні святині.

По ходу ознайомлення з цими відомостями учні можуть розв'язати таку задачу: "Софія Київська славиться своїм настінним розписом, який складають 260 кв. м мозаїк та 3000 кв. м фресок. Порівняйте площу настінного розпису із площею будівлі собору, довжина якого – 55 м, ширина – 37 м".

Серед заповідних об'єктів України біосферний заповідник "Асканія-Нова" займає особливе місце, так як історія заповідання його території нараховує близько 110 років. Цікавими для учнів стануть результати розв'язування цієї задачі: "Площа заповідника Асканія-Нова 10500 га. Якщо збільшити її у 8 разів та додати 36 га, то вийде площа заповідника Білоvezька Пуща".

Неподалік Києва на 150 гектарах розкинувся архітектурно-ландшафтний комплекс Пирогово, музей народної архітектури та побуту. У фондах музею зберігається понад 70 тисяч предметів побуту, творів народного мистецтва, знарядь праці. Найцікавішими із експонатів

обладнано інтер'єри будівель. Результати розв'язування цієї задачі доречно доповнять розповідь вчителя про музей: "На момент відкриття музею народної архітектури і побуту "Пирогове" площа музею складала 120 га, на якій було розміщено 150 споруд-пам'яток української архітектури і побуту. Розвиваючись, територія досягла 150 га, кількість експонатів збільшилась до 40000. визначте різницю площ і кількості експонатів".

Доцільними будуть задачі екологічного спрямування, зміст яких уможлиблює формування в учнів дбайливого ставлення до національних багатств і рідної природи.

Варто пропонувати учням для розв'язування задачі краєзнавчого характеру, використання елементів українознавства та народознавства, які допомагають виховувати в учнів бережливе ставлення до природних багатств, повагу до праці і традицій українського народу, любов до власного краю і своєї Батьківщини. Це можуть бути задачі про річки та озера, тварин чи рослин, задачі про історичні споруди та новобудови регіону в якому проживають учні. Зокрема, всім добре відомо, що велику цінність у кожній оселі мали вишиті рушники. Ними прикрашали вікна та двері, бо вони повинні оберігати житло від домовиків. Пишалася родина і вишитими рушниками, якими прикрашали картини, дзеркала, рамки з фотографіями. Вишивані рушники усе життя супроводжують українця. Кожен район України має свої кольорові гами рушників. І в цих кольорах відбилась вся історія нашого народу. Переглянувши вишиті рушники, учні розв'язують задачу: "Довжина рушника 3 м, а ширина складає $\frac{2}{15}$ довжини. Визначити площу вишитої частини рушника, якщо вона становить $\frac{1}{6}$ частину площі рушника".

Український віночок – це не просто краса, а й оберіг від зла та ще й знахар, бо в ньому є така чаклунська сила, що болі знімає, волосся береже. Віночок, як головний убір, дівчата плели із 12 живих квітів, кожна з яких була символом і оберегом: деревій – нескореності; безсмертник – символ здоров'я; калина – символ краси та дівочої вроди; мак – символ печалі і смутку; хміль (вусики) – символ гнучкості та розуму; барвінок – життя й безсмертя людської душі; ружа, мальва та півонія – віри, надії та любові; ромашка - символ дівочої чистоти; любисток – відданості; цвіт вишні та яблуні – символ материнської відданості, волошка – вірності. Про цей символ теж можна скласти не одну задачу, наприклад: "Влітку на свято Івана Купала (6 липня) подружки сплели віночки, використавши 132 квітки. Скільки вплели волошок, якщо їх було $\frac{1}{12}$ від кількості всіх квітів?"

Український танець займає значне місце серед культурних надбань нашого народу. Широка популярність українського танцю в нашій країні та за кордоном пояснюється невичерпним багатством тем і сюжетів, щирістю, життєрадісним запалом, гумором. У танцювальних образах розкривається національний характер народу, відображаються явища, взяті безпосередньо з його побуту та праці, рідна природа. Демонструючи фото або відео відповідного змісту учням пропонують задачу: "У фестивалі українського народного танцю брали участь 100 учнів 1-3 класів. Скільки було учасників з кожного класу, якщо в першому класі було 5 пар та 10 дітей виступало поодиночі. У другому класі виступало дітей стільки, скільки в першому, та й ще 3 пари танцюристів. Решта - учні третього класу".

Хліб за всіх часів і в усіх народів вважався найбільшою святістю. Хліб і рушник – одвічні людські символи. Хліб і сіль на вишитому рушникові були високою ознакою гостинності українського народу. Кожному, хто

приходив із чистими помислами, підносили хліб. Прийняття рушника, цілування паляниці символізувало глибоку пошану до господарів.

Задачі, в змісті яких йдеться про хліб, можуть бути найрізноманітніші, наприклад: "На Сорочинському ярмарку танцювальні колективи пригостили короваєм, масою 3 кг 500 г. Гурт "Пролісок" отримав 3/7 усього короваю, а решту поділили порівну між учасниками "Дзвіночки" та "Україночки". Скільки кілограмів короваю отримав гурт "Україночки"?"

Кожного з нас приваблює чудовий краєвид українського села, яке мальовничо розкидало свої біленькі хатки з рясними садками.

Традиційно українська хата була дуже мальовничою і чепурною. Центром хати була красуня-піч, яка і годувала, і нагрівала, і лікувала, і розважала. Далі – приклад задачі відповідного змісту:

"Зайшовши в кімнату, Івасик помітив велику розписану піч, біля якої розміщена лежанка. Посередині кімнати – сволок, якого самому важко й обійняти. Біля покуті висіла велика ікона із зображенням Матері Богородиці. На столі хлопчик помітив вазу і хлібину, а над ним – три мисники. Над скринєю висіло 2 рушники. Скажіть, скільки елементів української хати помітив Івасик?"

Традиційне вбрання кожного народу є одним з найбільш масових видів його художньої творчості. Народний костюм вказує на належність людини до певної нації. Крім того він відображає широкий спектр духовних традицій народу, його світоглядних уявлень та норм обрядової поведінки. Знання учнів про елементи костюму є основою для розв'язування такої задачі:

"Для пошиття карсеток було використано 34 метри полотна, плахт – на 4 метри менше, а для сорочок – в 2 рази менше, ніж для карсеток і плахт разом. На спідниці та запаски витрачено по 20 метрів полотна, а на стрічки – 10 метрів. Скільки всього використано полотна для пошиття українських жіночих костюмів?"

Формуванню патріотизму в учнів, зокрема гордості за успіхи держави, сприяють задачі, що містять історичні чи статистичні відомості (загальнодержавні чи регіональні). Цікавими для учнів є задачі, що містять історичні дані регіону, популяризують українську історію, боротьбу українського народу за незалежність, мову та культуру. Коли вміння розв'язувати задачу сплітається з історією, задача стає більш значимою і може стати дійсно цікавою кожному учню.

Таким чином, патріотичні почуття у дітей молодшого шкільного віку не виникають самі, вони є результатом цілеспрямованого виховного впливу на дитину ідеології, політики, мистецтва, суспільного устрою, виховної роботи сім'ї, школи та позашкільних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. Педагогічний потенціал національно-культурних традицій/ А. Бойко // Рідна школа. – 1999. – №10. – С 12-15.
2. Вишневський О. Основні засади концепції українського виховання / О.Вишневський // Матер. наук.-практ. конф. "Національне виховання молоді в навчальних закладах. – Львів, 1994. – С. 9-13.
3. Губа Л.А. Нетрадиційні уроки математики / Л.А. Губа. – Х.: Вид. група "Основа", 2006.
4. Дзюбинська М. Зроби цікавим урок математики. 5-10 класи М. Дзюбинська. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

5. Ігнатенко П.Р. Національна система виховання / П.Р. Ігнатенко // Рад. школа. – 1991.– №7.– С 47-52.

6. Харламов И. Ф. Педагогика : учеб. пособ. / И. Ф. Харламов. – М. : Высш. шк., 1999. – 512 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Сергій Кушнір,
Ржищівський гуманітарний коледж

У розвитку освіти на різних історичних етапах становлення будь-якої держави ключовою фігурою був і залишається вчитель. Проблема підготовки сучасного вчителя набуває особливого значення в контексті нових процесів, що відбуваються в умовах глобалізації та світової інтеграції, постійних змін у різних галузях життєдіяльності, передусім – у системі освіти. У зв'язку з цим виникає потреба оновлення змісту і форм підготовки майбутнього педагога.

Варто відзначити, що педагогічна професія належить до таких видів праці, де спілкування стає професійно значущою, суттєвою стороною діяльності вчителя, а професійно-педагогічна комунікація – основною формою педагогічного процесу, продуктивність якого обумовлюється цілями й цінностями спілкування, прийнятими всіма його суб'єктами за норму індивідуальної поведінки.

Професійна компетентність – вид компетентності, що характеризує особистість в контексті виконання нею професійних обов'язків. Дослідження І. Бега, А. Богуш, В. Бондаря, І. Зязюна, Е. Карпової, В. Кузя, Т. Танько та ряду інших авторів підтверджують думку про те, що поняття професійної педагогічної компетентності є складнішим, ніж загальне поняття "професійна компетентність".

Теоретичними засадами формування професійної компетентності фахівців у процесі їхньої підготовки у вищому навчальному закладі виступають положення компетентнісного підходу, відображені в роботах І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Кузьміної, О. Савченко, де визначено завдання сучасної вищої освіти, яке полягає в тому, щоб не тільки дати молоді професійні знання, а й підготувати фахівця, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, працювати з людьми, критично оцінює досягнуте.

Складність професійно-педагогічної комунікації не лише у високих вимогах до комунікативної культури педагога, а й в оволодінні способами залучення дітей до спільної діяльності. Майстерність спілкування вчителя полягає саме в тому, щоб допомогти учням стати активними співучасниками взаємодії. У цьому контексті комунікативна підготовка майбутнього педагога виступає важливою складовою його професійного становлення і передбачає, перш за все, формування вмінь налагоджувати та коригувати взаємини з вихованцями, що в кінцевому результаті позитивно впливає на навчально-виховний процес.

У порівнянні з іншими результатами освіти компетенція є інтегрованим результатом освіти, проявляється ситуативно, а також існує як потенціал, який наповнюється конкретним змістом та проявляється у

конкретній ситуації. Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості у даному виді діяльності. Отже цінності є основою будь-яких компетенцій.

Уже в умовах вищого навчального закладу майбутній спеціаліст повинен бути готовим до формування в дітей базової системи цінностей, яка є основою виховання і розвитку учнів, внутрішнім компонентом їхньої свідомості, самосвідомості, мотивом і регулятором позитивно спрямованої діяльності. Щоб діти освоювали особистісно і суспільно значущі цінності, необхідно, щоб всі учасники виховної взаємодії приймали їх як власні переконання і відповідно діяли, а для цього необхідно створювати умови для набуття кожним позитивного ціннісного індивідуального досвіду.

Формування комунікативної компетентності для організації ефективної навчально-виховної взаємодії має першочергове значення.

У сучасному науковому обігу комунікативна компетентність – це здатність доречно і правильно використовувати мову в різноманітних соціально різнотипних ситуаціях спілкування, співвідносити мовні засоби з цілями й умовами спілкування, розуміти стосунки між комунікантами, будувати власне мовлення з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови.

Отже, комунікативна компетенція – це сукупність знань про спілкування у різноманітних умовах і обставинах з різними комунікантами, а також знання вербальних і невербальних засад взаємодії, умінь і навичок їх ефективного застосування у конкретній ситуації спілкування в ролі адресанта і адресата.

Компетентнісний підхід в освіті – це відповідь на вимоги часу. Динамічні зміни життя, оновлення інформації та величезні темпи її нагромадження зумовлюють потребу в таких членах суспільства, які здатні гнучко й оперативно адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити. Викладач має бути не передавачем інформації, а організатором діяльності, спрямованої на виконання навчальних завдань. Як би активно викладач не намагався викладати свій предмет, якщо при цьому він не забезпечив активну діяльність студентів, її мотивацію й організацію, процес навчання фактично не функціонує у зв'язку з відсутністю дидактичної взаємодії між носієм інформації – викладачем – та її споживачем – студентом. Чим різноманітнішою є навчальна діяльність, тим більшою розвивальною функцією наповнюється навчання. Саме за таких умов можна досягти компетентності студентів як інтегрованого результату навчання.

Компетентність виступає інтегрованою якістю особистості, яка в сучасних умовах орієнтована на формування її конкурентоспроможності. Відповідно майбутній вчитель повинен уміти конкурувати на ринку праці. Для реалізації даної мети необхідно здійснювати підготовку педагогів таким чином, щоб рівень його професійної компетентності відповідав вимогам сьогодення.

Інтеграційні процеси орієнтовані на модифікацію технології, змісту шкільної освіти, вдосконалення державних стандартів шляхом переходу шкіл на компетентнісний підхід до аналізу навчальних досягнень учнів. У зв'язку із цим у випускника педагогічного вузу повинна бути сформована фахова компетентність та він був всебічно розвинутим.

Відповідно компетенція – це здатність (уміння) діяти на основі отриманих знань, складні узагальнені образи діяльності, якими опановують учні під час навчання, гарна поінформованість із чим-небудь та ін.

Формування комунікативної компетентності ґрунтується на знаннях, здібностях, цінностях, досвіді студентів, отриманих у процесі навчання. Дана компетентність є однією з тих компетентностей, якими сучасний студент повинен володіти задля комфортного співіснування в соціумі. Формування комунікативної компетентності передбачає:

- залучення студентів до активної мовленнєвої діяльності;
- вдосконалення мистецтва спілкування в процесі свідомого освоєння основ науки, у повсякденному підвищенні рівня своєї зовнішньої та внутрішньої культури;
- розвиток прагнення грамотно спілкуватися, тобто легко та швидко встановлювати контакти з людьми.

Сучасний викладач виступає не в ролі того, хто надає студентові інформацію та інструкції, а як учасник комунікативного процесу, партнер у співбесіді, помічник в оволодінні методами комунікації.

Для стимулювання пізнавальної діяльності студентів на заняттях викладачі нашого коледжу використовують дискусії, навчають правильно ставити запитання й відповідати на них, стежать за культурою мовлення студентів, пропонують різноманітні письмові роботи у вигляді листів, звітів, творів, створюють проблемні ситуації. В процесі цієї роботи студенти висловлюють власну думку, аргументовано обстоюють її, готують реферат, доповідь, тези з різних питань, а також уміють ставити запитання, відповідають на них, визнають свої помилки, у процесі дискусії уникають категоричності, дотримуються культури спілкування.

Викладачі коледжу докладають зусиль для створення сприятливого мікроклімату на заняттях, тобто рекомендовані завдання, обрані режими й форми роботи стимулюють студентів до розвитку мовленнєвої культури, накопичення комунікативного досвіду. Студенти вчаться висловлювати свою думку під час заняття, самостійно визначати проблеми для обговорення і формування творчого розуміння завдання, вибирати завдання для досліджень. За цих умов студент певною мірою відчуває відповідальність за свої успіхи, досягнення й невдачі впродовж заняття. У цьому полягає співпраця між викладачем та студентами. Такий метод не залишає студентів байдужими, а навпаки, стає стимулом до активізації мовно-розумової діяльності, сприяє встановленню атмосфери довіри і співпраці на заняттях.

Викладачі нашого закладу використовують такі активні методи навчання як:

- дискусійні (групова дискусія, розбір і аналіз ситуацій) – на заняттях дисциплін психолого-педагогічного циклу;
- ігрові, що включають дидактичні, творчі, рольові ігри, а також ігрову психотерапію, конгргру та ін. – на заняттях з методик викладання навчальних дисциплін;
- тренінги міжособистісної чутливості, техніки невербальної взаємодії тощо – на заняттях з основ педагогічної майстерності.

У процесі взаємодії викладачів і студентів коледжу виділено низку типових труднощів у вияві комунікативних умінь майбутніх педагогів:

- адаптація до педагогічної діяльності;
- вивчення колективу;

-
- вибір правильного тону і стилю взаємостосунків;
 - управління своєю поведінкою в різних ситуаціях;
 - уміння спілкуватися в різноманітних ситуаціях;
 - уміння діяти оперативно, гнучко;
 - уміння орієнтуватися в атмосфері колективу;
 - уміння швидко емоційно переключатися в потрібних ситуаціях;
 - мімічна, пластична виразність і привабливість;
 - уміння виконувати завдання творчого характеру;
 - педагогічна спостережливність і проникливість;
 - професійне педагогічне мислення;
 - уміння адекватно виявляти і передавати педагогічне відчуття (гніву, радості, подиву, захоплення);
 - уміння прогнозувати;
 - робота в ситуації емоційного напруження.

Отже, можна зробити висновок, що педагогу важливо працювати над розвитком та вдосконаленням комунікативних умінь і навичок разом з удосконаленням пізнавальних, інформаційних, організаторських умінь і здібностей, що складають зміст професійного самовиховання.

Готовність педагога до реалізації комунікативних умінь, використання їх як чинника педагогічного впливу є складною системою єдності структурних компонентів професійно-педагогічного спілкування. Комунікативні вміння необхідні для організації педагогічно доцільних взаємних стосунків з учасниками педагогічного процесу. Студент, маючи чітку педагогічну спрямованість, формується не як майстер слова взагалі, а як фахівець, який володіє комунікативною компетентністю.

Під комунікативною компетентністю ми розуміємо сукупність здібностей, знань, умінь і навичок, відношень, ініціатив та комунікативного досвіду особистості, необхідних для розуміння чужих і продукування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування; здатність до активної взаємодії та навчання інших мовленнєвих суб'єктів.

Теоретичні дослідження засвідчують, що до змісту комунікативних умінь входять уміння розуміти іншу людину, самовираження, уміння вступати в контакти, вести спілкування.

Аналіз наукових джерел свідчить, що найбільші труднощі виявляються в таких елементах педагогічної діяльності як керівництво своїм психічним станом, спілкуванням, добрим самопочуттям під час комунікації з вихованцями, та організація спілкування, створення атмосфери колективного пізнавального пошуку та спільних роздумів.

Формування комунікативних умінь і навичок майбутніх педагогів вимагає необхідності обґрунтування педагогічних умов, за яких формування буде відбуватися найефективнішим способом.

Спрямованість викладача на розкриття студента, як самостійної, самодостатньої особистості, яка нарівні з педагогом може брати участь у навчальному процесі, обумовлена гуманним ставленням до студента, який є неповторною, багатогранною особистістю, найважливішою цінністю нашого суспільства.

Важливим компонентом особистісно-орієнтованого навчання є педагогічне спілкування викладача, спрямоване на партнерство, діалог зі студентами, надання їм можливості діяти самостійно, творчо, висловлювати власні міркування і пропонувати свої варіанти виконання.

Отже, особистісно-орієнтоване навчання забезпечує найбільш сприятливі та ефективні умови для формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів, створюючи атмосферу рівноправності, щирості, відвертості, поваги один до одного у процесі педагогічної взаємодії.

Не менш важливою умовою формування комунікативних умінь майбутніх педагогів є моделювання реальних професійних умов спілкування з метою залучення кожного студента до практичної комунікативної діяльності.

Під моделюванням професійних умов спілкування розуміють реальне відтворення комунікативних ситуацій, за якими студенти будуть вчитися ефективно спілкуватися й оволодівати комунікативними вміннями і навичками, використовуючи власний досвід. Моделювання реальних професійних ситуацій допоможе студентам зрозуміти і відчувати на власному досвіді відповідальність за свої слова, вчинки, навчить взаємодіяти з колегами, зрозуміти їх, правильно підбирати мовні засоби для формулювання та висловлювання думок. Таке моделювання у формах навчальної діяльності студентів реальних виробничих зв'язків і стосунків дозволяє подолати розрив між навчанням і вихованням, досягти цілей не тільки професійного, але й загального, загальнокультурного розвитку особистості майбутнього спеціаліста.

Наступною педагогічною умовою, яка забезпечує формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів, є підбір навчальних завдань і вправ, спрямованих на підвищення комунікативної активності студентів. Вправи і завдання мають допомогти студентам розкрити свої комунікативні можливості, відчувати важливість грамотної і чіткої побудови комунікативного процесу як однієї з умов ефективної діяльності.

У самовихованні комунікативних умінь майбутнього педагога значне місце посідає досвід повсякденного спілкування, особливо якщо його використовувати усвідомлено, цілеспрямовано. Однак будуть доцільні й спеціальні педагогічні вправи. Відомі три методики формування вміння спілкуватися:

- моделювання педагогічного спілкування ("педагогічні ігри");
- мікрОВикладання, коли для засвоєння кожного педагогічного прийому проводять пробні мікроуроки для малої групи учнів із подальшим аналізом та обговоренням;
- використання чужого досвіду.

Комунікативна активність людини характеризується такими ознаками як ініціативність, інтенсивність, позитивне ставлення до спілкування, мотивація до встановлення контакту, зацікавленість у предметі розмови, регуляція своєї поведінки, спрямованість на досягнення результату в розмові.

Важливим у формуванні комунікативних умінь є вироблення індивідуального стилю спілкування з урахуванням особливостей розвитку вихованців та своєї індивідуальності.

Оволодіння засобами і способами самовиховання комунікативних умінь – процес тривалий і поступливий, однак він повністю залежить від самого педагога. Постійне прагнення викладача досягнути більшої влади над собою, успіху у професійній діяльності за умови систематичного й успішно організованого самовиховання принесе позитивні результати в

підвищенні не тільки рівня комунікативних умінь, а й усієї системи вмінь педагогічного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л.В., Косенко Ю.М. Модель ступеневої підготовки фахівця початкової освіти у вищих навчальних закладах / Л. В. Артемова, Ю. М. Косенко // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. до 80-ї річниці НПУ імені М. П. Драгоманова. – Вип. 1. – К., 2000. – С. 84-86.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Вольфовська Т. // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С.13 – 16.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112с.
4. Нагорний Б.Г., Яковенко Л.М., Яковенко А.В. Студентство і сучасність / Б.Г. Нагорний, Л.М. Яковенко, А.В. Яковенко – К.: Арістей, 2005. – 164 с.
5. Педагогічна майстерність: підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
6. Романовський О.Г. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів / О.Г. Романовський, Т.О. Бутенко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2009. – № 3. – С. 86-93.
7. Семенюк М. Готовність до спілкування / М.Семенюк // Шкільнийсвіт. – 2002. – 27 (141). – С. 2-3.

ПОКАЗНИКИ БАГАТОПЛАНОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

*Любов Миненко,
Ржищівський гуманітарний коледж*

Освіта є пріоритетною галуззю в соціально-економічному, духовному і культурному розвитку України. Метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, які будуть ефективно працювати й навчатися впродовж життя, зберігати цінності національної культури і громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати незалежну, демократичну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти. Для досягнення поставленої мети є необхідність у реформуванні системи освіти в Україні та підготовці висококваліфікованих фахівців.

Реформування сучасної вищої педагогічної освіти з врахуванням європейських стандартів передбачає, насамперед, підготовку компетентного спеціаліста, який умітиме визначати педагогічні цілі й успішно їх досягатиме, вміло впроваджуватиме інноваційні технології навчання, усвідомлюватиме свою соціальну відповідальність, працюватиме над особистісним й професійним зростанням. Метою розвитку педагогічної

освіти є створення такої системи, яка на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечуватиме формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовуватиме освітню політику як пріоритетну функцію держави, спрямовану на розвиток та самореалізацію особистості, задовольнятиме освітні й духовно-культурні потреби, а також підготовлені фахівці будуть конкурентоспроможними на ринку праці.

Основна роль в освіті відводиться педагогу, через якого реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального і духовного

потенціалу нації. На думку В.О.Сухомлинського, "гарний вчитель – це людина, яка досконало володіє уміннями, притаманними тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи". Тому сьогодні в Україні національним пріоритетом є проблема якості освіти.

Якість – найголовніший результативний чинник освіти. Якість освіти – це не лише характеристика знань, засвоєних людиною. У сучасному світі, де знання і технології оновлюються швидше, ніж життя одного покоління людей, слід спрямувати навчальний процес не тільки на засвоєння базових знань, а й на набуття потреби, умінь і навичок самостійно засвоювати нові знання та інформацію протягом усього життя і ефективно використовувати їх на практиці, вміння сприймати зміни, які стають невід'ємною рисою буття людини, готовності вчасно відмовитися від старого досвіду й норм поведінки.

Людина XXI ст. зогляду на зв'язки глобалізаційного характеру перебуває в значно складнішому соціальному, професійному середовищі і у більш суперечливому соціумі. Тому освіта має підготувати її до формування таких рис, як толерантність, сприйняття інших культур, релігій, цінностей, уміння спілкуватися з їх носіями. Особливої ваги у XXI ст. набуває і такий критерій якості освіти, як ступінь її адекватності природним здібностями кожної людини, особистісно орієнтований характер освіти. Максимально наблизити освіту й виховання до розкриття природних здібностей кожної людини - споконвічна мета і мрія педагогіки. Тому так важливо, щоб освіта була максимально різноманітною, демократичною та особистісно орієнтовною.

Отже, поняття "якість освіти" стає все більш системним, багатограним і реальним. Нині якість освіти характеризується такими складовими:

якість навчально-методичної бази, що передбачає ресурсне забезпечення закладів освіти на належному рівні, залучення до навчального процесу не тільки таких якісних традиційних компонентів, як підручники, а й нових сучасних засобів і методів пізнання, пов'язаних із сучасними технічними можливостями;

якість педагогічних кадрів передбачає переоцінку соціальної ролі вчителя: сьогодні викладач - не тільки абсолютний носій знань, він має виконувати місію духовного поведиря молоді людини, має стати для неї водночас джерелом авторитетної інформації, майстром навчання способів оволодіння різнопредметною діяльністю, бути організатором пізнавального діалогу студента з навколишнім світом, людьми, самим собою, особистим психологом і психотерапевтом, соціальним працівником і наставником;

якість об'єкта навчання – це рівень підготовки фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності, до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, які володіють технологіями в межах свого фаху, вмінням використовувати свої знання при вирішенні професійних завдань.

Якість освіти має принаймні два аспекти: відповідність освітнім стандартам і відповідність запитам споживачів освітніх послуг.

Вимоги до якості освіти, умови та принципи її здобуття визначено у відповідному розділі Національної доктрини розвитку освіти України:

по-перше, модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної та світової науки, культури й соціальної політики;

по-друге, якість освіти характеризується як національний пріоритет і передумова виконання міжнародних норм та національного законодавства щодо реалізації прав громадян здобуття освіти;

по-третє, якість визначається на основі вимог державних стандартів освіти, оцінкою громадськістю освітніх послуг;

по-четверте, забезпеченню якості освіти підпорядковані матеріальні, фінансові, кадрові й науково-методичні ресурси суспільства, державна політика в галузі освіти;

по-п'яте, висока якість освіти передбачає органічний взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії й практики.

Сучасні українські дослідження свідчать, що основними чинниками, які забезпечують якість освіти, є:

професійна підготовка суб'єктів викладання, їхні особистісні якості (порядність, відповідальність, принциповість, толерантність тощо);

навчально-методичне забезпечення процесу підготовки (навчальні посібники, методичні розробки тощо);

наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівня знань суб'єктів учіння, що відповідає сучасним вимогам;

застосування в навчально-виховному процесі сучасних освітніх технологій (активних методів навчання, інтернет-технологій тощо);

залучення суб'єктів навчально-виховного процесу до науково-дослідницької діяльності;

відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам;

належне матеріально-технічне забезпечення процесу підготовки;

забезпеченість науковою літературою освітніх закладів;

використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень;

спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця;

стимулювання самостійної роботи суб'єктів навчання.

Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів є складною суб'єктивно орієнтованою інтегрованою системою. Встановлено, що її функціонування виявляється ефективним і повноцінним за умови взаємодії всіх складників та супровідних чинників: навчальних планів, програм, навчально-методичного забезпечення, системи самостійної та індивідуальної роботи, усвідомлення особистісних і соціальних інтересів, розуміння майбутніми вчителями початкової школи мети своєї діяльності.

Сучасне соціальне замовлення до якості підготовки майбутніх учителів початкової школи визначається глобальними змінами в житті нашої країни, а також модернізацією системи національної освіти та

висуває принципово нові вимоги до педагогічних кадрів. Необхідність вирішення цього завдання визначається не тільки соціальним замовленням, але й потребами конкретної особистості у самовизначенні й самореалізації в умовах сучасності. Нині, коли інтенсивно здійснюється реформа загальноосвітньої та професійної школи нашої держави, як повноправного члена європейського континента, формується система неперервної освіти, необхідно визначити тенденції основних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Підвищення суспільних вимог до школи, вчителя, змін у змісті і методах його роботи зумовили необхідність докорінної перебудови професійної підготовки майбутнього вчителя. В сучасних умовах переглядають усю систему освіти в Україні, зокрема й педагогічну, яка здебільшого спрямована на оволодіння знаннями і вміннями з окремих спеціальних дисциплін і не завжди забезпечувала професійну підготовленість учителя до цілісного гуманно-демократичного виховання учнів і творчого самовдосконалення власної особистості. Для успішної діяльності майбутній вчитель має відповідати певним загальноосвітнім вимогам, володіти певними якостями особистості, педагогічними знаннями і вміннями.

Тому, концептуального переосмислення потребують мета, завдання та форми і методи професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Завдання якісної підготовки вчителів початкових класів ще залишається невирішеною проблемою, оскільки реальний рівень підготовки випускника не відповідає потребам практики, тоді як необхідно враховувати, що початкова освіта є сходинкою системи неперервної освіти, успішне проходження якої – умова ефективного розвитку на наступних етапах. Проблема професійної підготовки студентів гуманітарного коледжу потребує окремої уваги. Підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти держави, провідним принципом державно-освітньої політики. Оновлення освіти в країні відбувається з урахуванням тенденції її розвитку в усьому світі, із урахуванням нового погляду на освіту як становлення особистості, яке пов'язане з усвідомленням того, що її потенційні можливості можуть отримати свій розвиток тільки у процесі професійної підготовки. Ефективність сучасної педагогічної освіти полягає насамперед у безперервному загальному професійному розвитку вчителя. Це можливо лише за умов багаторівневої підготовки вчителя і ефективного функціонування педагогічних закладів. Перехід на багаторівневу підготовку вчителя вимагає вирішення ряду таких проблем: необхідність реорганізації існуючої мережі вищих педагогічних навчальних закладів; організація і функціонування в Україні єдиної безперервної педагогічної освіти; створення структури багаторівневої підготовки вчителя початкових класів; визначення мети навчання в професійній підготовці вчителя; розробка основ моделі вчителя високої кваліфікації; оцінка соціально-психологічного, логічного і професійно-культурного напрямків у підготовці вчителя; визначення завдань і змісту підготовки вчителя у педагогічному закладі в сучасних суспільно-економічних умовах. Ключовим у виробленні стратегії змін у професійній підготовці і вдосконаленні вчителя початкових класів має стати узгодження методологічної змістової, процесуальної складових, що забезпечить безперервність освіти, взаємоузгодженість її ланок і несуперечливу взаємодію. Основними показниками професійної підготовки в гуманітарному коледжі є: базова освіта, тривалість навчання,

співвідношення між теоретичною і практичною підготовкою, співвідношення всередині теоретичної підготовки між складом, обсягом і змістом загальнонаукової, загальнопрофесійної і спеціальної її частини; клас професійних завдань, до яких готується майбутній вчитель, тип організації навчального процесу.

У моделі випускника гуманітарного коледжу виділяють три рівні підготовки: освіченості, кваліфікації, професіоналізму. Кожен з рівнів характеризується певними вимогами до вмінь і навичок. Рівень освіченості вимагає від майбутнього вчителя бути здатним до системних дій в професійній ситуації, до аналізу і проектування своєї діяльності, самостійних дій в умовах невизначеності. Рівень професіоналізму визначає наявність у майбутнього вчителя вміння аналізувати, планувати і здійснювати цілісний педагогічний процес на основі аналізу і оцінки досягнутого рівня розвитку, навченості і вихованості дітей, вивчати на основі спостережень особистість дітей, виявляти їх труднощі і надавати їм допомогу. Тепер при підготовці кадрів у гуманітарному коледжі основні зусилля спрямовані не на засвоєння певного обсягу знань та умінь, необхідних для навчання й виховання підростаючого покоління, але й на формування вільної й відповідальної особистості потенційних учителів, вихователів, викладачів, що володіє загальною культурою, прогресивним світоглядом, моральною свідомістю, громадянською відповідальністю та професійною компетентністю.

Отже, в сучасних умовах необхідний такий вчитель, який володіє високою професійною компетентністю, універсальними підходами до педагогічної діяльності, здатний швидко адаптуватися до змінних умов і здійснювати свою професійну діяльність в початковій школі. Реалізація цього завдання залежить від професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у гуманітарному коледжі, що і має визначити успіх професійної діяльності. Саме тому, готуючи майбутніх вчителів початкової ланки освіти насамперед необхідно дбати, щоб це був вчитель творчий, здатний бути провідником дитини і її самопізнання та саморозвитку.

Ржищівський гуманітарний коледж працює на ниві освіти майже 100 років і має славетну історію й глибокі традиції, які сьогоднішній колектив підтримує і збагачує. За своїм викладацьким та навчально-методичним потенціалом коледж належить до навчальних закладів, які забезпечують якісну фундаментальну, загальнокультурну, практичну підготовку вчителів для освітніх закладів області та України. У коледжі створені умови не тільки для опанування муйбутньою професією, а й для всебічного розвитку – бібліотека, читальний зал, спортивний та тренажерний зали, комп'ютерний клас, мережа Інтернет, працюють гуртки, клуби художньої самодіяльності та спортивні секції.

Але головними діючими особами на всіх етапах розвитку навчального закладу були і є педагоги.

Створення педагогічного колективу, який відповідав би високим вимогам сучасного інформаційного суспільства, спроможного до реалізації проблеми підготовки майбутнього педагога в контексті інновацій шкільної освіти – головне завдання адміністрації коледжу. Тому визначне кредо роботи коледжу: відібрати, підтримати викладача як людину і професіонала, створити умови для його фахового вдосконалення. Сьогодні кадровий склад педагогічного колективу вирізняється високою

професійною і методичною майстерністю, педагогічною творчістю, гідними моральними якостями.

Завдяки запровадженню викладачами в навчально-виховний процес новітніх форм, методів, педагогічних технологій, комп'ютеризації поглиблюється якість підготовки фахівців. Педагогічні працівники проводять значну науково-методичну роботу: розробляють програми, посібники для проведення практичних і лабораторних робіт та організації самостійної роботи, створити комплекс методичного забезпечення дисциплін.

Однією із складових якісної підготовки майбутніх фахівців є науково-дослідна робота в закладі, яка допомагає виявити здібності студента, його нахили до наукової роботи, набути досвіду цієї роботи; розвивати дослідницькі уміння, пізнавальні інтереси. Ефективною формою залучення студентів до науково-дослідної роботи є участь в конкурсах студентських наукових робіт, професійної майстерності, науково-практичних конференціях, які щороку організовує методична рада ВНПЗ I-II рівнів акредитації Центрального регіону України. Студенти коледжу беруть активну участь у всіх етапах Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика.

У коледжі створені необхідні умови для якісної практичної підготовки майбутніх вчителів. Для забезпечення належного якісного проходження всіх видів практики в коледжі передбачено: планування і розгляд питань педагогічної практики на засіданнях циклових комісій, нарадах при директорові та педагогічних радах коледжу; спільні засідання циклових комісій з керівниками баз практики з актуальних питань змісту навчання та методики, навчально-виховної роботи в освітніх закладах; наради-настанови з викладачами-керівниками практики до кожного виду практики; проведення відкритих днів практики; проведення конкурсу "Сходинки творчості"; участь у конкурсі на кращий план-конспект уроку; створення в кабінетах куточків "На допомогу студентам – практикантам"; виставки творчих робіт студентів; проведення підсумкових конференцій; проведення інструктажів щодо проходження різних видів практики і техніки безпеки.

У нашому закладі приділяється належна увага виховній роботі, як невід'ємній складовій підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Ця робота здійснюється на засадах демократизму, використання виховного потенціалу студентського самоврядування і спрямовується на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, здатної до самостійного мислення, суспільного вибору та життєдіяльності в самостійному житті.

Усі форми, які ми використовуємо у вихованні молоді мають гуманістичну спрямованість, зорієнтовані на особистісне вдосконалення і різнобічний розвиток. Це індивідуальні, групові, масові, організаційні форми виховання. Виховання здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей вихованців, їх сенситивних і психофізіологічних особливостей у різноманітних організаційних формах, які забезпечують функціонування безперервного виховного процесу.

Уся навчально-виховна робота коледжу спрямована на підготовку фахівця, який володітиме такими якостями:

- гнучко адаптуватиметься у мінливих життєвих ситуаціях;
- самостійно і критично може мислити;

умітиме бачити та формувати проблему, знаходитиме шлях раціонального її вирішення;
здатного генерувати нові ідеї, творчо мислити;
грамотно працювати з інформацією;
бути комунікабельним;
вмітиме самостійно працювати над розвитком моралі, інтелекту, культурного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвський Б.М. Професійно-наукова підготовка майбутнього вчителя початкових класів: Монографія / Б.М.Андрієвський. – Херсон, 2006. – 72с.
2. Антонова О.Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О.Є.Антонова. – Житомир 2003. – 271с.
3. Бірюк Л. Нові підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки освіти: Матеріали науково-методичної конференції / Л.Бірюк. – К., 2004.– С.76-92.
4. Мороз О.Г. Підготовка майбутнього вчителя / О.Мороз. – К., 1997. – 176с.
5. Поважна Л.І. Організаційно-методичне забезпечення контролю якості навчання у вищому закладі освіти / Л.І.Поважна. – К., 2002. – 211с.
6. Савченко О.Я. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя /О.Я. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – №3.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРЕДМЕТІВ МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

Світлана Покотило,
Ржищівський гуманітарний коледж

Соціально-економічні і політичні зміни,що відбулися в сучасному суспільстві, вимагають кардинальних перетворень у всіх сферах, у тому числі і у сфері освіти, адже сучасний період розвитку суспільства характеризується зміною пріоритетних та соціальних цінностей, що призводить до зміни цілей в освіті. Сьогодні необхідні не просто освічені люди, а особистості інтелектуально розвинені, самостійні і творчі, які орієнтуються в складних проблемах, розуміють і враховують закони розвитку суспільства і оточуючого середовища

У цих умовах особливої актуальності набувають питання підготовки майбутніх вчителів початкових класів, які через багатопрофільність своєї педагогічної діяльності покликані закладати основи знань учнів початкової ланки загальноосвітньої школи. Початкова освіта має свої особливості, що відрізняють її від усіх етапів шкільної освіти. Вона є фундаментом подальшого навчання. Насамперед це стосується сформованості загальнонавчальних умінь, навичок і способів діяльності, пізнавальних інтересів і мотивації. В умовах розвитку науки і техніки викладання математики в початкових класах набуває особливого значення, оскільки саме в цьому освітньому ступені закладаються основи математичних знань

і умінь. У зв'язку з цим учитель початкових класів має володіти не лише фундаментальними знаннями предметних дисциплін, але й комплексом конкретних засобів професійної діяльності щодо застосування надбаних знань і умінь у галузі навчально-виховної, соціально-педагогічної, культурно-освітньої, науково-методичної, організаційно-управлінської діяльності.

У системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи одне з центральних місць займає методична підготовка, спрямована на формування їхньої готовності до професійної діяльності. Засвоюючи програми зі спеціальних, у тому числі, математичних дисциплін, студенти оволодівають теоретичними і методичними знаннями, уміннями і навичками їх оперування та застосування під час проведення уроку математики у початковій школі.

Попри значну кількість публікацій проблема формування методико-математичної компетентності вчителів початкових класів у сучасному контексті реалізації Державного стандарту початкової освіти залишається недостатньо розробленою, потребує вирішення суперечності між необхідністю обґрунтування поетапного процесу підготовки фахівців до означеного виду діяльності та його відсутністю у практиці ВНЗ.

У системі підготовки педагогічних кадрів для початкової школи ще недостатньо враховуються об'єктивні тенденції та актуальні потреби розвитку національної освіти в цілому. Це і професійний розвиток майбутніх педагогів на засадах особистісно зорієнтованої педагогіки, і приведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних працівників у відповідність до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбулися в загальній середній освіті, і модернізація освітньої діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах на основі використання інноваційних педагогічних технологій і створення нового покоління засобів навчання.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми "Освіта" ("Україна XXI століття"), Законів України "Про освіту" та "Про вищу освіту", основною метою вищої освіти в Україні є підготовка висококваліфікованого, компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці. Методологічними засадами цього процесу є Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття", 1993), Концепція розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Закони України "Про освіту" (1991, 2006), "Про загальну середню освіту" (1999), "Про вищу освіту" (2002). Крім того, з 2012 по 2014 роки відбулися істотні зміни у системі вищої педагогічної освіти, викликані прийняттям нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 рік), що спричинило відповідні зміни у Галузевому стандарті, а саме у ОПП (2012 рік), зміни кількості годин на 1 кредит ECTS (2013 рік), перехід з кредитно-модульної системи до кредитно-трансферної системи (2009 рік), прийняття нового закону "Про вищу освіту" (2014 рік). Саме у цей період було змінено назву навчальної дисципліни з "Методика навчання математики у початковій школі" або "Методики викладання математики у початковій школі", які одночасно використовувались у ВНЗ України, до єдиної – "Методика навчання освітньої галузі "Математика"" (МНОГМ).

Концептуальним документом, на засадах якого створюються Стандарти освіти, є Національна рамка кваліфікацій (НРК), метою якої є адаптація нашої країни до європейських освітніх стандартів, формування системи навчання впродовж усього трудового життя, підвищення її якості.

Кожен кваліфікаційний рівень описується в термінах результатів навчання, які визначаються через знання, уміння і компетентності. Зокрема, поняття "професійна компетентність" тут вказана, як властивість особистості фахівця, що виявляється у здатності до професійної діяльності, готовності до виконання професійних функцій та спроможності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у професійній діяльності на основі наявних знань, вмінь та мінімального досвіду. У національній рамці кваліфікацій початкова освіта визнана першим рівнем освіти.

У новій редакції Держстандарту, в освітній галузі "Математика" предметна математична компетентність розглядається як особистісне утворення, що характеризує здатність учня (учениці) створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих задач.

Програму побудовано за тими самими змістовими лініями, що й Держстандарт:

- числа, дії з числами;
- величини;
- математичні вирази, рівності, нерівності;
- сюжетні задачі;
- просторові відношення, геометричні фігури;
- робота з даними.

У новій навчальній програмі знайшли утілення інновації щодо змісту навчання математики в початковій школі та його розподілу по роках навчання, а саме:

- введено змістову лінію "робота з даними", яка є наскрізною, і реалізується в усіх інших змістових лініях програми;
- сформульовано у компетентнісних категоріях: "знає", "розуміє", "застосовує", "аналізує", "перевіряє", "володіє" та ін., вимоги до рівня навчальних досягнень учнів;
- у програмі не визначено послідовності вивчення учнями окремих змістових ліній, тем і підтем, що створює умови до варіативності;
- забезпечується можливість розширення змісту навчання за рахунок додаткових питань програми.

Формування професійної компетентності закладено в зміст освітньо-професійної програми спеціальності "Початкова освіта" як складова галузевого стандарту вищої освіти. Цей процес включає: оволодіння змістовим і процесуальним компонентами педагогічної діяльності, знаннями логіки навчальних дисциплін; уміннями оперувати категоріями діалектики та основними поняттями, які утворюють концептуальний каркас педагогічної науки, перетворювати педагогічні теорії в метод пізнавальної діяльності; навички самоосвіти та підвищення рівня кваліфікації, ділового, міжособистісного та педагогічного спілкування.

Курс методики навчання математики вимагає від студента – майбутнього вчителя, насамперед, ґрунтовних математичних знань на рівні

вільного оперування ними, бачення змістовно-логічних зв'язків між поняттями, твердженнями та процедурами (алгоритмами). Тому, при підготовці майбутніх вчителів початкової школи слід враховувати такі завдання, які ставить зміст шкільної освіти:

- формування основ професійно-педагогічної свідомості майбутнього вчителя початкових класів;
- озброєння майбутніх вчителів знаннями з основ теорії, історії та методів наукових досліджень з математики;
- оволодіння майбутніми вчителями вміннями вирішувати завдання методики викладання математики в початкових класах.

Загальнометодична компетентність визначається за сукупністю наступних критеріїв.

Студент знає й усвідомлює:

- нові цілі засвоєння учнями освітньої галузі "Математика" в контексті модернізації початкової освіти;
- зміст та особливості побудови початкового курсу математики відповідно до вимог Державного стандарту освітньої галузі "Математика";
- основні умови організації навчально-виховного процесу під час навчання математики;
- специфіку виховної роботи на уроках та в позаурочній діяльності.

Студент обізнаний:

- з основними вимогами до математичної підготовки учнів за роками навчання;
- загальними вимогами до усного і писемного математичного мовлення та критеріями оцінювання знань, умінь і навичок учнів;
- особливостями календарно-тематичного планування;
- основними засобами, формами і методами навчання математики;
- загальними особливостями використання сучасних навчальних технологій на уроках математики;
- передовим педагогічним досвідом учителів-практиків з проблем організації сучасного уроку математики.

Студент здатний:

- формулювати освітні цілі з предмета, досягати й оптимально переосмислювати їх під час навчання;
- аналізувати основний методичний апарат підручників і розширювати його завданнями, спрямованими на розвиток логічного мислення, у тестовій формі, диференційованих, на вибір і самооцінку тощо;
- аналізувати методичні посібники з метою виявлення їх доцільності та відповідності рівневі засвоєння обов'язкових знань та умінь учнів;
- здійснювати розвиток розумових здібностей молодших школярів на уроках та в позаурочній діяльності;
- оцінювати результати діяльності учнів згідно з критеріями навчальних досягнень учнів початкової школи.

Студент володіє загальними практичними вміннями і навичками:

- моделювати уроки та позакласні заходи з математики, продуктивно і нестандартно організовувати процес навчання, виховання і розвитку з метою забезпечення реалізації вимог Державного стандарту освітньої галузі "Математика";
- обговорювати, давати оцінку і самооцінку проведених занять;
- організовувати власну самостійну дослідницьку діяльність;

– ознайомити учнів з основними математичними поняттями, законами, властивостями і способами дій, що вивчаються в початковому курсі математики, навчити молодших школярів використовувати їх на практиці;

– формувати систему математичних знань, умінь і навичок відповідно до результатів навчання за змістовими лініями Державного стандарту (у програмі курсу "Методика викладання математики в початковій школі" конкретно зазначаються результати навчання учнів за змістовими лініями Державного стандарту і відповідно до цього зміст методичних умінь учителя).

Методична компетентність учителя математики розглядається як теоретична і практична готовність до проведення занять з математики за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь з окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування (дидактико-методичних компетенцій), спроможність ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі.

Однією з базових дисциплін у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів є "Методика навчання математики". Зміст лекційного та практичного курсів цієї дисципліни сприяє не лише накопиченню теоретичних знань, а й відпрацюванню практичних навичок у штучно створених умовах педагогічної діяльності. Формування ж педагогічних умінь передбачено здійснювати лише в період педагогічної практики. Очевидно, що вона містить у собі найбільш широкий арсенал засобів для формування педагогічних вмінь, їх систематизації та вдосконалення, але деякі елементи цих вмінь можна сформувати й у процесі аудиторного навчання, на що раціонально було б звернути увагу в програмах дисциплін усіх циклів.

Викладачі циклової комісії фізико-математичних дисциплін та інформатики нашого коледжу працюють над активізацією пізнавальної активності студентів, формуванням у них професійної компетентності, як майбутніх вчителів початкових класів. Все частіше лекція, як спосіб одержання теоретичної інформації, замінюється на такі форми роботи, як:

проблемна лекція (*власне навчальна діяльність*), за допомогою якої формується предметний контекст діяльності;

практичне заняття з елементами дискусії, рольових та імітаційних ігор, моделювання майбутньої професійної діяльності (*квазіпрофесійна діяльність*), що сприяє формуванню не лише предметного, а соціального контексту майбутньої професійної діяльності.

Викладачі застосовують такі активні методи навчання, як дискусії, рольові та імітаційні ігри, дидактичні ігри, моделювання життєвих ситуацій та ін.

Ще одним важливим аспектом методичної підготовки майбутніх учителів є науково-дослідна робота студентів, педагогічна практика, курсові роботи (*навчально-професійна діяльність*), залучення студентів до наукових досліджень під час педагогічної практики, збирання матеріалів для написання курсових та наукових робіт. У системі науково-дослідної роботи студентів, на педагогічній практиці, під час написання курсової роботи реалізуються форма учбово-професійної діяльності, в якій контекст змісту навчання ніби зливається з найпрофесійнішою діяльністю.

На сучасному занятті з методики навчання математики потрібно раціонально організовуючи навчально-пізнавальну діяльність у студентів, створити мотивацію:

1) створити умови для виникнення внутрішньої потреби включення в навчально-пізнавальну діяльність на занятті (хочу);

2) визначити зміст навчально-пізнавальної діяльності студентів на занятті (зможу);

3) актуалізувати вимоги до студентів з боку навчально-пізнавальної діяльності (треба).

Викладачі нашого закладу велике значення надають організації самостійної роботи студентів, розглядаючи її як форму внесення певних змін у об'єктивну діяльність, під час якої здійснюється засвоєння нових знань, розвиваються творчі здібності і формується студент як "самостійна особистість", що здатна діяти в умовах відсутності безпосереднього та постійного керівництва. До основного переліку дій, які можуть характеризувати "самостійну особистість", можна віднести вміння виявляти, виділяти, класифікувати та систематизувати об'єкти, явища, що вивчаються, зіставляти, порівнювати, аналізувати, узагальнювати навчальну інформацію та ін.

Процес підготовки майбутнього учителя математики до викладання в сучасній школі є складним, динамічним і багатограним, кінцевий результат якого – досконалий рівень сформованості професійних умінь і навичок. Професійна підготовка майбутнього вчителя математики – це процес набуття майбутнім учителем професійних знань, формування математичних умінь в умовах творчого розвитку та саморозвитку особистості, при цьому формування особистих якостей випускника-математика педагогічного ВНЗ залежить від видів навчальної діяльності, через які реалізується підготовка студента-математика.

Очевидним є те, що в Україні гостро назріла необхідність розпочати впровадження в зміст освіти вищих навчальних закладів системи ключових компетентностей, як це відбувається на міжнародному рівні для покращення якості освіти майбутніх вчителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глузман Н. А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів[монографія] / Н. А. Глузман. – К.:Вища школа–XXI, 2010. – 407 с.

2. Коваль Л., Скворцова С. Методика навчання математики в початковій школі: теорія і практика / Л.Коваль, С.Скворцова. – Частина 1. – Одеса: Автограф,2008. – 284 с.

3. Малиновська Н. Я.Самостійна робота студентів як спосіб формування професійних компетенцій / Н.Я.Малиновська. //IX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція "Наука в інформаційному просторі" (10–11 жовтня 2013 р.)

4. Савченко О.Я. Інваріантна компонента у підготовці вчителя початкових класів /О.Я. Савченко // Матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., 1–2 квіт. 2004 р. / уклад.Л.Л. Макаренко, М.С. Севастюк, О.П. Симоненко. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – С. 3–7.

5. Скворцова С. О. Види професійної компетентності вчителя / С.О. Скворцова// Наука і освіта. – 2009. – №10. – С. 153-156.

6. Скворцова С. О. Структурно-функціональна модель формування методичної компетентності майбутніх вчителів у навчанні математики учнів початкових класів /С. О. Скворцова// Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. – 2010. – №2. – С. 99-102.

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТА" У КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА КОЛЕДЖУ**

Олександр Помігуєв,
*викладач вищої категорії,
викладач-методист,
викладач технологічних дисциплін;*

Лариса Помігуєва
*викладач вищої категорії,
викладач-методист,
викладач англійської мови,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*

Загальновідомим сьогодні є положення про те, що за умови впровадження компетентнісного підходу у вищій школі головними освітніми цілями є не набуття майбутніми фахівцями певної (визначеної навчальними програмами) кількості знань, умінь та навичок у сфері професійної діяльності, а формування компетенцій – такої сукупності знань, умінь, навичок і способів діяльності, яка цілеспрямовано використовується особистістю для вирішення конкретної професійної задачі. Тому процес становлення компетентності уявляється як поступове накопичення особистісних значень та якостей, усвідомлена здатність використовувати наявні знання, уміння, навички і способи діяльності в життєвих і в професійних ситуаціях.

Отже, становлення професійної компетентності безпосередньо пов'язується із процесом розвитку особистості, є його проявом, а тому обумовлюється, перш за все, факторами розвитку особистості. Одним із провідних факторів розвитку особистості є середовище. При цьому під поняттям середовище зазвичай розуміють те, що оточує людину, опосередковує її діяльність. Це дозволяє розглядати середовище як потужний ресурс забезпечення високої якості освіти. У житті кожної людини період здобуття вищої освіти є важливим етапом особистісного розвитку. Він проходить серед певних соціальних, культурних, економічних, історичних умов. Проте особливе місце серед них посідають умови, створені у вищому навчальному закладі, його освітні традиції, специфіка організації та перебігу навчально-виховного процесу, навчально-методичне й матеріально-технічне оснащення, естетика побуту, пануючий соціально-психологічний клімат, утверджені культурні, національні, загальнолюдські цінності, усталені зв'язки з іншими соціальними інституціями, риси, зумовлені регіональними історико-культурними, соціально-економічними умовами та інші. Вони складають те своєрідне середовище, яке впливає на самовизначення студентів, забезпечує набуття професійних знань та вмінь, формування мотивації до діяльності у

відповідній соціальній, виробничій галузі, розвиток професійної творчості тощо. Культурно-освітнє середовище навчального закладу – не лише потужне джерело розвитку особистості, але й основа ціннісної атмосфери, яка панує серед викладацької та студентської спільнот. Вона визначає духовно-моральний, творчий, інтелектуальний клімат освітнього закладу, впливає на культурне середовище соціуму. З одного боку – це простір особистісного, професійного, загальнокультурного самовизначення студента відповідно до його індивідуальних особливостей, здібностей та уподобань, а з іншого – це сфера педагогічних впливів, педагогічні умови для розвитку та саморозвитку студента. Відтак культурно-освітнє середовище є чи не головним чинником становлення професійної компетентності студентів впродовж періоду їхнього навчання у ВНЗ.

Робота над названою проблематикою ґрунтується на результатах попереднього періоду науково-методичної діяльності викладачів, дозволяє їх поглибити, систематизувати, конкретизувати.

Останнім часом з'явилося багато наукових праць, присвячених різним аспектам підготовки вчителя нового покоління (О.О.Абдулліна, В.П.Андрущенко, С.С.Вітвицька, В.І.Бондар, В.Г.Кремень, М.В.Левківський, О.Г.Мороз, Н.С.Побірченко, О.Я.Савченко та ін.). Проблема визначення професійної компетентності педагога є актуальною у педагогічній науці. До неї зверталися такі провідні вчені, як І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, С.О.Сисоєва, В.О.Сластьонін, Т.І.Сущенко та ін.[7].

Проблема компетентності як багатомірного феномена ґрунтовно досліджена в роботах С. У. Гончаренко, В. П. Бездухова, О. М. Дахіна, Б. Д. Ельконіна, А. К. Маркова та ін. Сучасними підходами до проблеми компетентності опікуються А. В. Василюк, О. В. Овчарук. Питання професійної підготовки на основі компетентнісного підходу розглянуто в працях В. М. Анищенко, А. М. Михайличенко та ін. Визначення ключових компетентностей подано в роботах І. А. Зимньої, Г. К. Селевко, П. І. Третьякова, Т. І. Шамова та ін.[4].

Мета статті – створення передумов та максимальна реалізація потенційних можливостей студентів відділення технологічної освіти для забезпечення всебічного особистісного розвитку, формування їх професійної компетентності.

Завдання з реалізації проблеми:

- вивчення новітніх досягнень психолого-педагогічної науки у вирішенні проблеми забезпечення ефективного впливу середовища на розвиток особистості та формування її компетентності, в т.ч., професійної, їх адаптація до умов навчально-виховного процесу коледжу та впровадження;
- аналіз та використання досвіду навчальних закладів щодо забезпечення ефективного впливу культурно-освітнього середовища на особистісний розвиток та професійне становлення майбутніх фахівців;
- аналіз якості змістового наповнення та ефективності педагогічного впливу культурно-освітнього середовища коледжу, оцінка його потенціалу та повноти його реалізації в процесі підготовки фахівців;
- внесення змін в організацію та змістове наповнення культурно-освітнього середовища коледжу, його вдосконалення й оптимізація з метою забезпечення високої ефективності формування професійної компетентності студентів.

Які ж якості необхідні людині в будь-якій професійній діяльності? Дж. Равен, автор книги "Компетентність у сучасному суспільстві", на основі проведених досліджень так відповідає на це запитання:

- здатність працювати самостійно без постійного керівництва;
- здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою;
- здатність виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити;
- готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення;
- уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу;
- здатність ладити з іншими;
- здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою;
- уміння приймати рішення на основі здорових суджень[10].

Педагогічна компетентність майбутнього учителя технології – це єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

За аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компоненти професійної компетентності.

1. Інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації. Серед них уміння й навички роботи з друкованими джерелами, уміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу.

2. Комунікативна компетентність – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень. Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків). Сучасний вчитель технології не має права на мовні помилки, інакше вони стають показником його справжньої інтелектуальної лінгвістичної культури.

3. Продуктивна компетентність – це вміння працювати в майстернях, отримувати оптимальний результат, ухвалювати рішення та відповідати за них. Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя технології на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.

4. Автономізація на компетентність – це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність. Адже вчитель перш за все вчиться сам, це вічний учень.

5. Моральна компетентність – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами.

6. Психологічна компетентність – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.

7. Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері навчального процесу (спеціальність). Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння вибирати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом трудової діяльності та ін.

8. Соціальна компетентність – це вміння жити та працювати з оточуючими.

9. Математична компетентність – це вміння працювати з числом, числовою інформацією.

10. Особисті якості вчителя(це теж одна з найголовніших складових професійної компетентності) – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність [10].

З огляду на зазначене можна стверджувати, що під професійною компетентністю учителя технології слід розуміти таку пошукову діяльність, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з предмета, що викладає.

Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму й особистих якостей учителя.

На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічаються вчителі в цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок з таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, економіка, кібернетика та ін.;
- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це може здійснювати тільки вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти[10].

Шляхи реалізації проблеми. Нині саме компетентнісний підхід є тим пріоритетним напрямом, який орієнтує на такі вектори освіти, як: навчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію і розвиток індивідуальності. Виходячи з сучасних вимог можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчаннязагальноосвітньої школи:

1. Робота в методичних об'єднаннях, творчих групах;
2. Дослідницька діяльність;
3. Інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій;
4. Різні форми педагогічної підтримки;
5. Активна участь у педагогічних конкурсах;
6. Трансляція власного педагогічного досвіду;
7. Використання інформаційно-комунікаційних технологій та ін.

Жоден з перерахованих способів не буде ефективним, якщо студент сам не усвідомлює необхідності підвищення власної професійної компетентності.

Як показують наші дослідження існує необхідність мотивації і створення сприятливих умов для педагогічного зростання студента відділення технологічної освіти. Необхідно створити умови, в яких майбутній вчитель технології буде самостійно усвідомлювати необхідність підвищення рівня власних професійних якостей. Аналіз педагогічного досвіду викладачів активізує професійний саморозвиток студента,

внаслідок чого розвиваються навички дослідницької діяльності, які потім інтегруються у педагогічну діяльність.

Розвиток професійної компетентності – це динамічний процес засвоєння і модернізації професійного досвіду, який веде до розвитку індивідуальних професійних якостей, накопичення професійного досвіду, що передбачає безперервний розвиток і самовдосконалення. Наш досвід показує, що впровадження компетентнісного підходу при підготовці майбутніх вчителів трудового навчання дозволяє не лише застосовувати вихідні знання та вміння, але й формує здатність до практичної діяльності в конкретних професійних ситуаціях, творче вирішення професійних проблем, а також дозволяє легко орієнтуватися в професійному середовищі та володіти культурою праці. Забезпечує високий рівень підготовки та адаптацію фахівців для реалізації творчих задумів у навчально-виробничому процесі.[7]

Ключовим фактором реалізації професійно-практичної підготовки студентів відділення технологічної освіти нашого коледжу є культурно-освітнє середовище, у якому перебуває студент, зокрема: спеціально облаштовані лабораторії нових інформаційних технологій та електротехніки, майстерні з ручної та механічної обробки деревини та металу, майстерні ЗОШ м. Прилуки під час проходження різних видів практики.

Під час проходження безперервної педагогічної практики студентами нашого коледжу вирішуються наступні завдання:

- вивчення специфіки процесу роботи на посаді вчитель технології, встановлення зовнішніх та внутрішніх зв'язків процесу навчання учнів, організація документообігу, ознайомлення з технологічними процесами, особливостями майстерень, тенденціями подальшого вдосконалення умов роботи в майстерні;
- вивчення та аналіз основних практичних показників навчальної діяльності учнів різних класів;
- вивчення системи, методів і засобів контролю ЗУН учнів;
- виконання елементів аналізу з деяких управлінських та економічних питань;
- набуття досвіду винахідницької діяльності;
- участь у громадському житті трудового колективу школи.

Підготовка молодших спеціалістів відділення технологічної освіти у коледжі здійснюється шляхом інтеграції навчання, використання нових інформаційних технологій та педагогічної практики.

Якість та конкурентоспроможність системи освіти залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних методик навчання, залучення підприємств до підготовки фахівців, і таким чином дозволяє забезпечити потреби в кваліфікованих знаннях, навичках, компетенціях, а також вирішує проблему працевлаштування випускників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: Навч. пос. / Р.С.Гуревич, М.Ю.Кадемія. – К.-Вінниця: ТОВ "Планер", 2005. – 36 с.
2. Кремень В.Г. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна – К.: Віпол, 2000. – 613 с.

3. Куцак Л.В. Особливості формування професійної компетентності майбутніх вчителів трудового навчання в умовах професійної підготовки / Л.В.Куцак. Харків. – 2010.

4. Марцева Л. А. Шляхи формування професійних компетенцій у студентів технічного коледжу ВНТУ / Л.А.Марцева// Наукові конференції ВНТУ // МНПК Гуманізм та освіта // IX МНПК Гуманізм та освіта–2008.

5. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Н.Мусис / Пер. з англійської. – К.: "К. І. С.", 2005. – 466 с.

6. Ничкало Н.Г. Сучасні світові тенденції, українські реалії та перспективи наукового забезпечення якісної освіти / Якісна освіта в багатоетичному суспільстві: Матеріали регіонального семінару / Н.Г.Ничкало. К.: Сфера, 2004. – С. 35-45.

7. Осіпов І.В. Технічна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя технологій / І. В. Осіпов // Практично-професійна підготовка студентів у системі вищої освіти і проблеми та шляхи вдосконалення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 грудня 2011 року. – Х. – 2012 р. – С. 152 -156.

8. Пальчук М.І. Підготовка педагогічного персоналу в умовах європейської інтеграції / М.І.Пальчук// Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. Наук. праць / За заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Харків: НТУ "ХПІ", 2007. – С. 275 -279.

9. Стою О. Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вузівської підготовки / О.Стою // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. –КДПУ.–2010.

10. <http://osvita.ua/school/method/9170/>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ З ДИСЦИПЛІНИ "БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ"

Олександр Радченко,
*кандидат педагогічних наук,
викладач загальнотехнічних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка*

Підготовка майбутніх учителів технологій, яка здійснюється в умовах соціальних змін вимагає від навчальних закладів постійного пристосування до рівня науково-технічного прогресу, знань та вмінь стосовно інформації, безпеки та технологій, які необхідні суспільству, родині, дитині на даному етапі розвитку.

Особливістю вчителя технологій є те, що його діяльність передбачає вивчення властивостей та технологічних процесів обробки конструкційних матеріалів, він повинен володіти досконалою теоретичними знаннями і практичними навичками роботи з інструментами, верстатами та різним обладнанням. Відповідно, учитель повинен усвідомлювати небезпеку та дотримуватись безпечної роботи у майстерні в урочний та позаурочний час, оскільки крім цього він є взірцем для учнів, які навчаються і здобувають життєвий досвід.

Тому постає необхідність вивчення вчителями технологій дисципліни "Безпека життєдіяльності", яка забезпечить ґрунтовну теоретичну та методичну підготовку студентів для навчання учнів основам безпечної поведінки не лише в майстерні у процесі технологічної обробки матеріалів, а й в повсякденному житті.

Проблемі професійної підготовки майбутніх учителів технологій, присвячені дослідження багатьох науковців зокрема: В. Андріяшина, О. Биковської, О. Гедвілло, Р. Гуревича, В. Гусєва, П. Дмитренка, О. Коберника, М. Корця, В. Курок, Г. Левченка, Л. Оршанського, Г. Терещука, В. Сидоренка, В. Стешенка, Д. Тхоржевського та інших.

Розв'язанням питань, пов'язаних із викладанням безпеки життєдіяльності у вищій школі, займаються В. Бєгун, С. Дикань, В. Заплатинський, В. Захматов, І. Науменко, А. Пятова, В. Свистунов.

Безпека життєдіяльності – система базових знань із питань забезпечення безпечних умов існування людини у природному, соціальному і техногенному середовищах [7, с. 5].

Щоб здійснювати навчання учнів основ безпеки життєдіяльності майбутній учитель технологій повинен бути компетентним у відповідній науці. Тобто, розуміти теоретичні положення, спроможний кваліфіковано здійснювати діяльність, здатний застосовувати свої знання на практиці, прагне постійно навчатися і вдосконалювати свої знання протягом життя.

Значна частина науковців, які займалися вивченням даної проблеми зазначають: компетентність можна визначити як здатність до актуального виконання діяльності; компетентною вважають таку працю вчителя, в якій на достатньо високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість вчителя, досягаються добрі результати в освіченості і вихованні учнів; компетентність вчителя визначається співвідношенням його професійних знань і вмінь з одного боку, і професійних позицій, психологічних якостей, з іншого; компетентність вважають як здатність робітника якісно і безпомилково виконувати свої функції як в повсякденних, так і в надзвичайних ситуаціях, успішно засвоювати нове, швидко адаптуватися до мінливих умов; педагогічна компетентність – це процес і результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності вчителя, зумовлений рівнем його гуманістичної спрямованості; педагогічна компетентність заснована на взаємозв'язку теоретичних знань, практичних умінь, навичок (досвіду в даній області), а також значущих особистісних якостей, що обумовлюють готовність учителів до активного виконання педагогічної діяльності [1; 2; 6].

У своєму дослідженні В. Білик розкриває готовність, як характеристику особистості вчителя, що зумовлює успішність його педагогічної діяльності. Вона базується на індивідуальних особливостях майбутнього вчителя як суб'єкта навчально-пізнавальної, професійної діяльності і є вихідною характеристикою його становлення як особистості і професіонала. Виходячи з цього, готовність до професійно-педагогічної діяльності можна розглядати як найбільш узагальнену характеристику результату підготовки майбутнього вчителя до навчання школярів основ безпечної поведінки [1].

Професійно-педагогічну готовність ми розуміємо як показник ефективності підготовки майбутніх учителів до навчання школярів основ безпечної поведінки як на уроках трудового навчання так і в позаурочний

час, яка включає: емоційно-позитивне ставлення до учня, педагогічного процесу виховання і навчання; прагнень спілкуватися, приймати рішення щодо організації і захисту підлеглих у разі небезпеки; знань про загальні положення і принципи навчального процесу щодо навчання основ безпечної поведінки; умінь і навичок організації навчання школярів основ безпеки життєдіяльності.

Виходячи з такого розуміння поняття готовності, було визначено такі компоненти професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя щодо навчання школярів основ безпечної життєдіяльності: предметно-змістовий, оперативно-діяльнісний, мотиваційний [6, с. 11-12].

Предметно-змістовий компонент характеризується наявністю знань щодо теоретичних основ безпеки і безпечної життєдіяльності; способів безпечної поведінки в повсякденних і надзвичайних ситуаціях; організації навчального процесу в загальноосвітній школі й розуміння значення цих знань для практики; джерел та методів аналізу інформації з питань безпеки життєдіяльності.

Оперативно-діяльнісний компонент визначається наявністю вмінь і навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності, і характеризується: уміннями з організації педагогічного процесу в загальноосвітній школі щодо навчання школярів основ безпечної поведінки; уміннями з безпечного поводження в довіллі, побутовому, виробничому середовищі; уміннями забезпечувати власну безпеку і безпеку людей, які їх оточують; уміннями навчати школярів основ безпечної поведінки.

Мотиваційний компонент готовності визначається інтересом вчителя до пошуку нових фактів, підходів, форм та методів навчання школярів основ безпечної поведінки, переконанням, що це є важливим для кожної людини, відповідальністю за досягнуті результати. За змістом мотиваційний компонент дає відповіді на запитання: чи усвідомлює майбутній учитель важливість і необхідність навчати школярів основ безпечної поведінки; до чого він прагне під час навчання школярів основ безпечної поведінки; чи має він насагу і бажання довести до відома школярів основи безпечної поведінки.

Прояв компонентів і готовність вчителя до навчання учнів визначається критеріями, які передбачають: розуміння того, на що слід рівнятися, з чим необхідно звіряти ті або інші досягнення й результати; відповідність явищу, мірилом якого він виступає; відображення числом – одні й ті ж самі фактичні значення різних явищ під час використання критерію повинні давати однакові числові значення вимірюваних величин; має бути простим, тобто піддаватися найпростішим способам вимірювання [5, с. 126].

Предметно-змістовий компонент у структурі професійно-педагогічної готовності визначається за критеріями обізнаності та упорядкованості знань, якими повинен володіти майбутній учитель для виконання професійної діяльності з навчання школярів основ безпечної поведінки. Оперативно-діяльнісний компонент готовності вчителя до навчання школярів основ безпечної поведінки – за критеріями варіативності та оперативності вмінь, якими повинен володіти майбутній учитель. Мотиваційний компонент оцінювався за критерієм спрямованості.

Формування готовності майбутніх учителів здійснювати педагогічну діяльність, у нашому випадку – під час навчання школярів основ безпеки

життєдіяльності, крім компетентності необхідно: 1) використовувати інтерактивні форми навчання, які забезпечують набуття та усвідомлення майбутніми педагогами особистого досвіду безпечної поведінки; 2) створювати навчальні ситуації, що спрямовані на освоєння студентами методики навчання школярів основ безпечної поведінки [6, с. 13].

Готовність до професійно-педагогічної діяльності виступає найбільш узагальненою характеристикою результату підготовки майбутнього вчителя технологій до навчання школярів основ безпечної поведінки, базується на індивідуальних особливостях навчально-пізнавальної діяльності і є вихідною характеристикою його особистісного становлення як педагога професіонала.

Для вирішення вище описаних проблем у вищих навчальних закладах вивчають дисципліну "Безпека життєдіяльності", яка забезпечує ґрунтовну теоретичну, психологічну і практичну підготовку студентів, що включає вивчення можливих небезпек, закономірностей їх проявів, способів попередження та захисту від них. Наслідком вивчення студентами курсу "Безпека життєдіяльності" є формування екологічного мислення, засвоєння правил здорового способу життя і поведінки людини як члена суспільства, формування у майбутніх фахівців знань про методи й засоби забезпечення безпечних і комфортних умов життєдіяльності людини, вміння створювати безпечні та комфортні умови життєдіяльності.

У Прилуцькому гуманітарно-педагогічному коледжі ім. І. Я. Франка навчальним планом підготовки спеціальності "Технологічна освіта" передбачено вивчення дисципліни "Безпека життєдіяльності", навчальна програма якої створена на основі Типової програми, затвердженої Міністерством освіти і науки України 31.03.2011 р. [8].

Навчальна програма визначає зміст і обсяг навчання та форми контролю знань з дисципліни. БЖД як дисципліна займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем "молодший спеціаліст".

Мета вивчення дисципліни полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку.

Завдання вивчення дисципліни передбачає опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації для посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику.

Засвоївши дисципліну "Безпека життєдіяльності" майбутні вчителі технологій повинні володіти сукупністю загальнокультурних та професійних компетенцій з питань безпеки життєдіяльності у відповідних напрямках підготовки для вирішення професійних завдань, пов'язаних із гарантуванням збереження життя та здоров'я власного та учнів в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій.

Загальнокультурні компетенції охоплюють:

- культуру безпеки і ризик-орієнтоване мислення, при якому питання безпеки, захисту й збереження навколишнього середовища розглядаються як найважливіші пріоритети в житті й діяльності;
- знання сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності та вміння визначити коло своїх обов'язків із питань виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання;
- вміння оцінити середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій та обґрунтувати головні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози і виникнення небезпечних та надзвичайних ситуацій;
- здатність приймати рішення щодо безпеки в межах своїх повноважень.

Професійні компетенції за видом діяльності охоплюють:

1) виробничо-технологічну діяльність:

- здатність орієнтуватися в основних методах і системах забезпечення техногенної безпеки, обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи та методи захисту людини і природного середовища від небезпек;
- вміння оцінити сталість функціонування об'єкту господарювання в умовах надзвичайних ситуацій та обґрунтувати заходи щодо її підвищення;
- вміння обґрунтувати та забезпечити виконання комплексу робіт на об'єкті з попередження виникнення надзвичайних ситуацій, локалізації та ліквідації їхніх наслідків;

2) організаційно-управлінська діяльність:

- здатність орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення безпеки;
- знання організаційно-правових заходів забезпечення безпечної життєдіяльності та вміння обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки;
- вміння забезпечити координацію зусиль виробничого колективу в попередженні виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

3) проектно-конструкторська діяльність:

- вміння ідентифікувати небезпечні чинники природного та техногенного середовищ і віднайти шляхи відвернення їхньої уражальної дії використовуючи імовірнісні структурно-логічні моделі;
- вміння оцінити безпеку технологічних процесів і обладнання та обґрунтувати заходи щодо її підвищення;
- вміння обґрунтувати нормативно-організаційні заходи забезпечення безпечної експлуатації технологічного обладнання та попередження виникнення надзвичайних ситуацій;

4) педагогічно-консультативна діяльність:

- обґрунтування та методичне забезпечення проведення навчання серед працівників та населення з питань безпеки життєдіяльності та дій за надзвичайних ситуацій;
- вміння надати допомогу та консультації працівникам та населенню з практичних питань безпеки життєдіяльності та захисту у надзвичайних ситуаціях;

5) *контрольно-консультативна діяльність:*

- оцінювати стан готовності підрозділу до роботи в умовах загрози і виникнення НС за встановленими критеріями і показниками та надавати консультації працівникам організації (підрозділу) щодо підвищення його рівня;

- здатність аналізувати механізми впливу небезпек на людину, визначати характер взаємодії організму людини з небезпеками середовища існування з урахуванням специфіки механізму токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного впливу та комбінованої дії уражальних факторів;

Обсяг навчального часу для вивчення дисципліни "Безпека життєдіяльності" визначений державними вимогами (спільний наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 року, № 969/922/216 "Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України") і складає 54 академічних годин (1,5 кредиту ECTS).

У навчальній програмі на вивчення курсу відведено два змістових модулі, які охоплюють основні теми: наукові основи безпеки життєдіяльності; ризик як кількісна оцінка небезпек; людина як елемент системи "Людина – життєве середовище"; природні загрози та характер їх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки; техногенні небезпеки та їх наслідки, невідкладна допомога при нещасних випадках; безпека життєдіяльності в умовах екстремальних і надзвичайних ситуацій; правова основа організації безпеки життєдіяльності; управління безпекою життєдіяльності.

У процесі теоретичних і практичних занять студенти оволодівають системою знань та застосовують їх на практиці у ході розробки проектів, розв'язку тематичних проблем тощо.

Компетентність випускників коледжу з питань БЖД перевіряється під час державних іспитів і відображається певними показниками рівня підготовленості в документах про вищу освіту.

Отже, предмет "Безпека життєдіяльності" – невід'ємна складова професійної підготовки майбутніх учителів технологій, забезпечує громадянську освіту, оскільки сприяє корегуванню ставлення людини до власної безпеки та її оточення, розвиває практичні уміння та навички з питань захисту в умовах сучасного техногенного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Р.М. Методика інтегрованого навчання основ охорони праці і безпеки життєдіяльності майбутніх учителів технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (технічні дисципліни)" / Роман Миколайович Білик. – К., 2012. – 23 с.

2. Козырева О.А. Компетентность современного учителя: современная проблема определения понятия / О.А.Козырева // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – №2. – С. 48-52.

3. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини: навч. пос. / В. М. Лапін. – К.: Знання, 2007. – 332 с.
4. Мягченко О. П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства: навч. пос. / О. П. Мягченко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2010. – 384 с.
5. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова, А. Ф. Линенко та ін. За ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
6. Петухова Т. А. Підготовка майбутніх учителів до формування культури безпеки життєдіяльності в учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Т.А. Петухова.– К., 2010. – 22 с.
7. Протасенко О. Ф. Безпека життєдіяльності: конспект лекцій / О. Ф. Протасенко, Ю. В. Буц. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 148 с.
8. Типова програма нормативної дисципліни "Безпека життєдіяльності" для студентів вищих навчальних закладів освітніх рівнів "неповна вища освіта" та "базова вища освіта" всіх спеціальностей. – К., 2002. – 16 с.
9. Цапок В. Г. Безпека життєдіяльності людини: навч. посіб. / В. Г. Цапок. – К.: Знання, 2006. – 397 с.
10. Яким Р. С. Безпека життєдіяльності людини: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. С. Яким. – Львів: Бескид Біт, 2005. – 303 с.

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА І.ФРАНКА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

*Алла Шатковська,
канд. істор. наук,
викладач суспільних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка*

Сучасна історична наука активно виявляє інтерес до досліджень, у яких аналізується ґене́за української історичної думки, внесок провідних істориків у вивченні проблемних питань історії України.

У 2016 році Україна та світова спільнота відзначала 160-річчя з дня народження та 100-річчя від дня смерті Івана Франка – видатного письменника, поета, публіциста, перекладача, громадського та політичного діяча.

Початок ХХ століття – епоха переосмислення історії нашого народу, епоха, коли український національний рух набирає сил, набував організованого політичного характеру. Саме в цей час працюють над своїми дослідженнями В.Антонович та М.Грушевський і поряд з ними І.Франко. У своїх працях він намагався виокремлювати проблемні питання історії України, питання розвитку українського та інших європейських народів.

І.Франко є автором величезної кількості праць з проблем української і всесвітньої історії від найдавніших часів до початку ХХ ст., праць з

джерелознавства, архівознавства, історіографії й історіософії, етнології й етнографії, фольклористики, історичного краєзнавства, філософії, мовознавства, соціології, політології, економіки. Його творча спадщина справила помітний вплив на формування історичної свідомості українців та нараховує майже 6000 публікацій українською, польською, німецькою, французькою та російською мовами.

І.Франко у своїх художньо-літературних та публіцистичних працях на базі історичного матеріалу і запозичення з історії образів міфологізує історію.

Вклад І.Франка у вивчення історії України висвітлено у монографії М.Кравця "Іван Франко – історик України", де проаналізовано його погляди на проблемні питання галицької історії від феодалізму до капіталізму. Праця містить велику кількість фактичного матеріалу. В ній висвітлюється методологія дослідження історичного процесу в працях І. Франка. Загалом праця М.Кравця вирізняється великим масивом фактичного матеріалу пов'язаного з науковими інтересами і діяльністю І.Франка.[3]

Творчий доробок І.Франка в галузі історії привертає увагу багатьох дослідників і в радянський період, і після здобуття незалежності України. Його погляди на українське суспільство не втратили актуальності і сьогодні. Історична наука, у радянський період, з питань дослідження спадщини вченого в галузі історії представлена науковцями: І.Гуржій, М.Возняк, Л.Коваленко, О.Дей, Я.Товстуха, В.Жебокрицький, В.Спицький, О.Мороз, А.Санцевич, Д.Вірник, Є.Голубовська, В.Калініченко, В.Савчук, С.Злупко, М.Нечиталюк, А.Пашук, М.Походзіло, Ю.Ковмір, М.Вайнберг, Ф.Шевченко, Ю.Палкін, М.Ломова [4]. У працях зазначених дослідників подана загальна характеристика І.Франка як історика, розглянуто його окремі погляди на важливі питання щодо історії українського суспільства.

Публіцистична спадщина І.Франка досить ґрунтовно вивчена цілим рядом дослідників і продовжує виступати об'єктом різностороннього розгляду. Детальний аналіз різнопланових публіцистичних розвідок неперевершеного майстра, зокрема – відбиття економічної і суспільно-політичної ситуації на українських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття у його публіцистичних статтях проаналізовано М. Возняком і С.Щуратом[4].

Питання методології історичного процесу у працях І.Франка у своїх працях розкривають М.Возняк, А.Брагінець, М.Климаць, О.Лисенко, З.Франко, О.Білоус, Г.Казьмирчук, Я.Калакура, М.Третяк[4].

На відміну від праць радянських дослідників інші сторони світоглядної культури І.Франка, що йшли врозріз з державною ідеологією, розкривались у роботах діячів української діаспори, а саме цьому питанню присвячені твори Т.Гундорової, Я.Гриневича, С.Єфремова, Л.Луціва, К.Крука, В.Дорошенка, В.Сімовича, Я.Славутича, М.Мандрики.

Чимало цінного матеріалу міститься у статті І.Мохнатюка "Історичний процес в інтерпретації Івана Франка", де докладно описано внесок Івана Франка в історію Галичини[4].

Важливою є праця І. Гуржія "Іван Франко як історик селянства України" в якій вміщено велику кількість інформації про дослідження Франком історії галицьких селян. Заслужують на увагу праці М.Марченка "Українська історіографія", З. Мороз "Історична драма Івана Франка".

Останнім часом з'являються ґрунтовні монографічні праці про окремі грані творчої особистості письменника. Це насамперед книги

І.Денисюка, М.Гнатюка, В.Корнійчука, Б.Тихолоза та інших авторів, в яких зібрано, публікації, аналіз й узагальнення публіцистики І.Франка[5].

Творчість та світогляд І.Франка розглядалися в останні роки у працях сучасних дослідників: Р.Голода, Я.Грицака В.Гориня, Т.Гундорової, М.Люзняка та на конференціях, присвячених ювілеям життя і творчості І.Франка[5].

У науковій літературі, зокрема історіографічній, висвітлюються лише окремі аспекти визначеної проблеми, та фактично не було здійснено комплексного аналізу поглядів І.Франка на українську історію.

І.Франко лише вказував на власну теоретичну позицію, під історією він розумів аналіз внутрішнього зв'язку між фактами, поєднання важливих і дрібних фактів, розгляд основних законів природи та причин їх виникнення, насамперед, бачити перспективу.

Концепція української історії в працях І.Франка мала досить завершений і системний вигляд і була покладена вченим в основу усіх його конкретно-історичних досліджень, а також того чи іншого реагування на праці інших істориків. Вчений підсумував досягнення науки до початку ХХ ст., показавши зародження і розвиток демократичної течії в історичній науці на Україні. Не дивлячись на національні особливості, українська історіографія розглядалась вченим як складова частина світової історіографії.

У творчій спадщині І.Франка ми зустрічаємо оцінки, що стосуються досліджень з української історії О.Лазаревського, О.Левицького, І.Новицького, М.Сумцова, М.Грушевського та інших, наукові здобутки яких і сьогодні не втратили своєї актуальності для вивчення української історіографії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Особливої уваги І.Франко приділяв українським історичним виданням "Руська історична бібліотека" та "Українсько-руський архів". Він з повагою писав про зібрані в даному виданні матеріали до історії західно-українських земель 30 – 40-х років ХІХ ст. та пропонував огляд історії України від найдавніших часів. Вчений завжди неупереджено ставився до оцінки української історіографії, відзначав її сильні й слабкі сторони.

Погляди І.Франка на адміністративно-управлінські структури Російської імперії та право, яке діяло на підвладних територіях, були розглянуті у дослідженнях Я.Грицака, О.Копиленка, М.Кравця, О.Скакун, Д.Славича, Я.Славутича, Б.Червака та ін.

Глибоко вивчаючи історію України, І.Франко цікавився її джерелами, дбав про нагромадження джерел з історії України, закликав розшукувати їх. З позитивного боку характеризує І.Франка як історика України в цілому те, що він займався видавництвом історичних джерел. Його публікації стосуються головним чином епохи феодалізму в історії українського народу. Окреме значення для історичної науки мають виявлені та опубліковані вченим літературні пам'ятки.

На формування історичних поглядів І.Франка здійснили помітний вплив особливості епохи та суспільного розвитку України кінця ХІХ – початку ХХ ст. – складного періоду пошуку українською нацією шляхів визволення та самореалізації. Усвідомлюючи необхідність звернутися до історичної пам'яті свого народу, вчений з її допомогою намагався відроджувати національне прагнення і дію. Одночасно значний вплив на історичну самосвідомість, історіософію світогляду І.Франка мали засади

модернізму – інтелектуалізм, європеїзм, демократизм, романтично-позитивістичні ідеї М.Костомарова, П.Куліша, Т.Шевченка.

Таким чином, І.Франко зробив вагомий внесок у вивчення історико-культурної спадщини українського народу, стояв біля джерел українознавства і був одним із його фундаторів. Він чітко розглядав в історичному контексті, виокремлюючи найбільш знакові періоди українства, очищаючи їх від іноземних нашарувань. У своїх багатогранних працях він вивчав княжий період історії й культури України, намагався об'єктивно аналізувати джерела та подати реальну оцінку соціокультурним подіям того часу, не вдаючись до ідеалізації. Його увагу привертала літописи, що формували виховний ідеал тогочасної спільноти, пам'ятки літератури та права, фольклорні джерела тощо. Головним мотивом писемної спадщини, засвідченнями праць І. Франка, стало прославлення честі, гідності, хоробрості, вірності своїй батьківщині, культуротворча та об'єднувальна місія державних службовців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагінець А. С. Філософські і суспільно-політичні погляди Івана Франка / А. С. Брагінець. – Львів : Кн. – журн. вид-во, 1956. – 410 с.
2. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні : Франко та його спільнота (1856-1886) / Ярослав Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.
3. Кравець М. М. Іван Франко – історик України / М. М. Кравець. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1971. – 204 с.
4. Мохнатюк І.О. І.Я.Франко – погляд на працю, як джерело суспільного розвитку / І.О. Мохнатюк // Проблеми історії та історіографії України. Програма і матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 15-річчю з Дня Незалежності України. – К., 16 березня 2006. – С. 46-49.
5. Тихолоз Б. Між ювілеями, франкознавство останнього десятиліття у Львівському університеті / Богдан Тихолоз // Дзвін. – 2006. – № 8. – С. 150-159.

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

РЖИЩІВСЬКІ СТЕЖКИ ЛІНИ КОСТЕНКО

Світлана Войтенко,
Ржищівський гуманітарний коледж

"Світ вслухається в кожне її слово, відкриваючи в ній Україну", - так сказав про творчість Ліни Костенко літературознавець Іван Бокий. І це є істина. Адже її поезія – унікальна, самобутня й неповторна, як і сама поетеса, яка змушує кожного з нас думати, співпереживати, відчувати, любити, хвилюватися, збагачуватися духовно, прозрівати. Ліна Василівна є ще й лицарем честі, взірцем громадянської мужності, берегинею української духовності, майстром слова. Таким поетом може пишатися будь-який народ світу.

Як відомо, щоб пізнати поета, треба піти в його країну, в казкову країну дитинства, бо тільки там завжди тепло і затишно. Життєва дорога Ліни Василівни Костенко розпочалася в Ржищеві над берегами вічної ріки 19 березня 1930 року. Мине багато часу і поетеса скаже, що її Ржищів був схожий на Макондо із роману Г. Маркеса "Сто років самотності". Макондо в Нобелівського лауреата колумбійця Маркеса – "невелике поселення з двома десятками хижок, вибудованих з глини й білих відполірованих валунів, величезних, як доісторичні яйця". Жителі Макондо – диваки, з якими раз у раз трапляються якісь чудеса. Це світ, у якому реальність легко уживається з фантастикою й казкою.

А якою була її, Ліни Костенко, казка?

Місто Ржищів розташоване на правому березі Дніпра за 76 кілометрів від Києва. Знаходиться воно в глибокій долині, оточеній з усіх сторін горбами. Повз містечко протікає права притока Дніпра – річка Леглич. Має місто свою цікаву історію. Своєрідний дух прадавнини витав над цими високими берегами Дніпра. Тут знайдено поселення трипільців, поховання передскіфських часів, пам'ятки черняхівської культури. А за часів Київської Русі на Іван-горі було укріплене місто Іван – город, яке згадується в літописі 1151 року. Воно було зруйноване монголо-татарами, і про це нагадують лише залишки укріплень.

Сам Ржищів був свідком багатовікової боротьби українського народу за волю. Він пам'ятав народні повстання під проводом Павлюка, Остряниці [2,с.45]. Знав про це і вчитель місцевої 7- річної трудової школи Василь Григорович Костенко. Знав і розповідав своїй допитливій доньці Ліні. Кажуть, Ліна була більше схожа на батька, хоч волосся мала світле, мамине. А знав він і справді багато: у школі викладав мало не всі предмети, володів дванадцятьма мовами. Із спогадів його племінника, Анатолія, читаємо: "Василь Григорович був грамотною людиною, знав французьку, німецьку, польську мови, читав польську газету "Руде право", мав цілу стопку цих газет, замовляв у місцевому кіоску газети на французькій і німецькій мовах. Йому їх привозили, очевидно, з Києва. Кажуть, писав якусь книжку на німецькій мові і просив видати її по його смерті. Якщо це й легенда, то щось у ній таки є. Дуже багато курив. Від куріння були навіть жовті пальці і нігті." [4,с.140].

А ще (за архівними документами) у 1921-22 роках, був членом Ржищівської сільської ради, часто головував на зборах, про що свідчать підписані ним протоколи. Будучи українським інтелігентом багато чого знав і розумів. Таких влада не любила і називала "ворогами народу", і якщо не знищувала фізично, то висилала в сибірські концтабори. В 1936 році Василя Григоровича було репресовано і присуджено йому 10 років ГУЛАГу. Але після кількох місяців відсидки термін перекваліфікували на 10 років умовних.

Хата вчителя В.Г. Костенка стояла на березі Леглича, що стала першою річкою Ліниного дитинства. В ній вона колись мало не втонула – вже й кольорові кола пішли перед очима. На щастя, врятували. А в пам'яті на все життя збереглися і ця річка, і круглі камені, і широкий плин Дніпра, і старенький дебаркадер. "Чомусь пам'ятаю, що річка звалась Леглич. Було в ній каміння - як сто бегемотячих спин. А той цибатий, на клуні, звався лелечич. А те запахуще – любидра, канупер і тмин", – напише Ліна Василівна згодом. "Так це ж про бегемотиків! – скажуть вам у Ржищеві старожили, – їх зараз немає, вони тепер під водою Канівського моря. А були такі круглі камені біля бані, що стояли на березі річки. Їх називали "бегемотиками". Костенків, як кажуть, тут жило багато, навіть сільський куток називався "Костенківщина"[2, с.46].

Мати Ліни Костенко – Зінаїда Юхимівна – теж ржищівчанка, з роду Петруньків, була вчителькою, викладала хімію. Ще в земській народній школі вчителювала і бабуся по матері Пелагея. Дякуючи батькам, Ліна Василівна добре знала і любила легенди своєї родини. Тому й оживають вони для нас у її поезіях. Ось прабабця, яка у свої 110 років залишалася красунею. Колись причарувала хлопця молодого своєю вродою і була викрадена ним. А потім відслужила разом із судженням 25 років його солдатчини, якою батько покарав сина "за любов". Прабаба була з "благородних", пудрувала лице, розчісувати косу і обов'язково – перед дзеркалом. Осліпнувши, своїх звичок не змінювала – як і раніше, "сідали косу чесати, немов ішли до вінця. Кивали пальцем онуці і тихо її просили: "Подивися на мене у дзеркало. Цей гребінь мені до лиця?" ("Веселий привид прабаби").

Ще один поетичний "слайд": цього разу на ньому – портрет діда Михайла. "Чернець, з дияволом воїтель, печерник, боговгодний чоловік", був він храмостворителем. Майстром, одержимим у своєму будівництві, в тяжкій, але й натхненній роботі. Непогрішимим чоловіком, якого не брали спокуси і суєта. Дід Михайло "між Богом – чортом душу не двоїв", – так само, як і Маруся Чурай, героїня однойменного роману ("Храми").

А ось баба замолоду – весела, "як Хуррем", із роками – зовсім не сердита, проте... Баба зовсім не терпіла найменших образ. І коли вже ображалася, тоце означало, що на кілька днів вона зійде з очей своїх рідних і буде мовчати..

Що б не було там, будень чи неділя,
Не вдаючись ні в який монолог,
вони ішли в мовчання, як в підпілля,
вони буквально замикались в льох.
Вони не те, щоб просто так мовчали, –
вони себе з живущих виключали,
вони робились білі, як стіна.
Вони все розуміли, тяжко так мовчали,

неначе в них вселився сатана.
Усіх трясло з того переполоху,
щезали всі, хто вельми їм допік.
– Та, мамочко, та вийдіть з льоху! –
в душник благали діти й чоловік.
Вони мовчали, як у бастіоні.
Вони блангань не мали на меті,
непереможно безборонні в своїй великій німоті.
Та все ж ця історія про "страшне мовчання" має щасливий кінець:
Коли ж вони відходили потроху
і вже од серця зовсім одлягло,
вони капусту вносили із льоху,
і більш про це вже мови не було.

("Люблю легенди нашої родини")

На поетичне обдарування Ліни Костенко не могла не вплинути надзвичайна краса природи Ржищева. Весною і влітку місто нагадувало величезний парк над Дніпром, що потопає в зелені дерев та соковитих трав. У збірці "Над берегами вічної ріки" (1977) Ліна Костенко помістила вірш-спогад пронайперші свої дитячі враження:

Буває часом дивне відчуття,
що час іде, а я собі окремо.
Мені п'ять років. Я іще дитя.
Люблю цукерки і читаю Брема.

Пізніше, вже дорослою, Ліна Василівна не раз згадуватиме старенький дебаркадер, могутнє плесо Дніпра, пароплави, що з'являлися із-за трипільської гори, дим від рибальських багать. У збірці 1987 року "Сад нетанучих скульптур" є цілий розділ, який склали вірші, сповнені журби і світлого смутку, казкових образів, чарівної і яскравої гри фантазії. Назва його – "Акварелі дитинства".

Дніпро, старенький дебаркадер,
левино-жовті береги

Лежить, на кігті похиливши,
зелену гриву шелюги.

В пісок причалює пирога.

Хтось варить юшку, дим і дим.

Суша, порепана дорога повзе,

як спраглий крокодил.

В Дніпрі купається Купава.

Мені ще рочків може три.

А я чекаю пароплава

із-за трипільської гори...

Моє нечуване терпіння іще ніхто не переміг,

Бо за терпінням є Трипілля,

а за Черніговом – Черніг.

Черніг страшний, він дуже чорний.

Як звечоріє на Дніпрі,

Черніг сідає в чорний човен

І ставить чорні ятері.

І ті корчі, і те коріння, розмите повинню з весни,

і золотаве звечоріння

в зелених кучерях сосни.

І ті роки, що так промчали,
і пароплав той, і гора...

Це вже невидимі причали
в глибокій пам'яті Дніпра. ("Акварелі дитинства").

Це, звісно ж, поезія, у якій переплилися радість і смуток,
переживання та роздуми про те, що вже ніколи не вернеться. Але скільки
тут світла! Того світла, що залишилося у спогадах поетеси про дитинство.

А ось ще один ржищівський краєвид у зворушливій поезії "На
спіляному осокорі". Цього разу – Маковщина, найдревніший і найвідоміший
куток міста.

Ішов дід з містечка, через гору, у свій присілок,
З трьома буханками хліба ішов у Маковщину.
Найкоротша стежка туди – повз цвинтар,
Сів дід на спіляному осокорі, думає...
Запалив цигарку - що це ж йому вісімдесят год.
Закашлявся - а зимою ж буде слизько.
Натрусив попелу на коліна - уже й осокір спіляли.
Онїно його хата, а тут охїтніше.
Бо у хаті ж анікогісїнько, а тут і жїнка, й сусїди.

У ржищівських поетичних спогадах Ліни Костенко оживають також
Березівка і сусіднє село – Чучин, розташоване за кілька кілометрів від міста.
Саме там, "морями пшениці, у пахоцях м'яти, де літо стоїть, як мальований
глек" виколисують матері майбутнє України.

Ліна з батьками проживе у Ржищеві перші 6 років. У 1936 році сім'я
Костенків виїжджає до Києва, де Ліна вчилася у школі №123 на Куренівці.
Тут вчителювала і Зїнаїда Юхимівна - викладала хїмію.

Навчання Ліні давалося легко. Як згадують колишні її вчителі "Лїна
була зразковою ученицею і розумницею".

Але зв'язки зї Ржищевом не обриваються. Батько щороку літує у
власній оселі. До нього часто приїздить у гості Ліна з мамою і бабусею.
Відомо, що біля хати був великий садок – більше 40-а соток. Росли тут
груші, яблука, вишні, сливи. Василь Григорович дуже любив землю і працю
на нїй.

Проїшли роки. Хати Костенків вже давно немає: у 70-х роках
Василь Григорович продав її, а нові господарі перепродали. У 90-х роках
зсунули хату бульдозером і побудували дачу із цегли. Але на подвір'ї
зберігся й досї льох, хоч старий, але просторий та добротний, з кам'яним
куполом. Саме в ньому відсиджувалася баба, коли з рїдні її хтось розгнївить
("Люблю легенди нашої родини"), а в роки вїйни, як нїмцїв ще не було у
Ржищеві, він врятував від нїмецьких бомб мало не всю околицю[4,с.140]. І
хапала баба малу Ліну за руку і бігла до того льоху, щоб врятуватися від
ворожих снарядів.

На щастя, доля розпорядилася так, що не зникла Костенкова хата
безслідно: у 1972 році Борис Степанович Дехтярьов – місцевий художник,
змалював її на своїй картині і зберігається вона в одного із Костенків. Згадку
про саме цю садибу зустрічаємо і в спогадах дочки Ліни Василівни Оксани
Пахльовської в інтерв'ю журналу "Жїнка": "Шїстдесятї. Я у Ржищеві, де мїй
дїд посадив для мене грядочку великих і смачних полуниць "Вїкторїя". Менї
дев'ять років. Ходжу навколо цїєї грядочки, заклавши руки за спину, і граюсь
у тюрму... Чому така дивна дитяча гра - в тюрму? А тому, що розпочалися
тривожні часи. Йшов 1965рїк. "Мама у Львові. Кидає квіти підсудним

(В.Чорноволу, іншим українським дисидентам), їй крутять руки, вона б'є кулаком по "воронках"...Я жду її."

Добросько (Костенко) Лідія згадує, що вже будучи на пенсії, батько Ліни проживав у Ржищеві постійно і просив: коли помре, то щоб поховали його на місцевому кладовищі між сестрою Килиною і двоюрідним братом Павлом. Та знайшов він свій останній земний спочинок у Києві.

У Ржищеві по вулиці адмірала Петренка (колись Сталіна) жили три кузини Ліниної матері. Від їхньої хати через дорогу стоїть паровий млин. Колись, до таких молодих і вродливих, ходила Ліна в гості до своїх тіток. Їм, вже стареньким і самотнім, присвятила вона поезію "Три принцеси":

Немов чарівні декорації –
жасмин, троянди і бузок.
Кузини мамині, три грації,
як три принцеси із казок.
Які ж були вони вразливі,
три Лади-Либеді тоді!
І трішки-трішки вередливі,
і дуже-дуже молоді.
До них у гості ми приходили,
вони жили через город.
О тихий сад мого подиву,
де сливи звалися ренклюд!
Де шпак літає,
сойка літує,
принцеси ходять серед клумб.
А їх давно вже переслідує
страшний безжалісний чаклун.
Він поселився в домі їхньому,
під зорепадом жолудів.
Колись я ввечері приїхала
і чула, як він шарудів.
В тому годиннику з зозулькою
він причаївся у кутку.
Вона з віконечка вигулькує,
ніяк не вимовить: "Ку-ку!"
Над тою гиркою деркучою
вже й не ворушиться вона,
бо хтось підкручує, підкручує
залізні вуса чаклуна...
Стоять садів квітучі повені.
А я зайти туди боюсь.
Там три принцеси зачакловані
у сивих зморщених бабусь.

Кажуть родичі, що не приїжджає Ліна Василівна у Ржищів, а інші – що бачили її на вулиці біля батьківського обійстя, то на горі над Костенківщиною, то на кладовищі біля могили родичів. Не афішує вона свої приїзди і свої почуття[4, с.141].

Звичайно, сьогодні наше місто інше. Того далекого Ржищева Ліни Костенко вже немає. Він дуже змінився, розрісся, з'явилися нові вулиці, будівлі. І річка Леглич з камінням – "бегемотиками" лише на старих позовклих фотографіях, що зберігаються в місцевому археолого-

краєзнавчому музеї та ще в старожилих міста. Так сталося, що після будівництва Канівської ГЕС піднялася вода і затопила їх. Береги Леглича заросли осокою та очеретом. Немає старенького дебаркадера під горою часів Ліниного дитинства, до якого причалювали пароплави, рибальські човни. Не плавають по Дніпру пароплави, але є правічна Іван-гора, де колись було славне городище часів Київської Русі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. Вибрані твори./ Ліна Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 321с.
2. Панченко В. Ржищів Ліни Костенко. Язичницьке дитинство /Володимир Панченко //Історія в школах України. – 2010, – №3.
3. Умрихін В.В. Історія Ржищівщини. Від найдавніших часів до наших днів / В.В.Умрихін.– Ржищів, 1995. – 98с.
4. Сергійчук Л.В. Нариси з історії Ржищева./ Л.В.Сергійчук, О.В. Гудзій, Л.Д. Корольова – Ржищів, 2013. – 178с.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

*Татьяна Гришко,
старший преподаватель,
преподаватель русского языка,
Прилукский гуманитарно-педагогический
колледж им. И.Я.Франко*

Литература – это огромное хранилище духовно-нравственных ценностей. Творческое обсуждение литературного произведения даёт возможность студентам говорить о произведении на том уровне, в котором возникает масса вопросов, впечатлений, где каждая строка стихотворения или предложение в прозаическом произведении даёт ясное представление о событии, образе и действии. Творческое развитие студентов даёт возможность обогатить язык, лаконично передать содержание прочитанного, обогатить язык (лексический материал), передать полноту мысли даже маленького четверостишия или рассказа. Оно позволяет грамотно подходить к написанию сочинений, изложений, эссе, помогает творческому раскрытию таланта студентов в той или иной степени.

Современная психолого-педагогическая литература содержит описание многочисленных педагогических технологий, форм, методов, приемов, по-разному организующих взаимодействие преподавателей и учащихся, направленное не только на усвоение учащимися изучаемого материала, но и на развитие у них мышления, интеллекта.

Для реализации данных задач на занятиях литературы можно применять следующие эффективные методы и приемы:

1. Нетрадиционное начало традиционного занятия (эпиграф, музыкальная заставка, видеофрагмент и др.)
2. Постановка и решение проблемных вопросов, создание проблемных ситуаций.

Типы проблемных ситуаций, используемых на занятиях, могут быть такими:

- ситуація несоответствия;
- ситуація конфлікта;
- ситуація неожиданности;
- ситуація вибору;
- ситуація предположения.

Например, на семинаре, который строится на основе диалога с автором произведения, критиками, другими читателями, литературоведами, по теме "Г.Ибсен. *"Кукольный дом"* рассматриваем проблемы произведения параллельно с обсуждением поведения героев в свете требований "новой драмы". Все это способствует обращению студентов к иным книжным и электронным источникам информации по проблеме, выходу в открытое информационное пространство в поисках аргументов и доказательств, к расширению и углублению проблемы, к исследовательской деятельности в области литературоведения, филологии, философии.

3. Использование видео и компьютерной наглядности (создание слайдов для презентации и иллюстрирования информационного и учебного материала), доклады, рефераты.

4. Творческие проекты *"Литературные места Черниговщины, Полтавщины и др."*, *"Усадьбы и музеи писателей Украины"* могут быть представлены в виде презентации, видеофильма.

5. Эффективным диагностическим материалом является упражнение на составление синквейна по изучаемому вопросу, т.к. позволяет увидеть в целом уровень усвоения учащимися материала, а также присутствие оценочных ассоциаций, передающих личное восприятие.

Слово *"синквейн"* происходит от французского слова, которое означает пятистрочье.

Таким образом, синквейн – это стихотворение, из 5 строк, где:

Первая строка. 1 слово – понятие или тема (существительное).

Вторая строка. 2 слова – описание этого понятия (прилагательные).

Третья строка. 3 слова – действия (глаголы).

Четвертая строка. Фраза или предложение, показывающее отношение к теме (афоризм)

Пятая строка. 1 слово – синоним, который повторяет суть темы.

Синквейны можно использовать при характеристике образов героев, изучении теории литературы, обсуждении нравственности, о долге, чести...

Например. Семинарское занятие. Тема. Ф.Стендаль. "Красное и черное". Проблематика романа. Характеристика образа Жульена Сореля.

Задание. Составить синквейн **на тему жизни.**

Например:

Жизнь.

Активная, бурная.

Воспитывает, развивает, учит.

Дает возможность реализовать себя.

Искусство.

Задание. Составить синквейн **на тему любви.**

Любовь.

Сказочная, фантастическая.

Приходит, окрыляет, убегает.

Удержатъ ее умеют единицы.

Мечта.

6. Выполнение заданий творческого характера (написание эссе, лингвистической сказки, создание сюжета видеофильма, небольшой фотовыставки).

7. Литература как отражение жизни общества

Какова роль, значение литературы в жизни человека?

Литература как специфический вид искусства, художественно отражающий жизнь человека и общества с древнейших времен и до наших дней, как и история, развивается по хронологическому принципу. В течение исторического пути в литературе развивались тенденции и направления, преемственность и традиции, формировались основные этапы, давшие названия периодам и стилям в литературе.

8. Литературный анализ произведения

На занятиях литературы одним из приемов работы над произведением является литературный анализ, который проводится по плану:

1. Время и обстоятельства написания произведения.

При указании на время и обстоятельства написания произведения важно дать краткую фоновую характеристику социально-исторической ситуации в обществе.

2. Место произведения в творчестве писателя.

Отмечая место произведения в творчестве писателя, необходимо опираться на знание его биографии, а также информацию о творческих исканиях автора и его эстетическом кредо.

3. Литературный род (эпос, лирика, драма).

Информация о литературном роде произведения важна в силу его специфики и значимости для понимания идейно-художественного своеобразия текста.

4. Жанр произведения.

Необходимо выявление жанровой специфики произведения в процессе литературоведческого анализа, поскольку жанр является важным средством образования текста, определяющим отбор и организацию языковых средств.

5. Основная проблематика произведения.

Проблематика литературного произведения - постановка в нем сложных жизненно и общественно важных вопросов, задач, требующих разрешения. В выборе проблематики ярко выражается авторская индивидуальность, мировоззрение писателя, его концептуальная картина мира.

6. Тема.

С проблематикой литературного произведения связана его тема - "предмет, основное содержание рассуждения, изложения, творчества".

О теме текста судят по фактам и событиям. Анализировать тематику произведений можно по следующему алгоритму:

1) характер тематики:

а) конкретно-историческая:

- социальные параметры,
- временные параметры,
- национальные параметры.

б) вечная:

- психологические параметры

в) сочетает оба аспекта

7. Композиция.

Анализ композиции позволяет выявить принцип, организующий общую структуру произведения. Различают простую и сложную композицию.

8. Образный строй.

Примерный план анализа образа героя

1) Место персонажа в системе образов произведения и его сюжетная соотнесенность с другими персонажами.

2) Принадлежность героя к определенной социальной среде.

3) Особенности воспитания, образования, формирования системы убеждений.

4) Родственное и дружеское окружение героя.

5) Предыстория героя как форма его сжатой характеристики.

6) Авторские приемы создания образа:

- Выбор имени героя.
- Характер и обстоятельства первого знакомства с героем.
- Портретная характеристика.
- Речевая характеристика (в том числе внутренний монолог).
- Интерьер, мир вещей, характеризующий героя.
- Поступки героя. Сюжетные ситуации, раскрывающие его внутреннюю сущность.
- Сны героя.
- Оценка героя другими персонажами.
- Самооценка героя и ее динамика.

7) Авторское отношение к герою, способы его выражения (прямая и опосредованная авторская оценка).

8) Оценка героя в критике и читательских отзывах.

9) Место героя в контексте творчества писателя и в литературной традиции

9. Идея.

Идея трактуется как "основная, главная мысль, замысел, определяющий содержание чего-нибудь". Это то, что хотел выразить в своем произведении писатель, то, к чему он призывает и что утверждает.

10. Художественные особенности (тропы, фигуры, приемы).

К художественным особенностям произведения относятся изобразительно-выразительные средства, использованные автором в эстетических целях.

Литературоведческий анализ включает изучение времени и обстоятельств написания произведения; его места в творчестве писателя; определение литературного рода произведения и жанра; основной проблематики; темы; композиции; пафоса произведения и эмоциональной тональности; образного строя; идеи и художественных особенностей.

Литературоведческий анализ дополняет и углубляет представление о содержании художественного текста и творческой личности автора, полученное на основе лингвистического и стилистического анализа текста.

9. Общая характеристика произведения. Анализ эпизода произведения

Приступая к анализу художественного произведения, в первую очередь, необходимо обратить внимание на конкретно-исторический контекст произведения в период создания данного художественного произведения. Необходимо при этом различать понятия исторической и историко-литературной обстановки, в последнем случае имеется в виду:

- литературные направления эпохи;
- место данного произведения среди произведений других авторов, написанных в этот период;
- творческая история произведения;
- оценка произведения в критике;
- своеобразие восприятия данного произведения современниками писателя;
- оценка произведения в контексте современного прочтения.

Плана анализа эпизода:

- Самостоятельно определить границы эпизода.
- Проанализировать его содержание: герои, их поступки, авторские размышления.
- Обратить внимание на обрамление эпизода (пейзаж, лирические отступления), стилевые особенности, особенности композиции.
- Вычленить другие эпизоды, логически связанные с анализируемым. Найти в них сходные темы, мотивы, размышления автора.
- Указать, какую роль играет анализируемый эпизод в идейном пространстве всего произведения, как он помогает понять авторскую концепцию.

Расположение эпизода в тексте – важная грань композиции произведения. С одной стороны, он является некоторым законченным целым. Автор эпического произведения стремится охватить всю полноту бытия в каждом эпизоде, а не только в целом произведении. Все композиционные элементы в эпическом произведении стремятся к завершённости и относительной замкнутости. С другой стороны, эпизод – только звено в цепи художественного произведения, связанное с другими звеньями разнообразными связями. Чтобы определить место и роль рассматриваемого эпизода в сюжете произведения, нужно понять внутреннюю логику его развития – его микросюжет. Прежде всего, нужно установить "ближайшие" связи эпизода: что ему предшествует, что следует за ним, а затем определить, какую функцию он выполняет.

Например. Тема. Ф.Достоевский. "Преступление и наказание".

Эпизод "Смерть Мармеладова" в романе Ф.М.Достоевского "Преступление и наказание". В финале шестой главы Раскольников стоит "посреди мостовой на перекрёстке" (важная художественная деталь!), "как будто ожидая от кого-то последнего слова", твёрдо зная, "что сейчас всё кончится", он пойдёт в полицейскую контору признаваться в преступлении. В главе седьмой описывается событие, не только помешавшее герою реализовать задуманное, но и изменившее внутренний настрой Раскольникова, скорее, утвердившее его в правоте своей теории: "Сила, сила нужна: без силы ничего не возьмёшь; а силу надо добывать силой же..." Автор добавляет: "Он был в превосходнейшем расположении духа". Что же произошло с героем и его сознанием, что послужило причиной столь резкой метаморфозы? Поиск ответа на эти вопросы и будет одной из задач анализа исследования данного эпизода.

Исследуя эпизод, надо постоянно ставить перед собой вопросы: какую задачу решает автор, вводя художественные детали в произведение? Как деталь характеризует героев и их отношения? Встречаются ли эти детали в других эпизодах? Претерпевают ли детали изменения, и с чем это связано?

10. Анализ стихотворения

1) Кем и когда написано стихотворение?

2) Какие жизненные события легли в его основу. Центральная тема стихотворения. Многоплановость.

3) Жанровые особенности стихотворения (элегия, баллада, исповедь, размышление).

4) Главные образы или картины, созданные в стихотворении.

5) Внутреннее построение стихотворения, его лирический герой.

6) Основные интонации стихотворения, чувства поэта и лирического героя.

7) Средства поэтического языка (изобразительные средства языка, особенность лексики).

8) Художественные средства: аллегория, метафора, гиперболы, гротеск, сравнение, эпитет, оценочная лексика, антитеза, символ, деталь.

9) Смысл названия стихотворения. Адресат поэтического послания. Если возможно – идея стихотворения

10) Значение стихотворения для его современников, для сегодняшнего читателя. Общечеловеческая значимость стихотворения.

Например.

Тема. А.Пушкин. Лирика

Анализ стихотворения "Я помню чудное мгновенье..."

"Я помню чудное мгновенье..." – одно из самых замечательных стихотворений Пушкина. Оно было написано между 16 и 19 июля 1825 года, а посвящено красавице Петербурга Анне Керн.

Композицию произведения можно условно разделить на три фрагмента, которые отличаются по смыслу и по настроению лирического героя. В первой части речь идет о том, как в сердце поэта живут воспоминания о встрече с прекрасным созданием. Затем Пушкин описывает черные дни в плену заточения, что протекают без вдохновения, без божества. А в третьей части стихотворения душа лирического героя вновь обретает счастье, готова любить и творить. Смысловый повтор и перекличка строк в начале и конце произведения дают основание считать композицию кольцевой.

Жанр стихотворения "Я помню чудное мгновенье..." – любовное послание.

Для детальной характеристики душевного состояния героя автор успешно использует эпитеты: "небесные черты", "безнадежная грусть", "чудное мгновенье". Написано стихотворение пятистопным ямбом с перекрестной рифмовкой – АВАВ. Каждая строфа содержит законченную мысль. Ритм стиха очень четкий и музыкальный.

11. Анонс произведения

На занятиях истории зарубежной литературы студенты учатся писать краткую характеристику произведения – анонс.

Анонс (фр. annonce – публичное оповещение) – предварительное оповещение о каком-либо событии (концерте, спектакле, показе кинофильма, выпуске книги или компьютерной программы и т. д.). Он

нужен, чтобы читатель мог понять тематику произведения и, если она его заинтересует, прочитать текст целиком. В анонсе необходимо ответить на вопросы: Кто? Где? Когда?

Когда Родион Раскольников, бедный, петербургский студент в приступе лихорадки убивает двух невинных женщин, он и не догадывается, что его главным врагом станет не ловкий следователь, а совесть.

12. Студенческие научно-методические конференции

Научно-исследовательская работа студентов, новые информационные технологии оказывают содействие возрастанию профессионализма и духовности, участие в работе научных конференций вырабатывает у студентов характер, учит их отстаивать свою точку зрения.

Например. Студенты принимали участие в конференциях, им были предложены темы: "Музы, которые объединяют мастеров слова", "Писатели-юбиляры". Рассмотрение этих тем предусматривало анализ произведений литературы во взаимосвязи с разными видами искусства, а также анализ творчества писателей-юбиляров:

- *И. Франко и музыка.*
- *И. Франко и живопись.*
- *И. Франко и кинематограф.*
- *Агния Барто. Современность – основная тема творчества.*

Вывод. Литература – это мощный источник воспитания духа, личности. Посредством раскрытия художественных образов литература даёт нам понятия о добре и зле, правде и кривде, истине и лжи. Никакие рассуждения, самые красноречивые, никакие доводы, самые убедительные, не могут оказать на ум человека такого воздействия, как правдиво нарисованный образ. И в этом сила и значимость литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Амонашвили, Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили. – Минск: Университетское, 1990. – 560 с.
2. Апраксина, О. Задачи музыкального воспитания в свете реформы школы / О. Апраксина // Музыкальное воспитание в школе. – М: Музыка, 1986.
3. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста: учеб. Пособие/ Н.С. Болотнова. – 3-е изд., испр. и доп. – Флинта: Наука, 2007. – 520с.
4. Бабенко Л.Г., Васильев И.Е., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. – Екатеринбург, 2000. Гл. I, приложение 1.3.
5. Бодиева, Н. Через этническое к общечеловеческому /Н. Бодиева //Директор школы. 1996. – № 1. – С. 55-59 .

КОУЧИНГ ЯК СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДИНИ З МЕТОЮ МАКСИМАЛЬНОГО ПІДВИЩЕННЯ Й ЕФЕКТИВНОСТІ В РОБОТІ

*Ніна Дмитренко,
викладач-методист
ВКНЗ "Коростишівський педагогічний
коледж імені І.Я.Франка"
Житомирської обласної ради*

Сучасне суспільство диктує системі вищої професійної освіти запит на розвиток вільної, відповідальної, комунікативно активної особистості, яка усвідомлює право вибору і вміє цей вибір здійснювати, діє свідомо і відповідально. Якість модернізації сучасної вищої освіти багато в чому залежить від характеру протікання інноваційних процесів і визначається особливостями такої інновації, інноваційним потенціалом середовища і педагогічного колективу. Сам педагог зобов'язаний знаходити, освоювати і адаптувати нові знання, щоб потім навчити цьому своїх студентів. У свою чергу студенти повинні сприймати ці знання активно, інакше у них не сформується навички самоосвіти, які на сьогоднішній день – чи не єдина стійка особистісна конкурентна перевага.

Упродовж минулих років у педагогічній літературі ми все частіше зустрічаємо термін коучинг, який впевнено перекочував з комерційних тренінгових програм в освітній простір. Феномен "коучинг" у вищій школі є принципово новим напрямом у педагогічній науці і практиці, в основу якого покладено формулювання і максимально швидке досягнення мети шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, засвоєння провідних стратегій отримання результату, розвиток і вдосконалення необхідних здібностей і навичок. Навчальна діяльність сучасного педагога повинна бути не чим іншим, як коучингом: викладач повинен бути більшою мірою тренером, ніж традиційним вчителем. Coaching (коучинг) означає наставляти, надихати, тренувати [2].

Коучинг створює умови для формування суб'єкту діяльності, здатного до реалізації своїх потенціальних можливостей, самостійного прийняття відповідальних рішень в різних ситуаціях життєвого вибору.

Значного поширення технологія коучингу набула у сфері управління і менеджменту, де її розглядають як партнерські стосунки, у яких тренер допомагає своєму підопічному досягнути бажаного результату в особистому і професійному житті, супроводжує його в досягненні поставлених цілей, мотивує і надихає. Коучинг визначають як творче партнерство, що дозволяє реалізувати особистісний і професійний потенціал людини. Його мета – постійні когнітивні, емоційні, поведінкові зміни, які сприятимуть досягненню цілей і збільшення продуктивності [4, с.85].

Дослівний переклад слова "коучинг" – "тренерство". Коуч – це тренер, здатний зробити з людини чемпіона, тобто мова йде про виховання переможців (winner-making).

Слово "коуч" – далеко не нове. Воно має угорське походження і закріпилося в Англії у XVI столітті. В той час воно означало віз, карету. Тут проглядається одна з глибоких аналогій терміну "те, що швидко доставляє до мети і допомагає рухатися". Пізніше, у другій половині XIX

століття,англійські студенти називали цим терміном приватних репетиторів.

На початку дев'яностих років XIX століття це слово ввійшло в спортивний лексикон як назва спортивного тренера, який дійсно допомагає використати усі внутрішні ресурси і піднятися на наступний рівень. Пізніше термін "коучинг" перейшов на означення будь-якої діяльності, пов'язаної з наставництвом, інструктуванням і консультуванням.

З 80-х років XX століття коучинг офіційно визнаний у бізнесі. На сьогодні існує приблизно 50 шкіл і біля 500 видів коучингу, починаючи від VIP-коучингу і закінчуючи соціальною роботою. Як окрема професія коучинг сформувався на початку 90-х років XX століття. У США професія коуча офіційно визнана у 2001 році завдяки Міжнародній Федерації Коучів.

Коучинг (від англ. **Coaching** – навчати, надихати, тренувати для спеціальних цілей, готувати до вирішення певних завдань) – це система принципів та прийомів, що сприяють розвитку потенціалу особистості, а також забезпечують максимальне розкриття і ефективну реалізацію цього потенціалу. Основне завдання коучингу – сприяння прийняттю і реалізації людиною усвідомлених і відповідальних рішень з проблемних питань [1].

Дослідженнями коучингу займаються в основному такі закордонні науковці як М. Аткинсон, У. Т. Голві, А. Грант, К. Грифітс, М. Дауні, Е.Парслоу, Дж. Роджерс, Б. Соуза, Дж. Уйтмор та інші. Вони розглядають технологію коучингу як ефективний чинник розкриття потенціалу особистості у різноманітних галузях діяльності (консультуванні, економіці, бізнесі, спорті, навчанні), інтегруючи окремі знання і методи, що застосовують у психології, філософії та соціології [3, с.194] Coaching – це вчення, що виникло на перетині психології, менеджменту, філософії, логіки і життєвого досвіду; процес, спрямований на досягнення цілей у різних сферах життя. Проте однозначного трактування коучингу немає, хоча кожна із шкіл коучингу виділяє своє бачення щодо сутності даної категорії.

Одним із сучасних видів коучингу є освітній коучинг ("edu-coaching"), який широко застосовують в освіті дорослих зарубіжжя, неформальному навчанні, на курсах підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки, навчанні на підприємствах тощо.

Коучінг в освіті є темою мало вивченою, навіть за межами нашої країни, тому розвиток цього напряму є надзвичайно актуальним, зважаючи на мету освіти щодо формування нової генерації громадян.

В Україні дослідження технології коучингу в професійній освіті здійснила С. М. Романова, зазначивши, що коучинг – це взаємостосунки між викладачем і студентами, коли викладач ефективно організовує процес пошуку студентами кращих відповідей на питання, що їх цікавлять, допомагає студентам розвиватися, закріплювати нові навички і досягати високих результатів у своїй майбутній професії [4, с.83].

Коуч допомагає студентам розвиватися, закріплювати нові навички і досягати високих результатів у своїй майбутній професії. На нашу думку, адаптація вищої школи до нових умов в соціальному, економічному, політичному житті може відбутися лише на основі позитивного ставлення до особистості студента, розкриття його можливостей.

Вихідні положення коучингу базуються на тому, що:

- всі люди мають здатність до розвитку;
- люди здатні змінюватися тільки в тих випадках, коли цього хочуть і готові до цього;

- наші переконання, що відносяться до власного потенціалу, прямо пов'язані з нашою успішністю;
- те, як ми визначаємо успіх, матиме прямий вплив на наші досягнення;
- ми обмежуємо наш потенціал рамками наших переконань (наприклад, вважаючи, що певні речі неможливі із-за зовнішніх або ситуаційних бар'єрів);
- люди вчаться тільки тоді, коли по-справжньому залучені в процес;
- ми можемо вчитися за допомогою всього, що ми робимо, проте навчання відбувається тільки тоді, коли ми мислимо і будуємо плани на майбутнє;
- для того, щоб допомагати іншим, ми повинні постійно прогресувати самі.

Дж. Уйтмор у своїй книзі, присвяченій коучингу, виділяє наступні **переваги застосування коучингу** в особистій і професійній діяльності:

- поліпшення продуктивності діяльності (це головне, для чого застосовується коучинг);
- розвиток особистості;
- швидке навчання без відриву від роботи чи навчання, причому цей процес приносить радість і задоволення;
- поліпшення взаємин у колективі (групі);
- поліпшення взаємин і пов'язаний з цим успіх змінюють на краще всю атмосферу в колективі;
- коучинг відкриває багато невиявлених раніше талантів серед членів групи;
- багаторазово зростає особиста ефективність клієнта і швидкість його просування до мети[5].

Коучинг прямо пов'язаний з системою мотивування, його вплив має дуже широкий спектр дії, оскільки вмотивований студент ефективніше виконує свою роботу, а отже, результативно впливає і на рівень професійної підготовки. При цьому, коучинг сприяє:

- 1) зростанню самооцінки студента, який співпрацює з коучем;
- 2) професійному росту;
- 3) розумінню основних завдань, поставлених перед ним, що надалі впливає на результативність його навчання;
- 4) формуванню відчуття турботи;
- 5) формуванню креативного мислення, творчого підходу до вирішення поставлених завдань тощо.

Таким чином, основною метою коучингу як креативного методу є допомога виучуваного в тому, щоб він самостійно знайшов рішення поставленої задачі. Відмінною особливістю коучингу є те, що коуч допомагає слухачу знайти власне рішення, а не вирішує задачу за нього. Отже, коуч не обов'язково повинен бути експертом в галузі досліджуваних проблемних ситуацій, але він повинен бути експертом в тому, як допомагають іншим у розкритті їхніх власних можливостей.

Педагогічне спілкування в стилі "коучинг" може бути реалізоване в межах сократівської (евристичної) бесіди.

Виділимо наступні принципи, якими керується коуч в процесі міжособистісної взаємодії.

- 1) Принцип усвідомлення і відповідальності. Усвідомлення передбачає відповідальність. Важливо перейти від мотивації "уникання невдач" до

мотивації "досягнення успіху", зміни напрямку "від" на напрям "до".

У коуча відповідальність полягає в тому, щоб: допомогти студенту розкрити те, чим він наділений, чим реально може розпоряджатися для вирішення поставлених завдань, для найбільш повної самореалізації свого потенціалу. Через усвідомлення ми отримуємо доступ до наших ресурсів. Сприяючи самосвідомості студента, коуч допомагає йому більшою мірою зрозуміти самого себе; допомогти студенту виявити і зрозуміти те, що він дійсно хоче досягти, сформулювати важливі цілі; заохочувати саморозвиток студента; допомагати знаходити оптимальні шляхи, що приносять задоволення вже в ході поступу; наділяти студента відповідальністю.

Іншими словами, коуч несе відповідальність за процес досягнення результату, а студент – за результат і дії, пов'язані з його досягненнями.

2) Принцип єдності і взаємодії передбачає, що позитивні результати в одній сфері діяльності приводять до досягнень в інших. Усвідомлення особистісних проблем у взаєминах впливає на інші види діяльності.

3) Принцип гнучкості. Формування гнучкості мислення, усвідомлення стереотипів і алгоритмів своєї поведінки.

Практика показує, що майже кожна людина має великі труднощі при спробі зробити щось нове, змінити себе. Разом з коучем розробляється поетапне формування нової стратегії як особистісного, так і професійного розвитку. Завдяки цьому студенти вірять у свої безмежні можливості і здібності, необхідні їм в подальшій професійній діяльності.

4) Принцип партнерства передбачає комунікативне співробітництво, так звані суб'єкт-суб'єктні стосунки. Коучинг спрямований на формування партнерських стосунків між коучем і студентами.

5) Принцип ієрархічності розвитку.

За висловленням Альберта Ейнштейна, найбільш важливі проблеми, з якими ми стикаємося, не можуть бути вирішені на тому ж рівні мислення, на якому ми були, коли їх створювали. Щоденно ми робимо вибір, приймаємо важливі рішення. На жаль, ми відштовхуємося від установок, стереотипів і досвіду попередніх перемог і поразок, які вже частково застаріли. Коуч допомагає подолати ці стереотипи і рухатися далі.

У процесі реалізації цих принципів у студентів формуються наступні переконання:

- Я живу і дію "тут і зараз".
- Я маю чітке уявлення про своє майбутнє.
- Я є зрілою, самомотивуючою особистістю.
- Я – це можливість.
- Я є частиною рішення.
- Група – це я.
- Я все можу.
- Я – це засіб оперативного розв'язання різних завдань
- Я і люди, що мене оточують – це найвища цінність.
- Я знаю, як досягти поставленої мети.
- Я знаю, що мені робити, і я це зроблю.
- Я отримую задоволення від діяльності.
- Я реально оцінюю власні можливості і моделі поведінки.
- Я визначаю пріоритети і формулюю цілі.
- У групі всі є партнерами.
- Прийняття рішень має бути колективним [4, с.84].

В основі коуч-підходу в освіті є вміння викладача формулювати важливі потужні запитання, які сприятимуть визначенню потреб і сподівань студентів, стимулюють мислення, змушують мобілізувати попередні знання і досвід, розкрити потенціал. Такі потужні запитання допомагають проаналізувати проблему всебічно, розвивають інтерес до вивчення теми, стимулюють потребу в отриманні відповідей, заохочують до обґрунтування власної позиції. Наприклад, серія запитань за методикою коучингу для визначення потреб, сподівань і готовності студентів щодо вивчення теми (дисципліни) може включати наступні:

– Якими знаннями і вміннями ви би хотіли оволодіти у процесі вивчення теми (дисципліни)? Якими вже володієте? Де отримали ці знання, вміння?

– Що для вас означає "краще"? Як і за якими критеріями можна оцінити "краще"?

– Якщо вас запитуватимуть через певний час після закінчення навчання, то що би ви хотіли відповісти про отримані знання і вміння?

– Чи ви знаєте когось, хто вже володіє схожими знаннями і вміннями? Чим вони займаються і як виконують свою роботу? Що з цього хотіли би ви робити краще, так само?

Основний обов'язок коуча полягає в тому, щоб знайти краще в особистості студента. Основний обов'язок студента полягає в тому, щоб взяти на себе відповідальність за вирішення поставленого завдання і виконати все, про що він домовився з коучем. Студент також несе відповідальність за свої результати. Мотивуючий імпульс, що спонукає суб'єктів працювати в системі "коучинг", – це потреба у змінах. Педагогічне спілкування у стилі "коучинг" допоможе зрозуміти, чому студенти не змогли виконати завдання, допоможе спланувати дії для знаходження оптимальних шляхів і навчитися діяти інакше у майбутньому. Коуч сприяє удосконаленню і максимально ефективному використанню особистісних якостей студентів, про які більшість або не здогадується, або здогадується, але не використовує як основу для подальшого руху вперед. Він стимулює студентів до глибшого усвідомлення власних цілей, ресурсів і обмежень, допомагає визначити напрям розвитку особистості взагалі і професійного розвитку зокрема.

Таким чином, загальну основу коучингу можна описати декількома словами: 1) партнерство; 2) розкриття потенціалу; 3) результат.

Одним із головних завдань будь-якого навчання є не лише навчити чомусь, але, передусім, навчити вчитися: отримувати, знаходити, вишукувати необхідні знання. Саме коучинг запускає механізми через особистісну мотивацію студентів самостійно отримувати знання.

Коучинг – це свого роду партнерство, і для того, щоб взаємодія коуча і студентів була продуктивною, необхідні відповідальність і довіра партнерів. Особистісний контакт і довіра між коучем і студентами є обов'язковою умовою. Основний критерій результативності коучингу – поява у студента в процесі навчання тих результатів, що є важливими саме для нього. Коуч фокусується на особистості студента, який хоче бути особливим, а не на тому, чого хоче сам коуч.

Коучинг складається із наступних кроків:

1. встановлення партнерських взаєностосунків між викладачем і студентами;

2. спільне визначення завдань для досягнення конкретної мети;

-
3. дослідження поточної ситуації (проблеми);
 4. визначення внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху до результату;
 5. вироблення і аналіз можливостей для подолання труднощів у вирішенні проблеми;
 6. вибір конкретного варіанту дій і складання плану дій; домовленість про те, що конкретно повинно бути зроблено і у які терміни.

Наступне коучинг-заняття завжди починається з огляду того, що зроблено, що вдалося і що можна було зробити краще.

Застосування ідей коучингу на практиці означає поступовий перехід від традиційних аудиторних занять до тренінгової, індивідуальної, проектної, екстернатної і дистанційної форм роботи.

Доцільно використовувати традиційну для коучингу чотириступеневу модель GROW, розроблену Дж. Уітмором [5]. Чотири літери назви моделі відповідають першим буквам слів, що означають етапи проведення навчальної дискусії або стадії на шляху до вирішення проблеми:

- перший етап "goal" (у пер. з англ. мета) – визначення цілей і завдань вирішення окресленої проблеми;
- другий етап "reality" (з англ. реальність) – окреслення стану проблеми, визначення ресурсів, знань, необхідних для її вирішення;
- третій етап "option" (з англ. варіант) – пошук можливих шляхів вирішення проблеми, вибір найоптимальніших;
- четвертий етап "will" (з англ. воля) – застосування обраних стратегій, перевірка в дії.

Важливими умовами формування лідерської особистості у процесі застосування технології коучингу є усвідомлене ставлення до студентів як до відповідальних творців і менеджерів своєї навчально-пізнавальної діяльності, які успішно інтегрують самоуправління (вибір змісту, форм, методів і засобів навчання) із самоконтролем (оцінюванням і моніторингом власної когнітивної діяльності); залучення студентів до формування навчальних цілей та вибору стратегій для їхнього досягнення; забезпечення співробітництва і кооперації у навчальному процесі; використання групових форм і методів навчання; формування потреби у самопізнанні, саморозвитку, постійному самовдосконаленні та пізнанні своїх можливостей; залучення студентів до прийняття рішень у навчальному процесі; діагностика і підтримка індивідуальних пізнавальних інтересів, надання можливостей вибору, індивідуалізація та диференціація навчання; застосування аналізу та критичних рефлексій; ведення студентами щоденників своєї навчально-пізнавальної діяльності та залучення до її оцінювання.

Отже, технологія коучингу, яку зазвичай розглядають лише як педагогічний супровід або створення оптимальних умов для розкриття потенціалу особистості, має неабияке значення і для формування студента-лідера, оскільки тренує здатність ефективно діяти і навчатися, розвиває навички самостійного пізнавального пошуку, самоуправління і ефективного менеджменту власної навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аткинсон Мэрилин. Наука и искусство коучинга: Внутренняя динамика / Мэрилин Аткинсон, – [пер. с англ.]. – К. : Companion Group, – 2009. – 208 с.
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wik>
3. Голви У. Т. Работа как внутренняя игра. Фокус, обучение, удовольствие и мобильность на рабочем месте / У. Т. Голви. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – С. 194.
4. Романова С. М. Коучинг як нова технологія в професійній освіті/ С.М.Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83-85.
5. Уитмор Дж. Coaching новый стиль менеджмента и управления персоналом: практ. пособие / Дж. Уитмор. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 2005. – 160 с.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

*Анатолій Довженко,
викладач музики,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*

Рішення влади зупинити курс України на євроінтеграцію призвело до трагічних наслідків – люди вийшли на акції протесту. Досить тривалий час музична освіта була вибудована переважно на критеріях сусідньої Росії. Але Україна не змінить свого європейського курсу. Тому актуальним є питання вивчення і порівняння функціонування музичного виховання як в Україні, так і в деяких країнах Європи, щоб мати можливість і порівняти, і запозичити досвід побудови системи музичного виховання в інших країнах.

Подальший розвиток української системи музично-естетичного виховання, здатної на основі сукупності вироблених у вітчизняній музичній педагогіці методологічних принципах здійснювати цілеспрямований, організований і контрольований процес музично-естетичної освіти, розвитку і виховання дітей, на сучасному етапі є одним із найважливіших завдань.

На сучасному етапі стан національної системи музично-естетичного виховання потребує осмислення та вироблення стратегії розвитку, що буде відповідати вимогам, закладеним у державній концепції розвитку освіти України, стрижнем якої є розвивальна, культурологічна домінанта і спиратися на глибокі традиції українського музичного виховання, закладені ще на початку ХІ століття.

Набуття Україною незалежності сколихнуло свідомість багатьох прогресивних діячів музично-педагогічної освіти. Розвиток музично-педагогічної думки попередніх десятиліть сприяв якісним новоутворенням та застосуванню системного підходу до розкриття змісту теорії і практики музично-педагогічної освіти. Упродовж останніх років відбувався інтенсивний розвиток музично-естетичної науки, яка збагатилася рядом

важливих досліджень щодо шляхів подолання кризи у галузі музично-естетичного виховання початку XXI століття.

Здобутки останніх років свідчать, що українські вчені на межі двох тисячоліть зробили значний крок вперед у розвитку музично-педагогічної думки в Україні, характерними ознаками якої були професійно-педагогічна підготовка студентів ВНЗ до викладання музики та художньо-естетичне виховання молоді засобами музичного мистецтва.

За період незалежності в Україні були розроблені кардинальні положення про закономірності процесу музично-естетичного виховання підростаючого покоління, створювалися концепції виховання особистості засобами музичного мистецтва, розроблялися моделі музично-естетичного виховання в сучасних умовах розвитку українського суспільства, положення про закономірності особистісного формування учнівської та студентської молоді у сфері музичного мистецтва. У роботах українських дослідників обґрунтовувалися особистісно-орієнтовані моделі музично-освітнього процесу, значна увага приділялася психологічним засадам музичного виховання, пошуку шляхів формування творчої активності дитячої особистості, розвитку емоційної та інтелектуальної сфер у процесі музичної діяльності.

Першочергова увага в педагогіці мистецтва була спрямована на проблему розвитку духовності підростаючого покоління. Духовний потенціал постає як інтегральне явище, що відображає органічний взаємозв'язок вищих духовних цінностей, сутнісних сил особистості, які актуалізуються в соціокультурній діяльності.

У різних країнах світу існують певні відмінності у підходах до визначення освітньо-виховного статусу мистецьких дисциплін, їх короткий огляд і порівняння дають змогу виділити оригінальні риси національних систем і загальні тенденції.

Наприклад, у Німеччині згідно навчального плану початкової школи на предмет "Художнє виховання, музика, праця" виділяється сукупно 3 год. на тиждень у 1-му класі та по 4 год. на тиждень у 2-4-х класах. Середня освіта здобувається в таких типах навчальних закладів: основна школа, реальна школа і гімназія. Навчальним планом основної школи передбачено вивчення предметів "Музика" та "Художнє виховання" у 5-6-х класах по 2 год. на тиждень, в решті інших – предмет "Музика" залишається обов'язковим (1 год. на тиждень), а "Художнє виховання" входить до складу обов'язково-вибіркових предметів (2 год. на тиждень). У реальній школі музика викладається в усіх класах (1 год. на тиждень), а "Художнє виховання і праця" (2-3 год. на тиждень), починаючи з 8-го класу включена до групи предметів "за вибором". У гімназіях дисципліни художньо-естетичного циклу посідають значне місце, їх обсяг залежить від профілю закладу – гуманітарного, естетичного, математичного тощо.

У Франції загальна мистецька освіта охоплює цикл предметів: пластичні мистецтва, музику, танець, театр, кіно. В елементарній (початковій) школі, яка зберігає наступність з материнською школою, навчальним планом передбачено на вивчення циклу предметів "Фізкультура, музична освіта, мистецтво" від 6 до 8 навчальних годин. Програми передбачають єдність основних видів діяльності – сприймання, пізнання та оцінювання творів мистецтва національної та інших культур і художньо-творчого самовираження. У коледжі, починаючи з 6 класу, протягом чотирьох років учні пізнають мистецтво різних епох і регіонів світу,

поступово засвоюють мистецтвознавчі поняття, набувають різноманітних практичних художніх вмінь. У ліцеї протягом трьох років учні можуть продовжувати вивчення того чи іншого виду мистецтва як факультативний предмет залежно від профільності навчання. Французькій школі притаманне партнерство з різними соціальними інституціями, митцями у справі мистецької освіти; значну активність виявляє місцева влада в справі організації у навчальних закладах (з окремою оплатою вчителів) занять з музики, танцю, образотворчого мистецтва, які вивчаються поглиблено у багатьох навчальних закладах).

Проаналізувавши навчальні плани Великобританії, ми бачимо, що мистецтву приділяється належна увага. Предмети "Мистецтво" і "Музика" у граматичних школах викладаються у перші три роки навчання по 2 год. на тиждень. З четвертого – п'ятого років навчання 50% часу відводиться на предмети за вибором. Застосовується блочний принцип, який передбачає вибір по 4 години з кожного блоку (до них входять "Музика", "Образотворче мистецтво", "Дизайн", "Драма"). У 4-5-х класах вивчається "Музика" – 3 години, "Історія мистецтв" – 2 години, а з 6-го класу – по-різному на природничо-науковому та класичному відділеннях (по 2 та 7 годин відповідно). На відміну від середньої школи Великобританії у початковій, як правило, діють комплексні програми, оцінюються міждисциплінарні знання й навички учнів; педагогічні колективи шкіл самі вирішують, як викладати предмети національного навчального плану – у вигляді окремих предметів чи у вигляді інтегрованих курсів.

У такій країні як Бельгія, у початковій школі (1 – 6 класи) цикл мистецьких предметів (artistic education) викладається одним учителем. Ця єдина освітня сфера складається з чотирьох компонентів: "музика – малювання – танець – драма". Учитель може на власний розсуд, але за бажанням дітей і з урахуванням їхніх інтересів, потреб і здібностей створювати підгрупи для опанування окремих видів художньої діяльності. Кількість годин на весь художній цикл та його окремі компоненти визначається педагогічним колективом школи. В основній школі (7 – 11 класи) мистецька освіта є обов'язковою лише перші два роки навчання, тобто у 7-му і 8-му класах: "Музика" (1 год.) та "Образотворче мистецтво" (1 год.). З наступного 9-го класу ці дисципліни належать до вибіркових.

У США не існує загальнонаціонального навчального плану (curriculum), виділяються лише базові предмети для обов'язкового вивчення у всіх штатах; до них належать співи та мистецтво. Поряд із обов'язковими пропонується велика кількість предметів за вибором (інколи до 100). Окрім офіційних – державних – ефективно діють громадські механізми визначення освітніх стратегій. У школах різного типу спостерігаються надзвичайно великі відмінності в обсязі, змісті та технологіях художнього виховання. В англійських країнах поширення набули різноманітні інтегровані курси з естетичним компонентом.

Естетизація педагогічного процесу в школах англійських країн – США, Канаді, Великій Британії – здійснюється за технологією створення естетичного поля і передбачає чотири основні шляхи реалізації програми "Виховання мистецтвом":

1) розробка інтегративного курсу (об'єднання образотворчого, музичного, хореографічного, драматичного мистецтв), на викладання якого відводиться шоста частина щоденного навантаження; застосовується

"групове викладання", тобто співробітництво викладачів мистецтвознавчого циклу;

2) доповнення змісту кожної навчальної дисципліни естетичним компонентом ("естетика мовлення", "естетика математики", "естетика природознавства" тощо) і водночас диференційоване вивчення предметів мистецтвознавчого циклу;

3) періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять;

4) викладання мистецтва як базової основи загальної освіти ("Образотворче мистецтво і математика", "Музика і фізика", "Хореографія і література" тощо).

У молодших класах багатьох шкіл на предмети естетичного циклу виділяється 7 год. на тиждень, також 80% часу впродовж дня відведено на художні заняття, де мистецтво виступає методологією навчання.

У скандинавських країнах – Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії – розповсюдження набуло варіативне навчання: школи мають значну свободу вибору при складанні навчальних планів і програм з різних предметів, які обирають педагогічні колективи та адміністрація навчальних закладів. Наприклад, музика викладається впродовж 9-10-ти років як обов'язковий предмет по 1-2 години щотижня у молодших і середніх класах та по 1 годині в старших класах (окрім середніх шкіл Норвегії). Водночас заклади, які мають відповідні умови, організують різноманітні заняття з мистецтва (гра на музичних інструментах, хоровий спів, оркестр, естрадні ансамблі, ритміка тощо). У Швеції у початковій школі практикується інтегроване навчання, у середній – викладається предмет "Мистецтво" (по 3 – 4 години на тиждень), який охоплює широке коло художніх явищ. Різноманітні творчі контакти існують між загальною та спеціальною мистецькою освітою.

В Угорщині протягом останніх років функцію основного документу для розробки різних програм з мистецтва виконує державний освітній стандарт. Згідно з цим документом предмети мистецтва – музичного, візуального, хореографічного, театрального, екранного – охоплюють 16 % загального обсягу навчання в загальноосвітній початковій школі та близько 10% в старшій (для порівняння: в Україні у початковій школі мистецькі дисципліни складають близько 7%, в основній – 5%, у старшій – були завжди відсутні).

Музика і співи викладаються в угорських загальноосвітніх школах з 1-го по 10-й клас. Велика роль приділяється охопленню всіх дітей хоровими заняттями. У старших класах гімназій вивчається історія музики.

У Польщі реформування загальної середньої освіти відбувається в напрямку інтеграції мистецьких дисциплін (практичне впровадження проекту реформи почалося з 2001 року). У 1-3-х класах уроки музики проводяться спільно з уроками польської мови (вивчення фольклору), фізичної культури (танцювальна діяльність), природознавства (вивчення пісень певної пори року). В основній школі введено інтегрований курс "Мистецтво" (музика та образотворче мистецтво). У 4-6-х класах основної школи заняття згруповуються в блоки і предмет "Мистецтво" входить до групи гуманітарних дисциплін, вчителі яких широко застосовують міжпредметні зв'язки. У трирічній гімназії також складається курс "Мистецтво", учні опановують польську культуру минулого і сучасності.

Згідно з освітньою реформою у Латвії мистецька загальна освіта набула досить вагомого значення як фактор розвитку емоційної сфери та художньо-творчого самовираження особистості. Предмети "Музика" (спів, гра на інструментах, сприймання музики), "Візуальне мистецтво" (малювання, ліплення) і "Література" (з елементами театру) складають єдиний цикл, який викладається протягом усіх 9-ти років навчання в початковій та основній школі. На музику та візуальне мистецтво виділено сукупно 4 години на тиждень (по дві години на кожний предмет).

У Японії, де в державних школах діють єдині програми і де завжди приділялася значна увага естетичним чинникам освіти, кількість навчального часу на художньо-естетичний компонент (разом з літературним) доходить до 50%. Музика вивчається тричі на тиждень у 1-му класі, двічі – у 2-8-х класах, один раз на тиждень у 9-му класі. Майже всі школи створюють хоріві колективи, існує своєрідна практика організації великих зведених оркестрів юних скрипалів. Опанування образотворчого мистецтва ґрунтується на поєднанні національних традицій з вивченням світової художньої спадщини.

Таким чином, аналіз змісту художньо-естетичної освіти і виховання в різних країнах дає підстави для висновків щодо провідних світових тенденцій у цій галузі, до яких, безумовно, належать: підвищення ролі та статусу мистецтва у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів; вивчення різних видів мистецтв, орієнтація на створення інтегративних курсів, особливо у молодших класах школи; охоплення художньо-естетичним вихованням усіх ланок школи з пріоритетним значенням художньої освіти; поширення міждисциплінарних зв'язків у межах не тільки художньо-естетичного та спорідненого гуманітарного циклів, а й з іншими, так би мовити, віддаленими предметами; використання мистецтва і як засобу розвитку спеціальних художніх здібностей та мислення, і як універсального способу стимулювання творчого потенціалу особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка (педагогічні науки): науковий збірник статей. – 2012. – №11. – 258 с.

2. Полтавець В.Л. Екологічний компонент у художньому вихованні учнів молодших класів у Франції / В.Л. Полтавець. – Суми: Вид. ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – 225 с.

3. Рудницька О.П. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О.П. Рудницька. – Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – 258 с.

4. Щолокова О.П. Методика викладання світової музичної культури / О.П. Щолокова. – К.: Вид. НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. – 194 с.

ЗНАЧУЩІСТЬ НАРОДНО-КАЛЕНДАРНОГО СВЯТА ВЕЛИКОДНЯ

*Ольга Євсєєва,
канд. пед. наук, доцент,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*

Актуальність. Свято – важливий компонент життя кожної людини, культури народу. Завдяки святковому дійству людина може відірватися від буденних справ, поринути у іншу реальність, через емоційне піднесення отримати наснагу для майбутнього періоду життя, згармонізуватися з ритмами природи. Однак сучасні свята не завжди мають такий вплив на людину. Адже досить часто вони зводяться до вживання алкоголю, поїдання великої кількості смачної їжі, споглядання концертів та інших святкових дійств. Таке святкування в певній ступені підіймає настрій і енергетику людини, але більше наносить шкоду її здоров'ю.

Календарно-обрядові свята, які мають багатовікову історію, завжди відбувалися у відповідності із змінами у природі, мали сакральний зміст, гармонізували людину із природними процесами, передбачали участь всієї громади у святах. Через календарно-обрядові свята українці вшановували сили Матінки-природи – Сонце, Воду, Землю, Рослини, блискавку, дощ, вітер тощо. Адже від природи, в першу чергу, залежав урожай і добробут кожної родини упродовж всього року. Глибинний світоглядний зміст календарно-обрядових свят відображав велику шану людини до Природи.

Чи потрібне повернення в наше життя календарно-обрядових свят?
Який вплив це матиме на суспільство?

Проаналізуємо ці питання на прикладі свята Великодня.

Мета статті. Аналіз праслов'янського свята Великодня в контексті впливу феномену цього свята на життя сучасних українців.

Виклад проблеми. Свято – невід'ємна частина життя людини, різних спільнот людей. Святами пошановували події особистого, сімейного, суспільного життя. Культуролог О.І. Кравченко у роботі "Культура и культурология" визначає свято, як урочистий день чи дні, встановлені на честь або в пам'ять когось або чогось [7, с. 407]. Учений вказує, що історичне коріння свята заглиблене у сиву давнину. Свято "тісно пов'язане з магією, ритуалом, трудовою діяльністю, світосприйняттям, ціннісними орієнтаціями та й способом життя взагалі. Свято завжди має оптимістичний, життєстверджувальний характер; його змістовний бік виражений духовно-піднесеним налаштуванням... У святі втілені комічні, гумористичні і сатиричні аспекти культури" [7, с. 408].

Для більшості людей свято є можливістю позбутися клопотів повсякденного життя, своєрідною колективною психологічною розрядкою. За образним висловом М.М. Бахтіна, "це – тимчасовий вихід в утопічний світ" [1, с. 300].

У будь-якому святі відображені політичні й соціально-економічні особливості розвитку суспільства, його світогляд та духовна культура. Свято виконує компенсаторну, естетичну, моральну, комунікативно-інтегративну, ціннісно-орієнтаційну, пізнавально-творчу функцію та стимулює розвиток виробництва, торгівлі і транспорту. Свято сприяє пізнанню історії і культури країни, розвиває художній смак, любов до природи, допомагає виховувати молоде покоління в дусі поваги до історії

країни і її традицій, призводить до згуртування кожної родини, окремих колективів, усієї нації.

Виконуючи комунікативно-інтегративну функцію, свято є засобом поєднання людей, відновлення певних суспільних зв'язків, Без свята, очевидно, людина відчула б себе відчуженою, самотньою, ізольованою від суспільства. Свято – явище колективне, воно організує великі маси людей різного віку, різних професій і соціальних прошарків суспільства, створює "неначе єдине народне ціле" [7, с. 276].

Теоретики свята С.Б. Маркар'яні, Е.В. Молодякова зазначають, що свято – одна з найбільш сталих форм духовної культури, де, як правило, традиція переважає над інновацією, адже в ньому відображаються не лише міфологічна свідомість народу, давній культ і ритуал, але й характер суспільного укладу, сімейно-побутових стосунків, мораль, психологія [8, с. 8].

Стійкість існування свята, його постійність пов'язані насамперед з тим, що, концентруючи від покоління до покоління культурну активність людей, обростаючи обрядами, розвагами, декораціями, створюючи атмосферу радості і піднесення, перериваючи повсякденний ритм життя, свято відповідає багатьом колективним та індивідуальним вимогам настільки, що потреба в його проведенні виявляється більш стійкою, ніж початкова ідея, цінність або сукупність цінностей, які викликали його дожиття [4, с. 86].

На сьогодні в Україні відзначають різні свята: Новий рік, Різдво Христове, Міжнародний жіночий день, Великдень, свято Весни і Праці, День Перемоги, Трійця, день Конституції України, День Незалежності України, День захисника України, День Прапора тощо. Свята поділяють на релігійні, державні, професійні, національні, національно-народні та ін. [9, с. 551].

Для народів, праця яких пов'язана з Землею, вирощуванням рослин і тварин, національно-народні або календарно-обрядові свята нерозривно пов'язані з визначальними природними циклами, положенням Сонця та Місяця, сузір'їв. Космічно-природний і одночасно святково-трудова календар створили орійські хлібороби у першій на Землі хліборобській державі Оратті. У цьому календарі були закріплені основні світоглядні засади Наших Предків, їх розуміння філософії життя, визначальні Свята та їх обрядовість, тобто все те, що служило фундаментом Віри Наших Предків, складало Звичаї їх життя. Засади цього календаря зафіксовані у Рігведі [12].

З плином тисячоліть, зі зміною умов життя, відходом людства від гармонії з природою, все більшою втратою екологічності світогляду, з руйнуванням прадавнього календаря і, відповідно, віри та звичаю, з поширенням християнства поступово було втрачено більшість свят, їх первинне значення, сутність та ідеологія обрядовості. Лише залишки форм обрядовості у окремих свят, що пережили тисячоліття свідомого та несвідомого нищення, свідчать про глибинні та могутні підвалини світогляду наших предків і народно-календарних свят.

Відновлення праслов'янського календарно-обрядового кола свят і звичаєво-обрядової традиції їх святкування є одним із важливих кроків на шляху відродження українського народу, його культури, сили Матінки-Землі, своєї Окремішності, Віри, Звичаю.

Важливим у вервечці національно-народних або календарно-обрядових свят праслов'яне Великдень–обряд зустрічі Весни.

Праукраїнський Великдень на відміну християнського не блукав у часі так широко. Він відмічався відразу після весняного рівнодення, коли день ставав більший, ніж ніч [2; 11]. Хоча міг варіювати в залежності від регіонів, настання ранньої чи пізньої весни. В певні часи приурочувався до молодика.

Сакральне значення свята – вшанування язичницьких богів і природних стихій. Великдень вважався надзвичайно важливим днем в році, оскільки в цей день, за віруваннями праслов'ян, воскресає бог Сонця – Дажбог, а весь світ вихваляє воскресіння Любові, Доброти, Надії, Радості Життя. Наші предки вважали, що в цей день Рід Всевишній відкриває Брату (Врата) Ірию, і через них проносить в людські душі очищаючий вогонь [3; 10].

Усі дієства цього дня виявляли вшанування і задобрювання весняних божеств: самої Весни, Ярила, Дажбога, Шума, блискавки, Дощу, Хмари, знищення Зими та її духу – Коструба, принесення жертв землі, лісу, річці (каша, обрядове печиво), і їх духам та міфічним істотам, звернення до сил і стихій природи та дерев і пташок, магічні дії у вигляді топтання рясту, колових і хвилястих хороводів, сплітання вінків, водіння Настоньки, фарбування яєць, звернення до символу Сонця – Крокового колеса... [2, с.46].

Веснянки й гаївки, що зберегли в собі багато старовинних елементів, виконували в глибокій давнині важливу магічну функцію: в танках і хороводах, супроводжуваних простими за змістом співами, люди розбуджували бадью енергію, життєрадісний настрій, прагнучи передати їх і оточуючій природі, розбуркати своїми імітаційними рухами й діями її сили до нового життя, вплинути на неї в бажаному напрямі. Вся синкретична цілість веснянок і гаївок (коли слова, мелодія, міміка, танкові рухи й драматична дія ще не розчленовані) підпорядковувались в первіснообщинну добу практично-магічній меті; прикликати весну, прогнати зиму, виворожити урожайне літо, напроорокувати дівчатам і хлопцям щасливе обрання пари і весілля [2].

Великодні свята святкувалися впродовж двох седмиць. Починалися в період посту днем Вербної неділі, наступне свято – Великдень, завершувалося проводами покійних – Радуницею.

Вербна неділя – свято пробудження верби. Вербна перша з усіх дерев прокидається від зимової сплячки і в ній починається сокорух. За цим днем починається приготування до Великодня. Цілу седмицю справжні господині готували свій дім, подворя, сім'ю до свята.

Оскільки за віруванням наших Предків у великі сонцехресні Свята через велику Брату (Врата) Ірию до нас опускаються душі наших великих Предків, то надзвичайно важливим було привести житло в стан ідеальної чистоти, щоб не було Богів в гості приймати.

Наші предки вірили: у Великодньому світлі все набуває особливого змісту, наповнюється магією, тому кожна господарка надавала великого значення магічним діям у власному просторі. Обов'язково слід було приготувати рушник, новий святковий одяг для усієї сім'ї.

Невід'ємною частиною Великодня є крашенки і писанки. Яйце – це символ весіннього відродження природи, зародження нового життя, продовження роду [10].

Великдень є обряд зустрічі Весни. Усі обряди мають велике різноманіття у діях і мелосі. Тому Праукраїнський Великдень на відміну

християнського не блукав у часі так широко. Він приходився відразу після весняного рівнодення, коли день ставав більший, ніж ніч, хоча міг варіювати в залежності від регіонів, настання ранньої чи пізньої весни. В певні часи приурочувався до молодика.

За В. Яремчуком та іншими джерелами ключові обрядові дії впродовж весни були наступні [2; 6; 9]:

1. Закликання весни, птахів, випікання обрядового печива – “жайворонків”.

2. Звертання до сонця із закликком підніматися вище, а до природи, до дерев, в першу чергу – до верби, із закликком розвиватися.

3. Водіння колових і хвилястих хороводів.

4. “Топтання рясту”, вулиці, закопування каші.

5. Утоплення, спалення опудал Зими, Коструба.

6. Водіння Насточки.

7. Водіння Шума, обливання, готування писанок.

8. Вихід на “Красну гірку”.

9. Розмови з Весною, з Кроковим колесом.

10. Повідомлення про прихід Весни.

11. Веснянки любовного характеру, дражнили.

12. Вшанування птахів та повідомлення про прихід весни.

На самому святі Великодня святкові дії могли варіювати.

Наведемо один із можливих варіантів проведення свята[2], в якому відображається і процес вшанування людиною природних процесів через різні святкові дійства.

Заклички Весни, птахів, випікання “жайворонків”

Віддавна вважали, що тепло приносять на крилах саме перелітні птахи. Вони замикають небо на зиму, беруть із собою ключі до вирію і, повернувшись, одмикають його. Тому 22 березня на свято Сорока святих господиня випікала 40 книшників, калачиків, бубликів або булочок, схожих за формою на пташок. Рано-вранці діти підвішували обрядове печиво на фруктових деревах, а в обід, співаючи, носили їх по селу, провіщаючи і закликаючи весну.

Першими прилітають жайворонки, тому їм, а також іншим птахам, присвячено багато весняних співанок.

— Чом же ти, жайворонку, рано з вирію прилетів,

Іще по горах сніженьки лежать,

Іще по долинах криженьки стоять!

— Ой я тії сніженьки крильцями розжену,

Ой я тії криженьки ніжками потопчу!

Звертання до соловейка, ластівки було в такій формі.

Пташок викликаю з теплого краю:

- Летить, соловейки, на нашу земельку,

спішіть, ластівоньки, пасти корівоньки!

— Ой ти соловейку, ти ранній пташечку,

Ой чого так рано із Вир'ячка вийшов?

— Не сам же я вийшов, Дажбог мене вислав,

Дажбог мене вислав і ключики видав:

З правої рученьки літо відмикати,

З лівої рученьки зиму замикати.

А ще по горах сніги лежали,
А по дорогах криги стояли.
Я тії сніги ніжками потопчу,
Я тії криги крильцями поб'ю,
І кубелечко я собі зів'ю,
І в кубелечку діток наведу.

Заклички Весни завжди проводились із піднесенням рук до небес, до сонця, до птахів. Часто в руках було обрядове печиво, віночки, першоцвіти. Наведемо приклади деяких веснянок.

1. Розійшлись хмарки, гляне сонечко,
Заб'ється в грудях моє серденько.
Приспів
Ой прийшла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радощі.
Защебетали пташечки мої,
Повеселіли сумні діброви.
Приспів
З милим ми підем в поля ріднії,
Будуть світить нам зірки срібнії.
Приспів
Ой пришла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радощі, 2 рази

2. Благослови, мати, Весну закликати!
Весну закликати, Зиму проводити!
Благослови, мати, Весну закликати!
Ой, весна в човночку, літечко в возочку.
Прийди, прийди Весно! Щоби крига скресла.
Веснонька з дощами, Літечко з гречами.
Веснонька в віночках, літечко в снопочках.

3. Весняночко-паняночко,
Де ти зимувала?
—У садочку на пеньочку
На сорочку пряла. УУУУУУУУ
Не сама я її пряла, пряли помічниці.
Хто за курку хто за гуску.
Хто за паляниці ГУУУУУУУУУ

4. Ой минула вже зима,
Снігу, льоду вже нема.
Ой нема, ой нема,
Снігу, льоду вже нема. (2)
Прилетіли журавлі,
І великі, і малі.
Журавлі, журавлі,
І великі, і малі. (2)

Ми цю пісеньку співаєм
І весноньку викликаєм.
Ой весна, ой красна,
Ти прийшла до нас, весна. (2)

Другою складовою свята Великодня було звертання до сонця із закликком підніматися вище, а до природи, до дерев, в першу чергу – до верби, із закликком розвиватися.

Наводимо цікавий варіант такої заклички.
Не стій, вербо, над водою Рано-рано!
Не стій, вербо, над водою та ранесенько!
Розвий, вербо, сімсот квіток рано-рано!
Розвий, вербо, сімсот квіток ранесенько!
Що всім хлопцям по квітонці ірано-рано!
Що всім хлопцям по квітонці ранесенько!
Тільки Грицеві (Василеві, Іванові) нема квітки рано-рано!
Тільки Грицеві нема квітки та ранесенько!
Не журися, милий Грицю, рано-рано!
Не журися, милий Грицю, та ранесенько
Буде тобі квітка красна рано-рано!
Буде тобі квітка красна та ранесенько!
Буде тобі красна Ганна рано-рано!
Буде тобі красна Ганна та ранесенько!
Не стій, вербо, над водою рано-рано!
Не стій, вербо, над водою та ранесенько! 3 р

Третьою складовою свята Великодня було **водіння колових і хвилястих хороводів**. Воно реалізовувалось через "Кривий танець", яким наші предки вшановували Сонце, Воду, хвилі. Цей танець доніс до нас відомості про поклоніння Небесним Світилам і Небесній Воді. "Кривий танець" символізує пробудження природи, він покликаний закликати весну до більш активних дій, пробуджував життєву енергію. Коли, в якій країні виник звичай водити хороводи, дослідити тепер уже важко, бо цей звичай належить до глибокої старовини – початків культурного розвитку людства. Відомо тільки, що хороводи були частиною звичаїв давнього минулого ще задовго до приходу християнства. Саме слов'янські народи розвинули хороводні забави широко і різноманітно. У нас на Україні, виконуючи хороводи, наші дохристиянські предки мали на меті прогнати зиму, накликати добрий урожай і започаткувати сезон сватання і весіль, а також відзначити проводи хлопців-воїв у похід, що мало місце навесні. Наводимо один із варіантів приспівування "Кривого танцю". Чудово, на нашу думку, гармонізує людину, танцюючих, докільця музика і слова "Кривого танцю" у виконанні Софії Федин.

А в Кривого Танцю та й не введем кінця,
Треба його та й виводити, кінця ладу ізнаходити.
А Вода по Каменю, А Вода по Білому Стиха йде стиха йде 2р.
Треба його вести, як віночок плести,
Веду, веду та й не введу, плету, плету та й не виплету. 2р.
А Вода по Каменю, А Вода по Білому Стиха йде стиха йде 2р.
Ой, там Романонько копає зіллянько,
Копає, копає, якеє не знає 2р.

А Вода по Каменю, А Вода по Білому Стиха йде стиха йде Зр.
Що перше зілленько Шавлія, Шавлія,
Ой, бо ж то Дівоча Надія, Надія. 2р.
Що друге зілленько Рутонька, Рутонька,
То ж бо дівоча Журбонька, Журбонька. 2р.
Що третє зілленько Барвінок, Барвінок,
Ой, бо ж то Дівчатам на Вінок, на Вінок. 2р.
А Вода по Каменю, А Вода по Білому Стиха йде стиха йде Зр.
Ой, вінку ж мій, вінку, Хрещатий барвінку,
Ой, я ж тебе плела ще й учора ізвечора. 2р.
А Вода по Каменю, А Вода по Білому Стиха йде стиха йде Зр.
А в Кривого Танцю тай не виведем кінця,
Треба його тай виводити, кінця ладу знаходити.
А Вода по Каменю, А Вода по Білому Стихайде стиха йде Зр.

Топтання "рясту", вулиці, закопування каші – 4–й компонент свята. "Топтання рясту" – це є "побажанням довголіття" (В.Яремчук). Адже вираз "топтати ряст" був рівнозначним в праслав'янські часи слову "жити". Про смертельно хвору людину казали: "Уже йому рясту не топтати". Закопували ще багато чого: гроші, чисті тарілки, куряче пір'я, приворот-зілля тощо. Ці дії обов'язково супроводжувалися піснею.

Топчу, топчу ряст, ряст, Бог здоров'я дасть, дасть.
Ще буду топтати, щоб на той рік діждати!
(Так тричі повторювали. За третім разом: "Ходім з нами топтати...")

Ще одним компонентом свята було **утоплення опудал Зими, Коструба**.

Відносно Коструба у етнографів немає однієї думки щодо того, ким було це божество. Бо Коструба у свята нищать (спалюють і топлять) і на проводах Зими, і навіть на Купала. [2, с. 26]. В інших джерелах вказують на обряд поховання Зими – Смерті у вигляді "Морени", по-народному "Марини", чи просто "Мари", що морила землю стужею, а людину хворобою й голодом. Супроводжувалося дією піснею.

А що в цю суботоньку йумер, йумер
Ладо! Йумер Кострубонько .
Хоч трусила, не трусила – Весна воду
Ладо! Воду воскресила.
Розтопилися сніжечки, розлилися бережечки.
Ладо! Круті бережечки.
Прощавайте, Кострубове, пливить собі за водою
Ладо! Пливить за водою
Пливить за водою, берить зиму за собою
Ладо! Зиму за собою.

Важливим компонентом свята було **водіння Насточки**. Вважається, що Настонькає уособлення Весни, а водіння її по висхідному містку – це ознака руху Сонця догори і утвердження Весни [2, с. 27]. При цьому дійстві дівчину підносили на гору або маленька дівчинка проходила по сплетених руках дівчат під спів веснянок.

Вербовая дощечка, дощечка, по ній ходить Настечка, Настечка
Де ж ти, Насте, бувала, бувала, як діброва палала, палала.
Відром воду носила, носила, та й діброву гасила, гасила.
Скільки в відрах водиці, водиці,
Стільки в дівчат правдиці, правдиці.
Вербовая дощечка, дощечка,
по ній ходить Настечка, Настечка
Де ж ти, Насте, бувала, бувала, як діброва палала, палала.
Ситом воду носила, носила та й діброву гасила
Скільки в ситці водиці, водиці,
Стільки в хлопцях правдиці, правдиці

Водіння Шума – дійство, пов'язане із вшануванням лісу. Шум вважався духом повносілого лісу чи молодим лісовиком. Водити Шума означало заплітати спіраль в хороводі, співаючи пісень навколо одягнутого в багату зелень юнака. Пізніше почали водити хороводи біля церкви [2,с. 27].

Розмови з Весною, Кроковим Колесом означало вшанування Сонця – Крокового Колеса, що йде від Великодня догори. Своє шанування збільшенню дня і підняттю Сонця все вище люди відображали в піснях-веснянках, піснях-гаївках, хороводах. Існує велике різноманіття веснянок, гаївок, пісенні тексти їх завжди змістовні, але формою – прості й короткі. Пісня, ритм, танці мають своїм завданням підняти настрій, розбудити енергію і передати її навколишньому світові, щоб збудити природні сили до нового життя, дії, руху, піднесення. А тому й не дивно, що переважна більшість гаївок і веснянок має веселий, оптимістичний характер. Починалися й закінчувалися веснянки та гаївки масовими хороводами. Взнявшись за руки, дівчата робили два великих кола. Посередині, завітчана зеленню і першими весняними квітами, стояла весняночка (в деяких місцевостях її називали подоляночкою). Гарною ілюструє розмови з Весною є наступні веснянки.

Ой весна, красна попід лісом ішла
Ой-йо-йой да ой-йо-йой да попід лісом ішла
Попід лісом ішла фартушком трясла
Ой-йо-йой да ой-йо-йой фартушком трясла
Фартушком трясла всім тепло да принесла
Ой-йо-йой да ой-йо-йой Всім тепло да принесла.
Малим діточкам кучечки бити
Ой-йо-йой да ой-йо-йой Кучечки бити
Малим дівочкам цівочки сукати
Ой-йо-йой да ой-йо-йой да Цівочки сукати
Зрослим, дівонькам кросенці ткати
Ой-йо-йой да ой-йо-йой да Кросенці ткати
Зрослим парубкам поле орати
Ой-йо-йой да ой-йо-йой да Поле орати

Весна, весна, ти днем красна!
Що ж ти, весно, нам принесла?"
"Принесла я вам літечко,
Ще й рожевую квіточку,

Хай родиться житечко,
І усяка пашниця. Зрази

Кроковее колесовище тину стояломного дива видало
Чи бачило колесо, куди милий поїхав
За ним трава зелена і діброва весела
Кроковее колесо вище тину стояломного дива видало
Чи бачило колесо, куди нелюб поїхав
За ним трава полягла і діброва загула

Повідомлення про прихід Весни, про можливість того, що хлопців будуть забирати до військкатеж було важливим компонентом свята, яке реалізовувалося через співи багатьох різних пісень

Любовні веснянки та дражнилки, весняні ігрові пісні, ігри були невід'ємною складовою свята. Адже в них відображався народний гумор, комічні, сатиричні аспекти життя. Дражнилок та ігор було дуже багато. Без них обряд не обходився.

Як бачимо, усі складові народно-календарного свята Великодня виражали глибинне вшанування людиною Природи. А цього так не вистачає сучасному суспільству.

Висновок

Свято – невід'ємна частина життя людини, багатогранне суспільне, всезагальне і постійне явище, первинна і незнищенна категорія людської культури, сплав багатьох сторін духовного життя народу. На сьогодні в Україні відзначають різні свята. Народно-календарні свята мають глибинні історичні корені. У них відображений сакральний зміст, магічна взаємодія з силами природи, зв'язок із трудовою діяльністю, світосприйняттям, ціннісними орієнтаціями спільноти, способом життя українця-землероба, його світогляд та духовна культура.

Народно-календарним святом весіннього Великодня люди зустрічали Весну, вшанували язичницьких богів і природні стихії, вихваляли воскресіння Любові, Доброти, Надії, Радості, Життя. Святкова обрядовість Великодня відображала життєстверджувальну практично-магічну мету – прикликати весну, прогнати зиму, виворожити урожайне літо, напрокувати дівчатам і хлопцям щасливе обрання пари і весілля; згармонізуватися із ритмами природи через пісню, танок, ігри; набратися сил, наснаги, позитивних емоцій перед весняними роботами

Відновлення не тільки календарного весняного Великодня, а також праслов'янського календарно-обрядового кола свят і звичаєво-обрядової традиції їх святкування є одним із важливих кроків відновлення могутності українського народу, Віри, Звичаю, своїх Богів, своєї Землі, своєї Окремішності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса/ М.М. Бахтин. – М.: Наука, 1965. – 352 с
2. Великдень / Володимир Яремчук. Календарна обрядовість українців. Етнографічний, філософсько-публіцистичний та методичний матеріал. – Київ: Яремчук В.П, 2015. – С. 20-46.
3. Войтович В. М.Українська міфологія /В.М.Войтович.– К. : Либідь. 2005.– 664 с

4. Жигульский К. Праздники культура / К. Жигульский – М.: Наука, 1985. – 220 с.
5. Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року. / Упорядкування, передмова і примітки О. І. Дея. – К.: В-во АН УРСР, 1963. – 671 с. С.18
6. Килимник Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / Степан Килимник [У 3 кн., 6 т.]. – Факс. вид. – К.: АТ "Обереги", 1994.
7. Культура и культурология: Словарь / Сост. и ред. А.И. Кравченко. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 928 с.
8. Маркарьян С.Б., Молодякова Э.В. Праздники в Японии: обычаи, обряды, социальные функции / С.Б. Маркарьян, Э.В. Молодякова: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. – 248 с.
9. Современный словарь по культурологии / Автор и составитель В.В. Юрчук. – Мн.: Современное Слово, 1999. – 736 с.
10. Великдень Дажбожий [Електронний ресурс] Родовое Огнище Славянской Родной Веры. – Режим доступу: http://alaty.org.ua/rus/novunu_ru/332-velikden-dazhbozhiy.html
11. Весна [Електронний ресурс] Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wik>
12. Календар в житті народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://triytsya.kiev.ua/index.php?option=com_content&view

**ЛІТЕРАТУРА РАДНОГО КРАЮ.
У ПОШУКАХ СПРАВЖНЬОГО ЩАСТЯ
(ЗА КІНОРОМАНОМ С.МАРИНЧИКА "КВІТКА ПАПОРОТІ")**

Олена Лисенко,
викладач-методист,
викладач української літератури,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка

2017 р. позначений винятковою датою – вісімдесятиріччя нашого земляка письменника з Ічні Станіслава Маринчика. За книгу "Біле латаття" (1995 р.), до якої ввійшли вірші, повісті, кіносценарії, він удостоєний обласної літературної премії ім. М. Коцюбинського.

С. Маринчик – член Національної Спілки письменників України, відмінник кінематографії СРСР, почесний член престижних громадських організацій, заслужений працівник культури України. Автор трьох романів: "Днів і ночей таємниці", "Квітка папороті" та "Срібне весілля". Значний період свого життя письменник очолював Ічнянську районну організацію Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, керував кіномережами Ічнянського та Ніжинського районів.

Кінороман "Квітка папороті" заслуговує на особливу увагу серед усіх творів С. Маринчика. У ньому складні людські долі органічно вплітаються в основну сюжетну канву, пов'язану з історією життя головного героя – простого сільського вчителя Андрія Шовкуна, різьбяр по дереву.

Слід зазначити, що образи високообдарованих особистостей часто зустрічаються в художній літературі, проте не всім письменникам удається

повноцінно відтворити специфіку їх внутрішнього світу, його духовні особливості, а головним чином – розкрити талант. Такі постаті, як відзначають учені, надто емоційно сприймають навколишній світ, помічають у ньому глибоко приховане, мають тонкі й глибокі відчуття, розвинену уяву. Вони чутливі до краси, тому вміють її розпізнати серед звичайних речей. Їх творче вираження відбувається завдяки переповненню почуттів і фантазій, що потребують виходу й втіленню в слові, музиці, картині, композиції чи в якомусь іншому виді художнього самовираження. Отже, починаючи знайомство з кінороманом "Квітка папороті", варто разом із студентами пригадати, у яких творах української літератури присутні такі персонажі ("Перебендя" Т. Шевченко, "Лісова пісня" Л. Українка, "Чорна Пантера і Білий Ведмідь" В. Винниченко, "Зачарована Десна" О. Довженко, "Маруся Чурай" Л. Костенко, "Диво" П. Загребельний та ін.), згадати, які риси характеру об'єднують цих героїв, як розкривається їх внутрішній світ, здатність до творчості та ін. Таким чином, студенти приходять до висновку, що проблема митця, його обдарування, стосунки з суспільством розглядаються письменниками на художньому і психологічному рівнях.

На початку твору С. Маринчика "Квітка папороті" центральний персонаж Андрій Шовкун, звичайний тракторист, працюючи в полі, потрапив у небезпеку: раптом його залізний кінь перестав слухатись і скотився на дно яру. На щастя, чоловік зміг урятуватись, однак, вистрибуючи з кабіни трактора, ударився та зламав обидві ноги й три ребра. Перебуваючи в лікарні, Андрій пригадав своє дитинство, юність, зрілі роки. Так поступово автор знайомить читача з оточенням головного героя, яке головним чином вплинуло на формування й становлення його як високодуховної і творчої особистості. Слід зауважити, що події з життя кожного персонажа описані С. Маринчиком настільки об'єктивно правдиво, що сприймаються як самостійні документальні оповіді.

Батько Андрія загинув у 1943 р., коли хлопцеві виповнилося 5 років. У родині було троє дітей, і тому матері було дуже важко піднімати їх на ноги. Сестра Галина, старша від Андрія на десять років, після війни навчалася в педагогічному училищі. Ще замолоду серце дівчини відчувало гіркоту втрати близьких людей. Від зараження крові померла краща подруга, з якою вона дружила з дитинства й навчалася в одному закладі, а від численних опіків загинув коханий майор Феофан, якого під час стрибку із літака на парашуті вітром віднесло на лінію високовольтної електромережі. Після училища Галина була направлена на роботу в Січкарівську школу, де познайомилася з учителем фізики Василем Герасимовичем Добряком, за якого невдовзі вийшла заміж. Чоловік мав "золоті руки", і тому викладав ще й виробниче навчання, виготовлював рами для вікон і двері, власноруч збудував будинок.

Брат Галини й Андрія Микола, закінчивши Дніпропетровське військове училище, одружився на дочці полковника Генерального штабу і переїхав до Москви. Цей шлюб став причиною розриву зв'язків хлопця з родиною і з Січкарівкою. За довгий час від Миколи надійшло лише кілька листів. Наприкінці роману, коли він приїздить до рідного села з чотирирічною онукою, читач дізнається, що довелося пережити чоловікові, перебуваючи на чужині серед цинічних і нещирих людей.

Звичайно, С. Маринчик приділяє найбільшій уваги відтворенню образу головного героя – Андрія Шовкуна. З дитячих літ хлопець зростає добрим, чуйним, працьовитим, до армії його не взяли через хвору матір, за

якою потрібен був постійний догляд. Працюючи в колгоспі, Андрій досконало вивчив техніку, склав екзамени на одержання посвідчення механізатора. Згодом його винаходи сприяли праці трактористів, комбайнерів, сівачів.

Ще під час навчання в школі у хлопця зав'язалися дружні стосунки, що згодом переросли у кохання, з донькою свого хрещеного Наталкою Соловей. Одружившись на ній, Андрій "відчув себе найщасливішою" людиною. На момент, коли сталася аварія, у родини Шовкунів-Соловей піростало вже четверо дітей. У лікарні чоловік почав вирізати з дерева ложки, а потім створив для хірурга на знак подяки "за тепло і чуйність" композицію "Наш Айболіт" [3, с.140]. Усі були вражені, побачивши таке "диво", і ніхто не розумів, яким чином талант Андрія "пробився раптом, розквіт" [3, с.141].

Здібності до вираження власної художньої уяви у творчості проявилися в чоловіка ще в шкільні роки: він любив малювати, ліпити з глини фігурки. А під час праці в колгоспі захопився технікою. Опинившись у лікарні, відкрив для себе "новий і самобутній жанр мистецтва – різьбу по дереву" [3, с.144]. Займаючись цією справою, чоловік відчув, як "нове захоплення міцно ввійшло в його серце", "по вінця заповонило душу" [3, с.144]. Повернувшись додому, Андрій продовжив удосконалювати власну майстерність. "Тепер у хаті на всіх полицях лежали ложки, черпаки, стояли коряки для води, сільнички, баночки для різних спецій. І жодна з них не повторювала іншої. Одна нагадувала гноміка, інша грибок, третя – мухомора з обличчям старенького дідуса, а далі були й сови, їжачки, зайчики, беркути" [3; 144]. Наталка і діти "затамовували подих", спостерігаючи вечорами за народженням нових витворів мистецтва, "як батько чаклує над поліном, ніби теж намагались відкрити для себе таємницю різьблення" [3, с.144].

Через травму Андрій не міг повернутися до роботи на тракторі. Трагедія, що сталася з чоловіком, настільки перелякала Наталку, що вона почала відчувати в солярці "неприємний, відштовхуючий" запах, чого за чотирнадцять років ніколи не помічала [3, с.147]. Василь Герасимович, на той час уже директор Січкарівської школи, запропонував Андрієві роботу вчителем праці й образотворчого мистецтва. Саме на цій посаді його талант розкрився на повну силу.

Уже з першого дня в школі Андрій зумів захопити дітей "усією розкриленістю своєї великої доброї душі" [3, с.149]. "Розповідаючи про кольори в природі і на папері, про властивості дерева, надто такого, по якому ходить різець, він вводив малят у світ прекрасного, у світ незвіданого, що робить звичайне життя небуденним і святковим" [3, с.149]. Слід зазначити, що в епізодах, пов'язаних із школою, С. Маринчик досить правдиво відтворює не тільки моменти навчально-виховного процесу, а й внутрішній стан учителів. Іноді здається, ніби письменник сам переживав подібні відчуття. Зокрема, він пише: "Перший урок! Який вчитель не хвилюється перед ним і не мріє про те, щоб він був цікавим і вдалим? Який учень входить цього дня до класу байдужим?" [3, с.149].

Невдовзі роботи Андрія вже прикрашали всеукраїнські виставки творів народних майстрів. Про сільського самородка писали в газетах, знімали репортажі, підготували кінострічку "Майстер чарівного різця". На думку письменника, кожному пересічному глядачеві стало зрозуміло, що "краса – навколо", і кожен із нас є її "творцем", саме вона потрібна людині,

тому що рятує від буденності. [3, с.152]. Таким чином, С. Маринчик доводить, що "на всіх ділянках життя можна знайти людей, творчих, одержимих" [3, с.152].

Виняткову увагу заслуговують сцени творчої праці Андрія, у яких відзначено вміння автора кінороману проникнути в тонку психологію митця. С. Маринчик зазначає, що під час задуму композиції, коли "тема шукала засобів до розкриття", очі Андрія, "великі, сірі, спокійні, мудрі й уважні", здавалося, не просто розглядали навколишній світ, а фотографували все, на що був спрямований його погляд" [3, с.167]. А коли він "чаклував над деревом", повністю "перевтілювався": "його очі спалахували внутрішнім натхненням, якимось яструбиним вогнем, і сам він у ту мить відчував, як досі не відома велика сила підхоплювала його на крила, вливаючи в серце незнану творчу наснагу. Він так поринав у роботу, у реалізацію нового задуму, що, здавалося, у ту мить забував про все на світі, а руки його працювали так, ніби керував ними якийсь сторонній могутній натхненник, втілюючи витвори фантазії в дереві"[3, с.167]. Однак були моменти, коли Андрій "потрапляв у безвихідь, відкладав свою роботу, вставав зі стільця, ходив, міркуючи і шукаючи кращих поворотів думки, яка мала ожити в дерев'яних фігурках. І коли знаходив необхідне рішення, знову поринав у роботу" [3, с.168]. Так зародилися тризначні за розміром і складні за художньо-образним втіленням композиції: "До млина", про трьох хлопчаків і "Гайдамаки". Описи цих робіт настільки захоплюють, що, здається, ніби автор на власні очі бачив ту чи іншу сцену, відчував присутність у ній, внутрішньо переживав, мав спільні погляди з своїм персонажем-майстром щодо творчого задуму.

Важливим композиційним моментом кінороману є дивовижний сон Андрія про пошуки квітки папороті. Йому наснилося, що він зустрів у лісі діда з білою бородою, як у біблійного пророка, який несподівано кудись зник, а на його місці "розлився густий білий туман, що нагадував молочний кисіль, який поступово заповнював увесь ліс". "Там, де щойно стояв білобородий дідуган, туман розсіявся, і серед смарагдових листків папороті Андрій угледів невеличку квітку дивовижної краси. Спочатку вона сяяла рожевими кольорами, як перше сонячне проміння, а потім почервоніла, а за якусь мить зробилася фіолетовою. Та й це тривало недовго. Прямо на очах Андрія вона перетворилася на ніжно-голубу, а далі такою синьою, що палахкотіння її різало очі, на неї не можна було дивитися, і Андрій стулив повіки. Через деякий час, розплющивши очі, він помітив, що квітка збільшилася і продовжувала рости. Тільки вона вже була білою-білою, як лебединий пух, а на її нижніх пелюстках коштовними перлами виблискували крапельки роси" [3, с.201]. Захоплює подальша картина про появу пуп'янків на папороті, які починали раптово квітнути і серед них з'являлися голівки дітей. "Весь цвіт папороті вигравав барвами веселки. Андрій відчув, що він ніби тане у незбагненному солодкому щемі, і побачив ще один пуп'янок, з якого під ніжну, надзвичайно мелодійну музику пробивалася з-поміж голубих пелюсток голівка найменшого синочка Андрійка. Ще раз глянув він на незрівнянної краси квітку папороті і знову побачив там рідні щасливі обличчя своїх чотирьох дітей та радісну усмішку дружини. І тут до нього прийшло усвідомлення великого щастя, яке він знайшов, побачивши квітку папороті. Так ось яка вона, ця чарівна квітка!" [3, с.203].

Цей сон став поштовхом до нового творчого задуму Андрія. С. Маринчик так описує оригінальне бачення майстром майбутньої композиції: "В оточенні ніжних пелюсток щирі дитячі усмішки та радість на обличчях батьків були правдивим узагальненням родинного щастя, створення образу наслідків великої любові двох людей, що бачать смисл свого життя не просто в механічному продовженні роду, а у відтворенні людської духовності. Андрій відчував, що композиція "Квітка папороті" - це поки що найкращий і найвагоміший його твір, бо вклав у нього всю свою душу, всю пристрасть закоханого серця" [3, с.207].

Кульмінацією кінороману стало запрошення Андрія на роботу до Київського художньо-промислового технікуму, де планувалося відкриття відділення різьбярства. У цей же період його прийняли до Спілки художників-професіоналів. Адміністрація навчального закладу пропонувала йому з родиною на перший час оселитися в гуртожитку, а через рік - переїхати до чотирьохкімнатної квартири. Крім цього, майстрові давали можливість працювати у зручній і просторій майстерні. Дружину Наталку теж обіцяли працевлаштувати. Довідавшись про майбутні перспективи, родина швидко погодилася на переїзд. Вони вирішили продати дім і господарство.

Але остання ніч перед виїздом кардинально змінила рішення Андрія. "З незвичайним теплом у серці він згадав тата, маму і раптом подумав, що б вони сказали з приводу його переїзду до Києва. ... Немає їх, не дадуть вони порадоньки... А горлиця старанно продовжувала виспівувати свою ритмічну мелодію. І несподівано Андрієві здалося, що цієї миті птаха виводить не добре знайоме йому "крупішко", а щось інше. Він напружив слух і аж похолов від несподіванки. Горлиця жалібно просила: Андрюшо, Андрюшо! Не продавай хати!" [3, с.249]. "Від імені землі, дерев, звірів і птахів, від імені хати і хліва, від імені неба і зірок пташка просила Андрія не рушати з місця. Він збагнув, що голос птиці - це голос не тільки його батьків, а й дідів та прадідів. Тепер він вже знав, що йому робити. Здалося, що поруч з ним витали душі його пращурів, переконуючи його не робити фатальної помилки. ... Йому здалося, що, поїхавши звідси назавсім, він перетвориться на ніщо, зів'яне, як листок, що відірвався від гілляки, що він ніколи не створить ні "квітки папороті", ні чогось іншого. Та й взагалі він збагнув, що його від'їзд - це віко на домовині. Житиме він десь у тісній, міській квартирі на третьому чи п'ятому поверсі, серед каміння та асфальту і ніколи не почує, як тут під вербою, ні срібного співу солов'я, ні стогону іволги, ні воркування горлиці. Хто надихатиме його на тих поверхах? Звідки він черпатиме святу художницьку снагу, з яких вуст і які легенди та перекази прийдуть до нього?" [3, с.250].

Розв'язкою твору є прийняття Андрієм остаточного рішення про те, що він з родиною не залишить рідного села, бо, на його думку, "це єдино правильне рішення". У кінці кінороману він "щасливо усміхнувся", тому що "переміг самого себе"[3, с.251].

Отже, у своєму творі С. Маринчик прагне розгорнути художню дію через внутрішній світ головного героя, його саморозкриття. Майстерність письменника сягає вершин художнього психологізму у з'ясуванні майже невольних порухів душі персонажа, дослідженні прихованих імпульсів його дій і вчинків. Крім цього, у романі порушується ряд філософських проблем, до яких у свій час зверталися такі велетні української культури, як Г. Сковорода, Л. Українка, В. Винниченко та ін. Зокрема, С. Маринчик

доводить, що сенсом життя кожної людини є пізнання власного внутрішнього світу, наших бажань і здібностей, яких ми часто за буденними проблемами не помічаємо. Письменник наголошує, що духовне саморозуміння й життя за покликом серця, а не за матеріальними цінностями є найважливішими чинниками справжнього буття. Таким чином, кінороман "Квітка папороті" займає чільне місце серед визначних надбань національної культури, з такими творами варто знайомитися молодому поколінню, тому що вони не тільки наснажені вірою у високе призначення людини на землі, а й спонукають замислитися над власним шляхом до справжнього щастя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник / Друге видання виправлене, доповнене. – К.: Видавничий центр "Академія", 2007.
2. Літературна дефіляда / Сучасна українська критика про сучасну українську літературу. – К.: Темпора, 2012.
3. Маринчик С. Квітка папороті / С. Маринчик. – Чернігів, 2001.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Надія Лоха,

Ржищівський гуманітарний коледж

Бурхливий розвиток новітніх систем та засобів створення, збереження і обробки інформаційного потоку в світі докорінно змінив стратегію, напрями та ієрархію суспільних цінностей буття. Інформаційно-комп'ютерні системи активно поширилися на різноманітні сфери життєдіяльності людини, серед яких освітня галузь. Факт входження в сучасне життя інформаційно-комунікаційних технологій не може не відобразитися на процесах, які беруть участь у створенні нових засад в освітній діяльності.

В Україні на сучасному етапі вже сформовано відповідні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято нормативно-правові акти, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації. Однією з головних умов підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки.

Інформаційні і комунікаційні технології з кожним днем все більше проникають в різні сфери освітньої діяльності. Цьому сприяють як зовнішні чинники, пов'язані з масовою інформатизацією суспільства і необхідністю відповідної підготовки фахівців, так і внутрішні чинники, пов'язані з поширенням у навчальних закладах сучасної комп'ютерної техніки і програмного забезпечення, прийняттям державних і міждержавних програм інформатизації освіти, появою необхідного досвіду у все більшій кількості педагогів.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність методів виробничих процесів, програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою

збору, обробки, збереження, розповсюдження, відображення та використання інформації в інтересах її користувачів.

Швидкий розвиток комп'ютерної техніки і розширення її функціональних можливостей дозволяє широко використовувати комп'ютери на всіх етапах навчального процесу. Та основним критерієм ефективності використання нових інформаційних технологій в навчальному закладі є вже не наявність певної кількості комп'ютерів, а створення єдиного інформаційного освітнього простору. Цьому сприяють такі передумови:

- велике зростання інформаційних потоків;
- неможливість прийняття оптимальних управлінських рішень в сучасній ситуації під час стандартизації електронної обробки даних;
- робота навчального закладу на сучасному етапі вимагає оперативного аналізу ситуації для своєчасного коригування її;
- вимоги вищестоящих організацій до подання нормативних документів, у тому числі й електронному вигляді.

Створення інформаційного простору навчального закладу сприяє успішному впровадженню ІКТ в освітню діяльність на всіх її рівнях, що визначається багатьма чинниками:

По-перше, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої.

По-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати необхідні знання як сьогодні, так і в постіндустріальному суспільстві.

По-третє, активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам інформаційного середовища і процесу модернізації традиційної системи освіти.

Використання інформаційних технологій навчання у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації сьогодні має бути зорієнтоване на досягнення стратегічної мети – підготовки не стільки фахівця - виконавця, скільки творчо мислячої, раціонально діючої особистості, здатної до постійного самовдосконалення.

Структурна побудова заняття з використанням ІКТ змінює саму суть навчального процесу, занурюючи його в спілкування, де ролі викладача й студента врівноважені: обидва працюють для того, щоб навчатися, ділитися своїми знаннями, досягненнями свого життєвого досвіду.

Реалізація можливостей комп'ютерів у навчально-виховному процесі дає змогу перенести основну увагу з проблем викладання на проблеми сприйняття та засвоєння навчального матеріалу і створити навчальні програми, використання яких зведе роль студента до постійного активного дослідника, а негативні психологічні фактори у процесі навчання поступово виключить взагалі.

Таким чином, комп'ютер з суто робочого інструменту перетворюється в невід'ємний елемент повсякденної діяльності фахівця, він починає виконувати функції не лише підручника, але й учителя і співрозмовника, радника і навіть контролера.

Необхідною складовою формування єдиного освітнього інформаційного простору, першим кроком до використання інноваційних та

дистанційних технологій навчання у професійній діяльності викладача є наявність Інтернету.

Освітяни сьогодні чимало часу проводять в мережі Інтернет, де можна:

- ознайомитись з досягненнями колег;
- результативністю проведених ними заходів;
- розшукати освітні ноу-хау;
- здійснити віртуальні екскурсії в інші навчальні заклади;
- проаналізувати ефективність електронних бібліотек;
- оцінити дієвість власних форумів тощо.

Наявність у більшості бібліотек сучасного інформаційно-комунікаційного обладнання й доступу до системи Інтернет дає можливість студентам набувати навичок пошуку, збирання інформації, її аналізу й використання для здобуття освіти.

Використання інформаційних технологій в усіх ланках підготовки фахівців призвело до того, що вони стають:

- незамінним джерелом інформації;
- каналом спілкування, що дозволяє здійснювати обмін інформацією (e-mail, форуми, чати);
- засобом для та творчості (текстові редактори, графічні програми, Web-сторінки, мультимедійні презентації);
- інструментом пізнання та обробки інформації;
- інструментом управління на різних рівнях;
- інтерактивним навчальним ресурсом.

Значного розвитку останнім часом набула дистанційна форма організації навчання, яка є досить ефективною при розв'язанні багатьох проблем. Така технологія передбачає оцінювання рівня засвоєння матеріалу за кінцевими результатами, а не самим процесом навчання. Знанням у цьому випадку вважається статична інформація, тоді як активний процес їх отримання залишається недоступним для викладача. Проте могутній інформаційно-технологічний інструмент, який доступний усім сторонам відкритого освітнього процесу, дозволяє створювати інтерактивне віртуальне освітнє середовище, що спонукає студентів до використання нових можливостей спілкування за допомогою комп'ютерних інформаційних телекомунікаційних технологій, завдяки яким усі суб'єкти освіти, незважаючи на віддаленість, беруть участь в навчальному процесі.

Використання комп'ютерних програм, електронних засобів навчального призначення значно підвищують якість навчання, але при використанні ІКТ в навчально-виховному процесі часто виникають проблеми:

- недостатнє матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчальних закладів;
- недостатньо розроблені методики використання сучасних інформаційних технологій навчання у навчальному процесі під час вивчення навчальних дисциплін;
- недостатня підготовка педагогічних кадрів до використання в навчальному процесі засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- відсутність мотивації щодо використання сучасних інформаційних технологій навчання.

Інформатизація суспільства пов'язана, насамперед, з розвитком комп'ютерної техніки, різноманітного програмного забезпечення, глобальних мереж (Інтернет) та мультимедійних технологій.

Мультимедійні засоби навчання займають важливе місце у розвитку інформаційного суспільства.

Мультимедіа – це:

- технологія, що описує порядок розробки, функціонування і застосування засобів опрацювання даних різних типів;
- інформаційний ресурс, створений на основі технологій опрацювання та представлення даних різних типів;
- комп'ютерне програмне забезпечення, функціонування якого пов'язане з опрацюванням і представленням даних різних типів;
- комп'ютерне апаратне забезпечення, за допомогою якого стає можливою робота з даними різних типів;
- особливий узагальнюючий вид даних, який об'єднує в собі як традиційну статичну візуальну (текст, графіку), так і динамічну складові різних типів (мову, музику, відео фрагменти, анімацію і тому подібне).

Таким чином, у широкому сенсі термін "мультимедіа" означає спектр інформаційних технологій, що використовують різні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективної дії на користувача.

Мультимедіа є ефективною освітньою технологією завдяки властивим їй якостям інтерактивності, гнучкості та інтеграції різних типів навчальних даних, а також, завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості студентів, сприяти підвищенню їх мотивації.

Існують різноманітні способи застосування засобів мультимедіа в навчальному процесі, серед яких:

- використання електронних лекторів, тренажерів, підручників, енциклопедій;
- розробка ситуаційно-рольових та інтелектуальних ігор з використанням штучного інтелекту;
- моделювання процесів і явищ;
- забезпечення дистанційної форми навчання;
- проведення інтерактивних освітніх телеконференцій;
- побудова систем контролю й перевірки знань і умінь студентів (використання контролюючих програм-тестів);
- створення і підтримка сайтів навчальних закладів;
- створення презентацій навчального матеріалу;
- здійснення проектної і дослідницької діяльності студентів тощо.

Наприклад, автоматизовані навчальні системи моделювання навчальних об'єктів повною мірою реалізують давній принцип методики викладання: краще один раз побачити, ніж сто разів почути. Вони допомагають у випадках, коли студент повинен засвоїти велику кількість інформації: правила безпеки, біографії вчених і т.д. Крім того, автоматизовані навчальні системи інтерактивні, тому що дають можливість забезпечити діалоговий режим протягом усього процесу навчання. Навчальні фільми відтворюють ті чи інші процеси як у вигляді реальних спеціальних зйомок, так і тривимірної комп'ютерної графіки.

Мультимедійні презентації надзвичайно ефективні при проведенні лекцій, конференцій, окремих виступів як для викладача, так і для студентів.

Комп'ютерна презентація – одна із форм сучасного заняття, яка дозволяє зробити навчальний матеріал яскравим і переконливим.

Відеодемонстрації – це, в першу чергу, віртуальна фізична лабораторія. Зрозуміло, що як і усі інші мультимедійні засоби, вона не може зовсім замінити справжній "живий" експеримент, але в тих випадках, коли справжній експеримент неможливий, для безпосереднього спостереження цю недостатність інформації відеодемонстрація чудово замінить. Тож віртуальний експеримент є не заміною реальних дослідів, а доповненням до навчального експерименту. До того ж, відеодемонстрація не являється фрагментом заняття, тож можна демонструвати, призупиняти, повторювати її неодноразово і в будь-якому порядку з різною метою: і як демонстрацію викладеного матеріалу, і як мотивацію перед вивченням нової теми шляхом створення проблемної ситуації, і для перевірки знань студентів. Нарешті, відеодемонстрація не містить готових знань, що є яскравою її відмінністю від навчального відеофільму. Вона є об'єктивним фактом, джерелом інформації для студента. Отже, такий метод представлення нового матеріалу є евристичним, студенти підводяться до "відкриття", яке роблять самостійно.

Є багато позитивних моментів при використанні такої методики:

1. Яскраві образи без надмірних зусиль надовго запам'ятовуються.
2. Завдяки рухливості малюнків, схем, таблиць є можливість їх змінювати, доповнювати, корегувати, заповнювати поетапно, частинами, чи повернутись до попереднього моменту, повторити певний епізод.
3. Мультимедійні засоби дають змогу відтворити фізичні процеси, про які на заняттях можна говорити, звертаючись лише до уяви студентів, спираючись на їхнє абстрактне мислення. Наприклад: фізичні процеси квантової та атомної фізики, хвильові процеси, електричні явища і т. д.
4. Використання мультимедійних засобів сприяє створенню позитивної атмосфери, що має велике значення для сприйняття інформації.

Існує велика кількість готових програмних продуктів, які можуть бути використані викладачем при проведенні сучасних занять із застосуванням інформаційних технологій. Причому, подібні програми можуть бути застосовані, як в повному запропонованому обсязі, так і моделюватися викладачем під конкретне заняття і конкретні завдання.

Використання ППЗ дає можливість:

- індивідуалізувати й диференціювати процес навчання за рахунок вивчення матеріалу з індивідуальною швидкістю;
- здійснити контроль зі зворотнім зв'язком, діагностикою помилок і оцінюванням результатів навчальної діяльності;
- здійснити самоконтроль і самокорегування;
- здійснити самопідготовку студентів;
- візуалізувати навчальну інформацію щодо процесів, які вивчаються;
- провести експеримент в умовах імітації реальності;
- формувати культуру навчальної діяльності.

Отже, застосування інформаційно-комунікаційних технологій є важливим інструментом поліпшення якості освіти, оскільки дають змогу необмежено розширити доступ до інформації, урізноманітнити технології, докорінно змінити роль і місце педагога в навчальному процесі. Педагогічно доцільне використання сучасних інформаційних технологій дозволяє

посилювати інтелектуальні можливості студента, впливаючи на його пам'ять, емоції, мотиви, інтереси, створює умови для перебудови структури його пізнавальної та продуктивної діяльності. Усе це сприяє досягненню основної мети модернізації освіти: поліпшенню якості і ефективності навчання, збільшенню доступності освіти, забезпеченню потреб гармонійного розвитку окремої особистості і інформаційного суспільства в цілому.

Протягом останніх років в системі освіти проводяться роботи по інтеграції комп'ютерних телекомунікаційних мереж і науково-методичного забезпечення навчального процесу, заснованих на застосуванні сучасних засобів автоматизації. Прагнення об'єднати напрацювання системи освіти з новітніми інформаційними технологіями викликане бажанням сформулювати в навчанні відкритий освітній простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Автоматизовані інформаційні системи єдиного інформаційного простору освіти і науки / В.Ю.Биков // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М. Т. – Умань: СПД Жовтий, 2008. – Ч. 2. – С. 47-56.

2. Вембер В.П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес / В.П.Вембер // Інформаційні технології і засоби навчання. – Випуск 3. – 2007 р.

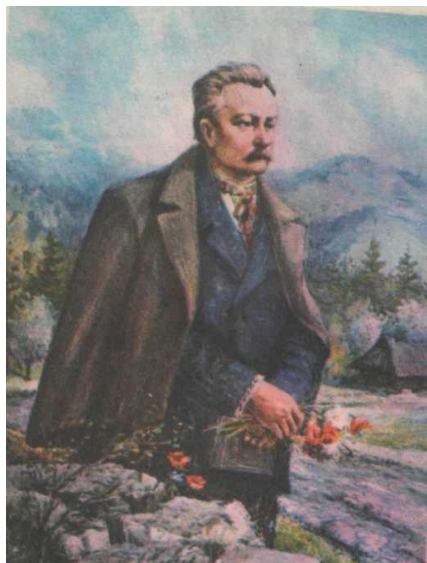
3. Гуменюк В.В. Інформаційне забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: Автореферат дис. канд. пед. наук: 31.05.01. / В.В.Гуменюк / ЦІППО. – К., 2001. – 20 с.

4. Заболотний В.Ф. Дидактичні засади застосування мультимедіа у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів фізики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (фізика)" / В.Ф. Заболотний. – К., 2010. – 38 с.

5. Кадемія М.Ю., Козяр М.М., Ткаченко Т.В., Шевченко Л.С. Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу: навчально-методичний посібник / М.Ю. Кадемія, М.М. Козяр, Т.В. Ткаченко, Л.С. Шевченко. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – 186 с.

6. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посіб. / Т.І. Коваль. – К. : Вид. центр НЛУ, 2009. – 380 с.

У СВІТІ ФРАНКОВОЇ КАЗКИ

Лідія Люлька,
викладач-методист,
викладач філологічних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка

Відзначення дня народження Франка – це ще одна можливість доторкнутися до невичерпної спадщини Великого Каменяра, яка зіткана з найніжніших людських почуттів, особливо до дітей.

"Життя, – говорив Франко, – мені мало всміхалось, а діти були тим весняним сонячним промінням, яке зігрівало моє серце".

Іван Франко цінував казку і зазначав, що вона найбільше відповідає смакові дітей від 6 до 12 років, змушує їх сміятися, думати, розбуджує цікавість та увагу до явищ природи. Він сам писав цікаві оповідання про дітей та казки для дітей. Своїми художньо-поетичними творами письменник показував, якою має бути мова навчання дітей. Він натхненно боровся за утвердження в школах Галичини української мови. У передмові до другого видання збірки казок "Коли ще звірі говорили" автор розкривав виховне значення казок, адже вони дають дітям основи чеснот, справедливості, любові до природи, розуміння добра і зла [1, 221]. І.Франко радив ретельно добирати твори для дитячого читання, брати ті з них, які спрямовані на формування кращих моральних рис, любові до праці, любові до людей, а також ті, які розвивають мислення читачів.

Свої теоретичні настанови І. Франко втілював у художній практиці, написавши цілу низку високо повчальних творів для дітей, зокрема, "Лис Микита", "Лисиця-сповідниця", "Медвідь". Велику педагогічну силу мають оповідання про дітей та школу: "Малий Мирон", "До світла", "У кузні", "Гірчичне зерно" та інші[4].

Великий Каменяр на перше місце виставляв свідомість навчання. І при цьому особливого значення надавав самостійній роботі над книгою:

Книги – морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить

І.Я.Франко, як і його творчість, - справжня енциклопедія, заглянути до якої пропонуємо на уроці позакласного читання "Франкова казка".

З біографією Франка учні вже знайомі, проте пропонуємо дещо поглибити знання окремими датами і подіями:

- Розгляд портрета супроводжується словами: "Сьогодні я розкажу вам, діти, про цю велику людину, як ріс він, як навчався премудрості у нашої землі, кого любив, чого цурався, за що боровся і страждав".

- На сприймання біографії Франка налаштовуємо дітей таким вступом: "Уявіть собі: вечір пізньої осінньої пори, сільська кузня в центрі садиби, два молоти дружно гупають по залізу, від якого на всі боки химерними сліпучими зірками сиплються пекучі іскри. У кузні кілька газдів, що чекають на своє замовлення, і гурт заробітчан, які йдуть в Борислав на заробітки і оце зайшли погрітись. З-поміж них виглядає малий хлопчина: це Ясь, або Івась. Він уважно слухає і про сільські новини, і про торг у Дрогобичі, а найбільше про ті страшні нафтові ями в Бориславі".

- Розповідь може продовжити учень, читаючи вірш Г.Терпелюх "Дитинство Франка"

В Нагуєвичах родився він,
На присілочку Гора,
Де цвіте калина пишно,
В сім'ї Яця-коваля.
Часто бігав хлопчик в кузню,
Що стояла край шляху,
Там кував підкови батько,
Йшов аж дзенькіт по селу.
Тут завжди збирались люди,
Що своїх шукали прав,
Їх Івась слова журливі
В юне серце карбував.
В кузні батька, як скарб щедрий,
Взяв хлопчина в майбуття
Той міцний маленький вогник,
Що грів душу все життя.

Учитель, продовжуючи розповідь, наголошує, що вогонь батькової кузні не згас у душі поета навіть на схилі його життя. Не погас цей вогонь, і зараз, запалюючи й гартуючи юні серця.

Учитель може запропонувати дітям індивідуальні завдання: дібрати цікаві епізоди з життя і творчої діяльності письменника.

Наприклад:

1. До портрета

За спогадами (1892) сучасника поета Михайла Мочульського: "Він був вище середнього зросту, з гарним високим чолом, з трохи крученим рудавим волоссям, з рудавими невеликими вусами і сірими очима. На його обличчі малювалися розум і енергія. Очі й уста показували на впертість і завзяття. Він був у вишиваній сорочці. Одяг на ньому був невибагливий, навіть убогий. У поведінці був скромний... навіть трохи несміливий".

2. Про родину

Батько Франка Яків, або, як звали його в селі, Яць, був ковалем і славився на всю околицю не тільки сумлінною роботою, а й вдачею своєю: живою, гостинною, людяною. Батька свого Івась любив дуже. Любив і шанував. Від нього і перейняв девіз його життя: "З людьми і для людей". І матінку свою теж гаряче любив, а може, ще й більше. Це від неї, за його власними словами, у нього серце м'яке на красу, на добро податливе і горда душа. Це від неї повага до старших, до людей праці, до народу свого. Це від неї непогасна любов до слова красного, до приповідки, до пісні народної...

3. Про навчання і ставлення до науки

На шостому році життя хлопчик став учитися в школі сусідського села Ясениця Сільна, а мешкав у родича Кульчицького. До навчання був такий охочий, що вже за перших 10 днів навчився читати по-українськи, а далі рахувати на 4 дії, співати, читати і писати трьома мовами: українською, польською і німецькою. Початкову школу він закінчив блискуче. Йому йшов восьмий рік. А далі Івась учився в Дрогобичі. Малий школяр так рвався до науки, що не дочекався, поки швець вилагодить йому чобітки, і босоніж побіг до школи, яка називалась "нормальною". Далі Франко навчався в гімназії. На відміну від багатьох своїх однокласників, він не мав страху перед труднощами і великим обсягом гімназійної програми. Якраз навпаки, чим трудніша задача, тим йому більша охота подужати цю трудність, чим ширший обсяг знань, тим більше бажання охопити його. "Шкільна наука, - писав Франко, - ніколи не була для мене страшною, а , навпаки, все доставляла мені нові приємності в міру того, як розширювався обсяг мого знання". У гімназії Франко ще більше полюбив книжки і став переконаним на все життя книголюбом: дуже багато читав, вів докладний список прочитаної літератури, робив виписки.

4. Про літературну творчість

Іван Франко – автор 9 поетичних збірок, багатьох оповідань, повістей, романів, наукових статей, перекладів. Його творчість складає 50 томів, тобто щороку – 1 том (розповідь супроводжується оглядом виставки творів Франка, презентацією).

5. Про любов до природи

Найкраще дозвілля в розумінні Франка – це прогулянки. Дихати свіжим повітрям і вбирати в себе красу фарб і звуків природи – як він це любив і як мало мав часу, щоб хоч інколи вийти з дітьми у Стрийський парк, хоч він і був зразу під вікном. У дозвіллі мав Франко дві пристрасті: рибальство і збирання грибів. Рибу міг ловити з ранку до вечора, не поївши жодного разу. Але не результат, а сам процес ловлі приваблював його. Друге "хобі" Франка – збирання грибів, замилування до чого він мав з дитинства. Збирав їх дуже швидко і багато, бо знав достеменно всі гриби, ніколи не плував одного виду з іншим і знав усі можливі грибні місця. У лісі ходив тільки босий. Ліс приваблював Франка не стільки грибними місцями, скільки з естетичного боку: поет милувався його красотами, його величчю, вбирав у себе різноманітність барв і чарівну гаму звуків і в цьому черпав натхнення. Зрештою, він одухотворював ліс і міг вести з ним розмову, як з щирим приятелем.

Спогади дитинства не тільки не полишали поета, а й знайшли відображення у творах для дітей.

На позакласне читання можна запропонувати дітям ознайомлення з такими казками: "Фарбований Лис", "Лисичка і Рак", "Королик і Ведмідь", "Мурко й Бурко", "Лис і Дрізд", "Лисичка і Журавель" тощо.

Тему уроку діти назвуть самі, якщо дадуть відповіді на запитання вікторини:

1. *Чи справжній був Лис, коли заявив про своє бажання стати царем звірів? ("Фарбований Лис"). (Фарбований).*
2. *Вставте пропущене слово у назву казки "Лисичка і ...", фрагмент якої ви прослухаєте: "А скажи мені, Раче-небораче, чи то правда, що тебе раз по дріжджі послали, а ти через рік з дріжджами прийшов, та й ті посеред хати розілляв?" ("Лисичка і **Рак**").*

3. Як люди називали бідолашного Вовка, що ледь живим тікає із села? (Казка "Вовк вийтом"). (Неборака).
 4. Вставте пропущене слово у звертанні Журавля до Лисички:
 6. Їж, Не погордись, люба моя, - припрошує Журавель. (Кумонько.)
 5. Знайдіть у назві казки "Мурко й Бурко" ім'я kota. ("Мурко й Бурко").
 6. Яке перше слово у назві казки, що починається: "Ішов Ведмідь з Вовком по лісі, аж ось зацвірінкала якась пташка у корчах. Підійшли ближче, а маленька пташка з задертим хвостиком скаче по гілках та цвірінкає." ("Королик і Ведмідь").
 7. Ким пропонував Осел бути Вовкові із казки "Вовк вийтом"? (Вийтом).
 8. До якого жанру відносяться названі твори І.Франка? (Казка).
- Разом з учнями вчитель визначає тему уроку позакласного читання -"Франкова казка".

					1	Ф	А	Р	Б	О	В	А	Н	И	Й
					2	Р	А	К							
3	Н	Е	Б	О	Р	А	К	А							
	4	К	У	М	О	Н	Ь	К	О						
		5	М	У	Р	К	О								
		6	К	О	Р	О	Л	И	К						
					7	В	І	Й	Т	О	М				
					8	К	А	З	К	А					

Зважаючи на те, що це учні 4 класу, можна надати більшої самостійності у виборі казок, які б вони розповіли на уроці.

Вчитель, оцінивши роботу дітей, може ознайомити їх із казкою, яка ще не прозвучала на уроці, наприклад, з казкою "Вовк вийтом". Пропонуємо таке опрацювання казки:

7. *Розповідь казки вчителем.*

8. *Словникова робота* (бажано перед ознайомленням з казкою).

На дошці заздалегідь написані слова, що можуть бути незрозумілими для учнів: *корч* – пень або кущ рослини; *окричали за дурня* – мали за дурня, оголосили дурнем; *пощо* – нащо, для чого; *спровадив* – привів, направив; *як похопили це слово* – як вхопилися за це слово; *війт* – сільський старшина.

9. *Лексичний розбір казки.*

1. Чи сподобалась вам казка?
2. Про кого розповідається в казці?
3. Опишіть Осла як казкового героя і як тварину в житті.
4. Чи справді громада послала Осла по Вовка? Для чого він це вигадав?
5. Яким зображений Осел на початку казки?
6. Чому Вовк не роздер Осла? Чи такий вже нерозумний Осел, як прийнято його вважати?
7. Яким зображений Вовк у казці?
8. Знайдіть рядки, в яких розповідається про бажання Вовка бути вийтом.
9. Як Вовк поплатився за своє бажання стати вийтом?
10. Кого хотів показати І.Франко в образах Осла та Вовка?

11. Чого вчить нас казка "Вовк вйтом"?

10. *Робота над зображувальними засобами, інтонаційним забарвленням і темпом мовлення дійових осіб.*

Наприклад, зустріч з Вовком загрожує Ослові смертю. Проте він удає, що зрадів цій зустрічі. Завдання читця – відтворити прагнення Осла врятуватися від смертельної небезпеки. Вовк спочатку розмовляє грізно, а згодом починає цікавитись, чому ж Осел шукає зустрічі із своїм ворогом. Зачитавши фрагмент діалогу: "- От добре, от то добре, пане Вовче, що ви надходите. Я вже тут за вами шукаю-шукаю. - А пощо я тобі здався?", учитель запитає школярів: "А чи справді Осел зрадів зустрічі з Вовком? Який настрій у нього?" (Осел удає, що зрадів, а сам аж трясеться від страху. У голосі Вовка треба передати здивування, чому ж це Осел хоче зустрічі з ним).

11. *Робота над прислів'ям*

Можна запропонувати дітям прислів'я і поставити завдання з'ясувати, яким частинам казки найкраще відповідає те чи інше прислів'я:

"Той сказав на глум, а він узяв на ум", "Не за те вовка б'ють, що він сірий, а за те, що овечку з'їв", "Не лізь туди, куди твоя голова не лізе" тощо.

12. *Робота над висновком*

Дітям можна запропонувати завдання: визначити, яке з прислів'їв найповніше виражає основну думку твору ("Не лізь туди, куди твоя голова не лізе").

- *Театралізація казок Франка*

Щоб справити більш емоційне враження на дітей, можна запропонувати театралізацію казок Франка, зокрема "Три міхи хитрощів", "Лисичка і Журавель", "Ріпка".

Доречно організувати конкурс на кращий малюнок за казками Франка.

З метою перевірки якості засвоєння знань можна застосувати тестовий контроль (можливий і електронний варіант).

1. *Яка казка так починається?*

Лисичка з Журавлем у велику приязнь зайшли, навіть десь покумались. От Лисичка і зве Журавля в гості.

- а) "Лисичка-кума"
- б) "Лисичка і Журавель"**
- в) "Лис і Рак"

2. *Яка казка так закінчується?*

Тут його пси побачили. Як не кинуться за ним! Ледве Лис здужав кільканадцять кроків, уже пси здогнали його і роздерли. Таке-то, бачите: хто хитрощами та підступом воював, той від підступу й погіб.

- а) "Лис і Дрізд"**
- б) "Фарбований Лис"
- в) "Лис Микита"

3. *З якої це казки?*

Ні, Лисичко, - каже їжак, - не піду з тобою, боюся. То господар хитрий, силець понаставляв, ще зловлюся.

- а) "Лисичка і Рак"
- б) "Заєць і їжак"
- в) "Три міхи хитрощів"**

4. *Впізнайте персонажа казки.*

1. Побігла ... в корчі, зараз до горщика, попоїла добре меду, закусила паляницею, все чистенько позав'язувала, пооблизувалася та й іде до

- а) Лисичка**
- б) Ворона
- в) Синиця

- Вовчика, спишна водячи хвостом – звичайно, кума.
2. Наварив м'яса, бурячків, квасольки, картопельки, покраяв усе те на дрібні шматочки, зложив у високе горнятко з вузькою шийкою та й поставив на столі перед Лисичкою.
3. Жив собі в однім лісі ..., хитрий-прехитрий. Кілька разів гонили його стрільці, травили його псами, заставляли на нього заліза або підкидали йому затруєного м'яса, нічим не могли йому доїхати кінця.
4. Була собі раз Щось їй прийшло до голови, досить, що звила собі гніздо на самім березі моря на невеличкім корчику.
5. *Кому належать слова?*
1. Слухайте, любі мої, і тіштеся! Сьогодні рано Святий Миколай виліпив мене з небесної глини – придивіться, яка вона блакитна!
2. Ой кумонько, порадь мені, що я маю чинити з поганою сусідкою, чорною Гадюкою? Жиє в тій самій вербі, що й я, та на моє лихо! Два рази вже я висиділа діточок і оба рази ота дводушниця повитягала мені їх із гнізда і пожерла!
3. Ей, - подумав він собі, - он там у сусіда на шпихлірі голуби водяться. Я колись лиш одним оком заглянув: у двох гніздах є молоді голуб'ята, такі ситі та гладкі, як подушечки. От би мені таке одно голуб'ятко в пригоді стало!
4. Го, го, пане Ведмедю! То ти на нас плюєш? Що ми тобі за потерчата такі? Ми чесних батьків чесні діти, а не ніякі потерчата. За сю образу ти мусиш нам тяжко відповісти.
- а) Журавель**
б) Вовк
в) Їжак
- а) Лис**
б) Ведмідь
в) Вовк
- а) Ворона
б) Гадюка
в) Синиця
- а) Лису**
б) Вовкові
в) Зайцю
- а) Синиці
б) Вороні
в) Лисиці
- а) Мурку**
б) Бурку
в) Лису
- а) Мурку й Бурку
б) Короликам
в) Зайцю й Їжаку

Підсумовуючи, учитель ще раз зверне увагу на багатство і неповторність творчості І.Франка, яка є невичерпною криницею добра і пізнання, джерелом духовності, і запросить на гостини до бібліотеки, щоб познайомитися з іншими творами Каменяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзеверін О.Г. Педагогічні погляди І.Я.Франка // Педагогічні статті і висловлювання / Упор. О.Г.Дзеверін. – К.: Радянська школа, 1960. – 297 с.

-
2. Франкова криниця: Вивчення творчості І.Я.Франка в школі: Посібник для вчителя/ За ред. Л.М. Кіліченко. – К.: Рад. шк., 1991.
 3. Франко І.Я. Грицева шкільна наука: Вірші, оповідання, казки: Для молодшого та середнього шкільного віку. – К.: Веселка, 1990.
 4. Франко Іван. Вибрані твори: В 3 т. – Т.3: Літературознавство, публіцистика. – 2-е вид., доп. / Ред. колегія: В.Скотний та ін.; упор. О.Баган. – Дрогобич: Коло, 2005. – 690с.

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ НА ЗАНЯТТЯХ У ВНЗ

Наталія Рябоконт,
Ржищівський гуманітарний коледж

Надзвичайно ефективним є такий вид роботи, як кейс-метод (від англ. casestudy – вивчення ситуації), відомий у вітчизняній освіті як метод ситуативного навчання на конкретних прикладах).

Батьківщиною кейс-методу є США. Використання цього методу в навчальній системі США розпочалось ще на початку ХХ століття в галузі права та медицини. Однак провідна роль у поширенні цього методу належить Гарвардській школі бізнесу. На початку 20-х рр. минулого століття декан Гарвардської школи управління бізнесом у Бостоні Дін Донхем переконав своїх колег-викладачів використовувати цей метод на заняттях. 1921 року у Гарвардській школі бізнесу було видано перший збірник кейсів. "Новий" метод мав неабиякий успіх і поступово перетворився на основний метод навчання на факультеті. Навчання відбувалося за схемою, коли учні-практики пропонували конкретну ситуацію (проблему), а потім робили аналіз проблеми та надавали відповідні рекомендації.

Кейс-метод або метод ситуаційних вправ є інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, розвиває здібності проводити аналіз і діагностику проблем, спілкуватися іноземною мовою.

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які автор описав для того, щоб спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, підштовхнути студентів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень.

Таким чином, ситуаційна вправа або кейс – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент, що допомагає студентам:

- глибше зрозуміти тему, розвинути уявлення;
- отримати ґрунт для перевірки теорії, дослідження ідей, виявлення закономірностей, взаємозв'язків, формулювання гіпотез;
- пробудити інтерес, підігріти цікавість, заохотити мислення та дискусію;
- отримати додаткову інформацію, поглибити знання; переконатися у поглядах;
- розвинути і застосувати аналітичне і стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми і робити раціональні висновки, розвинути комунікаційні навички;

- поєднати теоретичні знання з реаліями життя, перетворити абстрактні знання у цінності і вміння студента.

Навчальні завдання кейс-методу полягають у :

- набутті навичок використання теоретичного матеріалу для аналізу практичних проблем;

- формуванні навичок оцінювання ситуації, вибір та організацію пошуку основної інформації;

- виробленні вміннь формулювати питання і запити;

- виробленні уміннь розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дії;

- формуванні вміннь самостійно приймати рішення в умовах невизначеності;

- формуванні навичок та прийомів всебічного аналізу ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуацій;

- формуванні вміннь та навичок конструктивної критики.

Кейс-метод має певні переваги, так як є не тільки навчальним, а й має великий виховний потенціал з позиції формування особистісних якостей:

- розвиток працьовитості;

- розвиток креативності;

- формуванні здатності до конкурентноспоможності;

- формуванні готовності взяти на себе відповідальності за результати власного аналізу ситуації і за роботу всієї групи;

- формуванні впевненості в собі;

- формуванні потреби в досягненні;

- розвиток вольових якостей, цілеспрямованості;

- формуванні навичок роботи в групі;

- формуванні навичок комунікативної культури;

- формуванні соціально активної і життєво компетентної особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконаленню і самореалізації.

Робота над кейсом передбачає:

- розбір конкретної ситуації з певного сценарію, який включає самостійну роботу;

- "мозковий штурм" в мережах малої групи;

- публічний виступ із представленням та захистом запропонованого рішення;

- контрольне опитування учасників на предмет знання фактів кейсу, що розбирається.

Роботу над кейсом поділяють на два основні етапи: домашня самостійна робота й робота в аудиторії.

Алгоритм проведення занять із застосуванням кейс-методу передбачає:

I етап – заздалегідь складені кейси викладач роздає студентам не пізніше як за день до заняття. Студенти самостійно розглядають кейс, підбирають додаткову інформацію і літературу для його вирішення.

II етап – заняття розпочинаються з контролю знань студентів, з'ясування центральної проблеми, яку необхідно вирішити. Групу студентів розділяють на мали робочі групи, яким даються різні ситуації для вирішення кейсу або всім однакові. Викладач контролює роботу малих груп,

допомагає, уникаючи прямих консультацій. Студенти можуть використовувати допоміжну літературу, підручники, довідники. Кожна мала група обирає "спікера", який на етапі презентації рішень висловлює думку групи. У ході дискусії можливі питання до виступаючого, виступи і доповнення членів групи, викладач слідкує за ходом дискусії і шляхом голосування обирається спільне вирішення проблемної ситуації.

На етапі підведення підсумків викладач інформує про вирішення проблеми в реальному житті або обґрунтовує власну версію і обов'язково оприлюднює кращі результати, оцінює роботу кожної малої групи і кожного студента.

Для ефективного використання кейс-методу необхідно створювати **спеціальні умови:**

- забезпечення достатньо високої складності пізнавальних проблем, які потрібно вирішувати студентам;
- створення викладачем логічного ряду запитань щодо пізнавальної проблеми, які спонукають студентську молодь до пошуку істини;
- створення в аудиторії атмосфери психологічного комфорту, яка має сприяти вільному висловлюванню студентами думки, не боячись помилки;
- відведення спеціального часу на осмислення способів вирішення проблеми;
- організація спеціальної підготовки викладачів до запровадження методики.

Студент, який готується до обговорення кейсу в аудиторії, має вивчити факти, зробити висновки з даних фактів, оцінити альтернативи дій в даній ситуації і зробити вибір на користь того чи іншого плану дій. Більш того, студент має бути готовим представити свої думки під час обговорення в аудиторії, відстояти свої погляди і, в разі необхідності, переглянути початкове рішення. Студент має усвідомлювати, що користь від кейсу він може отримати лише в тому випадку, якщо він буде брати активну участь у дискусії.

Основними елементами кейсу є:

- анатомія кейсу;
- середовище: де відбуваються події в кейсі;
- тема: про що йде мова у кейсі;
- питання: які піднімаються питання у кейсі;
- дані: яка інформація подається у кейсі;
- розв'язок кейса: який вимагається стиль мислення (дедуктивний – застосування теорії, індуктивний – створення теорії, конвергентний -аналітичний, дивергентний – творчий);
- аналіз кейса: результат, який необхідно досягнути (закритий кейс – єдина відповідь, відкритий – кілька можливих відповідей);
- час, необхідний для обговорення (мало часу, багато часу).

Існують наступні типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація.

Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час лекції, для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому студентам не треба готуватися вдома.

Кейс-вправа – надає студенту можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз.

Кейс-ситуація – класичний кейс, що вимагає від студента аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: "Чому ситуація набула такого розвитку і як становище можна виправити?" Кейс-ситуація, як правило, вимагає чимало часу для ознайомлення, тому з метою економії часу бажана попередня підготовка вдома.

Схема роботи над кейсом-ситуацією:

1. Аналіз – пошук причин появи симптомів.
2. Виявлення справжньої причини.
3. Пошук варіантів рішення.
4. Вибір оптимального рішення.
5. Реалізація.
6. Контроль.

Звичайно, кейс-метод не принесе користі, якщо його відірвати від решти навчального процесу. Він має застосовуватися нарівні з іншими методами викладання. Питання, яке закономірно постає перед викладачем, коли рішення про використання кейс-методу на заняттях вже прийнято, це питання про те, чи існує об'єктивний критичний мінімум (або максимум) кейсів, який забезпечить цілісність курсу та досягнення поставлених навчальних цілей. Одна закономірність вже чітко простежується: чим вищий рівень освітньої програми, тим легше та ефективніше працювати з кейсами. Під час використання кейс-методу навчання необхідно дотримуватися певних правил складання кейса, брати до уваги особливості роботи з кейсом у різних вікових групах, дотримуватися організаційних правил роботи над кейсом у групі і, крім того, слід правильно визначити роль викладача, оскільки під час використання кейс-методу роль викладача суттєво відрізняється від традиційної.

Правила створення кейсу:

- визначається дія і діючі актори, при цьому можна дати їхній опис - наприклад, що робить певна людина, у неї є такі достоїнства, такі-то недоліки;

- описується ситуація (симптоми);
- вказуються елементи антуражу.

Коли складена схема кейса, необхідно визначити його методичну мету, що стане його віссю.

Методичною метою застосування кейс-методу може бути й ілюстрація до теорії, і чисто практична ситуація, і їхнє поєднання. Однак, у будь-якому випадку, мета має бути вагомою, щоб робота з кейсом зацікавила студентів. Цьому сприятиме напруженість ситуації, описаної в кейсі, конфлікт, навіть драматичність, що вимагають прийняття швидких рішень.

Отже, зміст кейса повинен відображати навчальні цілі. Кейс може бути коротким чи довгим, може викладатися конкретно або узагальнено. Слід утримуватися від надмірно насиченої інформації та інформації, що не має безпосереднього відношення до теми, що розглядається. У цілому кейс має містити дозовану інформацію, яка дозволяла б студентам швидко зрозуміти суть проблеми та надавала б усі необхідні дані для її вирішення.

Під час розв'язання кейса студент не тільки використовує отримані знання, але й виявляє свої особисті якості, зокрема уміння працювати в

групі, а також демонструє рівень бачення певної ситуації. При чому, активність роботи кожного, хто навчається за цією методикою, залежить від багатьох факторів, основними з яких є кількісний і якісний склад учасників, організаційна структура підгрупи, її розміщення, загальна організація роботи з кейсом, організація обговорення результатів, підведення підсумків.

До критеріїв оцінювання належать:

I. Активність студента в обговоренні кейсу (в аудиторії), що передбачає:

- ✓ конструктивні оригінальні пропозиції щодо ефективного розв'язання проблемної ситуації;
- ✓ адекватне застосування теоретичних знань з вивченого курсу;
- ✓ використання цікавого додаткового фактичного матеріалу, статистичних даних для аргументації своїх пропозицій;
- ✓ уміння вирізнити й ідентифікувати проблеми, ставити запитання з огляду на конкретну ситуацію;
- ✓ уміння чітко, логічно, структуровано викладати власну позицію у процесі обговорення.

II. Участь у роботі творчої групи:

- ✓ участь у підготовці групового проекту (може визначитися самими членами цієї групи як коефіцієнт трудової участі кожного студента у розробленні проекту);
- ✓ презентація проекту групи та участь в процесі обговорення (усно чи письмово).

III. Самостійна робота по підготовці до заняття:

- ✓ уміння письмово проаналізувати конкретну ситуацію (із висновками, проблемами, запитаннями);
- ✓ підготовка додаткових теоретичних завдань (рефератів, оглядів першоджерел).

Переваги методу кейсів

1. Використання даного методу значною мірою доповнює теоретичні аспекти розгляду проблеми.
2. Метод кейсів надає унікальної можливості вивчити складні та професійно значущі питання в емоційно сприятливій атмосфері навчального процесу, використати набутий досвід у реальній практиці.
3. Комунікативна природа методу надає можливості здійснити швидко, але ґрунтовну оцінку обговорюваних питань і запропонованих рішень.

Підсиленню індивідуальної участі кожного студента сприятиме ряд чинників:

1. Бажання викладача зрозуміти індивідуальну мотивацію кожного із студентів і характер взаємостосунків у групі.
2. Поступове залучення всіх студентів до дискусії через роботу в парах чи малих дискусійних групах. Студенти психологічно комфортніше почуватимуться, висловлюючи вже не просто індивідуальну, а колективну думку.
3. Залучення до дискусії, що вже розгорнулася та набрала гостроти, тих студентів які ще не висловлювалися, індивідуально звертаючись до них із запитаннями.
4. Підкреслено позитивне ставлення до виступів студентів, які нарешті вирішили висловити свою думку.

5. Пропозиція дати письмову відповідь на деякі запитання кейса.

6. Визнання та наголос на особистому праві кожного студента не тільки висловлюватися, але й бути вислуханим.

7. Формування вміння вислухати, яке є ключовою рисою будь-якого успішного фахівця. Доречно ввести жорстке правило, що висловлюватися можна лише піднявши руку і отримавши дозвіл людини, яка керує дискусією (цю роль, переважно, виконує викладач, але часом це може робити хтось із студентів). Дотримання такого правила стримуватиме надто активних студентів, холериків за темпераментом, які завжди готові висловлюватися негайно, без особливого обдумування та з будь-якого приводу, і дасть змогу говорити тим, хто через особливості власного темпераменту не бажає гогось перекикувати (найчастіше це флегматики та меланхоліки).

Таким чином, треба визнати, що застосування викладачем кейс-методу з одного боку стимулює індивідуальну активність студентів, формує позитивну мотивацію до навчання, зменшує "пасивних" і невпевнених у собі студентів, забезпечує високу ефективність навчання і розвитку майбутніх фахівців, формує певні особистісні якості і компетенції, а з другого дає можливість і викладачу самовдосконалюватись, по-іншому мислити й діяти та оновлювати власний творчий потенціал.

Кейс-метод сьогодні має активне застосування в Україні, оскільки відповідає потребам часу і несе в собі великі можливості. Цілком ймовірно найближчими роками ситуативна методика стане домінуючою. Але вже в наш час в її розвитку спостерігається поєднання накопиченого міжнародного досвіду з національною методичною специфікою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова Э. А. Кейс и кейс-метод / Э.А.Михайлова. – М.: Центр Марк. исслед. и менедж., 1999. – 271с.
2. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика. /Упорядник О. Сидоренко, В.Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001.– 176с.
3. Сурмін Ю.П. Метод аналізу ситуацій (Casestudy) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр./Ю.П. Сурмін. – К.: МАУП, 2005.
4. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті/Г.О. Ковальчук. – К.: КНЕУ, 1999.–128 с.
5. Яковлева С. А. Особливості застосування кейс-методу у навчанні студентів психологічного факультету / С. А. Яковлева // Акмеологія-2003 - СПб. : Санкт-Петербурзька акмеологічна академія, 2003. – 123с.

ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОГО ДНЗ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПЕДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Зоя Суддя,
*викладач вищої категорії, викладач-методист,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка*

Реалізація прогресивних тенденцій у дошкільній освіті зумовлює підвищення вимог до формування професійної компетентності

кваліфікованих фахівців, їхньої спрямованості на постійний творчий пошук найбільш ефективних методів, засобів, які б сприяли максимальному розвитку дітей дошкільного віку. Разом з тим упровадження сучасних новітніх технологій в освіті повинно органічно поєднуватись з традиційним методичним інструментарієм досягнення поставленої мети. Навчаючись у коледжі, студенти повинні засвоїти уміння із багатого арсеналу традиційних та інноваційних методів і засобів обирати такі, які б забезпечували максимальну ефективність реального освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

Серед словесних методів навчання особливий вплив на формування підростаючої особистості має дитяча художня література. Сучасна психолого-педагогічна наука розглядає художню літературу як засіб прилучення дітей до культурної спадщини народу, створення системи цінностей кожної людини. Особливості сприймання дітьми художніх творів розкрито у дослідженнях О.Запорожця, Д.Ельконіна та інших. Л.Виготський вважав, що завдання ознайомлення дошкільників з літературою полягає в розкритті перед ними світу словесного мистецтва. О.Кононко називає книгу провідником по життю, важливим складником дитячої субкультури. Науковці визначають, що саме дошкільний вік за рахунок таких особливостей дітей як емоційність, здатність до співпереживання з героями творів, розуміння образної будови літературного твору (А.Богуш, О.Запорожець, Д.Ельконін, Г.Люблінська та інші) надзвичайно сприятливий для формування практичних основ естетичного сприймання літератури. Н.Гавриш зазначає, що художня література та усна народна творчість супроводжують людину з перших років життя і мають неперевершене виховне, пізнавальне значення для становлення та розвитку особистості дитини. Дослідження А.Богуш, Н.Гавриш та інших пов'язані з визначенням змісту роботи, завдань, форм, методів, прийомів ознайомлення дошкільників із художньою літературою, покладені в основу сучасної лінгводидактики.

Отже, усвідомлюючи безперечно важливу роль спілкування з книгою у становленні внутрішнього світу дитини, проблема залучення дошкільників до дитячої літератури в умовах сучасного соціокультурного середовища на сьогодні є надзвичайно актуальною. В той же час соціологічні дослідження, проведені в країні і за кордоном виявили, що у дітей помітно знизився інтерес до книги, різко скоротилась питома вага читання в структурі їх вільного часу. Розвиток науково-технічного прогресу та інформаційно-комунікаційних технологій витіснили використання книги як одного з головних джерел мудрості і духовного розвитку на другий план. Сучасний малюк з раннього віку залюбки переключає кнопки пульту телевізора, водить пальцем по планшету батьків. Діти надзвичайно швидко освоюють сучасні інформаційні технології (від аудіоплеєрів до комп'ютерів). Улюбленим заняттям дітей стає використання ігрового відеоматеріалу.

Постає питання, можливо сучасні і прогресивні аудіовізуальні засоби в найближчий час повністю замінять книгу? В цьому зв'язку науковці дають однозначну і категоричну відповідь: аудіо- і відеоінформація, яку сучасна дитина отримує у великій кількості, не залишає належного простору для розвитку дитячої уяви і фантазії. А коли дитина знайомиться зі змістом книги, то яскраво включається уява, яка допомагає створити образи героїв, а не сприймати уже готові, зображені іншими на екрані.

Інформація, отримана з книги, допомагає слухачам по-своєму інтерпретувати зображені події. А це – шлях до розвитку творчості в майбутньому.

Особливо незначне місце займає книга у житті сучасної сім'ї. Спостерігається падіння інтересу до книги, до читання. Вже відійшла у небуття традиція передачі сімейної бібліотеки від старшого покоління до молодшого. Поступово зникло поняття "книга мого дитинства", до якої звертались багато разів, яку берегли й цінували, з якою були пов'язані найкращі спогади. В силу своєї зайнятості дорослі члени родини не мають можливості, а часто і бажання читати дітям та викликати інтерес до художньої літератури.

Дослідження, проведені серед дітей дошкільного віку та їх батьків, підтверджують окреслену тенденцію щодо використання книги у вихованні дітей у сім'ї. Так, на запитання, чи люблять діти книги і хто їм їх читає, дошкільники відповідали, що люблять розглядати книги, у яких є багато малюнків. Відзначали, що у них є улюблені казки. Але вдома в основному книг дітям не читають, у переважній більшості це відбувається в дитсадку. Також діти люблять, коли їм не просто читають, а показують різні види театрів. Поодинокими були відповіді батьків, які систематично читають дітям книги. В більшості випадків батьки відзначали, що: "дуже рідко, якщо чесно, але мій син регулярно дивиться українські казки, що нічим не гірше"; "ні, на жаль, я ніяк не можу привчити сина слухати казочку, оскільки йому цікавіше дивитися телевизор"; "ви знаєте, я дуже стомлююсь на роботі й читати книги для своєї дитини в мене не вистачає сил, проте я їй вмикаю телевизор і вона дивиться мультфільми". Це дає підстави зробити висновок, що у сучасному житті актуальною є проблема формування у батьків готовності до роботи з дитячою книгою.

Як же навчити дитину любити і цінувати книги? Безперечно, це повинні зробити дорослі. Коли дитина бачить зацікавлене ставлення батьків до книги, у неї теж виникає інтерес до художньої літератури, і книга поступово стає супутником життя дитини, її надійним другом.

Звичайно, привчання дітей до книги потребує часу та зусиль. Зважаючи на вище сказане, саме дошкільний заклад, в якому дитина перебуває протягом дня, має певні пріоритети у широкому використанні художньої літератури у навчально-виховному процесі сучасного ДНЗ. Ставлення майбутніх педагогів до художньої літератури, висловлене в анкеті, дає підстави сподіватись, що поряд з аудіовізуальними засобами книга все ж таки буде широко використовуватись у вихованні дітей як "найвища духовна цінність, могутнє джерело знань, ерудиції, освіченості, яскравих переживань". Хоча при цьому студенти і відзначають великий вплив сучасних інформаційних технологій на заповнення вільного часу в родині.

У той же час, в наші дні, існує проблема, пов'язана з вибором дитячої книги. Широко популяризується ігрова й пізнавальна література. З'явилися прекрасні ілюстровані енциклопедичні видання для дітей різного віку, основне призначення яких – джерело інформації. Поступово зникають історичні, дидактичні, гумористичні оповідання, втрачається функція книги – підручник життя. Література для дошкільників не відрізняється розмаїттям тематики та поетики. Зникає й тип письменника, який уміє просто і водночас серйозно говорити з дошкільником про найскладніше, глибоко розуміючи при цьому особливості дитини. Саме тому популяризація творчості кращих

дитячих письменників минулого має важливе значення в умовах сучасного дошкільного закладу. Серед них твори вдумливого автора, глибокого знавця дитячих душ, В.О. Сухомлинського безперечно стануть в нагоді сучасній дитині.

Аналізуючи багату спадщину В.О. Сухомлинського, варто не лише широко використовувати його дитячі художні твори в роботі з дітьми, але й дослухатись до мудрих рекомендацій, які стали теоретичним узагальненням багатого практичного досвіду і залишились досить актуальними в наші дні, співзвучними з сучасними підходами щодо організації освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, які характерні для особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти.

У виховній системі В.О. Сухомлинського, яка базується на ідеї "гармонії педагогічних впливів", особливе місце займає слово. "Слово – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна спотворити її. Тож оволодіймо цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса!"[3]. Учений не уявляв особистості педагога без досконалого володіння ним рідним словом як засобом виховання і навчання дітей. Адже, вважав В.О. Сухомлинський: "У руках вихователя слово такий самий могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мрамур у руках скульптора" [3].

Серед словесних методів навчання особливий вплив на формування підростаючої особистості, на думку видатного педагога, має художня література, яка є невичерпним джерелом мудрості, роздумів, радості. І як важливо, щоб діти жили в світі цікавих творів, які увійшли в золотий фонд загальнолюдської культури. Адже художня література викликає інтерес до рідної мови, формує вміння відчувати красу, найтонші відтінки, "аромат" рідного слова, розвиває мислення і мовлення дітей.

Використання художньої літератури в системі навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку тісно пов'язане з їх особливостями у даному віковому періоді. Саме в цей час у дітей закладаються підвалини інтелекту, структурове мислення. Все нове викликає подив, яскравий емоційний відгук в душі дитини, сприяє накопиченню досвіду соціальної поведінки.

Діти по-особливому сприймають літературу. Дякуючи емоційному забарвленню художнього слова, до якого особливо чутлива дитина дошкільного віку, перед нею відкривається дивовижний світ. Твори, написані для дітей, відповідають характеру їх мислення та інтересам, збуджують думку, активізують сприймання через образну форму подання інформації забезпечують цілісність раціонального та емоційного у пізнанні, надають почуттєвої спрямованості отриманим знанням. Художня література не тільки відкриває світ незвичайного, вона зближує дорослого з дитиною, гармонізує їх взаємини, забезпечує багатовекторність впливу на особистість, яка формується.

Серед жанрів, які найбільш доступні розумінню дошкільників, вважав В.О Сухомлинський, є казка. "Без казки неможливо уявити дитинство", – підкреслював видатний педагог. "Слово, яке дитина осягнула, дякуючи казці, стає, образно кажучи, магічним віконцем, через яке дитина бачить світ, пізнає його, думає про нього, дивується і захоплюється ним" [3]. Реальне й вигадане надзвичайно гармонійно поєднується в казці, викликає

у дітей сильні емоції й спонукає до позитивних вчинків. Казка виховує і навчає. Вона "... свіжий вітер , що роздмухує вогник дитячої думки і мовлення" [3]. Казка допомагає дитині пізнавати світ не тільки розумом, а й серцем, вона є духовним багатством народної культури, через пізнання якої дитина пізнає свій народ. Естетичні та інтелектуальні почуття, що виникають в душі дитини під впливом казкових образів активізують ланцюг її думок.

Особливий вплив на розвиток дитини чинить авторська казка про природу. Вона відрізняється від інших видів казок наявністю достовірної наукової інформації, що збагачує інтелектуальну сферу. В той же час в ній має місце уявна ситуація з вигаданими діючими особами. Знання передаються дітям у доступній і цікавій "чарівній" формі, коли тварини розмовляють, радіють і сумують. Діти співчують їм у складних ситуаціях, намагаються допомогти. Своє позитивне ставлення до навколишнього, викликане пережитими емоціями, діти переносять у повсякденне спілкування з довкіллям. На основі змісту казок вони роблять висновок про те, як важливо чуйно ставитися до навколишнього світу, бути уважним до інших людей, робити добрі справи. Саме такими є твори В.О. Сухомлинського для дітей, яких налічується понад 1200.

За жанром літературні твори видатного педагога характеризуються як маленькі новели в прозі, казки. Багато з них присвячені змалюванню природи, де звучить гімн її красі і заклик до турботливого ставлення до неї. Це сприяє формуванню у дітей цілісної картини світу, вихованню у них потреби у гармонійному співіснуванні з природою. "Кожен з нас – природа, що стала людиною. Людина доти могутня й непереможна, поки вона вірна законам природи..." – стверджував педагог. Проблеми моралі і етики, добра і зла, ставлення до друзів, батьків, старших, до своїх обов'язків, до праці покладені в основу переважної більшості творів В.О. Сухомлинського. На перший погляд це прості, нехитрі твори-мініатюри, казки, але саме вони збуджують дитячу думку, змушують дивуватися, переживати. У своїх творах педагог зосереджує увагу дітей на повсякденних, майже непомітних явищах і подіях. Герої його казок, оповідань – синичка, жук, соловей, пахуча акація, метелик, равлик, покинуте кошеня, весняний вітер, осінній дуб, ледача подушка, лялька, яка залишилась під дощем і багато-багато інших надзвичайно близьких, доступних і цікавих дітям.

У творах В.О. Сухомлинського ніколи прямо не говорять, що добре, а що погано. Висновок повинна зробити сама дитина або з допомогою дорослого. Цьому сприяє форма написання творів, адже більшість їх закінчується запитанням, яке спонукає до роздумів про чесність і правдивість, про доброту і жорстокість, сміливість, повагу і взаємодопомогу. Ці яскраві моменти з життя птахів, тварин, людей, майстерно зображені автором вчать аналізувати, оцінювати, спонукають до позитивних вчинків, визначають поведінку в різних життєвих ситуаціях. Твори В.О.Сухомлинського – джерело дитячої думки, вони сприяють духовному збагаченню дітей, пробуджують у них естетичні, моральні, інтелектуальні почуття. У цьому полягає їхня особливість та педагогічна цінність.

Багаторічний досвід роботи з дітьми переконав Василя Олександровича у необхідності набуття дитиною цілісних знань про світ, в якому вона живе, природу, людей, саму себе на основі застосування

методів і форм навчально-виховної роботи, які б забезпечували комплексний розвиток усіх сфер особистості.

На думку Василя Олександровича, перші наукові знання дитина повинна здобувати з довідки, щоб кожний її крок був "мандрівкою до джерела мислення й мови – до чудової краси природи". [3] Але при цьому важливо, щоб думка переключилася із наочного образу на словесне опрацювання інформації. Цьому сприятиме використання дитячої художньої літератури. Саме серед різнобарв'я природи народжувались казки та оповідання, які педагог відразу ж розповідав дітям. Сприймання яскравих картин навколишнього світу підсилювалось образним влучним словом Василя Олександровича.

Такі художні твори педагога як "Краплинка роси на квітці", "Весняний дощик", "Чого плаче синичка", "Навіщо півнику гребінець", "Як ми врятували пташенят жайворонка", "Як Сергійко навчився жаліти", "Як їжак готувався до зими", "Кого чекала горобина", "Всі в лісі співають", "Камінь", "Ледача подушка" та багато інших повинні стати органічним продовженням спостережень та екскурсій, цільових прогулянок. Таке пізнання світу дошкільнятами базуватиметься на їх вікових особливостях, викликатиме глибокі емоційні переживання, стане справжнім "уроком мислення", вчитиме захоплюватися красою природи в різні пори року, дбати про її збереження, не завдавати шкоди довідці.

Яскраві образи живої та неживої природи, талановито змальовані Василем Олександровичем, обов'язково викличуть емоційний відгук в душі дитини, і вони не лише розумом, а й серцем сприйматимуть слова: літні сутінки, золота осінь, вечірня зоря та засвоюватимуть художній стиль рідної мови. А в подальшому зможуть знайти точні епітети, порівняння, словосполучення для передачі вражень від побаченого.

Ознайомлюючи дошкільників з дитячою літературою, важливо зважати на емоційність, властиву дітям даного вікового періоду. Тому для читання та розповідання художніх творів, особливо казок, радить педагог, слід створити особливі умови, обладнати кімнату казок, де все нагадувало б дітям про казку: герої різних творів для дітей, казковий будиночок, яскравий вогник у пічці, печера, дерева і пеньки тощо. Можна облаштувати куточок мрій, атмосфера якого налаштовувала б на спогади про раніше пережиті враження, забезпечувала емоційний фон для сприйняття образного слова, подання пізнавальної інформації в цікавій формі.

В.О. Сухомлинський радив, що відвідувати кімнату казок слід не часто, краще раз в один-два тижні, у вечірні години, коли не занадто яскраве світло підсилює атмосферу таємничості, чарівності. При цьому казка сприймається по-особливому. За переконанням педагога-практика, знайомство дітей з художніми творами, особлива атмосфера, підсилена незвичайною обстановкою, оточенням казкових героїв або перебуванням серед яскравих картин природи викликає у дітей творче натхнення, бажання висловити своє враження від побаченого та почутого. "Я не уявляю навчання дітей не тільки без слухання, а й без створення казки", - наголошував Василь Олександрович [3]. "Саме в ці хвилини, під час подорожей до джерел рідного слова, діти починають творити – складати коротенькі твори про навколишній світ, природу" [3].

Викликані зоровим сприйманням та обрані разом з дітьми назви казок та оповідань: "Мої друзі-дерева", "Метелик-веселик", "У гості до берізки", "Чому засумували пташки восени", "Подорож краплинки"

вчитимуть дітей образно висловлювати думки, виявляти особисте ставлення до того, що відбувається у довкіллі.

Варто розвивати у дітей інтерес та любов до поетичної творчості, читаючи вірші дітям та спонукаючи їх до створення римованих рядків. Педагог підкреслював, що у дитинстві, кожна дитина – поет. І саме від педагога залежить, чи буде розвинене у дитини поетичне почуття, чи залишиться вона байдужою до поетичного слова. Адже поетична культура, на думку Василя Олександровича, звеличує людину, і є найвищим ступенем мовленнєвої культури.

Продовженням системи роботи, на думку педагога, може бути приклад: "Кожна дитина не тільки сприймає, але і малює, творить, створює. Дитяче бачення світу – це своєрідна художня творчість" [3]. Цікавим завданням у системі роботи з художніми творами може бути пропозиція дітям замалювати свої спостереження, передаючи власні враження від побаченого та почутого. Адже для дитини малюнок – це форма вираження думок, уявлень про навколишню дійсність, емоційних переживань. На основі цих малюнків В.О. Сухомлинський пропонував дітям складати розповіді, які записувалися в один альбом. У цих коротких дитячих оповіданнях, казках з'являлись власні яскраві образи, порівняння, оскільки дитяча творчість неповторна, у дітей своєрідне бачення світу, своя мова художніх зображень.

На підсилення вражень від зустрічі з творами художньої літератури впливає музика. На думку педагога, музика – могутнє джерело думки. Музична мелодія пробуджує у дітей яскраві уявлення, і їх фантазія не має меж. Коли діти слухають продумано вибрані музичні твори, вони починають уявляти густий ліс, схід сонця, добрих і злих героїв, казкові печери, яскраву веселку. В.О. Сухомлинський радив мати добірку найулюбленіших музичних творів дітей і періодично їх слухати.

Ознайомлення з творами художньої літератури може мати особливий вплив на дітей через організацію театралізованих ігор. В.О. Сухомлинський підкреслював, що гра – велике світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про оточуючий світ. Переживання яскравих емоцій в процесі виконання дітьми різних ролей впливає на формування правильного ставлення до героїв літературних творів. Драматизація, інсценування казок та оповідань виступають особливим засобом пізнання світу дитиною, засобом виховання високих моральних якостей. Глибоко ознайомлюючись з художніми текстами діти засвоюють зразки правильного літературного мовлення. Улюблені герої стають прикладом для наслідування, усвідомлення змісту творів допомагає сформуванню у дітей правильну модель поведінки, підвищити їх загальну культуру, прилучити до духовних цінностей.

Отже, вчасно розпочатий початковий етап введення маленької дитини у світ словесного мистецтва сприятиме формуванню у неї сенсорно-емоційної основи повноцінного сприймання і розуміння художньої літератури, а продумана система роботи, яка здійснюється у процесі ознайомлення з дитячими творами, сприятиме появі в житті дитини надійного друга, вірного супутника життя. Адже закладені в дошкільному дитинстві освітні, світоглядні, моральні, культурні пріоритети, появі яких сприятиме спілкування з високохудожнім образним словом, матимуть виняткове значення не лише для формування кожної особистості, а і

визначатимуть життєвий шлях поколінь, впливатимуть на розвиток всієї цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський Василь. Гаряча квітка/ В.О. Сухомлинський // Оповідання і казки. – К.: Веселка, 1978.

2. Сухомлинський Василь. Казки Школи під Голубим небом/ В.О.Сухомлинський // Казки, притчі, оповідання – К.: Рад. школа, 1991. – 191с.

3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям/ В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – К.: Рад. Школа, 1977. – Т.3. – 639 с.

4. Сухомлинський Василь. Куди поспішали мурашки / В.О. Сухомлинський // Казки. Для дошкільного віку. – К.: Веселка , 1993. – 191 с.

КРАЩИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД У ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Ірина Верхогляд,
кандидат біологічних наук,
доцент, викладач природничих дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.*

На сучасному етапі існування людства на Землі з'явилося безліч нових факторів, які призводять до різноманітних процесів в організмі людини. Незадовільний стан здоров'я учнів обумовлений падінням суспільної моралі, значним соціальним розшаруванням населення, складною економічною, політичною, криміногенною ситуацією, поширенням шкідливих звичок, зайнятістю батьків, негативним впливом засобів масової інформації тощо. Вирішення проблеми формування здорового способу життя підростаючого покоління – актуальне і нагальне завдання не тільки сучасної школи, але і всього суспільства в цілому. При цьому значна увага приділяється цілеспрямованому формуванню в учнів різного вікового періоду потреб і мотивів, що сприяють оволодінню знаннями, вміннями і навичками самостійного застосування технологій здорового способу життя і збереження його на протязі усього життя.

Питанню здорового способу життя приділяють увагу різні науки – медицина, гігієна, охорона здоров'я, біологія, екологія, валеологія, педагогіка, психологія, соціологія, фізична культура тощо [1].

Для формування здорового способу життя, збереження здоров'я, як головної цінності в житті людини, повинні існувати певні передумови. До таких передумов слід віднести:

- мир як відсутність війни і конфліктів в країні, суспільстві, родині;
- існування соціальної справедливості, яка забезпечує відчуття захищеності кожного громадянина та його майна, створює відчуття впевненості в майбутньому, можливості самореалізації особистості в суспільстві;
- високий рівень освіти в країні, оскільки рівень здоров'я безпосередньо пов'язаний з рівнем освіти;
- доступ населення країни до якісного і збалансованого харчування, до послуг і товарів, необхідних для забезпечення здорового способу життя;
- сприятлива екологічна ситуація;
- стабільна економічна і політична ситуація в країні.

При навчанні основам безпеки життєдіяльності особливого значення набуває формування навичок, необхідних для діяльності, спрямованої на дотримання норм здорового способу життя. Навчання на основі навичок має поєднувати набуття необхідних знань та умінь, опанування учнями певної інформації та розуміння життєвих ситуацій. Важливим є набуття практичного досвіду, який можна отримати через виконання відповідних вправ, дій, відпрацювання моделей поведінки. З цією метою ефективним є

використання інтерактивних методів та форм роботи, рольових ігор, вікторин, конкурсів, творчих робіт, а також можливостей практичних занять та системної і послідовної позакласної роботи [2].

Важливим і ефективним у вихованні культури здоров'я, формуванні гігієнічного досвіду, навичок профілактики шкідливих звичок, інфекційних хвороб тощо, є не стільки надання готових знань, а саме оволодіння вмінням їх здобувати, осмислювати головне, робити висновки, використовувати здобуті знання у практичному житті [3].

На уроках з фізичного виховання, основ здоров'я, природознавства, а також читання, математики, інших предметів учні початкової школи отримують знання про здоров'я, здоровий спосіб життя, шляхи та засоби гармонійної взаємодії з навколишнім світом, іншими людьми тощо.

Під час роботи з молодшими школярами особливості проявляються у засобах навчальної діяльності та у структурі уроку: на уроці представлені ігрові форми роботи, немає домашніх завдань, інакше оцінюються результати навчальної праці.

Матеріал для заняття необхідно добирати такий, який розвивав би дитячу допитливість, інтерес, давав можливість оволодіти доскональними способами навчальної діяльності, приносив би учням задоволення від процесу пізнання.

Використання ігор у навчальному процесі допомагає активізувати діяльність дитини, розвиває пізнавальну активність, спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, підтримує інтерес до того, що вивчається, розвиває творчу уяву, образне мислення, знімає втому у дітей, оскільки гра робить процес навчання цікавим для дитини.

Гра в навчально-виховному процесі покликана вирішувати окремі нагальні завдання, але головне – сприяти при цьому розвитку особистості молодшого школяра.

Особливо важливо, щоб навчальна діяльність була насичена різноманітними елементами рухової активності. Якщо вчителі початкової школи проводять фізкультхвилинки на уроках, перерви з рухливими іграми, у тому числі й на свіжому повітрі, процес навчання пов'язується не лише із здобуттям знань про здоровий спосіб життя, але й сприяє фізичному розвитку дітей. Формування уявлень і понять про здоровий спосіб життя, що відбувається на уроках, продовжується і закріплюється під час прогулянок, екскурсій тощо.

Інформація про здоров'я і способи його збереження впливає на розвиток свідомості учнів, визначає їх поведінку, створює інформаційне середовище, що забезпечує їм можливість пізнання себе та своїх фізичних, фізіологічних, інтелектуальних особливостей, створює умови для пошуку шляхів збереження і зміцнення здоров'я [4].

Так здійснюється перехід від теоретичного оволодіння знаннями про здоровий спосіб життя до їх практичного застосування шляхом розвитку грамотної життєвої позиції, що зумовлює формування у кожного учня ставлення до здоров'я як до головної людської цінності, установки на ведення здорового способу життя. Такий підхід дає можливість сформувати здорову людину, здатну самостійно підтримувати й зберігати своє здоров'я протягом усього життя.

Для успішного формування в учнів початкових класів умінь і навичок здорового способу життя важливе значення мають: опанування учнями знаннями про здоров'я людини та способи його збереження; формування в

учнів позитивного ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших людей, прагнення його збереження і зміцнення; створення умов у навчальному закладі та вдома для підтримки та зміцнення здоров'я дітей; постійний контроль за станом здоров'я дітей; створення сприятливого культурно-освітнього середовища в навчальному закладі; залучення до співпраці батьків, медичних працівників тощо.

Використовуючи сучасні технології навчання, важливо пам'ятати про головне: діти під час участі в них мають одержувати задоволення від життя, а не відчуття "обов'язковості шкільного заходу". Таким чином виробляється осмислене, зацікавлене ставлення до навчання, до проведення оздоровчих заходів, самостійного виконання вимог здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.В. Становлення та розвиток поняття "здоровий спосіб життя" / О.В.Бойко // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: Зб. наук. праць. Книга I. – К., 2000. – С. 117-124.

2. Гріневич І.І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми / І.І. Гріневич // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2001. – № 1. – С. 92-99.

3. Копельчук Я.В. Виховання в учнівській молоді здорового способу життя / Я.В. Копельчук // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2002. – № 3. – С. 92-93.

4. Кравчук О.В. Нетрадиційні методи й системи оздоровлення. Навчальний посібник / О.В.Кравчук. – Кіровоград, РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2002. – 196 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

*Світлана Іваненко,
Ржищівський гуманітарний коледж*

Одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку освіти є створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів, запровадження сучасних інформаційних технологій в освіті.

Актуальною нині стала фраза "Хто володіє інформацією, той володіє світом". Сучасний стан застосування інформаційних технологій у всіх галузях потребує розширення їх впровадження в освітній діяльності.

Відомо, що найефективніший вплив на людину здійснює та інформація, яка одночасно впливає на кілька органів чуття, і запам'ятовується вона тим краще і міцніше, чим більше каналів сприймання було активізовано. Тому очевидно є роль, яку ми відводимо мультимедійним засобам навчання, що виникли з появою потужних багатofункціональних комп'ютерів, якісних навчальних програм, розвинених комп'ютерних систем навчання. Я.А. Коменський зазначав: "...якщо будь-які предмети відразу можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями... усе, що тільки можна,

давати для сприймання чуттям, а саме: видиме – для сприймання зором, чутне - слухом, запахи - нюхом, доступне дотикові – через дотик...." [2, с.159].

Так, сучасне життя досить складно уявити без використання комп'ютерної техніки. В умовах значного зростання кількості нової інформації традиційний навчально-методичний супровід не спроможний забезпечити виконання таких освітніх завдань, як оновлення змісту освіти, забезпечення особистісно-орієнтованого навчання, активізації процесу розвитку творчих здібностей, умінь та навичок студентів, застосування набутих знань для розв'язування нетрадиційних завдань.

Що ж розуміють під ІКТ? Взагалі ІКТ можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, розповсюдження, збереження та управління. Людство неминуче вступає в інформаційну епоху. Фахівці вважають, що у світі розпочалося сторіччя інформатизації. Не стоїть остеронь цього процесу й наша держава, де останніми роками питанням інформатизації суспільства приділяється особлива увага. У глобальному розумінні в процесі формування самодостатнього суспільства значна роль належить інформації, освіті та формуванню практичних навичок. Адже саме вони є дієвими засобами поширення коректної інформації про кращі технології та досвід, що сприяє досягненню ефективності в масштабах суспільства. В системі показників розвитку інформаційного суспільства велике значення має розвиток інформацією. Під цими технологіями розуміють комп'ютери, мережу Інтернет, радіо- та телепередачі, а також телефонний зв'язок.

Ще і сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела (підручники, посібники). Завдяки ж використанню ІКТ навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу студентів, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності.

Викладання культурології у ВНЗ вимагає від викладача творчого підходу, особливо у виборі методичних прийомів і засобів, наочного матеріалу та використання аудіовізуальних засобів.

Методологічні принципи полягають у тому, щоб через великий обсяг конкретного матеріалу показати логіку розвитку духовної культури впродовж століть, враховуючи специфіку національних моделей цієї культури. Саме тому у програмі курсу мають бути виділені науково-методичні, світоглядні аспекти. Ознайомлення з ними дає можливість виробити певні типологічні принципи, що, в свою чергу, сприятиме формуванню у студентів навичок самостійної орієнтації в проблемах духовної культури, в тому числі і сучасної. Можуть бути використані синхронні, порівняльно-історичні, структурно-функціональні, системні та інші методи дослідження української та зарубіжної культури. При цьому одним з найбільш вагомих пріоритетів стає формування творчого і критичного мислення студентів, орієнтування не стільки на знання, скільки на засвоєння ними досвіду самостійної роботи. Очевидно, що одним із засобів розвитку особистості студента в цьому напрямі, а також активізації його пізнавальної мотивації на заняттях культурології є учбово-дослідницька діяльність, яка має включати в себе постановку творчих,

дослідницьких завдань і наукове, поетапне їх вирішення. Формування таких вмінь у студентів можливо у процесі поєднання інтерактивних, аудіовізуальних і мультимедійних технологій. Головна мета даної інновації полягає у створенні цілісної взаємодії студентів та викладача, розвитку особистості та різноманітних форм мислення кожного студента, у створенні і вирішенні проблемних завдань, самостійне осмислення певних подій без звертання до підручника, можливість робити певні висновки.

При використанні аудіовізуальних та мультимедійних засобів викладач повинен орієнтуватись на особистість студента, на можливість кожного із них окремо зрозуміти, осмислити і пояснити певну проблему, яка висувається за допомогою відеофільму, аудіозапису.

Сучасні комп'ютерні технології дають можливість педагогу у процесі підготовки до заняття якісно поліпшити процес викладання матеріалу. Насамперед, актуальним є питання реалізації ідеї "педагогіки співпраці". Об'єднання зусиль студентів та викладача надає можливість якнайкраще розкрити індивідуальні особливості кожного студента, зацікавити його, досягти взаєморозуміння. Такі заняття мають практичні, теоретичні та пізнавальні результати, вони завжди цікаві та пізнавальні. Студенти на таких заняттях дослідники інших світів. Використовуючи інформаційні технології в навчальному процесі, не варто робити це епізодично, безсистемно, інакше вони не впливатимуть на результати навчання. Варто розумно використовувати медіазасоби та усвідомлювати, що вибір технічних засобів обумовлений формою навчального заняття (заняття-презентація, семінарське заняття, віртуальна екскурсія, тематичний проект чи ін.). Необхідно пам'ятати про здоров'язбережні технології та не забувати, що комп'ютер не замінює викладача, а лише доповнює його. І найголовніше: у центрі уваги кожного заняття все ще знаходиться особистість студента, проблеми його розвитку засобами різних видів мистецтв.

Використання ІКТ значно полегшує викладачу налагодити тісну співпрацю з аудиторією, полегшує виклад нового матеріалу, стимулює до власної пошукової діяльності. Велика різноманітність занять з ІКТ урізноманітнює педагогічний процес, робить заняття з культурології творчим процесом, дає можливість створити в уявленні студента загальну картину розвитку культури у просторі і часі.

Серед головних дидактичних функцій, що мають бути реалізовані за допомогою комп'ютерних технологій у процесі вивчення культурології, методисти визначають наступні:

- пізнавальна. Використовуючи комп'ютерні технології та Інтернет, можна отримати будь-яку необхідну інформацію. Популярними є мультимедійні програми, мультимедійні енциклопедії, відеофільми, також різноманітні тематичні енциклопедії;

- розвивальна. Під час використання ІКТ надається можливість виявляти і розвивати потенційні можливості, водночас коригувати недоліки у розвитку навичок та умінь студентів. Робота з різноманітними комп'ютерними програмами сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, логічного мислення, пам'яті, уяви;

- дослідницька. На основі широкого спектру інформації, представленої завдяки комп'ютерним технологіям, сучасні студенти готують різноманітні роботи самостійного, дослідницького характеру за окремими темами. У них з'являється можливість виконувати творчі роботи різних

видів, створювати власні творчі проекти, розробляти доповіді, реферати, презентації, дослідити певні проблемні питання;

- комунікативна. Під час обміну інформацією між студентами створюється певна віртуальна єдність, вони мають можливість зіставити різні погляди, давати їм оцінку, формувати свої позиції.

Процес організації навчання студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє:

зробити цей процес цікавим, з одного боку, за рахунок новизни і незвичності такої форми роботи, а з іншого, зробити його захоплюючим і яскравим, різноманітним за формою за рахунок використання мультимедійних можливостей сучасних комп'ютерів;

ефективно вирішувати проблему наочності навчання, розширити можливості візуалізації навчального матеріалу, роблячи його більш зрозумілим і доступним, вільно здійснювати пошук необхідного навчального матеріалу у віддалених базах даних завдяки використанню засобів телекомунікації, що надалі буде сприяти формуванню потреби в пошукових діях;

індивідуалізувати процес навчання за рахунок наявності різнорівневих завдань, самостійно працювати з навчальним матеріалом, використовуючи зручні способи сприйняття інформації, що викликає позитивні емоції та формує позитивні навчальні мотиви;

самостійно аналізувати і виправляти допущені помилки, коригувати свою діяльність завдяки наявності зворотного зв'язку, в результаті чого удосконалюються навички самоконтролю;

здійснювати самостійну навчально-дослідну діяльність (розробка презентацій, рефератів, повідомлень, тощо), розвиваючи тим самим у студентів творчу активність.

Нові мультимедійні засоби, в яких використовується аудіовізуальний формат, надають такі можливості, які традиційні підручники надати не можуть.

Ці засоби дозволяють задіяти майже всі органи чуття студентів, поєднуючи друкований текст, графічне зображення, рухоме відео, статичні фотографії та аудіозапис, створюючи "віртуальну реальність" справжнього спілкування. Доведено, що застосування мультимедійних матеріалів та комп'ютерних мереж скорочує час навчання майже втричі, а рівень запам'ятовування через одночасне використання зображень, звуку, тексту зростає на 30-40 відсотків.

Використання ІКТ надає можливість викладачу зробити свої заняття більш цікавими, насиченими і продуктивними. Демонстрування відеоматеріалів викликає інтерес аудиторії, виникає досить стійка мимовільна увага, що обумовлена яскравістю, динамічністю, розмірами та контрастністю зображення, звуковим супроводом тощо. Саме цим пояснюється міцне запам'ятовування окремих, найбільш яскравих, емоційно насичених кадрів. Утворюються передумови до формування чітких уявлень, свідомого та глибокого засвоєння знань.

Для занять різних типів і форм проведення доцільно використовувати різні види відеоматеріалу: відеопояснення (розповідь), відеоілюстрацію, відеопідтвердження, відеотест тощо. Для кожного конкретного заняття повинен ретельно відібрати той відеоматеріал, який відповідає меті, плану і структурі заняття. Відібраний навчальний відеоматеріал обов'язково повинен бути поділений на невеликі фрагменти

(кадри), які розташовані в логічній послідовності. Окрім нової навчальної інформації, кожен відео фрагмент має також і завдання, яке необхідно виконати після отримання інформації (це може бути питання, завдання та ін.).

Після виконання завдання студентами викладач аналізує, як воно виконане. Слід пам'ятати, що при переобтяженні уроку аудіовізуальними засобами (чисельним демонструванням, прослуховуванням, застосуванням різноманітної техніки) губиться навчальний зміст заняття.

Але необхідність використання аудіовізуальних та мультимедійних засобів на заняттях культурології є очевидною, і кожен творчий вчитель повинен застосовувати цю технологію.

З аудіовізуальними і мультимедійними засобами можна проводити наступну роботу :

документальні матеріали (фільми) мають бути розподілені за темами, для кожного заняття потрібно вибирати окремі фрагменти. Кожен документальний фільм має автора зі своїми поглядами, тому потрібно чітко відбирати відеоматеріал так, щоб студент міг самостійно робити висновки;

дуже важлива роль вчителя у створенні презентацій, які дозволяють створити інформаційну підтримку при проведенні занять з культурології, Презентація дозволяє викладачу ілюструвати свою розповідь, виклавши основні тези лекції.

Використання аудіовізуальних засобів та мультимедійних засобів є необхідною ланкою у роботі творчого вчителя тому, що арсенал дидактичних можливостей аудіовізуальних та мультимедійних засобів навчання дуже великий. Стисло його можна визначити так:

- ✓ урізноманітнення форм подання інформації;
- ✓ урізноманітнення навчальних завдань;
- ✓ забезпечення зворотного зв'язку, широкі можливості діалогізації навчального процесу;
- ✓ широка індивідуалізація процесу навчання, розширення поля самостійності.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях культурології є доцільним і виправдовує себе. Викладач, застосовуючи комп'ютер та проектор, отримує потужний інструмент для подання інформації в різноманітній формі. В якості джерела інформації можна використовувати педагогічні програмні засоби та власноруч створені презентаційні та проектні програми.

Таким чином, в цілому, мультимедіа є виключно корисною та плідною навчальною технологією, завдяки притаманній їй інтерактивності, гнучкості й інтеграції різноманітних типів мультимедійної навчальної інформації, а також завдяки можливості врахування індивідуальних особливостей студентів та сприяння підвищенню їх мотивації. Мультимедійні засоби навчання є перспективним і високоефективним інструментом, що дозволяє надавати інформацію у більшому обсязі, ніж традиційні джерела інформації у тій послідовності, що відповідає логіці пізнання. Завдяки цій технології можна підняти процес навчання на якісно новий рівень. Використання різних форм навчання дає можливість простежити за роботою кожного студента при вивченні певної теми, об'єктивно оцінити його навчальну діяльність. Сприяє виявленню глибини знань для створення проблемної ситуації. Посилене створення таких ситуацій показує усвідомлення програмного матеріалу, відсутність

прогалин. Проблемні ситуації дуже різноманітні за тематикою, змістом та складністю.

Студенти досягнуть творчих результатів з культурології тільки тоді, коли викладач буде усвідомлювати, що студент постійно перебуває під тиском потоку інформації, яка впливає на її свідомість і почуття. Він повинен знайти мотивацію для студента і побудувати його діяльність так, щоб в останнього виникло бажання пізнавати і відкривати нове. Підсумовуючи, слід зауважити, що всі ці методи навчання досліджені та класифіковані багатьма науковцями та педагогами-методистами, викладачам культурології необхідно користуватися такою безцінною методичною скарбницею, щоб зацікавити студентів, пробудити в них інтерес, творчі здібності та бажання пізнавати щось нове.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушинський К.Д. Вибрані твори у 6-ти томах / К.Д.Ушинський. – К: Рад.школа, 1952. – Т.4.
2. Коменський Я.А. Велика дидактика /Я.А.Коменський. – Вибр. пед. твори. – К., 1940. – Т.1.
3. www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
4. www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Vnadps/
5. library.nuft.edu.ua/inform/inozemni%202015.pd
6. <http://osvita.ua/>
7. http://osvita.ua/school/lessons_summary

СУТНІСТЬ, МЕТА І ЗАВДАННЯ ОПОРНОЇ ШКОЛИ З ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО (з досвіду роботи)

*Тетяна Катаєва,
вчитель вищої категорії, старший вчитель,
керівник опорної школи,
Прилуцька ЗОШ I – III ст. № 3
імені Сергія Гордійовича Шовкуна*

Творчості треба вчитися
В.О. Сухомлинський

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський увійшов в історію вітчизняної та світової педагогіки як педагог-гуманіст. Він цінував дитячу особистість, зосереджував свою педагогічну діяльність на розвитку творчих сил кожної дитини у різних видах діяльності. Як навчав великий педагог, майстерність вчителя полягає в тому, щоб таланти розкривалися у дитини.

Проблема впровадження ідей педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського надзвичайно актуальна.

З 2008 року Прилуцька ЗОШ I-III ст. № 3 є опорною школою з вивчення та впровадження творчої спадщини Василя Олександровича Сухомлинського.

Основними складовими опорної школи стали такі напрями та аспекти: методична робота, система навчання, система виховання.

Основна ідея і мета: створення гуманістичного, розвивального освітнього простору на ідеях творчої спадщини В.О. Сухомлинського.

Завдання:

- ✓ популяризація наукової спадщини видатного педагога та сприяння творчому використанню в практиці навчально–виховної роботи його найцінніших теоретичних здобутків;
- ✓ втілення гуманістичних ідей В. Сухомлинського у навчально–виховний процес;
- ✓ творче використання у навчально–виховній роботі принципів В.О. Сухомлинського щодо впровадження і розвитку цілісної системіпедагогічної роботи з учнями та учнівським колективом;
- ✓ удосконалення диференційованої педагогічної освіти батьків;
- ✓ піднесення педагогічної культури вчителів школи через систему ідей В.О. Сухомлинського.

Принципи:

- ✓ принцип гуманізації навчально-виховного процесу, спрямований на те, що вчитель зосереджує увагу на дитині, враховує її вікові та індивідуальні особливості;
- ✓ принцип національної спрямованості навчання і виховання, який передбачає формування у дітей національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу.

Зміст діяльності методичної ради опорної школи:

- ✓ вивчення творчого досвіду навчально-виховної системи Павлишської школи імені Василя Сухомлинського з проблем громадянського, національно-патріотичного, морального виховання учнів;
- ✓ вивчення, популяризація праць В.О. Сухомлинського;
- ✓ організація виховної роботи класних керівників, вчителів щодо формування моральних якостей учнів із використанням творів великого педагога;
- ✓ проведення педагогічних читань з метою поглиблення знань та збагачення методичними надбаннями вчителів з використання творчої спадщини В.О. Сухомлинського у навчально–виховному процесі;
- ✓ поповнення шкільної "методичної скарбнички" методичними рекомендаціями, розробками уроків, виховних заходів, статтями у фаховій періодиці;
- ✓ проведення тижнів, декад "Разом із Сухомлинським".

Результативність:

- **для вчителів:** підвищення рівня професійної майстерності та розширення власного світогляду; озброєнням педагогічними принципами та ідеями В.О. Сухомлинського;
 - **для учнів:** демократичність, гуманність, самореалізація, розвиток творчих здібностей; підвищення рівня зацікавленості до навчання.
- Засідання опорної школи проводяться у формі: "круглого столу", педагогічного читання, семінару, конференції, майстер–класу.

**План роботи опорної школи
з проблеми вивчення та впровадження педагогічної
спадщини
В.О. Сухомлинського**

ЗАСІДАННЯ I /серпень/

1. Звіт про виконану роботу за минулий навчальний рік.
2. Затвердження плану роботи опорної школи на навчальний рік

**ЗАСІДАННЯ II /жовтень/
Круглий стіл "Педагогіка добра, педагогіка діалогу
В.О.Сухомлинського"**

1. Шляхи творчого використання ідей В.О. Сухомлинського в умовах сучасного дошкільного закладу.
2. Використання на уроках української мови та літератури словесної спадщини Василя Сухомлинського.
3. Використання творчої спадщини В.О. Сухомлинського у навчанні та вихованні учнів 1 – 4 класів.
4. Творче впровадження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. Формування естетичних смаків та розвиток почуття прекрасного на уроках образотворчого мистецтва та музичного мистецтва.
5. Пошуково-дослідницька робота студентів як засіб формування творчої особистості в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

ЗАСІДАННЯ III /січень/

Семінар "Використання ідей В.О. Сухомлинського щодо патріотичного виховання в процесі формування моральної свідомості учнів"

1. Формування моральної свідомості молодших школярів у сучасному полікультурному середовищі.
2. Майстер-клас "Історико-краєзнавча та пошукова робота в школі"
3. Презентація 4 класу "Виховання моральних цінностей молодших школярів на основі впровадження педагогічних ідей В. Сухомлинського"

ЗАСІДАННЯ IV /квітень/

1. Творчий звіт "Золоті розписи ідей і досвіду В.О. Сухомлинського в практиці роботи педагогічного колективу".
2. Педагогічна виставка "Ідеї Василя Сухомлинського в сучасній школі".
До дня народження В.О. Сухомлинського щороку проводимо тиждень (декаду) "Разом із Сухомлинським".

**ПЛАН ЗАХОДІВ ТИЖНЯ
"РАЗОМ ІЗ СУХОМЛИНСЬКИМ"**

№ п/п	Дата проведення	Назва заходу	Відповідальний
1.	26. 09. 2016	"День творчості" (виставка дитячих малюнків, вишивки)	Керівники гуртків
2.	27. 09. 2016	"Знайомство з В.О. Сухомлинським" (читання і обговорення книг)	Бібліотекар
3.	28. 09. 2016	"Диво – день" (веселі інтелектуальні, розважальні перерви)	Педагог– організатор
4.	29. 09. 2016	"День педагогічної майстерності "Ідеї Вчителя в моїй роботі" (відкриті уроки, виховні години)	Вчителі, класні керівники
5.	29. 09. 2016	Конкурс "Кращий конспект уроку з циклу "Золоті розписи ідей В. Сухомлинського в практичній роботі вчителя"	Вчителі

6.	29. 09. 2016	Конкурс на кращого знавця творів національно – патріотичного напрямку "Щоб у серці жила Батьківщина"	Вчителі 2 – 6 класів
7.	Протягом тижня	"Десять добрих справ"	Педагог– організатор
8.	30. 09. 2016	Акція "Квітка Сухомлинського"	Учнівське самоврядування
9.	Протягом тижня	Виставка малюнків "Герої творів В. Сухомлинського очима дітей"	Керівник гуртка

Отже, для нашого педагогічного колективу творчий доробок педагога-гуманіста, письменника є педагогічною енциклопедією, адже немає такої сторони діяльності школи, якої б він не торкнувся своїм талантом і живим переконливим словом.

ТВОРЧА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Лідія Люлька,
викладач-методист,
викладач філологічних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*

У Законі України "Про освіту" метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Це завдання повинен реалізувати сучасний учитель. Унікальність учительської професії полягає в тому, що це – "люднознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється" [5]. До такої діяльності майбутнього вчителя повинні підготувати педагогічні заклади, творчо використовуючи досягнення педагогічної науки і практики.

Значним у скарбниці передової наукової педагогічної думки є внесок відомого педагога, заслуженого вчителя України, Героя Соціалістичної Праці Василя Олександровича Сухомлинського. Хоч 60-70 роки відійшли в далеке минуле, та ідеї великого педагога і сьогодні звучать по-особливому свіжо й актуально.

Творча спадщина Василя Олександровича багатогранна. Цей неоціненний доробок можна використати на кожному занятті як сучасної української мови, так і методики навчання української мови.

В.О.Сухомлинський вважав, що проблема виховання моральних цінностей засобами слова – одна з найскладніших і найгостріших проблем, над якими треба працювати і в теоретичному, і в практичному планах, адже слово вчителя, як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити.

Навчальні заклади, готуючи фахівців для системи освіти, докорінно змінили підходи до вирішення проблеми підготовки сучасного вчителя для

школи нового покоління. Змінилося і соціальне замовлення вчителя початкової школи, зумовлене специфікою сучасної школи I ступеня. Школі потрібен учитель, здатний розвивати особистість дитини засобами навчального предмета, учитель-гуманіст, творча особистість.

На особистісно орієнтовану підготовку майбутнього вчителя наголошує і академік О.Я. Савченко: "Особистісно орієнтована педагогічна освіта передбачає проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усіх років його навчання" [3].

За В.О. Сухомлинським, творчість – це насамперед пізнання людини, подив перед багатогранністю й невичерпністю людського розуму[5, с.8].

На заняттях методики навчання української мови найважливіше – осмислення студентами обраної професії. Вдячним матеріалом може стати обговорення "Порад вчителю, який починає працювати в школі" В.О. Сухомлинського, де кожен знайде відповідь на поставлені питання: так, це цікаво, це почесно, я зможу і стану Вчителем.

Однією з важливих умов підготовки вчителя є мовна підготовка, яка включає в себе формування мовної культури, що починається з роботи над словником, та досконале володіння фаховою термінологічною базою.

В.О. Сухомлинський у цьому контексті писав: "Слово – це найважливіший педагогічний інструмент, його нічим не замінити" [5]. Кожен учитель початкових класів насамперед словесник.

Робота над словником – багатогранний процес, і майбутній фахівець повинен навчитися постійно збагачувати власний словник; добирати вдале слово, відповідно до ситуації спілкування; передбачити слова, які дітям можуть бути незрозумілі; доступно пояснити значення незрозумілих слів; формувати відчуття слова. Особливого значення слід надати роботі зі "словниковими" словами, щоб вони не залишилися поза увагою майбутнього вчителя. З цією метою студентам пропонується опрацювання кількох слів, створення презентації, виконання завдань:

- добирати словникові слова на кожен урок відповідно до теми уроку;
- визначати спосіб пояснення значення цих слів;
- встановлювати взаємозв'язок з іншими словами
- виконувати вправи із запропонованими словами;
- добирати систему вправ з урахуванням вікових особливостей

учнів початкової школи.

За такої умови, за словами Василя Сухомлинського, "на кожному уроці дитина повинна поповнювати словникову базу, знайомитися з новим, робити маленькі відкриття" [5]. Особливу увагу він звертає на визначну роль учителя у вихованні дитини, зокрема, вчителя української мови і літератури, адже "був глибоко переконаний, що виховна сила слова – це ще не займана цілина на педагогічному полі. Його ідеал – гармонійно розвинена, високоосвічена, культурна, щаслива людина, людина-громадянин, людина-творець, здатна прийняти від старших поколінь невмирущі надбання духовної культури" [1, 3]. Саме вчителі-словесники мають на кожному уроці використовувати цю силу слова, навчаючи і мови, і загальнолюдським моральним та духовним цінностям.

Сухомлинський-педагог і Сухомлинський-письменник поєдналися, щоб зробити процес навчання і виховання єдиним, цікавим і доступним. Твори були необхідні йому для того, щоб пояснити дітям якісь події, явища, викликати інтерес до них або змусити замислитися над певними вчинками,

поведінкою. Мабуть, саме тому більшість його творів, особливо на морально-етичну тему, закінчуються запитаннями, які спонукали дітей до самостійної розумової діяльності, моральних оцінок, висновків.

Вдячним дидактичним матеріалом є творчість В.О. Сухомлинського і на заняттях сучасної української мови. Окремі речення і зв'язні тексти сприяють формуванню високих моральних якостей майбутніх педагогів, вводять їх у непростий світ професійної діяльності.

1. Прочитайте текст. Поясніть значення виділеного вислову. Визначте предикативні центри речень, поясніть розділові знаки. Обґрунтуйте вживання тире.

Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один з тих коренів, які живлять покликання до педагогічної праці. Я твердо переконаний, що цей корінь закладається в людині в дитинстві й отрочстві, закладається і в сім'ї, і в школі. Він закладається турботами старших – батька, матері, вчителя, - які виховують дитину в душі любові до людей, поваги до людини. (*Що таке покликання до праці вчителя? С.7*)

2. Прочитайте текст. Визначте предикативні центри речень, поясніть розділові знаки. Виконайте синтаксичний аналіз речень з однорідними членами.

Наріжний камінь педагогічного покликання – це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини. Я не вірю в те, що є невиправні діти, підлітки, юнаки, дівчата. Адже перед нами істота, якій тільки відкривається світ, і від нас залежить зробити так, щоб ніщо не пригнітило, не знівечило, не вбило в маленькій людині гарного, доброго, людського. Тому кожний, хто вирішує присвятити своє життя вихованню людини, має бути терплячим до дитячих слабостей, які...не варті ні гніву, ні обурення, ні покарання (*Що таке покликання до праці вчителя? С.8-9*).

- *Поясніть правопис підкреслених слів.*
- *Виконайте морфемний аналіз слів відкривається, присвятити, людського.*

3. Прочитайте текст. Визначте предикативні центри речень, поясніть розділові знаки. Відшукайте речення із звертанням, поясніть розділові знаки.

Дорогий мій колего, щоб стати справжнім вихователем, треба пройти цю школу сердечності – протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей у вашій педагогічній справі. Якщо ви наполегливо оволодіваєте нею, ви будете справжнім майстром (*Що таке покликання до праці вчителя? С.11*).

- *Виконайте синтаксичний аналіз останнього речення.*

4. Прочитайте текст. Визначте предикативні центри речень, поясніть розділові знаки. Відшукайте речення з однорідними членами, поясніть розділові знаки.

Наша робота – це робота серця й нервів, це буквально щоденна й щогодинна витрата величезних душевних сил. Наша праця – це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Тому вміння володіти собою, тримати себе в руках – одне з

найбільш необхідних умінь, від якого залежить і успіх діяльності педагога, і його здоров'я (Кілька слів про радість праці. С.13).

- Виконайте морфологічний аналіз слів робота, збудження.
- Поясніть орфограми в підкреслених словах.

5 Прочитайте текст. Визначте предикативні центри речень, поясніть розділові знаки. Відшукайте речення з однорідними членами, поясніть розділові знаки.

Життя дитячого серця щогодини несе нам задоволення і незадоволення, радість і прикрість, подив і захоплення, ласку й гнів. У тому широченному діапазоні, що його дає нам світ дитинства, є приємні й неприємні мелодії, які радують і засмучують. Уміти розібратися в цій гармонії – найважливіша умова духовної повноти, радості й успіху в педагогічній праці. (Порада 3. С.17).

- Визначте морфемну будову слів дитячого, засмучують, розібратися.

- Поясніть орфограми в підкреслених словах.

6. Прочитайте текст. Визначте предикативні центри речень, поясніть розділові знаки. Відшукайте речення з однорідними членами, поясніть розділові знаки.

Наша Батьківщина – це могутнє тисячолітнє дерево. Тож нехай кожен з нас буде не сухою, безплідною колючкою на цьому дереві, а живою гілкою. Пам'ятай, що наша Батьківщина ніколи не підкорялася ні одному завойовнику. Знай, що справжнього патріота нашої Батьківщини можна убити, спалити, закопати живим у землю, як це робили звірі фашисти, але підкорити не можна ("Листи до сина").

- Поясніть орфограми в підкреслених словах.

7. Прочитайте текст. Поставте розділові знаки в реченнях з прямою мовою. Замініть пряму мову непрямою. Виконайте синтаксичний аналіз останнього речення.

Я тисячу раз говорив і твердитиму до смерті. Взаємна доброзичливість учителя й дітей – це ті найтонші нитки, які єднають серця й завдяки яким людина розуміє людину без слів, людина відчуває найтонші порухи душі іншої людини. Багато років праці в школі твердо переконали мене. Коли я доброзичливий до дітей і виховав у них доброзичливість, вони бережуть моє серце й мої нерви, розуміють, коли мені тяжко на душі, коли мені важко навіть говорити (Порада 3. С.16).

8. Прочитайте речення, визначте звертання, поясніть розділові знаки.

Перед вами, діти, найбільше в світі людське горе – материнське горе. Ось вона ще раз пройде мимо нашого Куточка Краси – придивіться уважно, діти, загляньте ще раз в її очі. Придивіться до її очей, любі діти, і ви відчуєте тепло материнської любові (Порада 4. С.23).

- Подумайте і згадайте очі ваших мам. Опишіть їх.

9. Поставте розділові знаки в реченнях з прямою мовою.

Після уроку один учитель сусідньої школи сказав Так, ви віддаєте своїм вихованцям душу. Кожне ваше слово несе величезний ідейний заряд. Скільки ж, скажіть, будь ласка, ви готувалися до цього уроку? Мабуть, не одну годину?

До цього уроку я готувався все життя відповів учитель і взагалі до кожного уроку я готувався все життя. Ну, а безпосередня підготовка до цієї теми... зайняла хвилин п'ятнадцять. (Порада 6. С.31-32)

- *Визначте предикативний центр, групу підмета і групу присудка в останньому реченні.*

- *Поясніть орфограми в підкреслених словах.*

10. Прочитайте текст. Які різновиди речень переважають у тексті – прості чи складні? Визначте види складнопідрядних речень.

Пам'ятайте що ніяке захоплення не принесе користі, якщо воно не зачіпає думки, душі, серця. Підкреслимо, що перше захоплення - це має бути захоплення книжкою. Його треба зберегти на все життя. Що б ви не викладали- літературу чи історію, фізику чи креслення, біологію чи математику, першим вогнищем захоплення, до якого ви повинні привести свого вихованця, має бути книжка .(Порада 33. С.103).

- *Виконайте синтаксичний аналіз багатокomпонентного складнопідрядного речення.*

11. *Прочитайте текст. Визначте види складних речень. Поясніть розділові знаки.*

Пам'ятай, що Батьківщина – це твоя колиска, твій дім, джерело твого щастя. Це земля твоїх предків, на якій пролито багато крові і поту. В рідному домі буває і добре, і погане. Якщо ти бачиш погане – не забувай, що це погане в твоїм домі. Над злом в рідному домі злорадствує тільки підла людина. Не відвертайся від зла, зроби так, щоб замість зла в твоєму рідному домі було добро. Ти маєш право говорити про зло в рідному домі тільки тоді, коли ти зробив щось хороше. Право сказати одне слово про погане добувається десятком добрих справ ("Листи до сина").

- *Виконайте синтаксичний аналіз складнопідрядного речення (на вибір).*

12. *Прочитайте твір В. О. Сухомлинського "Наказ дітям".*

- *Визначте предикативні центри речень. Охарактеризуйте їх.*

- *Поясніть уживання тире.*

- *Визначте види складних речень.*

Батько і мати дали тобі життя і живуть для твого щастя. Не завдавай їм болю, образи, прикрощів страждань. Все, що тобі дають батько й мати, – це їхня праця, піт, втома. Уміє поважати працю батьків. Найбільше щастя для матері й батька – твоє життя, працьовитість, любов до науки, повага до старших.

Якщо люди вважають тебе недоброю людиною – це велике горе для твоєї матері й батька. По-справжньому любити їх – означає приносити в дім мир і спокій. Твоя сім'я – це не тільки батько й мати. Це й ви, діти. Це твоя поведінка, твої вчинки. Запитуй у батька й матері дозволу на те, що без них вам робити не можна, або ж не тактовно. Справжня свобода сина й дочки – бути слухняними дітьми. Підкорення волі батьків – перша школа громадського виховання, перша дисципліна твоєї совісті. Якщо не навчишся підкорятися волі батьків, то не зможеш стати стійким, мужнім громадянином, дисциплінованим трудівником, вірним батьком своїх дітей. Три нещастя є в людини: старість, смерть і лихі діти – говорить українська народна мудрість. Старість – невідворотна, смерть – невмолима, перед цими нещастями ніхто не зможе зачинити двері свого дому. А від лихих дітей дім можна зберегти, як від вогню. І це залежить не тільки від батьків ваших, а й від вас самих. Бути хорошими дітьми – означає не допустити, щоб старість батька й матері була отруєна твоїми поганими вчинками. Уміє відчувати найважчі душевні муки матері й батька. Їхня хвороба – твоє горе, їхні невдачі і неприємності на роботі – твоя біда. Уміє бути добрим у думках

і почуттях. Бережи здоров'я батьків. Пам'ятай, що ранню старість і хвороби батькам приносить не тільки праця, втома, а й сердечні хвилювання, переживання, тривоги, прикросці. Найбільше вражає батьків дитяча невдячність, байдужість сина чи доньки. Будьте гідними своїх батьків!

• *Напишіть твір "Традиції в моїй сім'ї", використовуючи різні види складних речень.*

13. Визначте види складних речень. Побудуйте схеми цих речень. Виконайте синтаксичний аналіз останнього речення.

Ввести кожного учня у світ книжок, виховати любов до книжки, зробити книжку провідною зіркою в інтелектуальному житті – це залежить від учителя, від того, яке місце в його власному духовному житті займає книжка. Читання стане духовною потребою вашого вихованця за умови, якщо він відчує, що ваша думка повсякчас збагачується, якщо переконається в тому, що сьогодні ви не повторюєте те, що говорили вчора (*Порада 30. С. 95*).

Таким чином, духовна спадщина великого В.О.Сухомлинського – невичерпне джерело натхнення для сучасного вчителя. Використання творів Василя Сухоминського на уроках сучасної української мови, методики навчання української мови сприятиме досягненню виховних завдань, а відтак, і реалізації соціокультурної змістової лінії навчальної програми.

Звичайно, сьогодні можна багато говорити про нові методи навчання й виховання, про впровадження в навчальний процес новітніх технологій, і це все добре. Проте без вивчення й творчого впровадження педагогічної й літературної спадщини В.О. Сухомлинського розбудова сучасної освіти неможлива. Його твори – це твори Добра і Краси, Людяності і Порядності, Патріотизму і Духовності. І якщо уже в студентській аудиторії майбутнім педагогам допомогти доторкнутися до невичерпного джерела творчості Василя Олександровича, то його яскравий талант буде зігрівати їх протягом всієї професійної діяльності, надихатиме на творчість, на бажання сміливо експериментувати, творити добро, нести своїм вихованцям радість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко М. С. В. О. Сухомлинський – творець дитинства рідної мови / М. С. Вашуленко // Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. – Кіровоград, 2008. – Вип. 78. – Ч.2. – С. 3-5.

2. Іван Цюпа. В. Сухомлинський. / Іван Цюпа. – К. : "Радянська школа", 1985. – С. 75.

3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи / О.Я. Савченко – К., 1998. – 325 с.

4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори у 5 т. – Т. 4. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 7-392.

5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К.:Рад.шк.,1988. – С.7, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 23, 26, 27, 31, 32, 95, 103.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІНФОРМАТИКИ

Віталій Олійник,
Ржищівський гуманітарний коледж

У наш час назріло питання здійснення реформи освіти. Цей процес проходить в контексті вимог і можливостей нашого часу, тобто у напрямі осучаснення й модернізації усіх складових освіти з урахуванням загальносвітової глобалізації та інформатизації суспільства. Особливої актуальності набуває завдання підготовки молоді до життя і активної діяльності в умовах модернізації всього суспільства.

Важливе місце в виконанні реформи відводиться навчанню інформатики та застосуванню інформаційних технологій. Без інформатики реалізація завдань навчально-виховного процесу й управління освітою неможлива.

Від рівня і якості опанування курсу основ інформатики залежить успішність подальшого продовження освіти та самоосвіти випускників коледжу, а в майбутньому і вчителів. А це ставить перед освітою принципово нові завдання щодо навчання студентів і цілеспрямованого пошуку необхідної інформації, її критичної оцінки, самостійного опанування необхідних знань та умінь, формування основних компетентностей студента, що забезпечить активну безстресову соціалізацію молоді людини в сучасному ринковому суспільстві.

Прогрес в інформаційних технологіях зайшов так далеко, що у нас створилося переваження не тільки інформацією, але і знаннями. У той же час, для розвитку інформаційних технологій необхідний відповідний освітній потенціал суспільства. Адже воно має загальний недолік комп'ютерної письменності і інформаційної культури. Тому перед викладачем ставиться не просто завдання допомогти студенту оволодіти знаннями відповідно до шкільної програми, але і, враховуючи перспективи розвитку молоді людини, розкрити індивідуальне багатство особи. Тут головне не стільки навчити роботі на комп'ютері, а навчити вчитися, сформуванню здатності учити себе. У сучасну епоху надзвичайно зростає роль уміння самостійно набувати знань. В багатьох студентів – першокурсників існує проблема в умінні *виявляти джерела інформації, вміти споживати інформаційний ресурс*. Вже розробляються нові форми навчання, які замінять існуючі традиційні форми.

Необхідність по-новому підійти до інформаційної освіти обумовлена цілою низкою чинників, а саме:

- змінилися соціально-економічні умови, і це спричинило зміни ролі людини в суспільстві. Стало необхідним вміти грамотно і оперативно працювати з інформаційними ресурсами різного походження;

- вивчення інформаційних технологій без етичного, особового, аспекту несе потенційну загрозу суспільству. При подальшій інформатизації суспільства зростає небезпека негуманного застосування сили великих потоків інформації і знань зростає;

- відсутність цілісного інформаційного світогляду не тільки обмежує молоду людину в можливостях, але і робить її залежною від зовнішніх інформаційних джерел, створюючи загрозу свободі самовизначення, вибору, життя;

-
- в даний час вирішальним фактором при формуванні якості і змісту освіти є не держзамовлення, а соціальне замовлення суспільства;
 - інформація стає справжнім капіталом, який реально впливає на могутність і велич країни. Для цього потрібні підготовлені людські ресурси в області інформатики і інформатизації;
 - необхідна всебічна оцінка інформаційних процесів з позиції основного елемента інформаційного процесу – людини.

Виходячи з усього вище сказаного, потрібно переорієнтувати освітні програми на готовність працювати з будь-якими інформаційними ресурсами та формувати з допомогою інформатики інформаційної компетентності студентів. Саме вона являє собою невід'ємну складову інформаційної культури сучасної людини, що в свою чергу є компонентом культури, як такої.

Предмет "Інформатика" є комплексом наукових дисциплін, що вивчають різні аспекти інформаційних процесів: пошук, вилучення, зберігання, передачу, класифікацію, переробку, тобто ця навчальна дисципліна повністю спрямована на формування інформаційної компетентності.

Освітні компетенції обумовлені особистісно-дійовим підходом до освіти, оскільки відносяться виключно до особи студента і виявляються, а також перевіряються тільки в процесі виконання ним певним чином складеного комплексу дій.

Компетенція в перекладі з латинського *competentia* означає круг питань, в яких людина добре обізнана, володіє пізнаннями та досвідом. Компетентна в певній області людина володіє відповідними знаннями і здібностями, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю область і ефективно діяти в ній. Для розділення загального і індивідуального, слід відрізнити поняття "*компетенція*" і "*компетентність*".

Компетенція включає суму взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів, і процесів, необхідних для якісної продуктивної роботи з ними.

Компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особове відношення до неї і предмету діяльності. Формування компетенцій відбувається засобами змісту освіти. У результаті у студента розвиваються здібності і з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до виробничих і соціальних.

Як відомо, найважливішими освітніми компетенціями є наступні:

1. Ціннісно-сміслові компетенції.
2. Загальнокультурні компетенції.
3. Учбово-пізнавальні компетенції.
4. Інформаційні компетенції.
5. Комунікативні компетенції.
6. Соціально-трудова компетенції.
7. Компетенції особистісного самовдосконалення.

Інформаційна компетентність – одна з ключових компетенцій. Вона має об'єктивну і суб'єктивну сторони. *Об'єктивна сторона* полягає у вимогах, які соціум пред'являє до професійної діяльності сучасного фахівця. *Суб'єктивна сторона* інформаційної компетентності є віддзеркаленням об'єктивної сторони, яка заломлюється через

індивідуальність фахівця, його професійну діяльність, особливості мотивації у вдосконаленні і розвитку своєї інформаційної компетентності.

Інформаційна компетентність має внутрішню логіку розвитку, яка не зводиться до підсумовування її підсистем (елементів) і логіки розвитку кожної підсистеми окремо.

Розвиток інформаційної компетентності спрямований на вирішення наступних завдань:

- збагачення знаннями і уміннями з області інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвиток комунікативних, інтелектуальних здібностей;
- здійснення інтерактивного діалогу в єдиному інформаційному просторі.

Інформаційна компетентність містить такі елементи, як:

- мотивація, потреба й інтерес до набуття знань, умінь та навичок в сфері технічних, програмних засобів й інформації;
- сукупність суспільних, природничих і технічних знань, які відображують систему сучасного інформаційного суспільства;
- знання, що складають інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності;
- способи та дії, що визначають операційну основу пошукової пізнавальної діяльності;
- досвід пошукової діяльності в сфері програмного забезпечення й технічних ресурсів;
- досвід відношень "людина – комп'ютер".

Для викладачів не секрет, що кожен студент по-різному освоює нові знання. Раніше викладачам важко було знайти індивідуальний підхід до кожного студента. Тепер, з використанням комп'ютерних мереж і онлайн-засобів, навчальні заклади отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити кожного студента. Хмарні технології є однією з найбільш затребуваних і цікавих тем в ІТ сфері та все більше цікавих рішень, що з'являються у світі, пов'язано саме з ними. Освоєння хмарних технологій дозволяє поліпшити процес формування інформаційних компетенцій, а відповідно і освітніх. Дійсно, технології стрімко розвиваються, тому навчальний заклад не повинен залишатись осторонь. Звичайному користувачеві поки складно повною мірою оцінити весь потенціал, але, поза всяким сумнівом, майбутнє хмарних технологій представляється досить райдужним, сьогодні переваги хмарних технологій можуть відчути навіть люди, які не пов'язані з розробкою програм. Розгорнуте хмаро-орієнтоване навчальне середовище нагадує за своєю суттю віртуальну машину з необмеженими можливостями співпраці, комунікації, та он-лайн-навчання. Приєднання до Microsoft Office 365 – ефективне рішення для навчальних закладів, які вирішили скористатися перевагами хмарних технологій і уникнути зайвих витрат на ІТ-інфраструктуру.

Кожна нова технологія або новий засіб з інформаційних технологій зацікавлює студентів, заставляє їх чекати чогось незвичайного. Завдяки засобам Office 365 це часто вдається. Одним з перших завдань, що можна вирішити – це робота із студентами на відстані, особливо це робота з студентами, які захворіли. Для них зрозуміти матеріал уроку і не відставати від програми є найголовнішим. Крім того можливо організувати роботу студентів по перевірці домашніх завдань в он-лайн режим а також надати

можливість провести консультацію за темою у будь-який момент, що є основною перевагою сучасного навчання. Технологія хмарних обчислень і реалізована на її основі освітня платформа дозволяють максимально ефективно використовувати наявні програмно-апаратні ресурси, а школярі дістають можливість застосовувати на практиці найсучасніші комп'ютерні технології.

Важливо підкреслити, що досить ефективно використовувати хмарні технології саме на заняттях інформатики. При виконанні практичної роботи на заняттях інформатики, студенти проявляють цікавість не тільки до самого завдання, але і до навчального процесу. Впродовж навчального року студенти стикаються з різноманітними практичними роботами, які можуть виконуватися як індивідуально, так і у групах, відповідно до обраної викладачем методики. Тому приклади використання хмарних технологій такі як: он-лайн сервіси для учбового процесу, спілкування, тестування, бібліотека, медіа-тека, сховища файлів, спільний доступ, спільна робота, відео-конференції, електронна пошта є знахідкою в процесі навчання. На заняттях інформатики можна використовувати сервіс OneDrive, що дозволяє зберігати до 25 ГБ різноманітних документів користувачів, створених за допомогою стандартних програм Office (Word, Excel, PowerPoint, Excel-forms, OneNote та звичайні папки для зберігання документів). Для різноманітних зображень передбачено перегляд у вигляді ескізів, а також можливості їх перегляду у вигляді слайдів. Для всіх папок і файлів можна визначати рівень доступу від виключно персонального до публічного. Office Online дозволяє користувачам завантажувати, створювати, редагувати і обмінюватися документами Microsoft Office Word, Excel, PowerPoint і OneNote просто у браузері і не тільки.

Якщо порівняти результати навчання студентів старших курсів за традиційною формою та студентів початкових курсів з використання хмарних технологій корпорації Microsoft, то останні здатні більш якісно використовувати усі переваги від таких нововведень. Вони впродовж року навчилися вільно користуватися он-лайн сервісом і використовувати не тільки на заняттях, а і у повсякденному житті. А саме – вести власний календар, зберігати документи і зображення в онлайн-режимі, спілкуватися між собою, безпосередньо використовувати сервіс OneDrive. Навчилися використовувати і Skype (Lync) – інноваційний сервіс, розроблений для полегшення спілкування користувачів, незалежно від їхнього розташування. Сервіс Skype (Lync) реалізує такі можливості: на зв'язку завжди та будь-де, дає користувачам змогу безпечно спілкуватися звідусіль, де є підключення до Інтернету, і автоматично пристосовується до умов мережі.

На заняттях інформатики студенти з цікавістю демонструють свої знання, особливо якщо це заняття проходить в режимі конференц-зв'язку. Кожен студент спостерігає за роботою свого однокласника, що в процесі дає можливість кожному учаснику конференції максимально виконати свою роботу. Це підвищує не тільки цікавість, але й саморозвиток студента. Систему конференц-зв'язку можна використовувати для проведення семінару як на рівні навчального закладу, так і між кількома навчальними закладами.

Взагалі, у всесвітній мережі криється більше можливостей, ніж кожен може собі уявити. І тим, хто їх не використовує, в майбутньому буде все складніше і складніше. Створення навчальних інтерактивних ігрових вправ

за допомогою ІКТ – особлива форма самостійної діяльності студентів, у грі починається моральний та розумовий розвиток дитини, а головне – становлення творчої, креативної особистості.

Хмарні технології дають можливість здійснювати інтерактивне онлайн-консультування студентів у викладача та миттєво отримувати відповіді на свої запитання. Використання хмарних технологій в навчанні надало можливість зробити наступний еволюційний крок до надання навчальному процесу більшої гнучкості, відкритості та мобільності. Хмарні засоби навчання надають можливість збільшити частку групових форм навчання. Вони надають вільний доступ до своїх збережених матеріалів і документів; використання відео-, аудіофайлів безпосередньо з Інтернету (без додаткового завантаження на комп'ютер); проведення он-лайн тренінгів, круглих столів; нові можливості для організації досліджень, проектної діяльності; організація он-лайн вебінарів, інтегрованих практичних занять, лабораторних робіт; он-лайн комунікація зі студентами.

Важливим чинником у формуванні інформаційних компетентностей, тобто у професійній підготовці майбутніх учителів є використання сервісів Веб 2.0, оскільки вони дозволяють майбутнім фахівцям не лише подорожувати по мережі, але і спільно працювати, розміщувати у мережі текстову та медіа-інформацію. Перехід студентів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати ІКТ у професійну педагогічну діяльність, а й дозволяє розширити світогляд майбутніх педагогів; оволодіти вміннями спілкування у мережі Інтернет; організовувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати у групі; систематично підвищувати рівень загальнокультурної, технологічної й інформаційної компетентності.

За допомогою сервісів Веб 2.0 можна організувати наступну колективну діяльність студентів:

- спільний пошук навчальних матеріалів;
- спільне зберігання закладок;
- створення і спільне використання медіа-матеріалів (фотографій, відео, аудіозаписів.);
- спільне створення і редагування гіпертекстів;
- спільне редагування і використання у мережі текстових документів, електронних таблиць, презентацій та інших документів;
- спільне редагування і використання карт знань, навчальних схем, тощо.

Нові сервіси соціального забезпечення радикально спростили процес створення навчальних матеріалів і публікації їх у мережі. Тепер кожний може не лише дістати доступ до цифрових колекцій, а й взяти участь у формуванні власного мережевого контенту (від англ. content – вміст). Нині, використовуючи Веб 2.0, новий контент створюється мільйонами людей. Вони приносять у мережу нові тексти, фотографії, малюнки, музичні файли. В процесі цього, спілкування між людьми все частіше відбувається не в формі прямого обміну висловлюваннями, а в формі взаємного спостереження за мережевою діяльністю. Освоєння нових засобів веде не просто до того, що ми можемо розв'язувати нові завдання, а й міняється наш світогляд, який дозволяє бачити світ по-новому.

Одними з найпоширеніших соціальних сервісів, які бажано використовувати у навчальному процесі є:

-
- засоби для зберігання закладок;
 - соціальні мережеві сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів;
 - блог (мережевий щоденник).

Засоби для зберігання закладок дозволяють користувачам зберігати колекцію своїх закладок-посилань на Веб-сторінки. Дані засоби для зберігання закладок можна використовувати як джерело і сховище посилань на навчальні матеріали.

Соціальний сервіс БобрДобр (<http://www.bobrdobr.ru>) – російський аналог сервісу Делішес. Дозволяє користувачам зберігати колекцію своїх закладок-посилань на Веб-сторінки.

Соціальні мережеві сервіси для зберігання мультимедійних ресурсів – це засоби мережі Інтернет, які дозволяють безкоштовно зберігати, обмінюватися цифровими фото, аудіо- і відеозаписами, текстовими файлами, презентаціями, а також організовувати обговорення ресурсів. Вони можуть бути використані в якості навчальних матеріалів (навчальні відеофільми, фотографії з різних тем, аудіо та відеозаписи виступів науковців, очевидців подій і т.д.), а також як засіб для зберігання шкільних відео-, фото-, аудіоархіву і творчих робіт.

Блог (мережевий щоденник) – це сервіс Інтернет, що дозволяє будь-якому користувачеві вести записи будь-яких текстів, який організований у вигляді журналу або щоденника, основний зміст якого – записи, що регулярно оновлюються та поповнюються, зображення та різного роду мультимедіа. Кожний запис датований, і записи відображаються на Веб-сторінці у зворотному хронологічному порядку. Є величезна кількість блогів, у яких представлений широкий спектр інтересів.

Раніше, більшість блогів створювалися вручну. Серед перших із них були Userland і LiveJournal. Нині більшість блогерів користуються послугами Blogger(www.blogger.com) або WordPress (<http://wordpress.com>). Ці сервіси дозволяють користувачам створювати нові блоги та блог-повідомлення за допомогою простих форм онлайн, у процесі цього не потрібно знати мови програмування або форматування. В Blogger.com, за результатами дослідження компанії Technorati, було створено близько 10 мільйонів блогів.

Соціальні сервіси Веб 2.0 дають змогу розповсюджувати контент у мережі Інтернет, тобто сприяють розміщенню власних текстових повідомлень, фотографії, малюнків та музичних файлів. Доступність, відкритість, інтерактивність соціальних сервісів Веб 2.0 призводить до колективного використання та спілкування як в он-лайн, так і в оф-лайн режимах, взаємного використання текстових, мультимедійних та відео ресурсів усіма учасниками навчального процесу.

Особливий інтерес щодо використання соціальних сервісів у професійній підготовці майбутніх учителів викликають он-лайн-щоденники (блоги), педагогічний потенціал яких полягає у тому, що студенти у процесі отримання, трансформації знань й подальшого публікування своїх робіт вчать конструювати знання, засновані на рівноправних відносинах та спілкуванні.

Нині популярність освітніх блогів обумовлена двома чинниками: по-перше, публікувати та представляти інформацію в Інтернеті за допомогою блогів досить легко, оскільки робота блогера зводиться до створення нового поста для якого необхідно, задати назву та ввести саме повідомлення, використовуючи навички набору та форматування текстової

інформації, що відповідають алгоритму роботи у звичайному текстовому редакторі. Пост зберігається на сервері, який автоматично формує Веб-сторінки, гіперпосилання, додає стиль форматування тощо. По-друге – це миттєва доступність у мережі Інтернет опублікованої інформації.

Прозорість та доступність блогу викликають інтерес багатьох дослідників, які розглядають його як варіант особистого освітнього простору. Для блогу характерний зворотний порядок запису, відомості про останні (найсвіжіші) записи публікуються вгорі. Функціонування та ведення блогу забезпечує доступ до мережі Інтернет та бажання представляти власні дидактичні та методичні матеріали. Як правило, автором записів у блозі є одна людина, тобто блогер. Автори декількох блогів часто об'єднуються в соціальну мережу, відстежують записи та залишають відгуки і замітки на полях чужих щоденників. Для підтримки спілкування з студентами на сторінках блогу викладачі мають змогу розміщувати гіперпосилання на сервіси, що здійснюють таку підтримку (чат, голосова і відозв'язок) або використовують можливості вбудованих додатків – гаджетів.

У мережі Інтернет існує безліч платформ, які дозволяють створити власний блог. Вибір зазвичай залежить від функціональних можливостей та кількості блогерів, які вже створили блоги на даній платформі. Відзначимо найбільш поширені платформи серед освітян:

- Blogger – дозволяє створювати блог усім користувачам, які мають власний акант у системі Google;
- WordPress – платформа, яка дозволяє створити блог на віддаленому сервері або встановити систему на власному комп'ютері чи в локальній мережі навчального закладу.

У процесі професійної підготовки студентів освітньо-кваліфікаційного рівня "Молодший спеціаліст" використання блогу забезпечує:

- перегляд навчальних відеофільмів та екранізацій творів українських і світових письменників, історичні матеріали;
- аналіз дидактичних матеріалів, зокрема опорної схеми, асоціативного куца, криптограми, кросворду, шкала часу, тестових завдань та ін;
- висвітлення рекомендацій для студентів щодо створення дидактичних матеріалів;
- обмін корисними посиланнями на ресурси мережі Інтернет.
- знаходження технічної документації та особливостей технологій виробництва майбутніми вчителями технологічних дисциплін.

Використання сервісів Веб 2.0, зокрема блогів, дозволяє викладачу розміщувати цікаві матеріали, корисні посилання, інтерактивні тести; створювати власні колекції навчальних матеріалів, відео-уроків; організовувати он-лайн роботу та розширювати межі для спілкування з студентами і колегами. Спільна робота викладача та студентів формує у майбутніх учителів вміння: зберігати, здійснювати пошук, аналіз та визначати якість освітніх Веб-ресурсів у мережі Інтернет, а також користуватися Веб-технологіями для забезпечення освітніх компетентностей та самоосвіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Директор школи.–2000.–№ 39-40.–126 с.
2. Регіональна програма впровадження компетентнісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес. – Донецьк: Управління освіти і науки Донецької облдержадміністрації, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2004 – 36 с.
3. Жабіна Л. А. Інтерактивний тренінг "Розвиток інформаційної компетентності особистості" / Інтерактивні тренінги з формування інформаційної компетентності: Збірник тренінгів /Кобзар О. В., Давидов А. В. та ін. – Д.: ДоноблІППО: Витоки, 2006. – 86с.
4. Забродська Л. М. Інформатизація закладу освіти: управлінський аспект / Л.М.Забродська. – Х. : Основа, 2003. – 240 с.
5. Кобзар О. В. , Давидов А. В. та ін. Інтерактивні тренінги з формування інформаційної компетентності / О.В.Кобзар, А.В.Давидова. : Збірник тренінгів. – Д.: ДоноблІППО: Витоки, 2006. – 86 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ УЗАГАЛЬНЕНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО СОЦІАЛЬНОСХВАЛЮВАЛЬНІ ТА НЕПРИЙНЯТНІ ФОРМИ І ЗАСОБИ САМОВИРАЖЕННЯ

*Наталія Пастушенко,
викладач вищої категорії,
викладач-методист,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка*

Реформування системи освіти, що стосується і дошкільної справи, висуває одне з пріоритетних завдань – розвиток свідомої особистості дитини. Без цього нереально здійснити головну мету дошкільної освіти, окреслену Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні. Нею передбачено формування базису "особистісної культури дитини через відкриття її світу в його цілісності та різноманітності...". При цьому дитина не повинна бути пасивним спостерігачем навколишнього, споживачем готової інформації, репродукувати чи копіювати запропоновані їй моделі, алгоритми дій тощо. Інакше людство перетвориться на сукупність бездумних виконавців чиеїсь волі, а цивілізація зупиниться у поступі до прогресу.

Важливим завданням сучасного суспільства є формування у підростаючого покоління здатності взаємодіяти з оточуючими на основі порозуміння, співробітництва, готовності прийняти інших людей, їхні звичаї, інтереси такими, якими вони є. З огляду на необхідність формування у дітей старшого дошкільного віку соціально схвальних форм самовираження, набуває особливого сенсу розуміння дорослими принципів реалізації цього процесу.

Актуальність досліджуваної проблеми пов'язана з посиленням уваги до формування свідомої особистості, здатної вільно й відповідально визначати свою позицію серед інших, приймати рішення, спираючись на систему певних знань, правильно оцінювати себе та навколишню дійсність,

чітко усвідомлювати свої бажання та наміри, доводити, обґрунтовувати, відстоювати у соціально прийнятних формах власну гідність.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає набір елементарних знань, уявлень, практичних умінь та навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей, акцентує увагу на необхідності узгодженості таких основних життєвих сил дитини, як прагнення до самовираження, саморозвитку і самозбереження.

Розкриття сутності та значення самовираження особистості, визначення вікових особливостей процесу самовираження знаходимо у психолого-педагогічних надбаннях К. Абульханової-Славської, Г. Абрамової, Р. Бернса, І. Беха, Л. Божович, В. Бойка, О. Кононко, Р. Немова, В. М'ясищева, О. Петровського, Д. Фельдштейна, Л. Сохань, І. Єрмакова та ін. Науковці даній проблемі надають особливого значення, оскільки самовираження в подальшому розвитку особистості стає основою самоствердження, самореалізації процесів, визначальних у життєтворчості людини.

На етапі дошкільного дитинства дану проблему досліджували А.Проколієнко, Д.Фельдштейн, Л.Калмикова, О.Кононко, А.Аніщук, Л.Березовська та ін. Зокрема, О.Кононко акцентує увагу на особистісному становленні дошкільника, яке включає в себе визнання пріоритету гідності і відповідальності кожної дитини, її права на самовираження, прояв індивідуальності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування у старших дошкільників узагальнених уявлень про соціально схвалювальні та неприйнятні форми і засоби самовираження.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення елементарного дитячого світосприйняття, уявлень про життєвий шлях людини взагалі та свій власний зокрема. Основними новоутвореннями дошкільного дитинства в особистісній сфері, як зазначає О.Кононко, є: поява цілісного світогляду; зародження почуття совісті; переважання продуманих дій над імпульсивними; елементарні форми довільної поведінки, зародкові форми адекватної самооцінки.

Важливу роль у засвоєнні зразків поведінки й відповідних правил відіграє поява таких новоутворень, як почуття гордості й сорому, які вможливають немов би приміряти свою поведінку до соціально схвалюваних зразків. Із цими моральними почуттями пов'язане переживання дошкільником успіху-неуспіху: успіх підживлює почуття гордості, неуспіх – продукує накопичення у досвіді дитини переживань, сорому, провини, дискомфорту.

К. Абульханова-Славська вважає, що головною умовою *самовираження* є установка адекватності, яка визначається у більшості випадків самою особистістю, між внутрішнім світом (його запитами, орієнтирами, цінностями) і зовнішнім способом вираження внутрішнього світу, безперервний рух до реальної суспільно і особисто значущої мети, наявність перспективи зростаючої особистості [2, с. 108]. На думку вказаного автора, самовираження має різний ступінь зрілості, має свої особливості на різних вікових етапах. Так, на ранніх етапах самовираження, як правило, проявляється у формах "демонстрацій" свого "Я". Зрілою формою самовираження стає той етап особистісного самовираження, на якому прояви себе перетворюються у дійсну потребу адекватного і

сутнісного вираження свого "Я". Особистість починає виробляти свою манеру поведінки, шукає свій стиль мовлення і, головне, намагається виразити себе в житті, вчинках, справах. Це засвідчує той факт, що потреба у самовираженні стає потребою у вираженні свого істинного, а не вигаданого "Я". Поки образ внутрішнього "Я" не сформувався, самовираження знаходиться на стадії чисто зовнішнього, показного "вираження" самого себе (коли показувати і демонструвати ще немає чого). Труднощі самовираження починаються з таких простих явищ, як сором'язливість, невпевненість у спілкуванні, або "нарочиста" грубість, яка є лише зовнішньою формою, яка приховує невпевненість [2].

Потреба у самовираженні за визначенням Л. Ази, може виявлятися в різних формах: соціально цінній, соціально корисній, соціально значимій, асоціальної і антисоціальної; у прагненні демонструвати себе іншим, вибираючи при цьому різні тактики поведінки. Чим слабшою є здатність дитини опанувати своє Я, тим вагомішим для неї є момент зовнішньої виразності її поведінки [1]

Д. Узнадзе виокремлює поведінку як один із засобів самовираження. Він виділяє чотири способи самовираження людини:

- спосіб, за якого людина у зовнішній поведінці бурхливо виражає те, що справді відчуває ("виплескує" себе);
- спосіб, який засвідчує важкість зовнішнього вираження внутрішнього світу: людині немов би необхідно докласти для цього вольових зусиль, подолати перешкоду;
- парадоксальний спосіб: людині притаманна неочікувана поведінка – протилежна в однакових і схожа у відмінних ситуаціях;
- спосіб, за якого особистість весь час немовби залишається у своєму внутрішньому світі, зовнішньо лише "приспосовуючись" до ситуації, зважаючи на неї [10].

Активна діяльність людини, що передбачає максимальне використання і розвиток її задатків та можливостей, О. Кононко, Л. Середюк, називають особистісним самовираженням [7, с. 95–106].

Активність є загальною формою існування та розвитку особистості. Специфічність саморозвитку, самоорганізації суб'єкта в тому й полягає, що в процесі становлення і розвитку людини активність, яка виникає у відповідь на тиск навколишнього середовища, змінюється на власну активність, спрямовану на пошук сенсу її життєдіяльності.

Усі прояви активності дитини зводяться до самореалізації та самоствердження, до конкретних форм самовираження, у яких реалізується мета. Самореалізація особистості – це результат процесу її самовираження, реалізація своїх талантів, задумів та здібностей в різних сферах життя та видах діяльності, прояв та вираження себе у суспільстві, колективі з метою отримання задоволення та схвалення оточуючих. Зв'язок самовираження і самоствердження виявляється у тому, що без суспільного визнання людина втрачає тонус життя і діяльності, почувається нещасною. *Самоствердження*, як прагнення до високої оцінки і самооцінки, стимулює людину до самовдосконалення, самовиховання, обумовлює відповідні прояви у певних поведінкових ситуаціях, діяльності [3, с. 187–194].

У Базовій програмі розвитку дитини "Я у Світі" зазначено, що старший дошкільник здатний аналізувати й осмислювати власні дії, вчинки, мотиви, думки, співвідносити їх з очікуванням авторитетних для нього інших людей та моральними нормами, утримуватися від імпульсивних дій,

підпорядковувати свої дії та вчинки не лише бажанням, а й необхідності; диференціювати відчуття, пов'язані із своїми зовнішніми проявами - поведінкою, діями, вчинками; виявляти інтерес до своїх думок, бажань, мрій, намірів; усвідомлювати, що зовнішня поведінка залежить від душевного настрою людини, проте не завжди співпадає з нею.

Оскільки старший дошкільник диференціює соціально схвалювану та несхвалювану поведінку, здатен до правило доцільності, може визнати свою провину, поступитися власними інтересами заради спільних, вчинити по совісті, діяти справедливо, завдання педагога полягає в тому, щоб вправляти дитину в умінні використовувати прийнятні для оточення способи реагування на різні життєві події, навчати емоційної регуляції поведінки та діяльності, сприяти засвоєнню емоційних еталонів взаємин з різними людьми (рідними, знайомими, чужими), формувати та розширювати узагальнені уявлення дітей про схвалювану та не схвалювану поведінку, справедливі та нечесні вчинки, прихильність – байдужість-неприятність. Оволодівши правилами соціально прийнятної та схвалюваної поведінки, старший дошкільник не повинен виконувати їх формально, механічно.

Тому основними завданнями формування усвідомленого ставлення до соціально схвалених та неприйнятних дій та вчинків є:

- формування вміння розкривати за допомогою мовлення своє "Я", у процесі спілкування виявляти свою індивідуальність і неповторність;
- навчання дітей виражати за допомогою мовлення та поведінки свої думки, почуття, бажання, наміри, збагачуючи словник дитини словами, що виражають відповідні емоційні стани;
- навчання "бачити" образливі слова і розуміти їх вплив на інших, сприяти розвиткові рефлексії;
- проведення корекційної роботи з подолання у мовленні дітей неприємних, образливих слів;
- орієнтування у розпізнанні стану інших, відповідно емоційно, доречно на нього відгукуватись;
- пояснення доступних за віком понять, що передбачені Базовою програмою "Я у світі" [6, с. 76–78].

Н.Дятленко головними методами вважає приучення дітей до виконання правил культурної поведінки і роз'яснення їм відповідних норм моралі. Важливим засобом є вправи, що включаються в повсякденне життя дитини і проводяться в процесі систематичних занять. Зміст вправ і їхня форма залежать від характеру правила, що відпрацьовується. Так, наприклад, можливі заняття, де вихователь показує, як треба поводитися в тій чи іншій ситуації: як запросити товариша в гості, як поводитися за столом, як виконувати правила ввічливості. А потім ці вправи включаються в різноманітну діяльність, коли дошкільники ідуть до театру, на день народження до товариша. Тут вони повинні самостійно, без безпосереднього контролю з боку дорослих діяти відповідно відомим їм правилам. Вихователь спостерігає за поведінкою дітей, він відзначає ті помилки, що діти роблять, і те гарне, правильне в їхніх учинках, висловлюючи при цьому схвалення, підтримку, заохочення [5, с. 18 -19].

Ефективним є прийом роз'яснення дітям правил культурної поведінки на основі читання художньої літератури – розповідей, віршів, байок. При цьому доцільно обговорювати з дітьми зразки правильної поведінки і негативні вчинки. У роботі з дітьми треба широко

використовувати гумор. Важливо показати дітям у смішному вигляді героїв, що не вміють або не хочуть виконувати правила, у такий спосіб викликати в дошкільників бажання не бути схожими на них. Прекрасним матеріалом для цієї роботи є вірші А. Барто "Любочка", "Сонечка", "У театрі", "Чому зайнятий телефон", С. Михалкова "Одна рима", "Прогулянка", Ул. Лівшиця "Рукавички", "Нечупара" та ін. Ці вірші можна прочитати в персонах, поставити за їх змістом невеликі інсценівки. Потрібно підкреслити, що вихователь повинен дуже тактовно використовувати сміх як засіб виховання. Не слід безпосередньо зв'язувати погані вчинки героїв віршів з поведінкою дітей та висміювати їх, адже від дорослого залежить емоційний характер, що полягає у бажанні відчувати підтримку та довіру.

Т.Поніманська зазначає, що педагогічно необхідним є постановка цілей та задач, урахування вікових, психічних особливостей, урахування взаємин у групі, індивідуальних особливостей кожного, активізація пізнавальних процесів, створення позитивної атмосфери, диференціювання прийомів, методів роботи з формування узагальнених уявлень про соціально схвалювальні та неприйнятні форми і засоби самовираження [9, с. 3-4].

Отже, педагогічна компетентність у формуванні узагальнених уявлень полягає в умінні доцільно й адекватно апелювати до почуттів і досвіду дітей, тактовно й делікатно обговорювати з ними питання, що стосуються соціально схвалювальних та неприйнятних форм і засобів самовираження, допомагати в ціннісному освоєнні світу людей. Дитині важливо відчувати емоційну підтримку, віру у свої можливості, права висловити свою думку, тому необхідно підкреслювати сильні сторони особистості, підтримати найменші досягнення. Поряд з цим, педагог має володіти особистісною спрямованістю, індивідуальною культурою та досвідом рефлексії.

На думку О.Кононко, виховувати компетентну людину слід починати з дитинства, з розвитку в дітей життєвої компетентності, що відбивається в оволодінні прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння перешкодам, але прийнятними і допустимими у суспільстві [8, с. 7-9].

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми, виділили такі засоби та форми самовираження: **засоби самовираження** – інструменти, що використовують в процесі: поза ,жести, міміка, поведінка, стиль мовлення; **форма самовираження** – загальний вигляд процесу, що включає місце, умови, час, аудиторію, загальну обстановку.

Соціально схвалювальні та неприйнятні форми і засоби– це полярні рівні допустимого самовираження, обумовлені нормами суспільного життя та рівнем культури, яка включає мовленнєву культуру та культуру поведінки.

Виходячи з аналізу досліджень процесу формування узагальнених уявлень про соціально схвалювальні та неприйнятні форми і засоби самовираження, основними критеріями та показниками сформованості особистості є: прагнення заявити про себе, уміння виявити індивідуальність, здатність у соціально прийнятній формі відстояти своє право на мовленнєве самовираження. Тому основними завданнями педагога є створення оптимальних умов для формування узагальнених уявлень про соціально схвалювальні та неприйнятні форми і засоби самовираження.

Такими умовами є:

- розвиток в дошкільника самосвідомості (усвідомлення дошкільником свого "Я", реалістичної самооцінки);
- формування у дітей усвідомленого ставлення до соціально схвалювальних та неприйнятних дій та вчинків;
- висловлювання педагогом довіри, підтримки, сподівань, надання права дітям на вираження власної думки;
- наявність позитивних зразків мовленнєвої культури та культури поведінки дорослих.

Проблема формування у старших дошкільників узагальнених уявлень про соціально схвалювальні та неприйнятні форми і засоби самовираження є важливою в освітньо-виховному процесі ДНЗ, адже самовираження є однією з ознак культури та сформованих цінностей дитини. Тому перспективним залишається розробка ефективних методів навчання і виховання в дошкільному навчальному закладі, покращення педагогічної освіти батьків, впливу педагогів на особистість дошкільників та організація спільної роботи батьків з вихователями щодо реалізації кожної дитини свого "Я", свого внутрішнього потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщук А.М. Особистісне самовираження дошкільників як педагогічна проблема / А.М. Аніщук // Наукові записки Ніжинського держ. ун – ту імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2007. – №1. – С. 36-39.
2. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А.Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі" / Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко . – 3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 430с.
4. Бурова А., Долинна О., Низковська О. Планування освітнього процесу в сучасному дошкільному закладі / А. Бурова, О. Долинна // Дошкільне виховання. – 2002. – № 11. – С. 6-8.
5. Дятленко Н.М.Самоповага формує особистість / Н.М. Дятленко// Дошкільне виховання. –2002. – №4. – С. 18-19.
6. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук. – метод. посіб. / Наук. ред. О.Л.Кононко. – Ред.журн. "Дошкільне виховання", 2003. – 243с.
7. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): [монографія] / О. Л. Кононко. – К.: Стилос, 2000. – 336 с.
8. Кононко О. Л. Орієнтир сьогодення – компетентна особистість / О.Л.Кононко // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С. 7–9.
9. Поніманська Т.І.Виховання людяності: технологічний аспект/ Т.І.Поніманська // Дошкільне виховання. –2008. – №2. – С. 3 -4.
10. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н.Узнадзе. – М.: Наука, 1966. – 431 с.

ВИДИ ЗАВДАНЬ З ТЕХНІЧНОГО КОНСТРУЮВАННЯ ДЛЯ УЧНІВ ТЕХНІЧНИХ ГУРТКОВИХ ЗАНЯТЬ

Олександр Помігуєв,
*викладач вищої категорії,
викладач-методист,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка*
Іван Хоменко,
*учитель технології,
Дідівська ЗОШ I-III ст.*

Наприкінці ХХ ст. Конституція проголосила Україну демократичною, соціальною і правовою державою, яка повинна створити умови для здійснення кожним громадянином права на працю, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності.

Окресливши коло проблем та проглядаючи сторінки публікацій різних журналів, можна визначити, що гурткові заняття учнів загальноосвітніх шкіл розглядаються як одна із найважливіших умов підвищення наукового рівня викладання будь-якого навчального предмета та підвищення ефективності всього процесу навчання. Більш детально цю проблему досліджували та висвітлювали на сторінках різних журналів В. Колотилів, О. Белошицький, Т. Бербец, Ю. Юрченко, Ю. Коломієць, М. Делік та інші.

Учні загальноосвітніх шкіл оволодіють процесом конструювання тільки при умові, якщо навчатися успішно вирішувати самостійно конструкторські технічні задачі. Для цього у педагогічній практиці застосовують систему завдань конструкторського характеру, успішне оволодіння якою гарантує навчання юних конструкторів основам конструювання. Система технічних завдань побудована по принципу "від простого, до складного"[5].

Перший, початковий вид завдань – виготовлення виробів за повною технічною документацією. Такою документацією є малюнки, креслення окремих деталей і виробу в цілому, інструкційні картки, описи будови і принципу дії виробу. Такий вид завдань застосовується на першому етапі навчання конструюванню і має невелику цінність з точки зору створення умов для розвитку активного мислення учнів. Проте і в цьому випадку учням доводиться проявляти певну самостійність і навчатися елементам конструювання: вони читають малюнки, визначають призначення кожної деталі, знаходять взаємозв'язок і взаємодію окремих деталей і вузлів виробу, вирішують питання про раціональний вибір заготовок. До того ж складання, налагоджування і регулювання готового виробу є серйозним творчим процесом.

Другий, складніший вид завдань – виготовлення виробів за скороченою технічною документацією. У цьому випадку при виготовленні виробів у документації не зазначено деяких деталей, немає вказівок щодо способу їх обробки і з'єднання, вибору матеріалів, послідовності технологічного процесу тощо. Всі ці технічні задачі учні повинні вирішувати самостійно. Ступінь можливого скорочення змісту документації вчитель здійснює в залежності від віку школярів і рівня їх технічної підготовки [5].

Застосовувати скорочену документацію раніше, ніж у 6 класі, не слід: це не дасть ніякої користі. У міру того, як учні набуватимуть навичок з конструювання, їм слід давати різні, більш складні завдання, поступово збільшуючи їх обсяг.

Скорочення документації може стосуватись не тільки конструкції виробу, а й технології його виготовлення. Перед початком виготовлення деталей учням слід рекомендувати зробити хоча б приблизний опис технології виготовлення їх, тобто визначити послідовність перетворення матеріалів у продукцію.

У процесі виготовлення окремих деталей виробу скрізь, де тільки є можливість, треба механізувати працю дітей, переводити її на верстати. Верстатна обробка деталей значно підвищує продуктивність праці і якість деталей, що дуже важливо.

Після складання і регулювання треба випробувати виріб у дії. Це допоможе визначити його якість, відповідність попередньому задуму чи технічній документації. Випробування є дієвим контролем якості усієї попередньої роботи.

Третій, ще складніший вид завдань – проектування виробу за зразком.

Перед тим, як розпочати виготовлення виробу, маючи його зразок, учням необхідно запропонувати скласти ескізи деталей виробу, розробити послідовність їх виготовлення, підібрати необхідні матеріали, продумати процес складання виробу і його естетичного оформлення. З такими завданнями спроможні справитись лише учні, які вже мають певний досвід конструювання і виготовлення простих технічних виробів, вміють виконувати ескізні малюнки, користуватися контрольно-вимірювальними інструментами, знайомі з технологічними процесами обробки матеріалів.

Четвертий за складністю вид завдань – це конструювання і виготовлення виробів за рисунком і описом.

Пристаючи до виготовлення виробів за рисунками і описами, учні мають, насамперед, чітко уявляти фізичні або технічні умови дії вибраного виробу (приладу, моделі, пристрою, радіоелектронного блоку, тощо). І коли цього не досить, необхідно вдатися до вивчення відповідної додаткової літератури. На основі рисунків і пояснень до них учні розробляють ескізний проект виробу (загальний вигляд, складальні ескізи та ескізи на окремі деталі). Тільки після такої підготовчої роботи можна починати конструкційні пошуки:

- 1) визначити габарити виробу;
- 2) виконати необхідні розрахунки щодо розмірів окремих деталей, конструкцій з'єднувальних вузлів;
- 3) визначити, які матеріали необхідні для виготовлення запланованих деталей;
- 4) скласти порядок виконання роботи;
- 5) визначити необхідні для роботи інструменти і пристрої;
- 6) передбачити зовнішнє оформлення майбутнього виробу відповідно до вимог естетики.

Далі можна приступати до роботи над виробом, практичним його виготовленням.

П'ятий, ще складніший від попередніх вид завдань – конструювання з метою удосконалення готового виробу.

Якщо уважно вивчити схему і будову певного виробу, фізичні основи його роботи, то можна замислитись і над внесенням до даної конструкції певних удосконалень. Такі вдосконалень потребують виконання додаткових розрахунків і обчислень.

Слід пам'ятати, що удосконалень готових конструкцій виробів – дуже цікава для учнів робота, але потребує серйозної і вдумливої праці над схемою приладу, обміркування всіх можливих нововведень до неї, виконання розрахунків на окремі деталі та вузли і вибір в цілому, досить високих і досконалих практичних навичок та глибоких фізико-технічних і технологічних знань. Для успішної роботи учням необхідні будуть добре продумані консультації вчителя (керівника гуртка). Тут потрібно не тільки подати цікаву ідею учням, а й постійно слідкувати за практичним її втіленням, помічати і підтримувати всяке самостійне міркування, ініціативу юного умільця. Все це допоможе йому зрозуміти практичну значимість фізики, математики, креслення, розвиватиме його творчі здібності [2].

Такий вид завдань пропонують учням старшого шкільного віку, які мають досвід самостійної творчої діяльності в галузі техніки.

Наступний, шостий за складністю вид завдань – конструювання за технічними умовами, яким має відповідати виріб у готовому вигляді.

Технічні умови є тими спорідненими критеріями, яким мають відповідати усі запропоновані учням конструкції виробів, якими б різними вони не були. Складність такого конструювання полягає в тому, що немає конкретної наочності, зразків, технічної документації, а є лише умова конструкторської задачі. Тому для її вирішення необхідна активна допомога вчителя (керівника гуртка), а також колективне обговорення учнями можливих варіантів майбутньої конструкції. При цьому кожен учень може пропонувати свої шляхи вирішення конструкторської задачі, а під час колективного обговорення пропозицій майбутня конструкція може зазнати таких змін, що стане не схожою на жодну індивідуально запропоновану, але відповідатиме поставленим технічним умовам [3].

Ці творчі колективні пошуки юних конструкторів справляють величезний вплив на розвиток їх конструкторського мислення, допомагають знайти найкращий варіант розв'язання поставленої задачі.

Найскладніший вид завдань – конструювання за власним задумом. Здійснювати його спроможні тільки учні, які мають глибокі технічні знання і досконалі навички практичного конструювання.

У конструюванні за власним задумом розрізняють два напрямки діяльності:

- а) конструювання приладів, пристроїв, установок, апаратів, які учні бачили раніше і принцип їх роботи їм відомий;
- б) конструювання зовсім нових, оригінальних виробів.

Другий напрямок цікавіший, змістовніший, але складний і таїть у собі безліч технічних несподіваних труднощів. Тут педагогові, насамперед, необхідно правильно оцінити творчі можливості своїх учнів (кожного індивідуально) і добирати завдання так, щоб надмірною їх складністю не відштовхнути учнів від творчої роботи, не викликати у них зневіру у свої сили, а весь час підтримувати інтерес до праці, до пошуків нового.

Для кожного виду завдань керівнику гуртка необхідно підібрати характерні об'єкти роботи. Це дасть можливість установити, які саме знання і вміння потрібні учням для розв'язування кожного з типів завдань. На цій підставі необхідно з'ясувати, в яких класах той чи інший тип завдань

буде посильним для учнів. Знаючи це, вчитель може легко встановити, які додаткові знання і вміння з основ наук будуть їм потрібні і заздалегідь сформулювати їх.

Подальші дослідження нашої теми дадуть цілком вірний напрям у вирішенні проблем організації, піднесенні престижу гурткових занять різних напрямів технічного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белошицький О. Технічна творчість на уроці праці як перспективна форма трудової підготовки учнів загальноосвітньої школи / О. Белошицький // Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Збірник наукових праць. – Умань, 2010.

2. Бербец Т. Г. Самостійна робота учнів під час виконання творчих проектів / Т. Г. Бербец // Трудова підготовка в закладах освіти. – №4. – 2004. – С. 13-15.

3. Горский В.А. Техническое конструирование / В.А.Горский. – М.: Просвещение, 1987.

4. Делік М.Н. Технічне моделювання у восьмирічній школі / М.Н.Делік. –К.: Рад.шк., 1989.

5. Колотилів В. В. Техническое моделирование и конструирование / В.В.Колотилів. – М. : Просвещение, 1983. – 254 с

6. Момот Л.Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі. / Л.Л.Момот. – К., 1985. – 63 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Світлана Прокопенко,

викладач-методист,

викладач біології,

Прилуцький гуманітарно-педагогічний

коледж ім. І.Я. Франка

Курс "Біології" має на меті забезпечення підготовки молодших спеціалістів знаннями з біології, формування наукової картини живої природи, екологічної культури, зміцнення духовного і фізичного здоров'я, формування ключових компетентностей, яких потребує сучасне життя.

Формування соціально зрілої особистості спрямовує діяльність викладача на формування компетентності, які передбачають оціночні судження особистості, формування моральних якостей, світогляду. Проблемою біологічної освіти у коледжі, на мою думку, є незацікавленість студентів у вивченні біологічних закономірностей, оскільки студент вважає предмет другорядним для формування професійних компетентностей. Однак завдання викладача полягає в тому, щоб донести до розуміння студента необхідність біологічних знань для збереження здоров'я людини, її господарської діяльності, гармонізації відносин з природою як основи

буття людської цивілізації. Для забезпечення курсу біології навчально-методичними матеріалами, автором був укладений посібник "Теоретичний курс біології".

При вивченні біології важлива роль відводиться насамперед формуванню навчально-пізнавальної компетентності. На заняттях з біології студент навчається різносторонньо розглядати одну й ту ж проблему. Він намагається аргументовано відстоювати точку зору, навіть відмінну від його власної та загальноприйнятої, щоб потім самостійно або в обговоренні у групі сформулювати правильне рішення. Викладачу дуже важливо донести до свідомості студентів необхідність оволодіння основними біологічними закономірностями, які сприяють формуванню екологічної культури, вмінню орієнтуватися в живій природі, зберігати гармонійну рівновагу у взаємозв'язку "господарська діяльність людини – екосистема".

У нових соціальних умовах докорінно змінюються вимоги до викладача, який має володіти такими професійно-педагогічними й фаховими вміннями, які не тільки були б спрямовані на передачу знань, а й сприяли формуванню особистості студента як людини нового типу з гнучким нестандартним мисленням, зі стійкою внутрішньою мотивацією, умінням самореалізації.

Застосування сучасних інноваційних педагогічних технологій сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, формуванню творчої, неординарної, гармонійно розвиненої особистості. Формування якостей творчої особистості, критичне ставлення до себе і власної думки, здатність до напруженої діяльності, зосередження на досягненні мети, прагнення до удосконалення виконуваної роботи, схильність до фантазування, самовдосконалення можливі за умови набуття студентами досвіду творчої діяльності, що має бути обов'язковою ціллю біологічної освіти.

Теоретико-методологічні основи технології інтерактивного навчання охарактеризували І.Дичківська, С.Крамаренко, О.Пометун, Л.Пироженко та ін. Проблеми організації та проведення уроків з використанням інтерактивних технологій розкривають в своїх працях О.Комар, В.Мельник, О.Мокрогуз, Т.Нестеренко та ін. Структурні компоненти інтерактивного уроку обґрунтували О.Пометун, Л.Пироженко та ін. Розвивальний аспект інтерактивного навчання охарактеризували К.Баханов, О.Старинська, В.Сутковий та ін.

Метою будь-якої технології є досягнення більш високого рівня навчання і виховання. Позитивні зміни неможливі без застосування в освітньому процесі інноваційних технологій, які забезпечують творчу діяльність студентів. У практиці роботи я використовую різноманітні інноваційні технології: інтерактивні методи навчання, метод проектів, інформаційні комп'ютерні технології тощо.

Кабінет біології обладнаний мультимедійним проектором, що дозволяє широко застосовувати ІКТ у навчальному процесі:

- комп'ютера для підготовки електронних тестів, різноманітних дидактичних матеріалів (завдань, схем, таблиць тощо), лекцій з можливістю їх роздрукування;
- електронних підручників, освітніх ресурсів мережі Інтернет як наочних посібників;
- програмних ресурсів для створення в власних навчальних презентацій за допомогою програм Microsoft Power Point , тощо;

- навчальних проєктів,
- здійснювати керівництво дослідницькою діяльністю студентів,
- сприяти участі студентів у конкурсах, олімпіадах, конференціях, турнірах.

Основними формами проведення навчально-виховного процесу з біології є класична лекція, лекція-практикум, лекція-диспут. Важливу роль відіграє унаочнення навчального матеріалу як традиційною образотворчою та натуральною наочністю, так і застосуванням сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій.

Викладач має детально розроблений конспект лекцій у друкованому вигляді або в електронному варіанті. Студент під час лекції не здійснює записів, він має можливість попередньо ознайомитися з конспектом лекцій. Це дає змогу ефективно використовувати час, створювати атмосферу активного діалогу. З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності слід домагатися створення проблемних ситуацій, розв'язання пізнавальних завдань під час лекції.

Доречно ширше застосовувати ІКТ у навчальному процесі. Використання презентацій, відео-фрагментів, створення віртуальних моделей забезпечить високий рівень концентрації уваги, розвиток логічного мислення студентів, підтримання інтересу до розглядуваної проблеми. В кінці лекції доцільно запропонувати студентам завдання для самоконтролю, що дасть змогу визначити рівень засвоєння знань безпосередньо кожним студентом та визначити складні питання до яких необхідно повернутися ще раз.

Семінарські та практичні заняття мають на меті сформувати практичні уміння та навички студентів, різносторонньо аргументувати проблему та, насамкінець, формувати професійну компетентність. Позитивний ефект для реалізації поставлених завдань дають застосування ділових і дидактичних ігор на семінарських та практичних заняттях, сприяти інтеграції теорії і практики, стимулювати рефлексування.

Методика проведення лабораторних та практичних робіт на заняттях з біології має ряд особливостей. Організуючи лабораторну роботу, необхідно спиратися на предметну наочність в поєднанні з пізнавальними завданнями. Завдання для практичних занять повинні бути детальними, з чітким виділенням етапів роботи. Засвоюючи структуру дій, їх наступність, студенти оволодівають практичними уміннями, узагальнюють і систематизують навчальний теоретичний матеріал

Лабораторні роботи можуть бути фронтальними, груповими або індивідуальними. На практичних і лабораторних роботах у студентів формується звичка визначення основних етапів роботи, складання алгоритму для виконання практичних робіт та вміння коригувати або змінювати алгоритм залежно від умов. Рівень самостійності студентів залежить від варіативності завдань, елементів дослідження в них, від ступеня новизни і складності роботи, від конкретності дій викладача.

Важливе значення для забезпечення розвитку творчої особистості, виявлення обдарованих студентів є позааудиторна робота. Студенти коледжу є постійними учасниками науково-практичних конференцій, екологічних проєктів, конкурсів та турнірів.

Окремо зупинюся на участі студентів нашого закладу у Всеукраїнському інтернет-турнірі знавців природничих дисциплін. Вже третій рік поспіль наш заклад, а саме команда "Дивергенти", є його

учасником. У 2016-2017 навчальному році ми стали фіналістами турніру, посівши почесне III місце серед біля 200 команд, заявлених до участі у турнірі.

Використання новітніх методик дає можливість навчити, розвинути та виховати особистість, яка не загубиться у новому світі, а, навпаки, буде конкурентоздатною, затребуваною на ринку праці.

Вивчення біології потребує сучасного підходу. Використання педагогічних інноваційних методів і технологій у викладанні біології дає можливість викладачу не тільки сформувати певні навчальні компетентності студента, а й стимулювати його пізнавальну діяльність, розширювати кругозір та ерудицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берегова А. Б. Інтерактивні технології навчання як один із засобів формування системи біологічних знань учнів / А.Б. Берегова // Біологія. Шкільний світ: газета для вчителів біології. – 2008. – № 28. – С. 19-20 .

2. Боганець Н. П. Інтерактивні технології на уроках біології та в позаурочній діяльності / Н. П. Боганець // Біологія : наук.-метод. журн. – 2006. – № 17-18. – С. 31-34.

3. Богданова О. К. Інноваційні підходи до викладання біології : навч. посіб. / О. К. Богданова. – Х. : Основа, 2003. – 128 с. – (Бібліотека журналу "Біологія" ; вип. 9).

4. Верещагіна Г.Д. Впровадження інноваційних технологій на уроках біології з використанням опорних конспектів (методичний посібник) / Г.Д.Верещагіна. – Харцизька українська гімназія з класами загальноосвітньої школи I ступеня, 2011. – 50 с.

5. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О.Пометун, Л.Пироженко. – К.: А.С.К., 2002. – 135 с.

6. Технологічні підходи до проектування уроку /І.І. Зайцева, Г.Д. Довгань, О.Є. Шматько, Н.О. Аніскіна, Л.М. Дементьєва, В.М. Андрєєва// Проектуємо урок разом. Ч.1. Урок 4. – 2006. – С. 17–29.

7. Теоретичний курс біології / Укл. С.Г. Прокопенко. – Ч.ІІ. – Ніжин, 2014. – 160 с.

PHENOMENON OF NEOLOGISMS IN THE MODERN ENGLISH LANGUAGE

Роксолана Радченко,
*учитель англійської мови,
Рудівська ЗОШ I-II ст.*

There is no doubt that the English language today is the most widely used language for international communication. Words and expressions are born, live for a short time and then die or find their place in our vocabulary according to the temporary or permanent nature of the phenomena they describe [9, 17].

Indeed, if no new words appeared, it would be a sign that the language was moribund; the progress of arts, politics and science gives birth to a large

majority of new words: each new word which appeared should be severely scrutinized before it becomes generally accepted [1, 175].

A living language leads a dynamic existence, it is constantly developing its internal and external resources, adapting to ever changing circumstances of social, cultural, political and scientific life, generating new forms and content and abandoning old one, improving its expressive means and devices through their structural complication or simplification. Language is one of those spheres of human activity that is the first to bring reaction to social and other kinds of changes in human life and activities [1, 232].

All social or political changes, revolutions, innovations are preceded by introduction of new words and terms [10, 13].

Any historical period has a factor or a group of factors that cause the appearance of new features and properties of a certain language [1, 233]. These factors, both linguistic and extra linguistic, play a crucial role in the research of the nature of linguistic changes, their inner essence and regularities.

The most visible lexical change is misunderstanding, for it is when we meet a new word for the first time. All new unknown words as a rule draw attention, make a person think over or guess their meanings, denotative and connotative, it may as well puzzle or stir negative emotions.

There are a lot of different definitions of a **neologism**, and all of them express the gist of this notion taking into the consideration one of the numerous aspects of neologism. The most general is a **neologism** (from the Greek "new" and "speech", "utterance") is a newly coined term, word or phrase, that may be in the process of entering common use, but has not yet been accepted into mainstream language. Neologisms are often directly attributable to a specific person, publication, period or event [8, 145].

Unfortunately, now there is no unique definition of the term "neologism", but it is possible to say that in most cases neologisms are considered as words, meanings of words or word combinations that entered the language in the particular historic period.

The definition of neologism is used not only in language but also in other fields of human life:

1) in *psychology*, a **neologism** is a word invented by a person suffering from psychotic disorders [9, 213];

2) *psychiatrists* sometimes use neologisms, which often have meaning only to the subject, as clues to determine the nature of the subject's disorder [9, 214];

3) in *theology*, a **neologism** is a relatively new doctrine (for example, rationalism). In this sense, a neologist is an innovator in the area of a doctrine or belief system, and is often considered heretical or subversive by the mainstream church [9, 215].

There are a lot of scholars who worked at the problem of neologisms in different times: John Algeo, Robert Cawdrey, John Bullokar, Henry Cockeram, Leon Mead, C. Alphonso Smith, Dwight Bolinger first created a column, The Living Language, in the newspaper, where he wrote the words which were new in that language [2, 412]. There were other many scholars who studied 'new words' such as Willis Russell, Majorie Taylor (a librarian in New York, collected numerous neologisms created during the World War II), Clarence Barnhart published his Dictionary of US Army Terms, Isaac Asimov, Goran Kjellmer, Allan Metcalf, Paul Charles Berg, Mary Reifer.

According to the statistics, more than 20 neologisms dictionaries were compiled. Oxford English Dictionary, Webster's Third New International Dictionary and Barhart Dictionary of New English are dictionaries with the highest academic value.

There are a lot of neologisms in different spheres of our life and all scholars who dealt with the problem of forming neologisms in English classified neologisms on their own ways. Peter Newmark in his book "A textbook of translation" marked 12 types of neologisms [10,140-148]:

- 1) completely new words;
- 2) old words or collocations with new meanings;
- 3) new collocations, e.g. "urban guerrilla", "unsocial hours";
- 4) eponyms- recently based on proper names, including inventors and names of firms and towns;
- 5) acronyms;
- 6) blends -combinations of two words, highly productive;
- 7) phrasal(nouns or verbs),e.g. "trade-off", "zero-in";
- 8) derived– formed with productive prefixes or suffixes, e.g. "misdefine","encyclopaedism";
- 9) abbreviations(shortened form of word);
- 10) transferred word– words borrowed from other languages and kept only one sense of their foreign nationality. They are likely to be "media" or "product" rather than technological neologisms;
- 11) pseudo-neologisms – generic words standing in for specific words;
- 12) internationalisms – words that keep the same meanings and the same forms in many countries.

L. A. Hahamtook as the criterion of classification the meaning of the words and distinguished next types of neologisms[10, 93]:

1. words in which the form is new and the meaning is new too.

e.g.: *audiotyping* – typing after listening the recorded text;

2. the form is new, but the meaning has already existed in some other word.

e.g.: *big C* – cancer;

3. the meaning is new but the form has already existed.

e.g.: *bread* – money;

Greens – dollars.

E.V. Rosentook different points to classify neologisms[10, 96].

1. These are words, which can occur in isolation, but they can be parts of new words:

e.g: *Euro, anythingburger.*

2. New morphemes, which have appeared in the language:

e.g.: -nik – *peacenik*;

-teria – *bookateria, washateria.*

3. Words, which consist of already existed morphemes but in a new combination:

e.g.: *skinhead* – бритоголові.

V.I. Zabotkin made her own classification:

1. Phonological neologisms – new words formed from phonemes:

e.g. *zizz* – short nap.

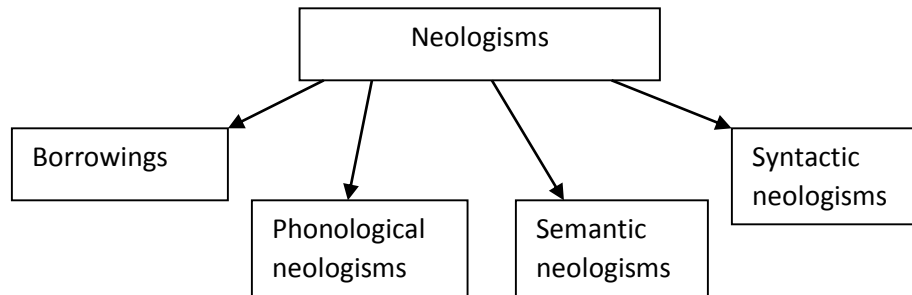
2. Semantic neologisms – they are motivated:

e.g. *greens* – dollars.

3. Syntactic neologisms – can be:

phraseological (word combinations)
morphological (formed by means of affixation, conversion, clipping, lexicalization, compounding)[3, 65].

According to the ways neologisms are formed they can be classified into: *phonological neologisms*, *borrowings*, *semantic neologisms* and *syntactic neologisms* [3, 23].

Phonological neologisms are formed by combining unique combinations of sounds. They are called artificial:

e.g. *yeck/yuck* (interjections used to express repulsion).

Borrowings are words or phrases adopted from one language into another [13, 189]:

e.g. *perestroika* (Russian), *orange revolution* (Ukraine), *geige* (Chinese *perestroika*).

Syntactical neologisms are usually built on patterns existing in the language, therefore they do not belong to the group of strong neologisms and are divided into morphological and phraseological.

Among morphological neologisms there are a lot of compound words of different types:

e.g. *free-fall* – різке падіння курсу акцій;

call-and-recall – виклик на диспансеризацію;

bioastronomy – пошук життя на інших планетах.

Semantic neologisms can develop in three main ways.

1. A lexical unit existing in the language can change its meaning to denote a new object or phenomenon. In such cases we have:

e.g. *umbrella* – авіаційне або політичне прикриття.

2. A new lexical unit can develop in the language to denote an object or phenomenon which has already had some lexical unit to denote it. In such cases we have transnomination:

e.g. *slum* was first substituted by the word *ghetto*, then by the word-group *innertown*.

3. A new lexical unit can be introduced to denote a new object or phenomenon.

In this case we have proper neologisms, many of them are cases of a new terminology:

e.g. *tracuror* – особа, яка займається "паркурор", видом спорту, що включає біг, стрибки та долавання високих перешкод [3, 23-28].

There is one more semantic group of neologisms according to the different spheres of human life by V.I.Zabotkina.

1. *Neologisms which are connected with computerization:*

-
- a) new words used to denote different types of computers:
e.g. *super-computer, multi-user*;
 - b) new words used to denote parts of computers: e.g. *hardware, software*;
 - c) new words used to denote computer languages: e.g. *Algol, FORTRAN*;
 - d) new words used to denote notions connected with work on computers:
e.g. *to blitz out*.
2. In the sphere of linguistics we have such neologisms as:
e.g. *interlingual*.
3. In the sphere of biometrics we have computerized machines which can recognize characteristic features of people seeking entrance:
e.g. *finger-print scanner, voice verification*.
4. In the sphere of machine computers we have the following neologism:
e.g. *telemilitary unit*.
5. With the development of social activities neologisms appeared as well:
e.g. *youthquake, pussy-foot*.
6. In the modern English society there is a tendency to social stratification, as a result there are phraseologisms in this sphere as well: e.g. *belonger, gruppie*.
7. There are a lot of immigrants now in the UK. As a result neologisms partial and non-partial were formed.
8. In the language of the teenagers there are the following neologisms:
e.g. *Drugs! (OK!), sweat, branch* [3, 51].
- There are different ways of forming neologisms nowadays:
1. **Acronym** a word formed from the initial letters of other words:
e.g. *URL* [earl] uniform resource locator;
CUI [geuei] graphical user interface;
SCSI [skuzi] small computer system.
- Acronym formation is just one of the abbreviation or shortening process which are increasingly common in English society.
2. **Clipping** is the word-formation process in which a portion of a longer word is used to produce a clipped word.
e.g. *MB* (megabyte).
 3. **Blending** is a word made up of parts of two other words and combining their meanings, for example *motel* from *motor* and *hotel*.
e.g. *netiquette* (from *network* *etiquette*);
trashware (from *trash* & *software*).
 4. **Broadening** enlarging the meaning of the words.
e.g. the slang word *cool* was originally part of the professional jargon of jazz musicians and referred to a specific artistic style of jazz.
 5. **Compounding** joining individual words to form a compound word.
e.g. *sick+room=sickroom*;
red+hot=red-hot [7, 177].
- There are also such ways of forming neologisms as: affixation (suffixation and prefixation), shortening, abbreviation and other.
- In our work, we tried to give a presentation of such a linguistic event as using neologisms in Modern English. Our life is developed and improved every day and as a result a lot of new unknown words exist nowadays. People who study English should be acquainted with the notion of "neologisms", understand and use them in their speech and everyday life.

SOURCES

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М.: Высшая школа. – 1973.
2. Волков С.С. Неологизмы и внутренние стимулы языкового развития. Новые слова и словари новых слов / С. С. Волков. – Л., 1963.
3. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. – М., 1989.
4. Иванов А.Н. Английская неология: Сборник научных трудов МГПИИЯ / А. Н. Иванов. – М., 1984.
5. Ивлева Г.Г. Тенденции развития слова и словарного состава / Г. Г. Ивлева. – М., 1986.
6. Раевска Н.М. Английская лексикология / Н. М. Раевска. – К.: Высшая школа. – 1971.
7. Силис Я.Я. Лингвистическое и социальное в неологии британского варианта современного английского обращения. Неологизмы в лексике, грамматике и фонетике / Я. Я. Силис. – Рига, 1985.
8. Dubenets E.M. Modern English Lexicology / E. M. Dubenets. – М., 2004.
9. Ginzburg R.S. A Course in Modern English Lexicology / R. S. Ginzburg. – М., 1979.
10. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Oxford. – 1997.
11. Newmark Peter. A Textbook of Translation, New York & London: Prentice Hall. – 1998.
12. Nikolenko A.G. English lexicology. Theory and practice / A. G. Nikolenko. – Vinnytsya: Nova Knyha. – 2007.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

*Стовпник Л. М.,
вихователь ДНЗ №27
м. Прилуки*

Патріотизм, як основа сучасного виховання дітей, включає в себе формування національної свідомості та самосвідомості, тобто виховання любові до рідної землі, до свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, формування почуття гідності й гордості за свою Батьківщину. Саме плекання національної свідомості й самосвідомості, прищеплення моральних ідеалів та ціннісних орієнтирів починається з раннього дитинства, з перших років життя дитини.

Дитинство – це період народження і становлення особистості з її майбутніми духовними етичними, моральними цінностями, період пізнання соціуму та її величності Людини. Це, нарешті, фундамент становлення громадянина і патріота своєї країни.

Кожне нове покоління людей живе і розвивається у певному національному середовищі, життя якого залежить від особливостей державного устрою країни. Дитина від народження перебуває під впливом

як соціально-економічних умов, та к і національної специфіки: побутового життя, культури, народних звичаїв і традицій. Вона переймає від дорослих багатство рідної мови, відчуття прихильності та симпатії до духовності свого народу, поступово при звичаюється до усталених морально-правових норм. Усе це веде до появи у неї особливих рис національної психології – ментальності, які стають підґрунтям для виховання громадянина-патріота.

Громадянська позиція свідомого українця має полягати в активному одстоюванні традиційних для нашого менталітету чеснот: любові до рідної землі, духовності повсякденного буття, уважного ставлення до людей, цінності родинного життя, товариськості, розумної достатності.

Проблема патріотичного виховання виникла давно. В основі її вирішення є відродження національної культури, фундаментом якої являються усталені народні традиції та звичаї, що вироблені народом впродовж усього історико-культурного розвитку.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, традиції, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Звичаї народу – це ті прикмети, за якими народ розпізнається не тільки в сучасному, але й в його історичному минулому. Традиції – це неписані закони, якими керуються і в щоденних і у всенаціональних справах. Це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. На превеликий жаль, значна частина сучасних сімей, далека від традицій національної родини з її сімейними традиціями, нормами поведінки і співжиття з її народною етикою, мораллю, правосвідомістю. Сьогодні виголошуються необхідність морального виховання наших дітей на національних традиціях, прищеплення у маленьких громадян України ідеалів Добра і Краси, Гідності та Милосердя, Справедливості, Співчуття, що є підґрунтям зростання духовності.

Так, одним із найважливіших педагогічних завдань, визначених Законом України "Про дошкільну освіту", є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля. Концепція дошкільного виховання в Україні (1993) сповідуючи історичний підхід патріотичного виховання дітей дошкільного віку, актуалізує його народознавчі, українознавчі напрями. На це орієнтують і сучасні програми дошкільного виховання. Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти. Його мета – забезпечення життєвої компетентності дитини, до змісту якого входить і поняття "бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу".

Враховуючи індивідуальні особливості дітей, рівень правосвідомості, духовності та моральності кожного, виконуючи вимоги програми виховання і навчання дітей від 2 до 7 років "Дитина", Базового компоненту дошкільної освіти, з метою формування у дітей почуття причетності до історії та майбутнього свого краю, пробудження і виховання патріотичних почуттів, мною були поставлені такі завдання:

- забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів;
- виховання любові до рідного краю, рідного дому, сім'ї;
- формування національної свідомості і почуття власної гідності, як представників свого народу;

- формування духовно-моральних взаємин, утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, добра;
- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови;
- виховання толерантного ставлення до представників інших національностей;
- прищеплення дітям елементарних правових знань, формування найпростіших навичок правової поведінки;
- вироблення екологічної культури поведінки людини, розуміння необхідності гармонії її відносин з природою;
- забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних потреб і почуттів.

Реалізація поставлених перед собою завдань здійснювала на засадах принципів українського народознавства:

- пріоритетності української національної ідеї у вихованні;
- поєднання національного та загальнолюдського у вихованні;
- систематичності, послідовності й неперервності виховання.

Передумовою цього стало ознайомлення з нормативними документами: Закону України "Про дошкільну освіту", Державною національною програмою "Освіта. Україна XXI століття". Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, відповідною літературою, зокрема навчальним посібником з народознавства В.І. Цимбалюк, В.В. Жайворонок "Світлиця", методичними рекомендаціями К.І. Стрбок та О.М. Кириченко "Розвиток українського мовлення у дошкільників" та іншими навчальними посібниками.

Виникла необхідність створення відповідної матеріальної та навчальної бази. Розроблено ряд конспектів занять, сценаріїв свят, дидактичні ігри, зібрана бібліотечка українського фольклору: народні прикмети, прислів'я, легенди, загадки, заклички, колісанки, народні ігри, українські народні казки. В групі створене відповідне розвивальне середовище: оформлено український куточок національної та народної символіки, де розміщено Герб та Прапор України, українські рушники, українські сорочки-вишиванки, український посуд та іграшки. Вся робота планується в трьох напрямках: робота вихователя; робота з дітьми; робота з сім'єю;

Невичерпним джерелом виховання дітей є усна народна творчість. Скарбниця усної народної творчості надзвичайно багата. Є в ній і казка і легенда, загадка і лічилка, приказки і прислів'я, скоромовки, чистомовки, колісанки, забавлянки. Вона відображає життя народу, його історію, мову, народну мудрість. Через народну творчість дошкільник дістає перші уявлення про культуру та побут свого народу.

Прислів'я та приказки приваблюють дітей яскравою грою слів, барвистістю мови, ритмікою. Часто їх використовую у спілкуванні з дітьми: під час сніданку, обіду, коли дитина виконує трудові доручення неохоче або відмовляється від роботи. Також на прогулянці в різних ситуаціях поповнюю знання і словник дітей прислів'ями і приказками: під час спостережень в природі, праці на ділянці дошкільного закладу, на городі. Прислів'ями, приказками, які вчать, що природа – найважливіша цінність для людини, оскільки вона дає життя: " Земля наша мати – вона всіх годує, хліб –

батько", "Зрубав одне дерево – посади троє", "Посадив дерево – себе прославив, посадив сад – рід прославив".

В своїй роботі часто використовую загадки, які мають багато спільного з прислів'ями та приказками. Тематика загадок різноманітна: про рослинний, тваринний світ, пори року, працю, господарювання, побут та інше. Саме за допомогою загадок збагачується словник дітей. А успішному відгадуванню загадок в давні часи надавалося дуже велике значення: воно було мірилом мудрості і розуму. Працюючи вихователем логопедичної групи, спільно з логопедом проводимо відповідну роботу по вивченню з дітьми скоромовок, чистомовок, закличок які вивчаємо щоденно як на спеціальних заняттях так і в повсякденному житті, в ранкові та вечірні години з метою виправлення вад мовлення у дітей.

На заняттях народознавства широко використовую скарб усної народної творчості – казки, які містять в собі значний пізнавальний і виховний потенціал та доступні до сприймання дошкільниками. Бо казка, як ніщо інше віддзеркалює ментальність українського народу, відтворює історичну реальність, вводить в ситуацію емоційного співпереживання. Українські народні казки, закликають бути добрішими, щирішими, лагіднішими. Казка подає нам лицарів, козаків, відважних і сміливих, непоборних богатирів. Жіночі ж образи – це любляча, роботяща мати, дбайлива господиня, берегиня, помічниця. На мою думку, лише казка в змозі допомогти вихователю донести свою думку, не нав'язуючи її, не ламаючи поведінку дитини, не примушуючи, не кривдячи дитячу думку, емоції, а дитині – задуматися над вчинками, навчитися вікової мудрості ненав'язливо, з розумінням.

Розвиток української держави зумовлює необхідність виховання особистості нового типу з високим рівнем духовності і культури, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин і самій творити - в роботі з казкою виникла необхідність впроваджувати сучасні інноваційні технології, які б органічно поєднувалися з традиційним методичним інструментарієм в досягненні поставленої мети. Для того, щоб допомогти дитині побачити казку в новому ракурсі, дати поштовх для розкриття творчих здібностей, уяви, фантазії, застосовую елементи інноваційної технології – казкотерапії. Такий підхід в роботі з казкою пропонує Л. Б. Фесюкова – одна з авторів, хто займається цією технологією. Джерелом цієї концепції є роботи Л. Виготського, В. Проппа, Зінкевич-Євстнеєвої, Д. Соколова, М. Скребцової. Згадані вище автори з казкотерапії (педагоги, методисти, психологи, психотерапевти), стверджують, що знайомство з казкою – це дійовий механізм розвитку в дитини незадіяних резервів, засіб запобігання або подолання агресії, тривожності, виховання впевненості у своєму майбутньому. Працювати над казкою "нетрадиційно" - це значить вчити дітей оригінально, незвично, по-своєму не тільки сприймати зміст, але й творчо перетворювати хід розповіді, вигадувати різні кінцівки, вводити непередбачувані ситуації, змішувати декілька сюжетів в один і таке інше.

За методикою Л. Б. Фесюкової казка розробляється за наступною схемою, яка складається з семи розділів :

1. Моральний урок
2. Виховання добрих почуттів
3. Мовна зарядка

4. Розвиток мислення та уяви
5. Казка і математика
6. Казка і екологія
7. Казка розвиває руки

У своїй роботі використовую "універсальну схему" за цією методикою.

Використання творчих методів Л. Б. Фесюкової в роботі з казкою дозволяє більш широко та різнопланово використовувати улюблені тексти казок, допомагає бачити казку у новому ракурсі, дає поштовх для розкриття творчих здібностей, уяви, фантазії. Вони дають дитині свободу думок, бажань, дій, почуттів, допомагають дітям подолати страх, невпевненість, дають поштовх до фантазії, вміння приймати нестандартні рішення.

Казкотерапія поєднані з музикою, театралізованою діяльністю дають широкі можливості для розвитку творчих здібностей дітей. Казка братів Грімм "Вовк та семеро козенят", яка вчить бути пильним і обачним, відома чи не кожній українській дитині. Дітям вона особливо мила тим, що в ній ідеться про турботливу, люблячу маму. В оновленому сюжеті казки відбулися не аби які зміни: так трапилось, що вовк замість козенят викрав маму Козу. Такий сюжет швидко прийшовся малечкам до душі. Діти емоційно обговорювали події казки, готували декорації до вистави, розподіляли акторські ролі. А пісенний репертуар, який перетворив казку на маленьку дитячу оперу додав дітям і глядачам захоплення і задоволення. Костюми та інтер'єр для вистави були виготовлені в українській народній традиції, що зоробило казку для дітей рідною і близькою.

Простий і доступний сюжет новоствореної казки "Як маленький Гриць Україну рятував" має надважливу ідейну лінію – патріотичну. Сюжетна паралель із українською народною казкою "Котигорошко" дала змогу наповнити зміст театральної вистави національною сутністю, глибиною. Зрештою, не лише маленький син України, а й усі мешканці казкового краю усвідомлюють, що рідну землю потрібно любити, плекати та оберігати від ворогів, а це, можливо лише, якщо об'єднати зусилля.

Усе розмаїття народної творчості по праву вважається високохудожнім скарбом культури і мистецтва нашого народу, чия невичерпна талановитість, високе естетичне чуття і гострий розум продовжують примножувати і збагачувати духовну спадщину, що громадилася віками. До цієї спадщини відносяться й народні традиції й обряди, які обов'язково пов'язані з якимись народними святами, що проводяться і переходять з покоління в покоління протягом сторіч і цим викликають почуття гордості за наших предків, духовного єднання між поколіннями, що являється основою нашої цивілізації. Адже відомо, що той народ є цивілізований, який над усе поважає своїх предків і тісно пов'язаний з їх віковими традиціями, шанує їх.

Народні звичаї, традиції, обряд і пісня – потужна знаково-символічна система, яку як код, передавали з покоління в покоління, знання про людину в ньому, про головні цінності і святині нації. Традиційними вже стали проведення обрядових свят календарного циклу. Готуючись до свята Різдва Христового, вивчаємо з дітьми колядки, разом виготовляємо Вефлеємську зірку, шиємо костюм Кози, велику торбу для міхоноші. Діти знайомляться з обрядом багатої куті. Спільна підготовка до свята об'єднує, ріднить, звеселяє, поглиблює почуття любові до минулого та сучасного країни.

Особливе захоплення викликають у дітей свята весняного календарного циклу, які являються початком відродження навколишньої природи і пробудження матері-землі від зимового сну. Народний образ весни – це образ краси, сили і надії. Діти знайомляться з обрядом "закликання" весни та пташок з теплого краю, які являлися провісником весни, тепла, щоб скоріше настала благодатна пора, той час, коли можна буде "поля орати і хліб пахати", (водіння хороводів, веснянок, гаївок). Малята отримують уявлення про весняний звичай "топтати ряс", що супроводжується словами "іще буду топтати, щоб на той рік діждати". Це давало здоров'я, сили на цілий рік. Саме таке свято зустрічі весни "Весноньку закликаємо, пташок зустрічаємо" було організовано і проведено з вихованцями групи. До нього готувалися діти, батьки, вихователі. Спільно готували костюми, розучували пісні, хороводи, заклички, виготовили шпаківні, які по закінченню свята розвісили в куточку лісу дитячого садочка. Проведення такого заходу несе в собі великий потенціал для пізнавального та емоційно-ціннісного розвитку дітей – адже це свято сповнене красою, добром і любов'ю. Крім того, участь у такому дійстві виховує бажання не лише милуватись природою, а й охороняти і примножувати все те, чим багата рідна земля, глибше пізнати звичаї українського народу, пов'язані з приходом весни. Все це сприяє народженню таких моральних якостей як чуйність, милосердя, справедливість, що притаманні справжньому патріоту своєї країни.

Позитивний відгук у дітей та батьків викликає процес обігрування народної традиції – ярмаркування, що сприяє закріпленню знань вихованців про речі повсякденного вжитку та товарів народного мистецтва рідного краю.

Неоціненна роль в ознайомленні дітей з творами національно-прикладного мистецтва належить народні іграшки та національному посуду. На заняттях та поза ними використовую національну іграшку як сюрпризний момент, так і основний об'єкт розгляду, що допомагає дітям збагачувати словник новими назвами та розвиває їх активну мову. Різноманітність іграшок викликає почуття гордості за народних талановитих майстрів, які творять на Україні.

Найпоширенішим мистецтвом в Україні є вишивка. Створюючи такий шедевр, кожна жінка вкладає в нього частину своєї душі. Розглядаючи вишитий рушник чи сорочку, допомагаю малятам побачити типовість мотиву і своєрідність орнаменту візерунка на рушнику, його зв'язок з природою, з побутом і життям українського народу.

Традиційним щорічно стало проведення дня вишиванки у дошкільному закладі. У цей день дорослі і діти одягнені в українську вишиванку. Діти виконують пісні, грають в українські ігри, розповідають вірші про рідний край, в тому числі й місцевих поетів – М. Турківського, С. Коробової, Н. Полив'яної залучаються до театралізованої діяльності.

Системний підхід у роботі з дітьми сприяв формуванню пізнавальних здібностей та інтересів дітей, що забезпечує наступність між дошкільним закладом і школою у розв'язанні завдань з патріотичного виховання. А найголовніше досягнення – діти сформувалися духовно, тобто у них виникає не лише потреба пізнавати, а й жити для інших, про що свідчить їхнє ставлення до людей, до об'єктів природи. Діти набули стійких моральних звичок, розвинулися інтелектуально.

У процесі вивчення народознавства вихованці глибше відчували, що знання про рідний народ – це пізнання себе, свого родоводу, його культури, історії, усвідомлення нерозривної єдності із попереднім поколінням, усім народом, його духовними скарбами. А використання інноваційної технології в поєднанні з традиційною методикою дає змогу задіяти в освітньому процесі різні психологічні структури: досвід знань, умінь і навичок, творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, доцільно використовувати внутрішні потенційні резерви дошкільнят. Досягти таких результатів допомогла і спільна робота з батьками. Механізм реалізації роботи з батьками здійснювалась через різні форми роботи: бесіди, консультації, збори, виставки, свята, розваги, дозвілля, виставки-конкурси спільних робіт дітей та батьків, адже батьки являються першими вчителями і вихователями, які допомагають малюку. Така робота з дітьми приносить велике задоволення не лише мені, а перш за все моїм вихованцям: вона вражає своєю загадковістю, чарівністю й неповторністю. Сподіваюсь, що вони виростуть справжніми патріотами, які любитимуть Україну, пишатимуться нею, робитимуть все необхідне для її розквіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абетка чеснот української дитини. Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів. Авт.-упор. Л. В. Калуська. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 136 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція).
3. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі / А.М. Богуш. К.: Вища школа, 2002.– 407 с.
4. Богинич О. Народна скарбниця / О.Богинич. // Дошкільне виховання.– 2002.–№8.– С.16-17.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу / О.Воропай. – К., 1993. – 589 с.
6. Калуська Л. В. Виховання патріотизму у старших дошкільнят / Л.В.Калуська // Палітра педагога. – 2006.– №4. – С. 7–13.
7. Калуська Л. В. Народні ремесла в дитячому садку. Методичний посібник для вихователів дошкільних закладів / Л.В.Калуська. – Х. : Ранок-НТ, 2004. – 64 с.
8. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку. Методичний посібник для дошкільних закладів / Є.Лозинська.– Львів: Оріяна-Нова, 2008. – 208 с.
9. Макаренко О. П. Народознавство в дошкільному закладі. Методичний посібник для вихователів / О.П.Макаренко–Тернопіль, 1992. –143с.
10. Стрьок К.І., Кириченко О.М. Розвиток українського мовлення у дошкільників / К.І.Стрьок, О.М.Кириченко. – К., 2006.–176 с.
11. Фесюкова Л. Б, Макаренко О.В. Я живу в Україні / Л.Б. Фесюкова, О.В.Макаренко. – Харків, 2008. – 128 с.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Наталія Шевченко,
вчитель Прилуцької ЗОШ I-III ст. № 14*

Розвиток науки і техніки запропонував вчителям та учням нові форми комунікації, нові типи рішення абстрактних і конкретних завдань, перетворюючи вчителя із авторитарного транслятора готових ідей у натхненника інтелектуального та творчого потенціалу учня. Майбутнє за системою навчання, що складалася б у схему "учень – технологія – вчитель", за якої викладач перетворюється в педагога-методиста, технолога, а учень стає активним учасником процесу навчання. Педагогічна майстерність сучасного вчителя має розвиватись "не через забезпечення його великою кількістю рецептурних посібників і широке використання ним готових поурочних розробок. Йому потрібні передусім фундаментальні знання з базового предмета, висока загальна культура і ґрунтовна дидактична компетентність".

Розглянемо інтерактивну модель навчально-виховного процесу, яка передбачає використання інтерактивних технологій, а також відповідних їм методів навчання за різних форм організації інтерактивних методів навчання зарубіжної літератури за характером взаємодії вчителя і учнів. Такими методами є: **груповий** (взаємодія між учасниками процесу навчання реалізується через співпрацю у малих групах); **колективний** (багатостороння взаємодія, полілог, у якому бере участь кожен учень класу); **колективно-груповий** (коли робота малих груп поєднується з роботою усього класу). Ці методи є частиною інтерактивних технологій навчання і разом з цілями, відповідно структурованим змістом та засобами навчання складають інтерактивну модель. Кожен з методів виступає у навчанні зарубіжної літератури як сукупність прийомів і засобів, адекватних змісту навчального матеріалу. Наприклад, працюючи у малих групах, учні застосовують прийоми навчальної роботи на емпіричному (сюжетне оповідання, аналітичний опис, образна характеристика тощо) і теоретичному рівні (міркування, пояснення, доведення та ін).

Розглянемо докладніше інтерактивні методи як основу для побудови інтерактивних технологій навчання.

Колективний (фронтальний) метод передбачає навчання однією людиною (здебільшого вчителем) групи учнів чи цілого класу. За такої організації навчальної діяльності кількість слухаючих завжди більша від тих, хто говорить. Усі учні в кожен момент часу працюють разом чи індивідуально над одним завданням із наступним контролем результатів.

Груповий (кооперативний) метод передбачає навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Учитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Кооперативний метод відкриває для учнів можливість співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями більш високих результатів засвоєння знань та формування вмій. Він легко та ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Почуття групової приналежності дає учням змогу подолати труднощі, які постають на їх шляху. Коли діти навчаються разом з іншими, вони відчують істотну емоційну та інтелектуальну підтримку, яка дає їм можливість вийти далеко за рамки їх нинішнього рівня знань і умінь. Ключовою ознакою інтерактивного групового методу є кооперація учнів. Групову роботу, яка поширена в сучасній українській школі, не завжди можна вважати кооперативною, перш за все тому, що при такій роботі учні не мають спільної мети. Адже вчитель ставить перед дітьми не спільну, а однакову для всіх мету. Внаслідок цього в учнів виробляється ставлення до навчальної діяльності не як до спільної і творчої праці, а як до чогось індивідуального й обов'язкового. Діяльність, спрямована на досягнення спільної мети, об'єднує, а однакової – викликає конкуренцію, змагання.

Спільну мету легко відрізнити від однакової для всіх. Якщо завдання, поставлене вчителем може виконати кожен учень самостійно, навіть працюючи в групі, то така мета однакова для всіх. А якщо за певний, вказаний проміжок часу завдання можуть виконати лише всі учні спільними зусиллями, то така мета є спільною. Одна людина досягти її не в змозі. Навчальна мета може бути спільною в тому випадку, коли в ході навчання, окрім засвоєння нових знань, умінь і навичок, група учнів навчає кожного свого члена. Це передбачає систематичну участь кожного учня у навчанні всіх.

Співробітництво (кооперація) – це спільна діяльність для досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності індивідууми прагнуть одержати результати, що є вигідними для них самих і для всіх інших членів групи. Кооперативним навчанням називається такий спосіб його організації, при якому учні працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найбільш ефективний навчальний процес для себе і своїх товаришів. Ідея проста. Одержавши інструкції від учителя, учні об'єднуються у невеликі групи. Потім вони виконують отримане завдання доти, доки всі члени групи не зрозуміють і не виконають його успішно. Спільні зусилля приводять до того, що всі члени групи прагнуть до взаємної вигоди. У результаті виграють усі ("Твій успіх йде на користь мені, а мій – на користь тобі"), учні усвідомлюють, що всі члени групи приречені на загальну долю ("Або ми потонемо, або впливемо, але – разом"). Успіхи кожного визначаються не тільки їм самим, але і зусиллями його товаришів ("Ми не можемо обійтися без тебе"). Усі члени групи пишаються успіхами один одного і разом святкують перемогу, коли один із членів групи удостоюється похвали за особливі досягнення ("Ми всі поздоровляємо тебе з успіхом!"). У ситуаціях кооперативного навчання існує позитивна взаємозалежність цілей, що досягається учнями: вони розуміють, що можуть досягти своїх особистих цілей тільки за умови, що їхні товариші по групі також досягнуть успіху.

Об'єднання у групи може здійснюватись вчителем (у більшості випадків на добровільній основі, за результатами жеребкування) або самими учнями за власним вибором.

Існує багато ефективних способів об'єднання учнів у групи:

- можна заздалегідь скласти список і вивісити його в класі ще до уроку. У цьому випадку вчитель контролює склад групи;

- можна попросити учнів розрахуватися на "перший, другий ...", об'єднати їх за порами року, квітками тощо (замість номерів можна використовувати різнобарвні картки, різноманітні предмети і т.д.).

У окремих випадках вчитель може зберегти групу, яка вже почала працювати над проблемою на декілька уроків у постійному складі, або виділити (на певний час) постійно діючу групу експертів, спостерігачів тощо. Треба тільки пам'ятати, що демократичність інтерактивного навчання, його особистісна орієнтованість потребує обов'язкового залучення учнів до організації їхньої діяльності, тобто обговорення з ними можливого складу груп, процедур групової діяльності, її очікуваних результатів і досягнення демократичної згоди між учнями і вчителем на всіх етапах навчально-виховного процесу.

Отже, групи можуть бути гомогенними (однорідними), тобто об'єднувати учнів за певними ознаками, наприклад за рівнем знань та позаурочної інформації з предмета, або гетерогенними (різномірними). Найбільш бажано поміщати в одну групу сильних, середніх і слабких учнів. У різномірних групах стимулюється творче мислення й інтенсивний обмін ідеями.

Кооперативне навчання може здійснюватись не тільки в групах, але й у парах. Пара є різновидом навчального колективу, де відбувається взаємонавчання. Взаємодія учнів у парі, порівняно з групою, має свої особливості, які відбуваються на організації діяльності, але за механізмами впливу на розвиток дітей є значною мірою подібною до групової діяльності. Робота в парах застосовується і як окрема самостійна технологія навчання, і як підготовчий етап до роботи в групах, який допомагає розвинути в учнів комунікативні та інші вміння і навички.

Розглянемо докладніше технології інтерактивного навчання.

Робота в парах. Технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання учнів у малих групах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо. Крім того, вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Робота в парах дає учням час подумати, обмінятись ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед класом. Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учні не можуть ухилитися від виконання завдання. Під час роботи в парах можна швидко виконати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу.

Серед них можна вважати такі:

- Обговорити навчальний текст, завдання.
- Взяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до подій, постаті, змісту.
- Зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного.
- Зробити підсумок уроку чи серії уроків по темі.
- Розробити разом питання до автора твору або до літературного персонажа.
- Проаналізувати проблему, визначити способи її розв'язання, визначити та узагальнити зв'язки та тенденції, порівняти явища, події, процеси.
- Протестувати один одного (перевірити засвоєння певного навчального матеріалу).
- Дати відповіді на запитання вчителя.
- Порівняти записи, зроблені в класі та ін.

Пам'ятка для вчителя

1. Запропонуйте учням завдання, задайте запитання для невеликої дискусії або аналізу гіпотетичної ситуації. Після пояснення питання або фактів, наведених у ситуації, дайте їм 1 – 2 хвилини для роздумування можливих відповідей або рішень індивідуально.

2. Об'єднайте учнів у пари, визначте, хто з них буде висловлюватись першим, і попросіть обговорити свої ідеї один з одним. Краще відразу визначити час на висловлення кожного у парі і спільне обговорення. Це допомагає звикнути до чіткої організації роботи в парах. Вони мають досягти згоди (консенсусу) щодо відповіді або рішення.

3. По закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом. За потребою це може бути початком дискусії або іншої пізнавальної діяльності.

Ч. Діккенс. "РІЗДВЯНА ПІСНЯ У ПРОЗІ"

(6 клас)

- **Робота в парах.**

I пара – дослідження на тему: "Що таке інтер'єр?"

II пара – описи приміщень в повісті Діккенса.

III пара – роль інтер'єру в розкритті образу Скруджа.

IV пара – вогонь в інтер'єрі ("Різдвяна пісня...").

Робота в малих групах

Роботу в групах варто використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму. Якщо витрачені зусилля й час не гарантують бажаного результату, краще вибрати парну роботу або будь-яку з наведених вище технологій для швидкої взаємодії. Використовуйте малі групи тільки в тих випадках, коли задача вимагає спільної, а не індивідуальної роботи.

Пам'ятка для вчителя

1. Переконайтеся, що учні володіють знаннями та вміннями, необхідними для виконання завдання. Якщо робота виявиться надто складною для більшості учнів, вони не стануть докладати зусиль.

2. Об'єднайте учнів у групи. Почніть із груп, що складаються із трьох учнів. П'ять-шість чоловік – це оптимальна верхня межа для проведення обговорення в рамках малої групи. У процесі формування груп остерігайтеся навішування будь-яких "ярликів" на учнів.

3. Запропонуйте їм пересісти по групах. Переконайтеся в тому, що учні сидять по колу – "пліч-о-пліч, око-в-око". Усі члени групи повинні добре бачити один одного.

4. Повідомте (нагадайте) учнів про ролі, які вони повинні розділити між собою і виконувати під час групової роботи:

Спікер, головуючий (керівник групи):

- зачитує завдання групі;
- організовує порядок виконання;
- пропонує учасникам групи висловитися по черзі;
- заохочує групу до роботи;
- підводить підсумки роботи;
- визначає доповідача.

Секретар:

- веде записи результатів роботи групи;
- записи веде коротко й розбірливо;

- як член групи повинен бути готовим висловити думки групи у підсумках чи допомогти доповідачу.

Посередник:

- стежить за часом;
- заохочує групу до роботи.

Доповідач:

- чітко висловлює думку групи;
- доповідає про результати роботи групи.

5. Будьте уважні до питань внутрігрупового керування. Якщо один з учнів повинен відзвітуватися перед класом про роботу групи, забезпечте справедливий вибір доповідача. Дайте кожній групі конкретну задачу й інструкцію (правила) щодо організації групової роботи. Намагайтеся зробити свої інструкції максимально чіткими. Малоімовірно, що група зможе сприйняти більше одної чи двох, навіть дуже чітких, інструкцій за один раз.

6. Стежте за часом. Надайте групам досить часу на виконання завдання. Подумайте, чим зайняти групи, які справляються з завданням раніше за інших.

7. Подумайте про те, як ваш метод заохочення (оцінки) впливає на застосування методу роботи в малих групах. Забезпечте нагороди за групові зусилля.

8. Будьте готові до підвищеного шуму, характерного для методу спільного навчання.

9. Під час роботи груп обійдіть їх, запропонувавши допомогу. Зупинившись біля визначеної групи, не відволікайте увагу на себе. Подумайте про свою роль у подібній ситуації.

10. Запропонуйте групам представити результат роботи.

11. Запитайте учнів, чи була проведена робота корисною і чого вони навчилися. Використовуйте їхні ідеї наступного разу.

12. Прокоментуйте роботу груп з точки зору її навчальних результатів та питань організації процедури групової діяльності.

Приблизно таким чином ви маєте організувати роботу в групах до того часу, коли вона стане звичною для учнів.

Важливими моментами групової роботи є опрацювання змісту і представлення групами результатів колективної діяльності. Залежно від змісту та мети навчання можливі різні варіанти організації роботи груп.

Вальтер Скотт. "АЙВЕНГО"

(7 клас)

• **Робота в мікрогрупах:** аналіз дотримання кодексу лицарської честі героями роману:

- I група – Айвенго;
- II група – Бріаном де Буагільбером;
- III група – Фрон де Бефом.

• Складання та заповнення таблиці:

Основні положення лицарського кодексу

Лицарі	Айвенго	Бріан де Буагільбер	Фрон де Беф
Вірне служіння сюзеренові			

Ставлення до лицарської честі Мистецтво володіння зброєю Ставлення до жінки Ставлення до тих, які потребують допомоги Ставлення до інтересів країни			
--	--	--	--

"Діалог". Суть його полягає в спільному пошуку групами узгодженого рішення. Це знаходить своє відображення у складенні кінцевого тексту, узагальнюючої характеристики, переліку ознак, схемі, таблиці тощо. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи тієї групи. Всю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших.

Клас об'єднується у 5-6 робочих груп і групу експертів із сильних учнів. Робочі групи отримують 5-10 хвилин для виконання завдання. Група експертів складає свій варіант виконання завдання, стежить за роботою груп і контролює час. По завершенні роботи представники від кожної робочої групи на дошці або на аркушах паперу роблять підсумковий запис. Потім, по черзі, надається слово одному доповідачеві від кожної групи. Експерти фіксують спільні погляди, а на завершення пропонують узагальнену відповідь на завдання. Групи обговорюють і доповнюють її. До зошитів занотовується кінцевий варіант.

"Спільний проект". Має таку ж саму мету та об'єднує в групи, як і діалог. Але завдання, які отримують групи, різного змісту та висвітлюють проблему з різних боків. По завершенні роботи кожна група звітує і записує на дошці певні положення. В результаті з відповідей представників груп складається спільний проект, який рецензується та доповнюється групою експертів.

"Пошук інформації". Різновидом, прикладом роботи в малих групах є командний пошук інформації (зазвичай тієї, що доповнює прочитану раніше вчителем лекцію або матеріал попереднього уроку, домашнє завдання), а потім відповіді на запитання. Використовується, щоб оживити сухий, іноді нецікавий матеріал.

Для груп розробляються запитання, відповіді на які можна знайти в різних джерелах інформації. До них можуть належати:

- документи,
- підручники,
- довідкові видання,
- доступна інформація на комп'ютері.

Учні об'єднуються в групи. Кожна група отримує запитання по темі уроку. Визначається час на пошук та аналіз інформації. Наприкінці уроку

заслуховуються повідомлення від кожної групи, які потім повторюються і, можливо, розширюються всім класом.

"Коло ідей". Метою "кола ідей" є вирішення гострих суперечливих питань або створення списку ідей та залучення всіх учнів до обговорення поставленого питання. Технологія застосовується, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з декількох питань (позицій), які групи представляють по черзі. Коли групи завершили виконувати завдання і готові представити інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми, що обговорювалась. Продовжуючи по колу, вчитель запитує всі групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Це дозволить кожній групі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

Як варіант, можуть представлятись по колу результати не тільки групової, а й індивідуальної роботи. Цей метод є ефективним для вирішення проблемних питань. Для створення списку думок, точок зору можна попросити кожного учня по черзі запропонувати одну ідею усно або написати свою думку або ідею на картці-індексі без імені. Вчитель збирає всі картки і складає список зазначених в них ідей на дошці або починає дискусію, використовуючи інформацію з карток.

Обговорення проблеми в загальному колі. Це технологія, яка застосовується, як правило, в комбінації з іншими. Її метою є прояснення певних положень, привертання уваги учнів до складних або проблемних питань в навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо. Вчителі мають заохочувати всіх до рівної участі та дискусії.

М.Метерлінк. "СИНІЙ ПТАХ"

(10 клас)

- **"Коло ідей"**

Завдання. З'ясувати роль кольору в створенні яскравих картин-вражень у п'єсі. Виписати слова із п'єси-феєрії, що передають колір у картині четвертій і десятій.

- *Картина четверта.* Палац Ночі.

"Двері з темної бронзи; тьмяно поблискує мармур і чорне дерево, і лише це розсіяне сяйво освітлює залу; довгий чорний одяг Ночі, чорні і зеленкуваті покривала Духу Темряви і Жахів".

- *Картина десята.* Царство Майбутнього.

"Блакитний Палац, сапфірові колони, бірюзове склепіння, все яскраво-голубого, казково-голубого, чарівно-голубого кольору".

(Учні відзначають, що автор не тільки вказує на голубий колір, він підкреслює його незвичність, даючи три характеристики).

"Білий мармур, опалові двері, блакитний одяг, квіти і плоди надприродної яскравості голубого кольору, як і все повітря Палацу".

Учні зачитують виписані ремарки. Кожен висловлює свою думку, щодо ролі "авторських вказівок", які передають колір для створення уявної картини-враження, картини-настрою, картини-відчуття. На цьому етапі уроку доцільно використати прослуховування музичних творів).

Пам'ятка для вчителя

Багато розташувати стільці або парти по колу. Весь клас обговорює ідеї чи події, що стосуються якоїсь певної теми. Обговорення будується навколо запланованої або імпровізованої теми, яку слід визначити

зрозуміло для всіх присутніх до початку обговорення. Учні висловлюються за бажанням. Обговорення триває, доки є бажання висловитись. Вчитель бере слово (якщо вважає за потрібне) наприкінці обговорення. Він може висловити свою думку.

"Мікрофон". Різновидом загально групового обговорення є технологія "Мікрофон", який надає можливість кожному сказати щось швидко, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Пам'ятка для вчителя

- Поставте запитання класу.
- Запропонуйте класу якийсь предмет (ручку, олівець тощо), який буде виконувати роль уявного мікрофона. Його учні будуть передавати один одному, по черзі беручи слово.
- Надавайте слово тільки тому, хто отримує уявний мікрофон.
- Запропонуйте учням говорити лаконічно і швидко (не більше ніж 0.5 – 1 хвилину).
- Не коментуйте і не оцінюйте подані відповіді.

"Мікрофон". Аргументація вибору позиції.

I група – "Люди – господарі своєї долі".

II група – "Доля – господар над людиною".

"Незакінчені речення". Цей прийом часто поєднується з методом "мікрофона" і надає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими. Робота з такою методикою дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацювати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

В.Шекспір. "ГАМЛЕТ"

(9 клас)

Вчитель формулює початок речення і пропонує закінчити його:

- Коли б я був Гамлетом... (Клавдієм, Гетрудою, Розенкранцом, Офелією, Лаертом тощо).
- Таке рішення було ухвалено, тому що...
- Це мій улюблений герой, бо...

Пам'ятка для вчителя

Визначивши тему, з якої учні будуть висловлюватись в колі ідей або використовуючи уявний мікрофон, вчитель формулює незакінчене речення і пропонує учням, закінчувати його. Кожний наступний учасник обговорення повинен починати свій виступ зі запропонованої формули. Учениці та учні працюють з відкритими реченнями, наприклад: "На сьогоднішньому уроці для мене найбільш важливим відкриттям було..." Або: "Ця інформація дозволяє нам зробити висновок, що..." Або: "Це рішення було прийняте тому, що..." тощо.

Робота школярів на уроці в групах чи в парах заохочує до спілкування між дітьми, уважного ставлення один до одного, допомоги. Тому в процесі спілкування в класі виникли правила співробітництва. На перших етапах виникло одразу два правила:

1. Виявляйте дружнє ставлення один до одного. Кожен із членів групи пишається своїми партнерами – це запорука успіху.2. Повне взаєморозуміння – найважливіша умова успішності роботи.

Робота в групі надає учням можливості навчатись виконувати певні соціальні ролі, перебуваючи в різних позиціях: лідер і виконавець, слухач і коментатор. Зрозуміло, що вводити і відпрацьовувати співпрацю потрібно поступово, починаючи з найбільш зрозумілих і простих дій контролю та оцінювання, перевірки та вибору навчальних завдань. Отриманий досвід є настільки вагомим і дійовим, що зберігає силу впливу на поведінку уже дорослої людини. Тобто досвід позитивний чи негативний має властивість залишати слід. Відтак у процесі роботи народжуються ще два правила:

3. Ніхто з партнерів не має права наполягати на своєму варіанті рішення, але кожен може піти на компроміс і змінити власне рішення на користь іншого, що гарантує успіх для всіх.
4. Будь-який успіх варто супроводжувати похвалою всіх членів групи, які були зайняті роботою, що вдало завершилася.

Коли учні оволодіють вищезгаданими правилами співробітництва, можна переходити до уроків-діалогів, уроків-диспутів. На таких уроках я ніколи не нав'язую дітям свої висновки, не вимагаю, щоб їм обов'язково подобалось все, чого вчу, чи те, що є на сторінках підручників. Саме так відбувається пошук співробітництва, співдружності, спільної організації шкільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк Л.Н. Інтерактивні засоби у процесі вивчення драматичних творів // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України / Л.Н.Гнатюк. – 2003. – №4.
2. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Методичний посібник. К., АПН. – 2002.
3. Мартинець А.М. Сучасний урок зарубіжної літератури / А.М.Мартинець. – Х.: Вид. група "Основа", 2005. – 176 с.
4. Ніколенко О.М., Куцевол О.М. Сучасний урок зарубіжної літератури: Посібник для вчителя / О.М.Ніколенко, О.М.Куцевол. – К.: Академія, 2003.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті // За заг. ред. Сисоєвої С.О. – К., 2001. – С.44.
6. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / О.Пометун, Л.Пироженко. – К., 2005. – С. 24 – 33.
7. Сисюк Л. Чи потрібні сьогодні донкіхоти? / Л.Сисюк // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – № 11-12. – С.44 – 46.
8. Сутула О., Тригуб І. Орієнтовне планування уроків зарубіжної літератури. 7 клас / О.Сутула, І.Тригуб // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – № 10. – С. 27 – 30.
9. Шахова К. Чарльз Діккенс / К.Шахова. Зарубіжна література. К., 2004. – № 6-7.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ТВОРЧОГО ПОШУКУ

ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ САМООСВІТИ ПЕДАГОГА

*Лілія Андрейчук,
студентка відділення "Початкова освіта"
ВКНЗ "Коростишівський педагогічний
коледж імені І.Я. Франка"
Житомирської обласної ради
Науковий керівник: Дмитренко Н.І.*

Урок – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його кругозору, ерудиції.
В. О. Сухомлинський

Професія педагога – одна з найважливіших у сучасному світі. Від його зусиль залежить майбутнє людської цивілізації.

Професійний педагог – це єдина людина, яка більшу частину свого часу займається вихованням і навчанням дітей. Сенс педагогічної професії виявляється в діяльності, яку здійснюють її представники і яка називається педагогічною.

Педагогічна діяльність являє собою особливий вид соціальної діяльності, направленої на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку та підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [4, с.576].

Таким чином, діяльність педагога за своєю природою є не що інше, як процес вирішення багатьох завдань різної складності. Специфічною особливістю педагогічних задач є те, що їх рішення ніколи не лежать на поверхні, вони вимагають напруженої роботи думки, аналізу безлічі умов, фактів і обставин [1, с.42].

Діяльність вчителя це таке ж високе мистецтво, як творчість композитора і художника – а може бути, і куди більш складне. Творчий характер педагогічної діяльності вимагає постійного особистісного і професійного зростання, плекання своєї творчої індивідуальності, розвитку своєї загальної і професійно-педагогічної культури. Безумовно, творчий пошук і творче ставлення до справи складають важливу умову ефективності будь-якої професійної діяльності, але саме в педагогічній вони є нормою, без якої ця діяльність не може відбутися взагалі [5, с.52].

Якість і ефективність уроку залежать не стільки від того, що знає вчитель, як від того, як він реалізує свої знання. Майстерність учителя багато в чому залежить від уміння аналізувати свої і чужі помилки. Без цього педагогічна майстерність не приходить до вчителя взагалі або приходить надзвичайно повільно. Постійне удосконалення своєї роботи, і зокрема уроків, дозволить молодому вчителю досить швидко стати дуже хорошим фахівцем. При правильному підході до організації й проведення уроків вчитель зможе підвищити свою педагогічну майстерність. Цей

процес надає величезні можливості для вирішення таких питань, які за інших обставин вирішені бути не можуть.

Будь-яка реконструкція школи, реорганізація її навчально-виховного процесу пов'язані з оновленням учителя. Він – єдине джерело оновлення, рушій розвитку. Як це зробити, не утопивши ідею в потоці розмов про індивідуальний підхід? Шлях тут, я вважаю, один – терпляча, тривала, широко не афішована, але цілеспрямована робота з людиною. Позбавлення людини страху перед невідомістю, що завжди супроводжує оновлення, розвиток. Коли це можна зробити? Тільки під час аналізу уроку. В.О.Сухомлинський бачив функцію аналізу урокув тому, "... щоб зробити кожного вчителя вдумливим, допитливим дослідником. Справжній педагогічній творчості, – писав він, – властиві риси дослідження, творчого узагальнення своєї праці" [4, с.195].

Аналіз уроку – справа не з легких, проте це один із найпродуктивніших заходів підвищення кваліфікації. Розібрати урок по пунктах важко і вимагає багато часу. Аналіз проведеного уроку – початок підготовки до наступного уроку. Оскільки вдосконаленню кожного уроку немає меж, хорошому вчителю ніколи не вистачає часу на підготовку. Його якість залежить від багатьох факторів, і насамперед від звички вчителя до вдумливого розбору своїх дій, від його здібностей і бажання стати хорошим фахівцем. Нам, студентам, дуже корисно відвідувати уроки студентів-практикантів. Промахи і недоліки завжди видніше з боку, вивчення їх повинно послужити тому, щоб не допускати подібного усвоїй роботі. Тут важлива роль належить удосконаленню своєї педагогічної майстерності. Грамотний аналіз діяльності студентів-практикантів дає можливість побачити зв'язок між методами, які вони застосовували протягом уроку, і досягнутими результатами по його завершенню. З такого аналізу кожний із нас повинен дізнатися, що в роботі слід закріпити, а що усунути, яким шляхом уникнути повторення помилок.Такий підхід до аналізу уроку дає можливість студентам розкрити причини переваг і недоліків аналізованого процесу навчання, показати шляхи формування реального результату уроку. Це, в свою чергу, дозволяє конкретизувати висновки по уроку, більш точно оцінити його, дати практиканту пропозиції щодо ліквідації недоліків. Дієвість такого підходу до педагогічного аналізу уроку полягає також у тому, що завдяки своїй глибині і конкретності кожен його випадок може стати гарною школою педагогічної майстерності для студента, урок якого аналізується. Педагогічний аналіз розвиває загальну культуру молодого вчителя, дає йому можливість глибоко вивчити учня, впливає на ріст творчої активності і, як цілком справедливо вважав В.О. Сухомлинський, докорінно змінює його погляд на свою працю і є найважливішим спонукальним засобом процесу самовиховання і самоосвіти. Лише копіткий аналіз власного і чужого досвіду, вивчення необхідної літератури можуть привести молодого фахівця до високого професійного рівня майстерності [2].

Педагогічне спостереження та аналіз уроку (а також і самоаналіз) – найважливіший фактор удосконалення навчально-виховного процесу на основі впровадження у практику сучасної теорії навчання і виховання учнів. Відвідування та аналіз уроку є і засобом систематичного всебічного контролю за навчальним процесом, і засобом впровадження висновків і рекомендацій педагогічної науки в масову практику, і засобом навчання майбутніх кадрів. Адже кожна дитина, з якою має справу вчитель,– це

зовсім неповторний світ почуттів, думок, інтересів, ефективно впливати на який за шаблоном, спираючись на раз і назавжди сформований стандарт, неможливо. Щоразу до кожної дитини необхідно відшукувати свій підхід, що відповідає конкретній ситуації, обставинам. Ось чому вчитель-вихователь має бути увесь час у пошуку. Це постійний виклик, що остаточно перебороти ніколи неможливо. Причому оновлення є саме тим викликом, що повертає від педагогічної повсякденності до радості творчості. Це альтернатива нудотним, сірим урокам, ще більш нудотним, убивчим для настрою вчителя, стандартним, формальним, найчастіше нікому не потрібним аналізом – переказам цих уроків керівниками школи, шкільної повсякденності, що висушує вчительську душу. Мистецтво аналізу уроку в тому і має полягати, щоб поступово, крок за кроком вводити вчителя в режим пошуку, розвитку й удосконалення, звільняючи його від важкої поденщини, якою ще є робота в школі для багатьох вчителів. У цьому сенсі роль педагогічного аналізу уроку полягає насамперед у тому, що він має стати засобом збудження, джерелом енергії та підйому для вчителів. У цьому зв'язку педагогічний аналіз уроку має стати інструментом формування у вчителя переконання необхідності переглянути свої методи роботи, взаємини з учнями, якщо вони виявилися непродуктивними. Він найбільш потужний інструмент мотивації вчителя.

Мотиви, які стосуються тільки школи, не можуть стати рушійною силою для більшості вчителів. Важливо у ході аналізу уроку правильно формулювати мотиви й доносити їх "до серця" учителя. І пам'ятати при цьому, що, аналізуючи урок, ви не каміння дробите, а будуєте храм! Слід зазначити, що аналіз уроку є найважливішим способом поєднання педагогічної теорії з практикою навчально-виховної роботи [3, с.134].

Сьогодні, коли мова йде про формування і розвиток особистості, особливого значення набуває проблема психолого-педагогічного вивчення дитини. Знання дитини вчителем – це ази педагогічної культури. Знати дитину

– означає бути переконаним, що немає двох однакових дітей і що немає межі в їх пізнанні. "Без знань дитини немає школи, немає виховання, немає справжнього педагога й педагогічного колективу..." [6, с.58]. У вирішенні цієї проблеми важливе місце приділяється відвідуванню й аналізу уроків, тому що управляти процесом вивчення учнів, визначити ступінь цієї вивченості можна насамперед шляхом спостереження за діяльністю педагога й учнів на уроці, шляхом глибокого педагогічного аналізу цієї діяльності.

Значення педагогічного аналізу уроку полягає ще у тому, що він є дієвим засобом розвитку у вчителя здібності рефлексувати свою працю й свою поведінку шляхом самоаналізу. Саме через педагогічний аналіз уроку має бути сформоване у вчителів уміння бачити взаємозалежність між своїм викладанням і учнівськими знаннями, уміння оцінювати свою роботу за кінцевим результатом. Це дорогоцінна якість педагога, але щоб вона ввійшла в систему роботи вчителя, він має бути не лише винятково уважним до своєї праці, але у нього має бути загострене почуття самокритичності, а останнє необхідно не лише виховувати, але й, виховавши, увесь час підтримувати та розвивати.

Аналіз уроку допомагає вчителеві глянути на свою працю ніби з боку, оцінити свої сили, побачити досягнення і недоліки у своїй роботі. Він є найважливішим засобом стимулювання самоосвіти педагога. Змістовна

сторона процесу самоосвіти вчителя в певній своїй частині має формуватися на підставі висновків педагогічного аналізу його уроків. О.В. Сухомлинський правильно підкреслював, що на уроці вчитель "не тільки відкриває учням вікно у світ знань, але і виражає сам себе, розкриває перед ними свій духовний світ, своє духовне багатство" [6].

Отже, із усього сказаного можна зробити висновок про те, що продуктивність навчання у виховання у школі певною мірою прямо пропорційна якості проведення аналізу уроку. Життя підтверджує, що головна мета спостереження і аналізу уроку – дослідження того, як розкривається на уроці інтелектуальний світ вчителя, як ростуть духовні інтереси учнів, як збагачується їх пам'ять і розвивається мислення. Цим і визначається якість уроку, його ефективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дружілов С.А. Професіоналізм людини як об'єкт психологічного вивчення: системний підхід / С.А. Дружілов// Вісник Балтійської педагогічної академії. Вип.52. – СПб., 2003. – С.42.
2. Конаржевський Ю.А. Педагогічний аналіз навчально-виховного процесу та управління школою / Ю.А. Конаржевський. –М.: Педагогіка, 1986. – 146 с.
3. Конаржевський Ю.А. Аналіз уроку / Ю.А. Конаржевський. – Х.:Видавництво "Ранок",2008. – С.134.
4. Педагогіка /Під ред. А.П. Кандратюка. – К.: Освіта, 1976. – С.576.
5. Ростунов А.Т. Формування професійної придатності / А.Т.Ростунов. – М.: Педагогіка, 1984.– 341 с.
6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1975. – С.58.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ШКОЛЯРІВ ЗА ЗМІНАМИ В ЖИВІЙ ТА НЕЖИВІЙ ПРИРОДІ

*Валерія Валько,
студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка
Науковий керівник: Прокопенко С.Г.*

На уроках природознавства діти пізнають навколишній світ, вивчаючи об'єкти природи та процеси, які протікають у природі. Відсутність запасу конкретно-образних уявлень у молодших школярів призводить до формального засвоєння знань. Дітям важко уявити предмет або явище, якщо вони не бачили цих об'єктів або їх зображень. Отже, одним із методів забезпечення наочно-чуттєвої основи засвоєння є спостереження.

Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності, яке підпорядковане конкретно-визначеним цілям й вимагає вольових зусиль. Учень не просто повинен слухати, а прислухатись, не просто дивитись, а придивлятись, всебічно розглядати об'єкт, щоб створити необхідне уявлення про нього.

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що питання методики організації спостережень піднімається у

роботах таких видатних педагогів, як О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський. У їхніх працях розкриваються погляди щодо виховання дитини засобами природи. На сьогодні багато науковців та педагогів-практиків присвятили свої дослідження проблемі екологічного виховання, серед них: Н. Лисенко, Н. Глухова, В. Фокіна, С. Ніколаєва, І. Зверев, Д. Гродзинський та ін. .Адже природа є важливим засобом гармонійного всебічного розвитку дитини.

В. Сухомлинський зазначав що "природа – величезної ваги виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу". Особливу увагу педагог радив звертати на виховання у дітей дбайливого ставлення до природи, її багатств. У своїй роботі педагог-гуманіст часто проводив спостереження, коли природа ледь прокидалася. Тому дуже важливо зацікавити дітей зранку об'єктом спостереження, замилуватись ним, бо тільки зацікавлення викликає допитливість, тільки милування породжує найкращі почуття, бажання зберегти, допомогти, примножити.

Спираючись на бібліографічні джерела, було встановлено, що спостереження діляться на такі види:

- за тривалістю виконання;
- за формою організації діяльності учнів;
- за часом проведення;
- за рівнем пізнавальної самостійності.

За тривалістю проведення спостереження бувають короткочасними і довготривалими. Довготривалі спостереження проводяться в позаурочні години. До цієї групи належать спостереження за умовами життя рослин; за впливом різних умов існування на ріст і розвиток рослин. Так, під час проходження педагогічної практики на уроках "Природознавства" 1-а група вела спостереження за рослинами. Це ті рослини, які залишаються зеленими під снігом усю зиму. Це підсніжники, проліски. Поспостерігавши за ними, діти роблять висновок, що під шаром снігу та опалого листя у підсніжників, пролісків з'являються пуп'янки, які з настанням тепла розпускаються. 2-а група вела спостереження за птахами. Це, звичайно, рослинні птахи (омелюхи, снігурі), яких можна бачити в кінці осені та взимку. При спостереженнях за птахами діти керувалися прийнятими в фенології правилами визначення дат прильоту та відльоту. Вони робили записи в зошити., підгодовували пташенят, зробили для них годівнички.

Короткочасні спостереження потребують незначного відрізка часу на уроці або вдома при виконанні домашніх завдань. Метою цього виду є сприймання ознак, властивостей конкретних об'єктів.

За формою організації діяльності учнів спостереження класифікуються на фронтальні, групові, індивідуальні. На уроках застосовувались фронтальні та групові форми організації. При проведенні хвилинок спостережень було використано не традиційні щоденники спостережень, а інтерактивний куточок природи. Основна форма роботи – систематичні спостереження в повсякденному житті та цільові спостереження. Чергові замальовували помічені ними зміни в розвитку рослин, птахів. Цікаво час від часу всім разом переглянути ці замальовки, згадати, що і як вирощували, що спостерігали.

Щодо групових спостережень був проведений проект "Пташина їдальня". Цей проект був знайдений в інтернет-ресурсах. Головні завдання проекту: розширити уявлення дітей про зимуючих птахів, поспостерігати за

їхнім життям, розвинути навички пізнавально-дослідницької діяльності та формувати дбайливе ставлення до птахів.

1–а група "Художники" малювали тих птахів, які залишилися зимувати на Україні.

2–а група "Народознавці" розповіли прислів'я та приказки про птахів.

3-я група "Науковці" досліджували, чим птахи живляться.

4-а група "Конструктори" розробили макети до виготовлення годівничок.

За характером пізнавальної діяльності спостереження бувають репродуктивними і творчими. У своїй роботі намагалися проводити творчі спостереження. Ми посадили в горщики цибулинки гіацинтів. 5 горщиків поставили на вікно, де сонячні промені прямо падають на них. Щодня поливали їх. І 5 горщиків поставили в темне місце. Перед учнями було поставлено проблему: "Як мінеральне живлення, світло, тепло впливає на ріст рослини?". Учням складно відповісти на це запитання відразу, а тому ми провели експеримент. Поспостерігавши, учні зробили висновки, що при нестачі вологи, добрив, тепла затримується вегетативний розвиток рослин. Гіацинти ослаблені, але при збільшенні поливання відбувається відновлення росту та розвитку рослин.

Таким чином, як на уроках "Природознавство", так і в позаурочний час потрібно організовувати цілеспрямовані систематичні спостереження учнів за змінами в природі. Адже, вони, по-перше, дозволяють сформуванню конкретне і образне мислення, уявлення і поняття про навколишній світ і на цій основі розвивати логічне мислення, усне і писемне мовлення молодших школярів. По-друге, спостереження сприяють формуванню основ наукового світосприймання, переконують дітей у постійній зміні і розвитку природних явищ, їх взаємозв'язку і закономірності того, що відбувається в природі. По-третє, спостереження дозволяють формувати одну з важливих якостей особистості – спостережливість, яка пов'язана з вихованням стійкої уваги, розвитком пам'яті, допитливості, вміннями встановлювати зв'язки між різними природними явищами.

Отже, ефективне використання спостережень в початковій школі на уроках природознавства забезпечує правильну, чітку та методично обґрунтовану систему роботи з молодшими школярами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Огієнко Т.М. та ін. Я і Україна. Природознавство. 3 клас. Робочий зошит з теоретичними відомостями / Т.М. Огієнко, Н.А. Філіпова, Л.Ф. Богданова, Н.М. Кириченко. – Харків: Країна мрій, 2003.
2. Природознавство. Навколишній світ. 2 клас. Розробки уроків. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 112 с.
3. Савченко О.Я. Сучасний урок в початкових класах. – К.: Магістр-S, 2001. – 256 с.
4. Седова В.И. Формирование у младших школьников ответственного отношения к природе // Начальная школа. – 2004. – № 5. – С.34-39.
5. Цукерман Г.А. Как младшие школьники учатся учиться? – М. - Рига: Эксперимент, 2000. – 224 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАВДАНЬ З ЛОГІЧНИМ НАВАНТАЖЕННЯМ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Анна Гайдук,
*студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка
Науковий керівник: Ярова Л.В.*

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що "освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації, держави, запорука майбутнього України. Освіта відтворює, нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства". Тому одне з найголовніших завдань школи – підготовка всебічно розвиненої, активної особистості, здатної до самостійних досліджень і відкриттів.

Така особистість має володіти надзвичайно важливим логічним арсеналом – методами аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення, вмінням доводити і спростовувати, робити правильні висновки, приймати обґрунтовані, раціональні в тій чи іншій ситуації рішення.

Саме школа озброює дітей знаннями, вміннями і навичками, необхідними в подальшому житті. Вже в початковій школі учні оволодівають основними прийомами логічного мислення (порівняння, класифікація, узагальнення та ін.), тому вчителі початкової школи ставлять перед собою важливе завдання щодо формування та розвитку логіки дітей, яка б дала дітям можливість доводити свої судження, приходити до правильних умовиводів, робити доказові висновки, що в підсумку, дозволяє учням самостійно здобувати знання.

Така тема як "Розвиток логічного мислення учнів у початковій школі засобами математики" дуже актуальна сьогодні. Актуальність даної теми полягає в тому, що вчитель з причини відсутності системи роботи з використання завдань з логічним навантаженням, не завжди знає, як правильно сприяти розвитку в учнів здатності мислити за законами логіки.

Одним із ефективних способів розвитку логічного мислення у початковій школі є використання на уроках математики різних завдань, в першу чергу логічних і нестандартних.

Логічне мислення, на відміну від практичного, здійснюється тільки словесним шляхом. Сформоване вміння дитини правильно міркувати, дає можливість навчити її доводити власну думку. Людина з добре розвиненим логічним мисленням не допускає помилок у судженнях, а тому має менше промахів і помилок в практичній діяльності.

Психолог Л.С. Виготський відзначав інтенсивний розвиток інтелекту в молодшому шкільному віці. Для його успішного розвитку потрібна допомога з боку вчителя, який володіє знаннями про особливості психічного розвитку молодших школярів, а також вміє визначати кінцеві цілі.

У початковій школі необхідно не тільки закладати основу знань учнів, але слід вчити самостійно мислити і творчо працювати, адже надалі дитина вчиться міркувати, аналізувати, встановлювати прості закономірності, робити умовиводи відповідно до законів логіки.

У молодших школярів відмітною особливістю логічного мислення є так само трудність у виконанні здавалося б простої операції, як порівняння. Складність порівняння для дітей початкової школи полягає в тому, що,

спочатку дитина не знає, що таке порівняти, а так само, не вміє користуватися цією операцією, як прийомом вирішення поставленого завдання [1, с.183].

За час навчання в початковій ланці школи можна виділити кілька етапів розвитку логічного мислення, на які повинен звернути увагу педагог, для правильного розвитку всіх розумових операцій молодших школярів:

- перший етап у розвитку мислення молодших школярів може бути названий наступним чином: знайомство з ознаками понять;

- другий етап – формування такої операції логічного мислення, як абстрагування;

- третій етап - формування логічної операції порівняння з опорою на суттєві і несуттєві ознаки предметів і явищ; (перші три етапи реалізуються в 1-2 класах початкової школи)

- четвертий етап (3 клас) у дітей повинна бути сформована здатність вибудовувати ієрархію понять, виокремлювати ширші і вузчі поняття, знаходити зв'язки між родовими і видовими поняттями;

- п'ятий етап (3-4 класи) передбачає розвиток аналітичної діяльності, яка спочатку (1-2 клас) полягає в аналізі окремого предмета (пошук ознак), а до 3-4 класу в умінні аналізувати зв'язки між предметами і явищами (частина і ціле, протилежність, наслідок і причина та інше).

Сучасне суспільство змінюється доволі швидко, тому важко прогнозувати навіть найближче майбутнє: неможливо передбачити, які знання знадобляться дитині, а які ні в позашкільному житті. З огляду на це у сучасному закладі освіти першочерговим перед учителем має стати завдання не накопичення дитиною інформації, а розвиток мислення, уміння аналізувати ситуацію, планувати свої дії на кілька кроків уперед, адекватно оцінювати результати, самостійно добувати і переробляти інформацію, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності. Реалізувати це завдання в навчально-виховному процесі закладу освіти можна, на нашу думку, тільки через конструктивну взаємодію з учнем.

Уміння вчителя конструктивно взаємодіяти з учнем складають основу його професіоналізму. Специфіка конструктивної взаємодії в підсистемах "учитель - клас", "учитель - учень" полягає в тому, що основна увага вчителя спрямовується не на результат засвоєння певних знань, а на процес його досягнення. [2, с.256]

Для успішного здійснення в навчально-виховному процесі інтелектуального, вольового та емоційного розвитку молодших школярів, учителеві бажано на уроках у початкових класах використовувати завдання з логічним навантаженням .

Завдання з логічним навантаженням – завдання, у яких зв'язки між даними і шуканим висловлено нечітко. Тому в процесі роботи необхідно розкрити і встановити існуючі зв'язки. [3, с. 20]

Успішне розв'язання завдань з логічним навантаженням залежить від уміння логічно і творчо мислити, бути кмітливим, здатності вести цілеспрямований пошук плану, будувати складні судження – міркування зі сполучниками: *і, чи, якщо ..., то*.

Зміст кожного завдання з логічним навантаженням дає змогу учням включати в пошук розв'язання певні розмірковування, цілісно уявити і, завдяки цьому, глибоко вникнути в ситуацію, спланувати свої дії на кілька кроків вперед, передбачити результат (навіть і негативний) і на основі цих

умінь вибрати ланцюжок дій, який найбільш швидко приведе до очікуваного результату.

Провідною метою використання завдань з логічним навантаженням на уроках математики є інтелектуальний розвиток кожного учня, який включає:

1. Оволодіння загальними розумовими діями і прийомами розумової діяльності:

аналізом (розкладання, розчленування, розбір) і *синтезом* (з'єднання, складання, об'єднання) – взаємооберненими діями, складовими процесу мислення;

порівнянням – розумовою дією, спрямованою на виділення спільного та відмінного в предметах. Порівняння починається зі співвідношення предметів, тобто із синтезу, а далі відбувається аналіз об'єктів, що порівнюються, виділення в них спільного і відмінного. Виділене завдяки аналізу суттєво спільне об'єднує, тобто синтезує об'єкти. Так здійснюється узагальнення. Порівняння – обов'язкова умова узагальнення;

узагальненням – розумовою дією, спрямованою на знаходження спільного в заданих предметах;

аналогією (відповідність, схожість) – прийом розумової діяльності, спрямований на одержання нових знань про властивості, ознаки, відношення предметів, явищ, що вивчаються, на підставі знань про їхню часткову схожість з іншими, вже знайомим предметами, явищами.

2. Розвиток пізнавальних процесів: пам'яті, уваги, уяви й, особливо, діалектичного мислення, що досягається поступово шляхом підведення учнів до більш складних узагальнень.

3. Мовний розвиток учнів, який здійснюється у процесі проблемно-пошукового діалогу між учителем та учнями через пояснення власної точки зору, зіставлення різних поглядів, висування припущень та аргументів, висловлення оцінних суджень.

Зміст завдання можна передати у формі прикладу, задачі, ребуса.

Робота над кожним новим видом завдань містить ряд етапів:

1. Підготовчий етап.
2. Ознайомлення зі змістом завдання.
3. Аналіз (розбір) завдання. Пошук шляху його розв'язання.
4. Запис розв'язання і відповіді.
5. Складання плану (алгоритму) розв'язання даного виду завдань.
6. Розв'язування аналогічних завдань.

Під час роботи з певним видом завдань не обов'язково здійснювати всі етапи роботи. Використання певних етапів роботи залежить від виду завдання.

Різноманітність цікавих завдань – задач, головоломок, вправ з геометричним змістом і т.п. – дає ґрунт для їх класифікації, хоча доволі складно розбити на групи настільки різноманітний матеріал, створений математиками, педагогами, методистами. [5, с. 12]

Класифікувати його можна за різними ознаками:

- за змістом і значенням;
- за характером розумових операцій;
- за спрямуванням на розвиток тих чи інших умінь.

Виходячи з логіки дій, що здійснює той, хто розв'язує задачу, різноманітний матеріал можна класифікувати, виділивши в ньому 3 головні групи:

- 1) розваги;
- 2) математичні (логічні) задачі, вправи;
- 3) задачі практичного характеру (задачі з необхідністю вибору або числових даних, або самих дій, або відношень між даними).

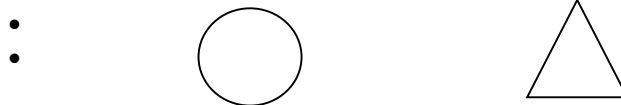
Дидактичні вправи для розвитку логічного мислення [4], які використовують на уроках математики:

- Магічні квадрати (Знайти закономірність у розташуванні цифр та фігур, а потім заповнити порожню клітинку (чи кілька клітинок.)

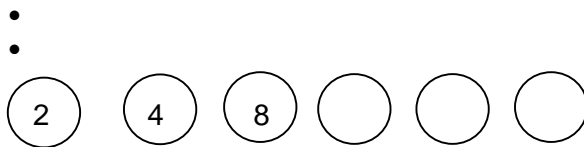
		70
80	100	120

- Гра "Чарівні перетворення". (Геометричні фігури перетворити на якісь предмети – чоловічків, тварин, фантастичні істоти та на інші смішні фігури.)

Складіть обличчя казкового героя – П'ятчка, використовуючи геометричні фігури. Вкажіть кількість фігур, які ви використали.

- Хитрі намистинки. (Встановивши закономірність розташування чисел у рядку, дописати ще кілька.)

- Числові ребуси.

г1ник пі100лет 7'я

- Шостий зайвий. (Одне з чисел не містить тих ознак, за якими можна об'єднати решту чисел. Знайти це число і вказати ознаку, що об'єднує решту чисел.)

2 8 10 20 14 13

- Лабіринт.

126	128	142	144	146	196	198			
124	130	140	138	148	194	200			
122	132	134	136	150	192				
120	118	156	154	152	190	188	186	184	182
114	116	158	160	162	164	166	172	174	180
112	110	108	106	80	78	168	170	176	178
98	100	102	104	82	76	74	72	70	68
96	90	88	86	84	38	40	42	64	66
94	92		12	14	36	34	44	62	60
			10	16	18	32	46	48	58
			8	6	20	30	28	50	56
			2	4	22	24	26	52	54

• Логічні казки.

Кім Муркіт та Лисичка-Сестричка ловили рибу. До них підбіг голодний Вовчик Братик і запитав, чи багато риби вони наловили. Лисичка хитро відповіла: "У нас обох разом на 7 рибин більше, ніж у мене однієї, а в одного з нас на 17 рибин менше, ніж в іншого". Скільки рибин зловили разом Кім Муркіт та Лисичка-Сестричка?

Увесь цей набір нестандартних завдань у комплексі зі звичайними сприяє розвитку логічного мислення молодших школярів, опануванню ними математичної мови, стимулює інтерес дітей до "цариці наук". Крім того, така робота з учнями формує мислячу особистість.

Використання задач з логічним навантаженням буде ефективним, якщо:

а) для роботи над ними виділяти 7-10 хв. уроку два – три рази на тиждень;

б) розкривати умови задач емоційно і образно, спираючись на наочність;

в) учням надати змогу поміркувати, обміняти думками, висловити різні підходи, подумати над розв'язанням вдома.

Розвиток мислення учнів під час навчання в школі є одним із важливих завдань сьогодення. Статистика свідчить, що кількість вчителів, які застосовують завдання з логічним навантаженням поступово збільшується.

За час навчання в школі кількість дітей, які розвивають своє мислення під час уроків постійно збільшується. У більшості учнів молодшого шкільного віку мотивація до саморозвитку майже відсутня, адже з'являються нові інтереси й потреби, які, на жаль, не пов'язані із розвитком мислення. Тому необхідно шукати можливості вдосконалення процесу розвитку учнів в школах за рахунок оптимізації діяльності учнів, яка залежить від результативності роботи вчителів. Необхідно відзначити, що частота використання даних завдань залежить від стажу вчителя.

Отже, використання завдань з логічним навантаженням в початкових класах є обов'язковим компонентом навчального процесу, що забезпечує розвиток мислення, фантазії, уяви, інтелектуальних здібностей учнів. Учні вчать міркувати, доводити свої судження, встановлювати послідовність та відповідність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Б.С. Психологія молодшого школяра: уч. Посібник / Б.С. Волков. – М.: Академічний проект, 2005. – 208 с.
2. Белошистая А.В., Левитес В.В. Розвиток логічного мислення молодших школярів на основі використання спеціальної систем занять: Монографія / А.В.Белошистая, В.В. Левитес. – Мурманск: МДПУ, 2009. – 104 с.
3. Кашапов М.М. Психология педагогического мышления / М.М.Кашапов. – СПб., 2000. – 463 с.
4. Методика викладання математики в початкових класах. – М.: Освіта, 2000. – 80 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Юлія Гриб,
*студентка відділення "Початкова освіта"
ВКНЗ "Коростишівський педагогічний
коледж імені І.Я. Франка"
Житомирської обласної ради
Науковий керівник: Дмитренко Н.І.*

Людина грає лише тоді, коли вона в повному значенні слова
"людина",
і вона буває людиною тільки тоді, коли грає.
Ф. Шиллер

На сьогоднішній день, коли світ знаходиться в постійному інформаційному бумі, і кожного разу, коли щось змінюється, дуже важливо бути мобільним і вміти швидко засвоювати, аналізувати та доносити до людей необхідну інформацію. Проблема спілкування і міжособистісної взаємодії, на наш погляд, дуже актуальна. Торкаючись її, хотілося б показати необхідність розвитку комунікативних здібностей.

Компетенція і компетентність – два різних поняття.

Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід [2, с.137]. Компетенція

сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі навчальної та ігрової діяльності учня, перетворюючись у компетентність.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем [2, с.137]. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій дитини у навчанні, грі, позанавчальній діяльності.

Держстандарт подає таке визначення комунікативної компетентності: "здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями" [1].

Одним із провідних завдань у роботі сучасного вчителя початкових класів є формування основних компетентностей учня: комунікативної, соціальної, соціокультурної, інформаційної, саморозвитку, творчої та інших. І як засіб використовується гра.

Гра виступає як засіб всебічного виховання дитини. В.О.Сухомлинський підкреслював: "Без гри нема і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається животворний потік уявлень, понять про оточуючий світ. Гра – це іскорка, яка запалює вогник допитливості і зацікавлення" [3, с.95].

Гра тільки здається легкою. А насправді, як підкреслюють дослідники гри, вона потребує, щоб дитина, яка грається, віддавала їй максимум своєї енергії, розуму, витримки, самостійності. Гра стає напруженою працею і через зусилля веде до задоволення основних потреб дитини.

Узагальнюючи думки щодо освітнього значення гри, В.О. Сухомлинський з цього приводу пише: "Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна поставити китайську стіну між працею і грою. Придивімося уважно, яке місце займає гра в житті дитини, особливо в дошкільному віці. Для неї гра – це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку [3, с.95].

У світовій педагогіці відомі системи дидактичних ігор, які вперше розробили для дошкільного виховання Ф.Фребель і М.Монтесорі, а для початкового навчання – О.Декролі.

Правильно побудована гра сприяє розвитку пізнавальних процесів та комунікативних здібностей молодших школярів. На мою думку, гра на сьогоднішній день є одним із найголовніших засобів розвитку комунікативних здібностей. Саме в молодшому шкільному віці дитина стикається з проблемами у спілкуванні, а гра допомагає не тільки сформувати необхідні комунікативні вміння, а й створює плацдарм для подальшого розвитку особистості.

До питання компетентісного підходу у організації навчальної та ігрової діяльності молодших школярів долучилися вітчизняні науковці й методисти – М.В. Богданович, Л.В. Коваль, Я.А. Король, О.П. Корчевська, Л.П. Кочина, С.П. Логачевська та інші.

Багато науковців зазначають, що закономірності формування розумових дій на матеріалі шкільного навчання виявляються в ігровій

діяльності дітей. У ній своєрідними шляхами здійснюється формування психічних процесів: сенсорних процесів, абстракції й узагальнення, довільного запам'ятовування тощо.

З початком навчання у школі різко змінюється соціальне середовище дитини, що, безумовно, впливає на її психологічний стан. Гра, як звична діяльність у цьому віці, допомагає дитині подолати скутість, сором`язливість і страх. Тому, на думку вчених, саме ігрові форми навчання найбільше сприяють адаптації дитини до нових умов і соціалізації молодшого школяра у шкільне середовище. Гра сприяє розвиткові пізнавальної активності учнів. Тому питання формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку засобами ігрової технології в навчально-виховному процесі є актуальним та пріоритетним напрямком роботи вчителя початкової ланки.

Пошук ефективних засобів подолання комунікативної пасивності, яка неминуче призводить до втрати інтересу до навчання, збільшення та збагачення словникового запасу учнів, розширення світогляду спонукали мене обрати цю тему. І цьому сприяє саме ігрова діяльність учнів.

Ігрова діяльність, на відміну від інших форм роботи з учнями початкової школи, створює всі необхідні передумови для ефективної організації навчального процесу з усіх предметів шкільного циклу. Вона має широке функціональне поле, серед яких комунікативна функція – освоєння діалектики спілкування, введення у систему суспільних відносин, засвоєння норм колективної взаємодії з однолітками та старшими людьми. Гра є абсолютно незамінною школою спілкування, яка налаштовує дітей молодшого шкільного віку на складні форми комунікативної взаємодії .

Дидактична гра на уроці – не самоціль, а засіб навчання і виховання. Сам термін "дидактична гра" підкреслює її педагогічну спрямованість та багатогранність застосування. А тому найсуттєвішим для вчителя будь-якого предмета, є такі питання:

а) визначити місце дидактичних ігор та ігрових ситуацій у системі інших видів діяльності на уроці;

б) доцільність використання їх на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу;

в) розробка методики проведення дидактичних ігор з урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів;

г) вимоги до змісту ігрової діяльності у світлі ідей розвивального навчання;

д) передбачення способів стимулювання учнів, заохочення в процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також для підбадьорення відстаючих.

Мета дидактичних ігор – формування в учнів уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними знаннями, уміннями й навичками учень зможе лише тоді, коли він час виявлятиме до них інтерес, і коли вчитель зумів зацікавити учнів.

Добираючи ту чи іншу дидактичну гру, вчитель має пам'ятати, що процес створення гри містить ряд етапів:

а) вибір теми гри;

б) визначення мети та завдань гри;

в) підготовка і проведення гри (повідомлення учням теми гри, підготовка унаочнень, проведення гри, підбиття підсумків).

Успіх проведення гри залежить від дотримання наступних вимог:

а) ігри мають відповідати навчальній програмі;

б) ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;

в) відповідність гри віковим особливостям учнів;

г) різноманітність ігор;

д) залучення до ігор учнів усього класу[4].

Учителеві варто пам'ятати, що здатність до гри в учнів (особливо першого класу) не розвивається спонтанно. Часто першокласник виявляється не готовим до участі, оскільки його ігрова культура обмежена здатністю до копіювання подій навколишнього життя. Треба пам'ятати, що організація гри з дітьми молодшого шкільного віку передбачає низку положень (правил організації) ігрової діяльності, дотримання яких і допомагає учневі опанувати грою, щоб гра була максимально розвивальною та сприяла формуванню комунікативної компетентності.

Для молодшого шкільного віку характерні яскравість і безпосередність сприйняття, легкість входження в образи. Діти легко включаються в будь-яку діяльність, особливо в ігрову, самостійно організовуються в групову гру, продовжують ігри з предметами, іграшками. Тож виникає необхідність знайти засіб, що залучає учня до навчальної праці, що дозволяє йому відчувати радість пізнання. Таким засобом, на мою думку, може стати гра та включення різних видів ігрової діяльності в навчально-виховний процес. Це допоможе вирішити одне з основних завдань школи – сформувати в учня комунікативну компетентність, за допомогою якої він буде вільно себе почувати в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.

2. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник / О.Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – С.136-137.

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. /В.О. Сухомлинський. – Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 95–98.

4. Тарасенко Г. Її величність гра. / Г.Тарасенко // "Учитель початкової школи". – 2014. – №2.

ДІАГНОСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

*Анастасія Каломбет,
студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.
Науковий керівник: Котеленець В.М.*

Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її інтелектуальний, соціальний розвиток. Щоб піднятися на вищий ступінь розвитку, дитина має засвоїти знання про навколишній світ, оволодіти

нормами поведінки, набути певних навичок і вмінь. Все це пов'язано з роботою пам'яті. Якби людина не запам'ятовувала те, що сприймала, переживала, робила, її психічний розвиток був би неможливий. Без якісного запам'ятовування неможливо було б оволодіти основами наук, що являється першою і найголовнішою задачею шкільного навчання. Таким чином, дослідження особливостей пам'яті саме в молодшому шкільному віці є дуже важливим.

У процесі відчуття та сприймання предметів і явищ виникають певні образи, думки та емоції, що не зникають безслідно. Вони фіксуються і зберігаються в мозку людини. При потребі враження, які сприймалися раніше, можуть бути відтворені у вигляді уявлень про предмети та явища. Пам'ять є основою психічної діяльності людини і виступає одним із основних пізнавальних психічних процесів.

Пам'ять як психічний процес здавна є предметом вивчення з боку багатьох науковців. Без пам'яті неможливо зрозуміти основи формування поведінки, мислення, свідомості, підсвідомості. Пам'ять лежить в основі здібностей людини, є умовою придбання знань, формування умінь і навичок. С.Л. Рубінштейн писав, що без пам'яті ми були б істотами миттєвості, а наше минуле було б мертве для майбутнього. Тому кожній людині необхідно якомога більше знати про свою пам'ять.

Родоначальником вивчення проблем пам'яті вважається Г. Еббінгауз. Він вперше в ході експериментальної роботи встановив закономірності, яким підкоряються процеси запам'ятовування, збереження, відтворення і забування.

Дослідження пам'яті людини з точки зору онтогенетичного підходу проводили учені П.П. Блонський, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв. Вони сформулювали принцип єдності психіки і діяльності.

Л.С. Виготський дослідив пам'ять у плані "культурно-історичної концепції". Специфіку вищих форм пам'яті він бачив у використанні знаків-засобів, предметних і вербальних, за допомогою яких людина регулює процеси запам'ятовування і відтворення. Тільки при таких умовах пам'ять із мимовільної перетворюється на довільну. Над проблемою мимовільного запам'ятовування працювали П.І. Зінченко, А.О. Смирнов.

Науковці єдині в думці, що пам'ять є необхідною умовою психічного розвитку людини, адже нові утворення ґрунтуються на попередніх досягненнях та здобутках, що зафіксовані в пам'яті. У процесі життєдіяльності індивід привласнює досягнення попередніх поколінь, оволодіває продуктами культури, що є ланкою зв'язку між минулим, сучасним і майбутнім. Без уявлень пам'яті неможлива розумова діяльність і взагалі здатність нормально жити. За словами І.М. Сеченова, людина, позбавлена пам'яті, постійно перебувала б у становищі новонародженого.

Пам'ять є складною системою процесів, які здійснюють повний цикл перетворень інформації суб'єктом: запам'ятовування, зберігання, відтворення і забування. Ці мнемічні процеси є важливою умовою ефективності цілеспрямованої діяльності людини.

Кожен вік характеризується своєрідним, специфічним лише для нього набором психофізичних якостей. Для розвитку пам'яті дитини характерним є рух від образної до словесно-логічної. Розвивається довільна пам'ять. Довільне згадування передуює довільному запам'ятовуванню, розвиток довільної пам'яті починається з розвитку довільного відтворення.

Молодший шкільний вік характеризується значними якісними змінами, які відбуваються в розвитку пам'яті дитини: зростає продуктивність запам'ятовування навчального матеріалу, підвищується точність впізнавання запам'ятованих об'єктів, відбувається інтенсивний розвиток довільної пам'яті.

Різні процеси пам'яті у дітей розвиваються неоднаково, вони по чергово випереджають розвиток один одного. Яскравим прикладом є те, що довільне відтворення виникає раніше за довільне запам'ятовування, а протягом розвитку значно випереджує його.

Сучасна школа потребує компетентного педагога не лише як фахівця в галузі початкової освіти. Він повинен володіти базовим діагностичним інструментарієм для проведення експериментальних досліджень взагалі і особливостей пам'яті зокрема. Це дасть можливість оперативної і гнучко враховувати особливості та специфіку протікання процесів мислення школярів та суттєво підвищувати ефективність їх навчання та діяльності.

Для діагностики особливостей пам'яті молодшого школяра використовують такі методики: "пiктограма", "асоціація", "запам'ятовування геометричних фігур", "запам'ятовування слів" та "запам'ятовування чисел".

Методику "пiктограма" розробив відомий психолог А.Р. Лурія. Вона дає змогу дослідити особливості опосередкованого запам'ятовування і його продуктивність. Суть дослідження – згадати слово (словосполучення) за власними замальовками.

Методика "асоціації" схожа на попередню, має ту ж мету – дослідити особливості опосередкованого запам'ятовування. Суть методики – записати слова з опорою на обрані для асоціацій картки.

Методики "запам'ятовування геометричних фігур", "запам'ятовування слів" та "запам'ятовування чисел" дають змогу визначити об'єм короткочасної зорової пам'яті. Сутність проведення в тому, що дитина після 20-ти секундного запам'ятовування геометричних фігур, слів чи чисел відповідно, має відтворити якомога більше з них. За допомогою цієї методики досліджують також особливості розвитку рухової та слухової пам'яті. Результати цих досліджень були враховані нами в процесі безпосередньої роботи з учнями на уроці.

При вивченні особливостей пам'яті молодшого школяра було опробовано деякі методики. Методика "запам'ятовування геометричних фігур" та "запам'ятовування чисел" була використана на уроках математики з метою діагностування особливостей слухової та зорової пам'яті у дітей молодшого шкільного віку. Дослідження особливостей слухової пам'яті дало такі результати: у 70% дітей визначено високий, у 25% – середній і у 5% – низький рівень розвитку слухової пам'яті. Дослідження зорової пам'яті дало дещо гірші результати. Лише у 20% визначено високий рівень, у 60% – задовільний та у 20% – низький.

Таким чином, можна зробити висновок, що пам'ять виступає у ролі певного підґрунтя для розвитку людини. Молодший шкільний вік – це саме той час, коли дитина отримує ту необхідну базу знань для подальшого життя, у неї формуються основні уміння та навички. Завдання кожного вчителя – зробити ці базисні знання міцними та ґрунтовними. Для цього просто необхідно володіти вмінням правильно та точно діагностувати особливості розвитку пам'яті кожної дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Вікова психологія: Навч. посіб. / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
3. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навч. посібник / С.Д.Максименко, В.О.Соловієнко. –К.: МАУП, 2000. – 256 с
4. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Загальна психологія. Навч. посіб./ О.П.Сергєєнкова, О.А.Столярчук, О.П.Коханова, О.В.Пасєка.– К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

*Тетяна Коваленко,
студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.
Науковий керівник: Прокопенко С.Г.*

Останнім часом мотивація учнів початкової школи до вивчення навчальних дисциплін стає все слабшою. Тому постає запитання, що зробити для того, щоб учні з цікавістю вивчали його? Як підвищити ефективність навчально-пізнавальної діяльності школярів, сприяти росту мотивації до навчання? Ці запитання постали переді мною, коли я проходила безперервну практику на базі гімназії №1. Проаналізувавши власні знання, науково-методичну літературу, я прийшла до висновку, що застосування дидактичних ігор має значний потенціал для підвищення рівня навчальних досягнень та мотивації до навчально-пізнавальної діяльності учнів. Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу, розвивають саморегуляцію, тренують вольові якості дитини, Не варто оцінювати дидактичну гру лише з позицій навченості дитини, її цінність передусім у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей, знижує гіподинамію. В. Сухомлинський писав: "У грі немає людей серйозніших, ніж малі діти. Граючись, вони не лише сміються, а й глибоко переживають, іноді страждають". Значний внесок у вивчення дитячої гри зробили Л.С.Виговський, С.Л.Рубінштейн, Ш.О. Амонашвілі та інші.

Ефективне вивчення природознавства в початкових класах неможливе без пошуків нових шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів. Учні мають не лише засвоїти визначену програмою систему знань з природознавства, а й навчитися спостерігати об'єкти, явища, процеси, порівнювати їх, виявляти взаємозв'язок між природничими поняттями, навчитися формувати свої висновки. Застосування дидактичних ігор на уроках природознавства дає можливість реалізувати на практиці зазначені вище проблеми. Дидактичне завдання гри визначається відповідно до вимог програми курсу "Природознавство" з урахуванням вікових особливостей дітей. Наприклад, формування у дітей уявлень про природні процеси та об'єкти, розвиток як образного так і абстрактного мислення;

формування уявлень про взаємозв'язки в навколишньому середовищі; розвиток оцінки та самооцінки людської діяльності, кмітливості, здатності виявляти вольові зусилля для досягнення поставленої мети, довільної уваги, зосередженості. Використання на уроках дидактичних ігор та ігрових ситуацій робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють інтерес дітей до навчального предмета. Отож гра - незмінний важіль розумового розвитку дитини. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взятую на себе роль. Все, що допомагає успішному виконанню ролі, має для учня особливе значення і якісно ним усвідомлюється.

Окремо хочу зупинитися на екологічних іграх, адже їм належить визначна роль у формуванні екологічної культури молодшого школяра. Якщо конкретизувати ці завдання, то вони можуть звучати наступним чином: формування знань про особливості будови та функціонування живих організмів (гра "Ботанічні жмурки", "Якби я був деревом"), складання ланцюгів живлення, формування знань про довкілля організмів (гра "Хто в лісі живе?", "Виготовляємо морозиво").

На уроці доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує багато часу на приготування обладнання, запам'ятовування громіздких правил. Перевагу слід віддавати тим іграм, які передбачають участь у них більшості дітей класу, швидку відповідь, зосередження довільної уваги. На уроках природознавства я використовувала, зокрема, ігри: "", "Зоомагазин", "Відгадай хто я", "Де я живу?" "Де моє місце?", "Що в лісі росте?". Діти дуже добре сприймають ігри на природничу тематику: "Загадай – ми відгадаємо", "Що спочатку, а що потім?", "Овочі і фрукти", "Знайти дерево за насінням".

Наприклад, для поглиблення знань про природні угруповання, фауну та флору рідного краю я проводила наступні дидактичні ігри:

"Що в лісі росте". Мета гри: закріпити знання дітей про тварини та рослини рідного краю, вчити спостережливості, логічному мисленню.

Опис гри: дітям пропонується набір різних гілочок чи листочків рослин (бажано 5 екземплярів). Учні повинні вибрати ті з них, які підходять до конкретного угруповання лісу. Подібну гру можна запропонувати для луки, болота, водойми.

"Виготовляємо морозиво". Мета гри: поглибити знання учнів про взаємозв'язки у природі, навчитися складати ланцюги живлення.

Опис гри: у грі беруть участь сім гравців, кожен з яких отримує одну з карток: "гній", "корова", "трава", "грунт", "черв'як", "морозиво", "молоко". Завдання учнів: побудувати ланцюжок послідовного перетворення гною на морозиво, а потім розповісти кожному учаснику про роль свого слова в ланцюжку. На виконання гри потрібно 5-8 хвилин. Добре, якщо нагородою учасникам буде морозиво.

Під час проходження практики я проводила уроки з застосуванням ігор та без них, щоб порівняти, як краще засвоюється матеріал. Отже, уроки з дидактичними іграми набагато дієвішими. На таких уроках учні більше активізують свої знання, в них виникає бажання відповідати на уроках. Для дітей такого віку дуже потрібно проводити дидактичні ігри, оскільки з їхньою допомогою дитина розкриває, розвивається та стає обізнаною в цій галузі, яку вивчає. На моїх уроках з природознавства учні завжди чикали ігор,

оскільки з їхньою допомогою учні відпочивають, покращують знання з теми та діляться своїми враженнями на рахунок вивченого.

Отже, під час проведення уроків з природознавства з застосуванням дидактичних ігор рівень знань учнів покращився, вони навчилися запам'ятовувати складний матеріал та відтворювати його при необхідності. Екологічні ігри є не лише дієвим засобом формування екологічних знань, умінь та навичок молодших школярів, а й знаряддям вироблення правил поведінки в довкіллі. За словами В. Сухомлинського "гра – це величезне світло, через яке в духовний світ дитини вливається життєвий потік уявлень, понять про навколишній світ".

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникєєва Н.П. Воспитание игрой / Н.П. Аникєєва . – М.: Просвещение , 1987.
2. Борщ О. Впровадження змісту ігрового навчання в педагогічну практику / О. Борщ // Початкова школа. – 2011. – № 7.

ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Ангела Ковган,
студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.
Науковий керівник: Мазепа І.П.*

Сучасний період розвитку суспільства характеризується великим впливом на нього комп'ютерних технологій, що проникають в усі сфери людської діяльності. Людина, яка вміло й ефективно володіє інформаційними технологіями, має новий стиль мислення. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітню систему України та формування єдиного інформаційно-освітнього простору – одні з пріоритетних напрямів сучасної державної політики. Зокрема, в багатьох доповідях про розвиток освіти відмічається, що головною метою в контексті створення інформаційного суспільства й освітньо-інформаційного простору є забезпечення доступу до інформації широкого спектру споживання; розвиток та впровадження сучасних комп'ютерних технологій у системи освіти, державного управління, науці та інших сферах; створення в найкоротші строки необхідних умов для забезпечення широкого доступу навчальних закладів, наукових та інших установ до мережі Інтернет; розвиток освітніх і навчальних програм на базі комп'ютерних інформаційних технологій [4].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчально-виховному процесі з англійської мови в початковій школі є, на наш погляд, надзвичайно ефективним засобом підвищення якості навчання молодших школярів. ІКТ дозволяють зробити урок цікавим, динамічним, підвищують унаочненість навчального процесу. Тому, впровадження

інформаційно-комунікаційних технологій полегшує роботу вчителя, а навчання учнів робить більш цікавим та ефективним.

Застосування ІКТ дає також змогу формувати у молодших школярів необхідні ключові та предметні компетентності, навички практичного застосування набутих знань, створює умови для ефективної взаємодії педагогів з учнями та батьками, розвиває творчі здібності учнів, що є необхідною умовою подальшої максимальної реалізації особистості в сучасному житті [5].

Метою статті є теоретично обґрунтувати значимість впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітню систему України та формування єдиного інформаційно-освітнього простору, довести, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі з англійської мови в початковій школі є ефективним засобом підвищення якості навчання молодших школярів, оскільки вони дозволяють зробити урок більш цікавим і динамічним.

Аналіз та дослідження сучасної вітчизняної та зарубіжної науково-методичної літератури засвідчує, що педагогічним і методичним аспектам застосування ІКТ у навчально-виховному процесі достатньо ґрунтовно і широко висвітлено в наукових працях Л. Білоусової, П. Гальперіна, Б. Гершунського, М. Жалдака, Ю. Машбиць, В. Монахова, С. Ракова, Н. Тализіної, Н. Морзе, Ю. Рамського, О. Співаковського та інших. Проблеми використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов учнів та студентів розглянуто у працях Є. Азімова, С. Канатової, М. Кларіна, О. Крюкової, Л. Морської, Е. Носенко, Є. Полат, Г. Селевко, П. Сердюкова та інших.

Незважаючи на те, що вченими проведено багато досліджень з проблеми використання ІКТ у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, вона і досі залишається відкритою для вивчення.

З'ясуємо, що ж ми вкладаємо у поняття "інформаційно-комунікаційні технології". Інформаційно-комунікаційні технології – це програмно-апаратні засоби й пристрої, що функціонують на базі комп'ютерної техніки, а також сучасних засобів і систем інформаційного обміну, забезпечуючи операції щодо пошуку, збирання, накопичення, зберігання, опрацювання, подання, передавання інформації [6].

Дослідження переконливо свідчать про те, що застосування ІКТ у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи має чисельні та значні переваги, основні з яких такі: здійснюється диференціація навчального процесу; розширюється контроль за навчальною діяльністю учнів і забезпечується на цій основі зворотний зв'язок; створюються умови для підвищення рівня зацікавленості учнів у навчальній діяльності завдяки внесенню елементів новизни. Таким чином, нам здається, що системне застосування ІКТ у педагогічній діяльності, зокрема вчителя англійської мови у початковій школі, сприяє підвищенню якості освіти учнів.

Варто зазначити, що застосування ІКТ на уроках англійської мови в початковій школі передбачає використання певних наукових, педагогічних прийомів, методів і засобів, що надають учителю змогу організувати цілеспрямовану і творчу роботу учнів, допомагають зробити навчання цікавим, змістовним і результативним [5].

На початковому етапі навчання перед учнями стоїть завдання опанувати певний обсяг англійської лексики, граматичного та мовленнєвого матеріалу згідно з навчальною програмою. Для успішної

реалізації означеного завдання вчителю необхідно враховувати вікові особливості молодших учнів. Відомо, що у цьому віці у школярів переважає наочно-образне мислення, тому застосування наочності сприяє як розвитку творчої уяви дітей, так і розвитку їх мислення. Вчитель, використовуючи Інтернет-ресурси, може створити галерею яскравих ілюстрацій, дидактичних матеріалів, зображувальних посібників з певної теми [6, с. 6]. Залежно від матеріалу, що вивчається, ІКТ допомагають перетворити урок англійської мови, або його частину, на захоплюючу гру. Це підвищує інтерес у тих, хто навчається, до навчального матеріалу, знімає напругу та нервозність у школярів, які надто критично оцінюють свої успіхи у вивченні англійської мови [5].

Проте, застосовуючи ІКТ на уроці, вчителю варто пильнувати, щоб учні, захоплені яскравістю подачі матеріалу, не забули про завдання, що стоять перед ними. Важливо також пам'ятати, що ІКТ не можуть замінити вчителя на уроці, адже тільки вчитель може правильно організувати навчальний процес, керувати ним під час уроку. Ніщо не здатне замінити, на наш погляд, радість живого спілкування учителя та учнів [1].

На нашу думку, застосовуючи ІКТ на уроках і в позаурочний час, ми зможемо досягти підвищення мотивації учнів початкової школи до вивчення англійської мови, мова стане предметом їхньої зацікавленості, учні володітимуть добре матеріалом, підвищиться результативність у навчанні [7].

Варто зазначити, що результати дослідження проблеми застосування ІКТ в освіті та власний досвід при проходженні виробничої практики у школі доводять, що при підготовці та проведенні уроків англійської мови у початковій школі доцільно використовувати пакет MSOffice, що містить текстовий редактор Word, та презентації, виконані у PowerPoint. Такі презентації дають можливість при незначних витратах часу підготувати наочність до уроку. Уроки, що супроводжуються презентаціями у PowerPoint, – видовищні й ефективні в роботі з різноманітною навчальною інформацією. До того ж, використання презентацій можливе на будь-якому етапі уроку: в процесі пояснення або закріплення нового матеріалу, повторення або контролю раніше вивченого матеріалу.

Застосування ІКТ на уроках англійської мови в початковій школі допомагає вирішувати ряд дидактичних завдань, зокрема:

- удосконалювати вміння і навички аудіювання на основі аутентичних звукозаписів в мережі Інтернету;
- формувати вміння і навички читання, безпосередньо використовуючи матеріали різного ступеня складності;
- удосконалювати вміння монологічного та діалогічного мовлення на основі проблемного обговорення питань;
- поповнювати словниковий запас, як активний, так і пасивний, лексику сучасної англійської мови, що відображає певний етап розвитку культури народу, соціального чи політичного устрою суспільства;
- знайомитися із культурознавчими поняттями, що включають мовний етикет, особливості мовної поведінки різних народів в умовах спілкування, особливості культури, традиції країни, мова якої вивчається.

Потрібно додати, що ефективність застосування ІКТ на уроках англійської мови в початковій школі залежить від їх відповідності певним вимогам. Вони повинні:

- бути цікавими і доступними для молодших школярів, викликати у них позитивні емоції;
- розвивати творчі здібності молодших школярів;
- вчити молодших школярів працювати з компютером (клавіатурою, мишею);
- відповідати віковим особливостям молодших школярів.

Отже, Враховуючи вище викладене, ми можемо стверджувати, що застосування ІКТ на уроках англійської мови у початковій школі сприяє підвищенню якості навчання, формуванню необхідних ключових і предметних компетентностей, зокрема іншомовної комунікативної компетентності, навичок практичного застосування набутих знань; створює умови для ефективної взаємодії вчителя з учнями та батьками.

Вчитель перестає бути основним джерелом інформації, він виступає у ролі "диспетчера", який керує роботою учнів у самостійному оволодінні знаннями. Правильно організована робота з використанням ІКТ сприяє росту пізнавальних та комунікативних інтересів, що в свою чергу веде до активізації та розширення можливостей самостійної роботи молодших учнів щодо оволодіння англійською мовою як на уроці, так і в позаурочний час.

Застосування ІКТ сприяє також розвитку творчих здібностей молодших школярів, що є необхідною умовою подальшої максимальної реалізації особистості в сучасному глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоконна Н. І., Білоконний С. П. До проблеми використання інформаційних технологій у навчальному процесі / Н.І.Білокінна, С.П.Білокічний // Славянские педагогические чтения: Тез. докл. Междунар. конф., 16-18 окт. 2003 г. – Тирасполь, 2003. – С. 49-53.
2. Бученко І. В. Комп'ютеризація навчання – свідчення професійної майстерності педагога. Інститут післядипломної педагогічної освіти / І.В.Бученко. – К., 2007.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462.
4. Маркус Н. В. Особливості застосування інформаційних технологій як засобу гуманізації навчання молодших школярів / Н.В.Маркус // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. пр. / – Рівне, 2002. – Вип.23. – С. 171-173.
5. Коваленко Ю. А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов. / Ю.А.Коваленко // Іноземні мови. – 1999. – №4. – С. 37–41.
6. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. За ред. О. І. Пометун / О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
7. Стрикун О. С. Навчання іноземній мові шляхом використання мультимедійних технологій [Електронний ресурс]. – О.С.Стрикун. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/14.NTP>

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ТИПОВИХ ЗАДАЧ У 3-4 КЛАСАХ

*Юлія Корявець,
студентка 4-го курсу відділення "Початкова освіта"
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.
Науковий керівник: Кумейко Г.М.*

Одним із головних завдань реформування освіти в Україні є розвиток кадрового потенціалу, підготовка фахівців, які готові компетентно виконувати професійні завдання, реалізувати нові освітні стратегії на практиці. В цьому контексті відповідальна місія належить учителю, особливо – початкової школи, який закладає в учнів основи розвитку позитивної мотивації до навчання, творчого, критичного мислення, формує світогляд особистості.

Пріоритетним напрямом реформування системи початкової освіти, визначеним Л. Гриневич, є оновлення змісту освіти, зокрема в початковій школі. Школа має готувати учнів до життя, що можливо, на думку міністра освіти і науки України, через формування в школярів умінь критично мислити, працювати у команді, розв'язувати проблеми, самостійно шукати, аналізувати інформацію.

Мислення є найважливішою функцією мозку людини. Будь-який вид діяльності не може обійтися без нього. Воно лежить в основі успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок. Саме тому так важливо формувати та розвивати мислення учнів в процесі навчання.

Ефективність і якість навчання математики визначаються не тільки глибиною і міцністю оволодіння школярами системою математичних знань, умінь і навичок, передбачених програмою, а й рівнем їх математичного розвитку, ступенем підготовки до самостійного оволодіння знаннями. Таким чином, у школярів повинні бути сформовані певні якості мислення, тверді навички раціональної навчальної праці, розвинений пізнавальний інтерес. Тому, природно, що серед багатьох проблем вдосконалення навчання математики в початковій школі велике значення має проблема формування в учнів критичного мислення.

Державним стандартом базової та повної середньої освіти передбачається те, що одним з найголовніших завдань школи є підготовка всебічно розвиненої, активної особистості, здатної до самостійних досліджень та відкриттів. Тобто, перш за все, потрібно навчити всіх, без виключення, добре читати, писати, рахувати та сформувати уміння самостійно працювати з підручниками, довідковою літературою.

Поняття критичного мислення досліджується у роботах Дж. Андерсон, К. Баханова, Дж. Браус, М. Векслер, Д. Вуда, Р. Джонсона, С. Заир-Бека, Р. Енніса, Д. Клустера, В. Мисан, О. Пометун, Н. Поспєлова, Р. Стернберга, Л. Терлецької, С. Терно, О. Тягло, Д. Халперн та ін.

Критичне мислення - це здатність людини чітко виділити проблему, що необхідно розв'язати самостійно, обробити і проаналізувати інформацію; логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію; обирати правильне розв'язання проблеми; бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Критичне мислення має такі характеристики:

1. Самостійність. Ніхто не може мислити за людину, висловлювати її думки, переконання. І мислення стає критичним тільки якщо носить індивідуальний характер.

2. Постановка проблеми. Критичне мислення досить часто починається з постановки проблеми, тому що її розв'язання стимулює людину мислити критично. Початок розв'язання проблеми – це збирання інформації, тому що роздумувати "на порожньому місці" фактично неможливо.

3. Прийняття рішення. Закінчення процесу критичного мислення являється прийняттям рішення, що дозволить оптимально розв'язувати поставлену проблему.

4. Чітка аргументованість. Людина, яка мислить критично, повинна усвідомлювати, що часто одна і та ж проблема може мати декілька розв'язань, тому вона повинна підкріпити прийняте нею рішення вагомими, переконливими, власними аргументами, які б доводили, що її рішення є найкращим, найоптимальнішим.

5. Соціальність. Людина живе в суспільстві. Тому доводити свою позицію людина повинна за допомогою спілкування. У результаті спілкування, диспуту, дискусії людина поглиблює свою позицію або може щось змінити в ній.

Критичне мислення формується та розвивається під час опрацювання інформації, розв'язування задач, розв'язання проблем, оцінювання ситуації, вибору раціональних способів діяльності. Тому роль уроків математики в розвитку критичного мислення винятково велика. Якщо ж планувати етапи уроку з використанням на уроках математики відповідних стратегій технології формування та розвитку критичного мислення, то результат буде ще більш високим. Отже, доцільно використовувати методи навчання у структурі уроків критичного мислення для забезпечення засвоєння відповідних знань, розвитку предметних умінь та навичок, для створення умов щодо формування та розвитку критичного мислення. Одним з найефективніших засобів розвитку критичного мислення є розв'язування учнями типових задач.

Програмою з математики передбачено навчити учнів 3-4 класів розв'язувати складені задачі, які включають пропорційні величини. Це так звані типові задачі. До типових задач належать насамперед задачі схожі між собою за способами розв'язання, хоча за змістом матеріалу вони можуть бути різні. Для ефективного розвитку критичного мислення в 3-4 класах майже на кожному уроці потрібно використовувати кілька типових задач різних видів, умова яких може бути подана по різному :

- у вигляді таблиці;
- короткого запису;
- словесного запису;
- зображення.

Типові задачі пов'язані з пропорційними величинами. Розв'язування їх ґрунтується на знанні відповідних зв'язків між величинами. Ознайомлення з величинами проводиться одночасно з розкриттям зв'язків між ними. Зв'язки формулюються у вигляді висновків. Типові задачі мають деякі характерні ознаки, які враховуються на підготовчому етапі роботи. Необхідно також враховувати взаємозв'язки між окремими типовими

задачами. Особливу увагу слід приділити задачам на знаходження четвертого пропорційного до трьох даних.

Розв'язування задач на знаходження четвертого пропорційного способом зведення до одиниці запроваджується в 3 класі. Розгляду задач передують тривала підготовча робота. Потрібно ознайомити учнів з трійками взаємопов'язаних величин, наприклад, *ціна, кількість та вартість* та встановити залежності між ними. Це можна зробити, запропонувавши гру "в магазин". Під час цієї гри учні вчаться встановлювати зв'язки між *ціною, кількістю та вартістю*.

Робота над задачами не повинна зводитись до формування навичок розв'язування задач спочатку одного виду, потім іншого. Основна мета – навчити дітей свідомо встановлювати певні зв'язки між даними і шуканим у різних життєвих ситуаціях, передбачаючи поступове їх ускладнення. Щоб добитися цього, вчитель повинен передбачити в методиці навчання розв'язування задач одного виду різні ступені, які мають свою мету.

Отже, однією з найважливіших завдань математичної освіти є озброєння учнів загальними прийомами мислення, уяви, розвиток здатності розуміти зміст поставленої задачі, уміння міркувати. А мислення повинне бути головним чинником розв'язування задач, питань, які постійно висувуються перед учнями. І саме під час розв'язування типових задач учні стають більш самостійними, вони здатні чітко виділити проблему, розв'язок якої їм потрібно знайти самостійно, обробити і проаналізувати інформацію, логічно побудувати свої думки, шукати й обирати правильне рішення. Тому розв'язання таких задач є ефективним засобом для розвитку критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молоді людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз Г.А. Методи навчання математики / Г.А.Бевз. – Х.: Основа, 2003.
2. Богданович М.Б., Козак М.В., Король Я.А. Методика викладання математики в початкових класах.: Навч. пос. / М.Б.Богданович, М.В.Козак, Я.А. Король– Тернопіль: Богдан, 2001. – 335 с.
3. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання / М.Вайнштейн // Рідна школа, 2001. – №4.
4. Василенко І.З. Методика викладання математики в початкових класах / І.З.Василенко. – К.: Просвіта, 1971. – 376 с.
5. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: як цього навчати / Н.В.Вукіна, Н.П.Дементієвська, 2007. – 108 с.
6. Стенберг Р. Типи мислення: шляхи до розуміння способу дій учнів / Р.Стенберг // Рідна школа. – 2001. – №4. – С.75-76.

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Линдіна Анастасія,
студентка III курсу
відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник - Юрченко Н.М.

Языковое образование в начальной школе становится всё более актуальным. В связи со сменой в конце пришлого столетия научной парадигмы с системоцентрической на антропоцентрическую на первый план вышла проблема языковой личности. В современных исследованиях предприняты попытки построить модель языковой личности, проанализировать ее структуру (Г.И. Богин, Ю.Н. Караулов, И.Я. Чернуха), установить признаки сильной языковой личности (А.А. Ворожбитова, Г.Г. Инфантова, Л.К. Кузнецова), изучить языковую личность с позиций теории речевых жанров (А. Вежбицка, К.Ф. Седов, Т.В. Шмелева) и т.д. В настоящее время понятие "языковая личность" уже прочно закрепилось в лингводидактике и в методике преподавания языка [1, с.23].

Анализ новых школьных образовательных стандартов показывает, это именно личностные характеристики человека выдвигаются на первый план, когда речь заходит об оценке результатов и определении задач педагогической работы по отдельным предметам. В частности, обучение русскому языку должно быть ориентировано на интересы и возможности учащихся начальной школы и тесно связано с формированием ключевых компетентностей. В пояснительной записке к программе по русскому языку отмечается: "Элементарное овладение русским языком, продолженное на последующих этапах образования, позволит учащимся пользоваться им как средством общения, познания, приобщения к богатствам русской культуры, формировать навыки толерантного, межкультурного общения с представителями других национальных культур, носителями иных языков, представленных в Украине [3, с. 392].

Формирование языковой компетенции предполагает, прежде всего, обогащения словарного запаса учащихся, развития грамматических умений и навыков, кроме того, у школьников формируют знания о языке, элементарные умения в осуществлении языкового анализа. Как отмечает И.Ф. Гудзик, "одним из условий успеха языковой работы является учет диалектического единства содержания и формы, усиления внимания к семантике языковых единиц разных уровней" [2, с.415].

Сегодня в методическом арсенале учителя разнообразные технологии, методы, способы обучения. Учитель творчески подходит к разработке уроков, при этом должен создавать на занятиях атмосферу интеллектуального поиска, формировать умения ставить и решать познавательную задачу, проводить анализ языкового материала. Развитие языковых способностей и соответственно языковой личности школьника происходит в результате обучения и саморазвития посредством накопления индивидуального речевого опыта.

Большое значение имеет на уроках русского языка создание учениками собственных текстов, работа с деформированными текстами, сопоставления группы предложений и связного текста.

Предлагаем варианты заданий, способствующие развитию языковой личности младшего школьника, его языковой памяти и языкового творчества в условиях реализации Государственного образовательного стандарта начального образования.

Задание 1

Запишите строки в таком порядке, чтобы получилось стихотворение.

Сквозь лесной валежник.
Стали птицы песни петь,
Пробирается медведь
И расцвел подснежник.

По С. Маршаку.

Задание 2

Составьте рассказ на одну из данных тем.

Шумливые теплые ветры
Весну на поля принесли.
Я.Аким
Дождь прошел.
Трава блестит.
В небе радуга горит.

С. Маршак

Задание 3

Расположите предложения так, чтобы получился текст.

Летом в листве кричат грачи.
С берез падают последние листья.
Сельская школа стоит в березовой роще.
Осенью грачи смолкают.
Сквозь деревья проступает узкая тропинка.
Так тропинка выводит детей на большую дорогу.

По В. Бокову.

Подчеркните буквы, которые требуют проверки при письме.

Задание 4

Прочитайте.

Кого ты обгоняешь , дождь?
Куда по звонкой крыше скачешь?
И с кем ты под руку идешь?
И по какой причине плачешь?
Кого ты ищешь на лугу?
Кому заглядываешь в лица?
Позволь побыть в твоём кругу
И заодно с тобой пролиться!

К данным словам найдите проверочные слова в стихотворении.

скакать -

плаксивый -

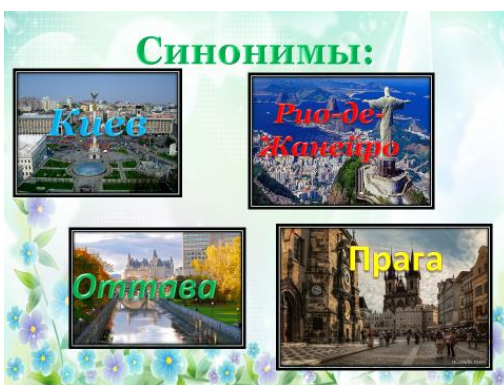
побывать -

поливать -

В методике преподавания дисциплин филологического цикла в последнее время широкое распространение получили исследовательские

проекти культурологічного характеру "Енциклопедія одного слова". Створюючи такі "енциклопедії", учасники розширюють кругозор, поповнюють свій словниковий запас, навчаються працювати з різними словниками, а головне – слово для учасника стає сховищем народних, національних, особистих і інших знань.

Представляємо презентацію "Енциклопедія слова столица".

Такая работа фактически позволяет создавать лингвокультурный портрет "ключевого слова" и способствует формированию культурологической компетенции, коммуникативных навыков и развитию языковой личности младшего школьника.

ЛИТЕРАТУРА

1. Голубева Е.В., Голубева И.В. Развитие языковой личности на "Уроках одного слова" / Е.В. Голубева, И.В. Голубева. – Начальная школа, 2014, №3. – С. 23-27.
2. Гудзик И.Ф. Компетентностно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах / И.Ф. Гудзик. – Черновцы "Букрек", 2007. – 492 с.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою, 1-4 класи. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2011. – 392 с.
4. Гудзик И. Ф., Русский язык: Учеб. для 3 кл. общеобразоват. учеб с укр. яз. обучения. / И. Ф. Гудзик // – К: Освіта, 2004.
5. Гудзик И. Ф., Русский язык: Учеб. для 4 кл. общеобразоват. учеб с укр. яз. обучения. / И. Ф. Гудзик // – К: Освіта, 2004.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

*Людмила Мельник,
студентка відділення "Початкова освіта"
ВКНЗ "Коростишівський педагогічний
коледж імені І.Я. Франка"
Житомирської обласної ради
Науковий керівник: Дмитренко Н.І.*

Єдність освіти і науки є одним із провідних принципів реформування вищої освіти на сучасному етапі. Його реалізація передбачає концентрацію сил і ресурсів, підтримку і стимулювання здібної молоді. Відтак, у процесі професійної підготовки науково-дослідна діяльність студентів посідає не менш важливе місце, аніж навчальна. Через систему науково-дослідної роботи студентів вищі навчальні заклади мають забезпечувати створення достатніх можливостей і рівних умов для реалізації права кожного майбутнього фахівця на участь в усіх видах наукових досліджень.

Однією з педагогічних умов підготовки студентів до науково-дослідної роботи є удосконалення практичної обізнаності, що передбачає включення студентів у практичну діяльність під час проходження педагогічних практик. Потреба суспільства в спеціалістах-професіоналах зумовлює підготовку висококваліфікованого спеціаліста як з певним рівнем теоретичних знань, так і з відповідним рівнем навичок і вмій практичної діяльності.

Одним із головних завдань професійно-педагогічної підготовки вчителя у вищих закладах освіти є досягнення єдності та гармонії аудиторних занять та часу, проведеного студентами в загальноосвітніх начальних закладах під час педагогічної практики. У зв'язку з цим зростає значущість педагогічної практики як засобу адаптації студентів-практикантів до професійної діяльності взагалі і психолого-педагогічної готовності до дослідної роботи.

Практика є органічною частиною навчально-виховного процесу, забезпечуючи поєднання теоретичної підготовки майбутніх учителів з їх практичною діяльністю у навчально-виховних закладах. Під час педагогічної практики студенти шляхом особистого досвіду у школі оволодівають уміннями та навичками навчання і виховання учнів, вчать самостійно і творчо застосовувати знання, здобуті під час аудиторних занять в педагогічному закладі [3, с.58].

Діяльність студентів під час педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, адекватна змісту і структурі педагогічної діяльності, організовується в реальних умовах школи. Вона характеризується тим же розмаїттям відносин (з учнями, їхніми батьками, учителями, студентами) і функцій, що й діяльність учителя, тому ця діяльність повинна ґрунтуватися на професійних знаннях, спиратися на певний теоретичний фундамент [4, с.58].

Педагогічна практика є однією з форм визначення готовності майбутніх учителів за практичним критерієм до зазначеної діяльності. Це зумовлено, по-перше, самим визначенням готовності до професійної діяльності. Готовність – це цілісна інтегрована якість особистості, що

характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибіркочу прогноуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним.); по-друге, твердженням про те, що формувати готовність до будь-якої діяльності можна тільки в умовах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності.

Одним із шляхів формування дослідницьких навичок у педагогічному процесі нашого навчального закладу є організація і проведення педагогічної практики на місці класовода. Цей вид практики дозволяє формувати у студентів такі якості дослідника, як цілеспрямованість, спостережливість, винахідливість, гнучкість розуму, креативність мислення, формувати вміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, індивідуально-вікові особливості учнів, аналізувати педагогічні ситуації, уміло в них орієнтуватись і знаходити гуманні шляхи їх вирішення [1, с. 9].

У процесі позанавчальної педагогічної практики студенти мають оволодіти такими уміннями:

- визначати конкретні навчально-виховні завдання, враховуючи загальну мету національного виховання;
- вивчати вікові та індивідуальні особливості учнів, соціально-психологічні особливості колективу;
- спостерігати за особистістю школяра і колективу учнів з метою діагностування і проектування їх розвитку і виховання;
- здійснювати поточне і перспективне планування педагогічної діяльності (позаурочної виховної роботи, колективної діяльності дітей і т.п.);
- підбирати необхідну літературу до запланованої теми, здійснювати її аналіз;
- використовувати різноманітні форми і методи організації навчально-пізнавальної, трудової, громадської, художньо-творчої, ігрової діяльності учнів, організовувати колектив дітей на виконання поставлених завдань;
- співпрацювати з учнями, класоводами, батьками й іншими особами, що беруть участь у вихованні дітей;
- збирати фактичний матеріал, обробляти результати інформації, робити психолого-педагогічні висновки;
- спостерігати й аналізувати навчально-виховну роботу, коригувати її.

Студенти усвідомлюють важливість систематичної аналітичної роботи під час практики, оскільки вона сприяє формуванню у них таких прийомів рефлексивної діяльності, що давали б змогу бачити, розуміти, осмислювати суперечності, проблеми у своїй практичній діяльності. Це стає початком пошукової творчої діяльності, важливою складовою якої є аналітична діяльність майбутнього вчителя [2, с.141].

Педагогічна практика формує вміння моделювати, проектувати, відбирати відповідно теми, мети, досвіду дітей оптимальні методи; вчить студентів оволодівати методами дослідження своєї діяльності та поведінки, формувати аналітичні, прогностичні і організаторські здібності.

Кілька напрямків, шляхів нашої роботи, де можна реалізувати дані напрямки.

При написанні планів-конспектів виховних занять студенти навчаються працювати з методичними посібниками, періодичною пресою, інтернет-джерелами, правильно оформляти літературу. Завдання – брати лише ідею. "Осягнути досвід – це передусім зрозуміти, що від чого залежить...Адже запозичення найкращого досвіду - це не механічне перенесення окремих методів і способів у свою роботу, а перенесення ідеї" [6, с.523]. Студент-практикант, враховуючи вік, індивідуальні особливості, досвід дітей, підбирає найдоцільніше для конкретного класу, заходу.

На організаційному занятті студенти знайомляться із схемою аналізу виховних заходів, яка допомагає їм правильно підходити до спостереження, аналізу і висновків проведених занять. Результати, висновки спостережень заносяться до щоденника спостережень.

Спостереження – процес складний: можна дивитись, але не побачити, спостерігати одне явище, а помітити інше. В педагогіці спостереження перетворюється на справжнє мистецтво. Воно використовується у всіх науках без виключення. Без нього не може обійтись жодне педагогічне дослідження, чи то теоретичне, чи в області дидактики, чи в області виховання. Важливо, щоб студенти усвідомили, що спостережливість, як якість особистості нікому так не допомагає в щоденній роботі, як учителю. Адже динамізм педагогічних ситуацій, які постійно змінюються, настільки багатогранний, що тільки при умові "всебачення" вчитель в змозі приймати правильні рішення, розумно керувати педагогічним процесом. Вчитись спостерігати, розвивати у собі спостережливість – важливе завдання майбутнього вчителя [7, с.131].

Організоване проведення спостережень під час педагогічної практики та аналіз педагогічних явищ, а особливо – самостійна підготовка і проведення різних форм виховної роботи сприяє формуванню науково-дослідних умінь. Це передбачає набуття студентами вмінь застосовувати набуті в аудиторії знання для розв'язання завдань професійної діяльності. При цьому варіант комбінування знань, цілеспрямований пошук нової інформації і сам спосіб виконання завдання завжди містить у собі певні суб'єктивно нові знання, що теж є первинною формою дослідницької діяльності.

Коли студенти після спостереження аналізують захід, особливу увагу потрібно звертати на самооцінку студентом якості та результатів проведеного ним заходу. Це сприяє моделюванню наступних виховних заходів.

Одним із завдань проходження практики є написання психолого-педагогічної характеристики. Для цього важливо вміти вивчити особистість. Студенти мають усвідомити, що педагог–практик має унікальні можливості для всебічного вивчення дітей, для спостереження за їх учбовою діяльністю та поведінкою в природних умовах повсякденного шкільного життя. За переконанням відомого психолога С.Л.Рубінштейна, слід "вивчати дітей, виховуючи і навчаючи їх, з тим, щоб виховувати і навчати, вивчаючи їх, – таким є шлях єдино повноцінної педагогічної роботи" [5].

Готуючись до написання психолого-педагогічної характеристики, студенти вивчають особистість школяра або колектив класу, вдосконалюючи при цьому вміння користуватись такими методами дослідження, як спостереження, моделювання, вивчення продуктів

діяльності дітей, соціологічними методами, методами роботи з літературою, кількісними методами та ін.

Коли студенти вивчають учнів, перед ними ставиться ще одне завдання – виділити дітей, яким необхідна допомога не лише у підвищенні якості знань, а й у розвитку здібностей. Принцип індивідуального підходу допомагає в умовах колективної навчальної роботи кожному учневі йти до оволодіння навчальним матеріалом своїм шляхом. Реалізуючи цей принцип, ураховують рівень розумового розвитку дітей, їх знань і вмінь, пізнавальної та практичної самостійності, інтересів, вольового розвитку, працездатності. Щоб врахувати індивідуальні особливості учнів, студент повинен уважно вивчати кожного з них, знати їх індивідуальні інтереси та схильності, розвиток і домашні умови. І після цього у план роботи включити роботу індивідуальну роботу з учнями. Цінність можна побачити від занять на розвиток пам'яті, мислення, емоцій, уваги, просторових уявлень, техніки виразних рухів, сприйняття, вміння спілкуватись тощо. Така робота має дослідний характер. До того це сприяє зв'язку психологічних і педагогічних знань.

Практикуємо тематику таких заходів, які сприяють вивченню школярами самих себе, один одного, визначаючи рівень моральності, пізнавальних можливостей, естетичних рис, наприклад:

- "Самооцінка скромності"
- "Що таке "добре" і що таке "погане"?"
- "Просторова кмітливість"
- "Етюди на вираження різних емоцій"
- "Перевір свою увагу" та безліч інших.

Як показав свого часу відомий психолог М.Я.Басов, дослідницький підхід лежить у самій основі педагогічної професії. Навіть, якщо педагог буде свою діяльність у руслі загальноприйнятої, традиційної методики, не ставлячи перед собою ніяких інноваційних завдань, він, щоб добиватися певних успіхів, повинен постійно здійснювати ті чи інші дослідницькі дії.

Науково-дослідна робота студентів, що виконується під час практики, обов'язково завершується звітами про результати здійсненого дослідження, інформаційними повідомленнями, складанням психолого-педагогічної характеристики, розробкою виховного заходу тощо.

Все це дозволило зробити певні висновки:

1. Важливою умовою формування професійної компетентності майбутніх педагогів є організація цілісного процесу навчально–практичної діяльності.

2. Науково–дослідницька робота – важлива складова педагогічної практики і процесу підготовки фахівця у вищому навчальному закладі.

3. Цілеспрямована дослідницька діяльність сприяє інтеграції теоретичної і фахової підготовки, допомагає майбутньому спеціалісту приймати оптимальні рішення у процесі самостійного вирішення фахових завдань.

4. Інтеграція процесів науково–дослідницької і професійно–практичної підготовки спеціалістів забезпечує підвищення рівня готовності випускників до виконання функціональних обов'язків фахівців.

5. Організація педагогічної практики на дослідницьких засадах стала умовою пізнання, перевірки і поповнення знань студентів про особистість дитини, важливим фактором збудження інтересу до майбутньої педагогічної роботи.

Для оптимістів скажу... Двічі важливіше, якщо студенти вирішать присвятити себе не тільки педагогічній діяльності, а й дослідженням в галузі педагогіки та психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванченко А.В., Дубасенюк О.А., Сбруєва А.А., Антонова О.Є. – Педагогічна практика: Навчально-методичний посібник / А.В.Іванченко, О.А.Дубасенюк, А.А. Сбруєва, О.Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. – С.9.
2. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів : метод. посіб. / М.К.Козій. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова, 2001. – С.141.
3. Мишковська Т.Д. Педагогічна практика з виховної роботи в початковій школі. Навчально-методичний посібник / Т.Д. Мишковська. – Чернівці – "Рута" – 2001 – С. 58.
4. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології: У 2-х т. – Т.2. / С.Л. Рубінштейн.– М.: Педагогіка, 1989.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський. – Вибр. твори у 5-ти томах. – К.: Вид. "Радянська школа", 1976 – Т.1. – С. 523.
6. Ягупов В.В. Педагогіка / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – С.131.

УРАХУВАННЯ ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ ОСОБИСТОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Світлана Нечта,
студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка
Науковий керівник: Ткаченко Л.І., к.пед.н.*

Постановка проблеми. Провідною діяльністю молодших школярів є навчальна діяльність. У процесі навчання в учнів можуть виникати певні труднощі, причиною яких можуть бути психічні індивідуальні особливості учня. Тому врахування типу темпераменту в організації навчальної діяльності молодших школярів є важливою умовою ефективної діяльності вчителя початкової школи.

Мета статті: визначити вплив темпераменту особистості на результативність навчальної діяльності та розробити рекомендації щодо роботи з учнями – представниками різних типів темпераменту, з метою підвищення рівня успішності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Люди народжуються з різними індивідуальними особливостями: рисами обличчя, кольором очей і волосся, з різним зростом, пропорціями тіла тощо. Кожна людина по-своєму індивідуальна і неповторна, оскільки вона відрізняється не лише зовнішніми ознаками, а ще й поведінкою. На однакові за змістом і метою дії кожен реагує по-своєму. Одні – активно, жваво, емоційно, інші – спокійно, повільно; можуть виявляти боязливість, не чинять жодного опору там, де потрібно. Дехто надто ефективно реагує на події – спалахує гнівом, діє агресивно, а хтось – швидко розгублюється [5]. Одні з них завжди неговірікі,

мляві, інші – дуже рухливі, говіркі тощо. При цьому слова в останніх супроводжуються активною жестикуляцією та відповідною мімікою [1]. Отож, індивідуальні особливості реагування на різноманітні обставини, різниця в поведінці людей зумовлені певним типом нервової системи і дають підставу поділити людей на групи за типами темпераменту. Слід зазначити, що тип темпераменту як психофізіологічний, психодинамічний параметр нервової системи сам по собі не може бути хорошим або поганим, позитивним чи негативним, оскільки запрограмований генетично і є біологічно доцільним.

У психологічній науці під темпераментом розуміють сукупність найбільш стійких індивідуально-психологічних особливостей людини, що характеризує динамічну сторону їх психічної діяльності і поведінки [4]. Фізіологічною основою темпераменту є динаміка співвідношення нервових процесів збудження та гальмування в корі головного мозку. Враховуючи це, І.П.Павлов об'єднав у групи відповідні властивості та назвав їх типом нервової системи.

1. Сильний, врівноважений, рухливий – жвавий тип (сангвінік).
2. Сильний, врівноважений, інертний – спокійний, але малорухливий тип (флегматик).
3. Сильний, нерівноважений тип з переважанням збудження над гальмуванням – збудливий, нестриманий тип (холерик).
4. Слабкий тип (меланхолік) [3, с. 163].

Цей поділ відповідає прийнятому у психології поділу, відповідно до якого розрізняють сангвінічний, флегматичний, холеричний, меланхолічний типи темпераменту. Але з цього не випливає, що кожна людина може віднести себе лише до одного з перелічених типів темпераменту в його чистому вигляді, оскільки такий темперамент зустрічається в житті досить рідко і швидше у дитячому віці. Б.М. Теплов та В.Д. Небилицин у своїх дослідженнях показали, що варіацій темпераменту, як і основних властивостей нервової системи, багато. Якщо в людини виявлені і домінують риси того чи іншого типу темпераменту, її відносять до одного з чотирьох зазначених типів [1].

Особливості темпераменту позначаються на праці й навчанні. Діяльність – трудова, навчальна, ігрова – висуває вимоги не лише до знань і рівня розумового та емоційно-вольового розвитку особистості, а й до типологічних особливостей нервової системи, а отже, до темпераменту людини. Залежно від змісту та умов діяльності сила, врівноваженість і рухливість нервової системи (темпераменту) особистості виявляються по-різному, відіграють позитивну або негативну роль. Там, де потрібна значна працездатність, витривалість, краще виявляє себе сильний тип нервової системи, а де слід виявити співчутливість, лагідність – слабкий тип нервової системи.

Нерівноваженість холерика шкодить там, де потрібно виявити витриманість, терплячість. Надто повільний темп рухів, повільне, монотонне мовлення флегматика не сприяє успішній діяльності, в якій потрібно виявити рухливість, швидкість впливу на інших. Слабкість збудливості та гальмівні дії, що властиві меланхоліку, спричинюють боязкість, нерішучість, перешкоджають встановленню контактів з іншими. Схильність сангвініка до захоплення новим, до нудьги при одноманітній, хоча й важливій діяльності знижує його активність [3, с. 164].

Схарактеризуємо особливості представників різних типів темпераменту у навчальній діяльності. Отож, сангвініки легко пристосовуються до будь-якого колективу, до вимог учителя. Вони здатні швидко працювати і добре засвоювати навчальний матеріал, але вчитель обов'язково має звернути увагу на те, що ці діти намагаються займатися переважно легкою, приємною і цікавою для них діяльністю й уникають складного і нецікавого, часто не доводять розпочату справу до кінця. Тому необхідно організувати роботу з сангвініками таким чином, щоб виробити в них стійкий інтерес, цілеспрямованість, звичку завжди завершувати розпочату справу, глибоко усвідомлювати суть кожного завдання.

Складно вчителю працювати з холериками: їхня енергійність, упертість, задерикуватість, агресивність стають причиною сварок, бійок з однокласниками, травм. Необхідно намагатися спокійно спрямовувати енергію холерика в потрібне русло, поступово формуючи наполегливість, сумлінність, послідовність.

Флегматики найбільше ризикують втратити свою індивідуальність в оточенні дорослих холериків і сангвініків, яких дратує повільність, неповороткість флегматиків. Наслідки такого ставлення трагічні: в дитини виникають неврози, вона починає виконувати доручення швидко, але неякісно; формується комплекс неповноцінності, пов'язаний з постійними невдачами. Вчителю дуже важливо знайти правильний підхід до виховання дитини-флегматика, створити сприятливі умови для її фізичного та інтелектуального розвитку.

Діти-меланхоліки мають надзвичайно чутливу нервову систему, їх особливості – лякливність, нерішучість, сором'язливість. Ці особистісні якості неможливо ліквідувати, але при правильному підході й повному розумінні почуттів дитини їх можна трансформувати: лякливність – у обачність, нерішучість – у виваженість у діях, песимізм – у розсудливість і реалізм. Тому створення сприятливих умов навчання і виховання – ключова проблема в роботі з меланхоліками.

Як зазначалося вище, провідною діяльністю в молодшому шкільному віці є навчальна діяльність – цілеспрямована діяльність, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками. У навчальній діяльності темперамент позначається на швидкості розумових операцій, стійкості й переключенні уваги, на саморегуляції емоційної сфери, на тривалості пізнавальної активності, на виникненні відчуття втомлюваності тощо.

Так, групі учнів пропонувалося вирішувати найпростіші арифметичні приклади протягом усього уроку. Виявилось, що у ході виконання цього завдання учні зі слабкою нервовою системою вирішили більше завдань на початку уроку, однак вони швидше втомлюються, підвищується чутливість до чинників навколишнього середовища. Учні з сильною нервовою системою потрібен час на "розкачку", але вони могли довше виконувати завдання, втомлюваність наступає у них пізніше.

Якщо в розумовій роботі виділити три етапи – підготовчий, виконавчий та контрольний, то індивіди із сильною нервовою системою мало часу приділяють підготовчому і контрольному етапу (не користуються чернеткою, не перевіряють, не виправляють роботу), тоді як слабка нервова система вимагає тривалого підготовчого етапу (все підготувати для роботи, перевірити, налаштуватися на роботу емоційно) і контролюючих дій. Такі властивості темпераменту як рівень активності і

легкість переключення з одного завдання на інше, можуть здійснювати дуже суперечливий вплив на рівень успішності учня. Все залежить від того, як використовуються ті чи інші динамічні риси.

Інша особливість сильної і слабкої системи у плануванні дій: учні із сильною нервовою системою можуть довгий час виконувати декілька завдань без спеціального планування та розподілу в часі, а діти зі слабкою нервовою системою воліють братися за нову роботу тільки тоді, коли повністю завершать попередню. Однак кінцевий результат може бути однаковим. Вимірювання результативності учнів з рухомою та інертною нервовою системою показали, що при високій рухливості нервово-психічних процесів завдання виконуються учнями швидше, але вони можуть допускатись помилок. Учні з інертною нервовою системою виконують завдання пунктуально і точно, без помилок, але швидкість виконання є низькою, відбуваються затримки в термінах виконання роботи.

Роль темпераменту в діяльності полягає в тому, що від нього залежить ступінь та характер впливу на діяльність як зовнішніх умов, так і внутрішніх, тобто індивідуально-психологічних властивостей людини. Отже, темперамент не впливає на кінцевий результат діяльності, але визначає індивідуальний стиль діяльності. Під індивідуальним стилем розуміють не будь-яку індивідуальну манеру поведінки, а систему способів дій, яка зумовлює найкраще виконання якихось завдань. Тому одним з шляхів пристосування темпераменту до вимог діяльності є формування індивідуального стилю діяльності.

Залежність індивідуального стилю діяльності від типологічних особливостей учня, передусім властивостей темпераменту, дозволяє схарактеризувати учбову стратегію сангвініків, холериків, флегматиків та меланхоліків на початковому етапі навчання (у початковій школі) та дати загальні рекомендації вчителям і батькам.

Рекомендації для роботи з учнями – сангвініками:

- спонукати до творчої діяльності;
- пропонувати ігри з елементами пошуку та творчості;
- давати додаткові завдання;
- пропонувати сангвінікам надавати допомогу слабшим учням;
- генерування ідей (запропонувати зафіксувати за короткий проміжок часу якомога більше ідей для розв'язання складної ситуації);
- використовувати проблемні запитання, що спонукають до елементарних дослідницьких дій;
- пропонувати чіткі критерії оцінки за кожен вид діяльності, щоб запобігти схильності до переоцінки своїх можливостей [2, с. 46].

Рекомендації для роботи з учнями – холериками:

- організовуємо їхню діяльність так, щоб вони не збуджувалися: говоримо спокійно, але впевнено;
- намагаємося усувати гучні звуки;
- не залучаємо до ігор, що мають характер змагання;
- практикуємо ігри, які сприяли б закріпленню в нервовій системі холерика процесів гальмування (приміром, "Мовчанка");
- пропонуємо цікаві додаткові завдання, але тільки в разі якісного виконання основної роботи;
- пам'ятаймо, що віддалене завдання лякає холериків, їм характерна наполегливість у досягненні близької мети;

- дозуємо завдання малими частинами, не ставлячи перспективного завдання на цілий урок, тему; пропонуємо інструктажі, алгоритми виконання завдань;
- пропонуємо додаткові завдання, що передбачають елементарні фізичні дії: витерти дошку, підготувати наочність, роздати посібники (задля виходу зайвої енергії на уроці);
- сприяємо залученню цих дітей до спортивної секції або танцювального гуртка [2, с. 47].

Рекомендації для роботи з учнями – флегматиками:

- терпляче ставимося до повільного темпу роботи, допомагаємо в складних ситуаціях; при відповідях даємо час на обдумування;
- збільшуємо час на виконання завдань; не ставимо в ситуацію неочікуваного опитування, а заздалегідь пропонуємо питання та завдання для відповідей;
- не порівнюємо з більш успішними однокласниками; оцінюємо не лише результат, а й старання;
- пропонуємо нетривалі ігри, в яких необхідна швидкість і точність рухів, кмітливність, а також ігри, які розвивають мислення, уяву, фантазію;
- даємо змогу періодично усамітнюватись, пропонуючи самостійну роботу частіше, ніж іншим учням класу (оскільки ці учні стомлюються від постійного спілкування);
- флегматики не витримують значних фізичних навантажень, якщо змушені виконувати їх у швидкому темпі, тому вправи на уроках фізкультури, фізкультхвилинки дозволяємо виконувати повільно;
- разом з батьками доцільно організуємо дозвілля і навчальну діяльність дитини з метою запобігання втомлюваності;
- пропонуємо нескладні доручення (перевірка підручників, догляд за квітами тощо), оскільки таким дітям притаманна любов до порядку [2, с. 48,49].

Рекомендації для роботи з учнями – меланхоліками:

- при спілкуванні висловлюємо співчуття та розуміння їх переживань, сумнівів, страхів;
- заохочуємо діяльність ласкавим поглядом, усмішкою, підбадьорливим дотиком;
- оскільки ці діти схильні до фізичного виснаження, перевтоми, привчаємо їх планувати свою діяльність, розумно розподіляти час і збалансовувати тривалість праці та відпочинку;
- обмежуємо навантаження на уроках фізкультури;
- допомагаємо подолати сором'язливість, знайти спосіб оволодіння емоціями: пропонуємо роздавати зошити, готувати наочність, перевіряти робочі місця тощо;
- залучаємо до сумісної праці з дорослими;
- пропонуємо ігри, що потребують стійкого контакту з однолітками;
- пропонуємо частіше ніж іншим учням навчальні завдання цікавого характеру, враховуючи схильність таких дітей до апатії;
- використовуємо ті ж методичні прийоми, що й при роботі з флегматиками, оскільки меланхоліки працюють у повільному темпі [2, с. 47,48].

Висновок. Ми переконалися в тому, що врахування типу темпераменту особистості відіграє важливу роль у навчальній діяльності молодших школярів, адже темперамент дитини суттєво визначає стиль її поведінки та діяльності. Тому одним з шляхів пристосування представників різних типів темпераменту до вимог навчальної діяльності є формування індивідуального стилю діяльності, що сприятиме успішності учнів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітенко І.С. Основи психології / І.С. Вітенко, Т.І.Вітенко: навч. посіб. Вид. друге, перероб. і доп. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 256 с.
2. Гребенькова Л.О. Довідник класного керівника 1-4 кл. На допомогу класному керівнику / Л.О. Гребенькова. – Х.: Веста: "Ранок", 2007. – С. 46-49.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібн. – К. : МАУП, 2000. – С. 163-164;
4. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – С. 424. (Енциклопедія ерудита).
5. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Х.:Прапор, – 2007 – С. 640.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНOSTІ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

***Олександра Пасічник,**
магістрант,*

*Ніжинський державний педагогічний університет
імені Миколи Гоголя.*

Науковий керівник: Борисюк С.О., к.п.н., доцент.

Пошук обдарованих дітей, підтримка, стимуляція та забезпечення всебічного розвитку кожної конкретної індивідуальності як особистості та найвищої цінності суспільства – важливий напрямок діяльності сучасної школи. Реалізація творчого потенціалу обдарованих громадян має не лише суспільне, але й особистісне значення, оскільки таким чином суб'єкту обдарованості забезпечується можливість самоактуалізуватися.

Слід зазначити, що останнім часом проблема дитячої обдарованості у вітчизняній психолого-педагогічній науці викликає особливий інтерес. Зокрема, проведені фундаментальні дослідження з проблем загальних і спеціальних здібностей (Б. Теплов, Б. Ананьєв, Г. Костюк, М. Лейтес, С. Рубінштейн, В. Дружинін, О. Кульчицька, Ю. Гільбух), психології творчості (Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, В. Моляко, О. Матюшкін, В. Роменець). Основні теоретичні питання, пов'язані з проблемою виявлення і розвитку обдарованих школярів, висвітлено у науковій літературі багатьма вченими, зокрема в ряді психолого-педагогічних студій С.Рубінштейна, А.Савенкова, В.Чудновського, Н.Шумакової та ін., де відзначається, що обдарованість – це швидше приховані потенційні можливості особистості, цілісний вияв яких можливий завдяки наявності у педагога великого досвіду та спеціальних знань з цього питання. Цілий ряд наукових досліджень здійснено у сфері аналізу прояву обдарованості на

різних вікових етапах. Так, проблема вікових особливостей обдарованих дітей дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку досліджена у працях В. Давидова, Д. Ельконіна, В. Моляко, О.Кульчицької, Н. Подьякова та ін.

Психологію обдарованості як самостійну галузь психологічної науки вперше виділив німецький психолог В. Штерн, який розглядав інтелектуальну схильність до виконання актів мислення як форму прояву обдарованості, а обдарованість розуму як загальну здатність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя. Учений розмежовує поняття "обдарованість", "талант" і "геніальність". Суть геніальності, на його думку, полягає у "самодовільній творчості", а характерна особливість таланту – обмеженні розумових здібностей однією галуззю змісту [9, с. 7–8].

Особливого розвитку проблема обдарованості набула у ХХ столітті. Основою розробок теорії здібностей і обдарованості у вітчизняній психології стала концепція Б.Теллова. Він розцінював здібності як індивідуально-психологічні особливості, які, по-перше, відрізняють одну людину від інших, по-друге, мають відношення до успішності виконання певної діяльності або багатьох видів діяльності, по-третє, не зводяться до наявних навичок, вмій чи знань, але можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань і навичок. Важливе місце у вирішенні зазначеної проблеми мають дослідження Г. Костюка. Під обдарованістю вчений розуміє здатність людини до розвитку її здібностей, характеристики індивіда, що позитивно виділяється своїми задатками. Показниками хороших задатків він вважає ранній прояв здібностей, швидкий темп їх розвитку, їх помітний прогрес при невеликій кількості вправ і малосприятливих умовах життя, прояви самостійності і творчості у діяльності [3].

На основі аналізу опрацьованої психолого-педагогічної літератури можна зробити висновок про те, що обдарованість являє собою систему, яка включає такі компоненти: біофізіологічні, анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю; інтелектуальні і мисленнєві можливості, які дозволяють оцінювати нові ситуації і розв'язувати нові проблеми; емоційно-вольові структури, які зумовлюють тривалі домінуючі орієнтації і їх штучне підтримання; високий рівень продукування нових образів; фантазія; уява і ряд інших [5, с. 219].

Обдарованість як індивідуальна особливість має місце, очевидно, вже при народженні дитини і закладена в якомусь своєрідно більш високому рівні розвитку тієї чи іншої біопсихічної особливості. Під обдарованістю дитини розуміють більш високий рівень її досягнень в якійсь діяльності у порівнянні з досягненнями інших дітей цього ж віку; більш високу, ніж у її ровесників, при інших рівних умовах, сприйнятливості до учіння і більш виражені творчі прояви; доволі стійкі особливості саме індивідуальних проявів неабиякого інтелекту, що з віком зростає [6, с. 25].

В. Юркевич зазначає, що обдарованість – "це високий рівень розвитку певних здібностей, а обдаровані діти, відповідно, діти з доволі високорозвиненими здібностями" [10, с. 11].

Обдарованість – індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Науковці виділяють кілька типів обдарованості:

- раціонально-мислительний (необхідний вченим, політикам, економістам);
- образно-художній (необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам);
- раціонально-образний (необхідний історикам, філософам учителям);
- емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам).

Відомий вітчизняний науковець Ю. Гільбух виділяє загальну (розумову) і спеціальну (художню, соціальну, спортивну) обдарованість. Кожен з типів охоплює по кілька видів обдарованості, а кожен вид тлумачиться як спеціальні здібності [2].

М. Лейтес також вважає, що поряд із спеціальними видами (до музики, малювання, техніки тощо) існує більш широка – загальна розумова обдарованість. Вчений виділяє такі три категорії обдарованих в розумовому відношенні дітей:

- 1) діти з надзвичайно високим загальним рівнем розумового розвитку при інших рівних умовах;
- 2) діти з ознаками спеціальної розумової обдарованості (наприклад, до математики чи іншої галузі науки);
- 3) діти, які не досягають успіхів у навчанні, але володіють яскравою пізнавальною активністю, оригінальністю психічного складу, неабиякими розумовими резервами, тобто діти з потенційною або "прихованою" обдарованістю [6].

До речі, дослідники вважають, що потенційна обдарованість щодо різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, актуальну ж обдарованість демонструє незначна кількість дітей.

Заслуговує на увагу підхід до диференціації видів обдарованості, представлений у робочій концепції "Обдарованість". Критеріями виділення її видів є:

- 1) вид діяльності і ті сфери психіки, які її забезпечують;
- 2) рівень сформованості обдарованості;
- 3) форма прояву;
- 4) широта проявів в різних видах діяльності;
- 5) особливості вікового розвитку.

У розумінні природи дитячої обдарованості найбільш важливою є класифікація за критерієм "вид діяльності і ті сфери психіки, які її забезпечують". За цим критерієм виділення здійснюється в рамках п'яти видів діяльності із врахуванням включеності трьох психічних сфер і, відповідно, міри участі різних рівнів психічної організації. До основних видів діяльності належить практична, теоретична (враховуючи дитячий вік, краще говорити про пізнавальну діяльність), художньо-естетична, комунікативна і духовно-ціннісна, при цьому задіяні інтелектуальна, емоційна і мотиваційно-вольова сфери психіки.

У рамках кожної сфери можуть бути виділені різні рівні психічної організації. У інтелектуальній розрізняють сенсомоторний, просторово-візуальний і понятійно-логічний рівні. В рамках емоційної сфери – рівні емоційного реагування і емоційного переживання. У мотиваційно-вольовій – рівні спонукання, цілеутворення і смислопородження.

Відповідно можна виділити такі види обдарованості:

- 1) у практичній діяльності: обдарованість в ремеслах; спортивна; організаційна;
- 2) у пізнавальній діяльності: інтелектуальна обдарованість різних видів;
- 3) у художньо-естетичній діяльності: хореографічна; сценічна; літературно-поетична; образотворча; музична;
- 4) у комунікативній діяльності: лідерська; атрактивна;
- 5) у духовно-ціннісній діяльності: обдарованість в створенні нових духовних цінностей; служіння людям.

Кожен вид обдарованості передбачає одночасне включення всіх рівнів психічної організації з домінуванням того рівня, який є найбільш значущим для даного конкретного виду діяльності. Разом з тим кожен вид обдарованості охоплює в тій чи іншій мірі всі п'ять видів діяльності.

Виділення видів обдарованості за видом діяльності дозволяє відійти від побутового уявлення про обдарованість як про кількісний рівень вираження здібностей і перейти до розуміння її як системної якості. Обдарованість виступає інтегральним проявом різних здібностей задля конкретної діяльності. Робиться чимало спроб психологічного структурування обдарованості. Загальноприйнятою є точка зору, що вона не обмежується наявністю високого інтелекту, оскільки існує ряд властивостей когнітивного, творчого і особистісного плану, від яких залежить міра реалізації обдарованості.

На думку Дж. Рензуллі, обдарованість являє собою поєднання трьох характеристик:

- 1) інтелектуальних здібностей, які перевищують середній рівень;
- 2) творчого підходу;
- 3) наполегливості (мотивація, орієнтована на задачу) [8, с. 20].

О. Матюшкін вважає, що психологічна структура обдарованості співпадає з основними структурними компонентами, які характеризують творчість та творчий розвиток людини, і виділяє такі компоненти: а) домінуюча роль пізнавальної мотивації; б) дослідницька творча активність; в) можливість досягнення оригінальних рішень; г) можливість прогнозування і передбачення; д) здатність створювати ідеальні еталони, які забезпечують високі естетичні, моральні та інтелектуальні оцінки [4, с. 46–47].

Б. Ананьєв пов'язував розвиток здібностей з загальним розвитком особистості, виключаючи можливість самодостатнього та ізольованого їх розвитку. В утворенні здібностей, вважав дослідник, відіграють роль природні особливості особистості і анатоми-фізіологічні передумови або задатки, які стають здібностями і реалізуються тільки через діяльність. Разом з тим варто звернути увагу на одну суттєву особливість: діяльність, якою займається дитина, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, інакше кажучи, приносити радість, задоволення. Є ця радість – задатки розвиваються, немає радості від розумової діяльності – здібностей не буде. Від тривалих, безрадісних, примусових занять буде що завгодно – високі бали, похвала, нові знання, не буде лише головного – здібностей [10, с.17].

Отже, обдаровані діти – це діти, у яких в ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. Вони вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями у досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний "середній" рівень, їх успіхи не є випадковими, а виявляються постійно.

Обдаровані діти характеризуються порівняно високим розвитком мислення, довготривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвинутими навичками самоконтролю у навчальній діяльності, високою працездатністю тощо. Цим дітям властива висока розумова активність, підвищена схильність до розумової діяльності, неординарність, свобода самовияву, багатство уяви, сформованість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву і науковому осмисленню певні явища, стереотипи. Вони завжди виявляють уважність, зібраність, готовність до напруженої праці, що переростає у працелюбність, у потребу працювати безустанно, без відпочинку. Мислення обдарованої дитини відзначається високою продуктивністю; коло пізнавальних інтересів не обмежується однією проблемою, постійно розширюється, що є стимулом розумової активності.

Ідея комплексної природи обдарованості подана у формі визнання її багаточисельного складу: загальні і спеціальні здібності, мотивація, моральні якості особистості, вплив соціуму та ін. Стратегія комплексного підходу видається найбільш доцільною не лише в плані вивчення дитячої обдарованості, але й в плані її розвитку. Психологам, вчителям, батькам слід мати на увазі, що не можна обмежувати свою роботу лише вдосконаленням здібностей, "шліфуванням" дару через спеціально організоване навчання. Необхідно створювати також умови для формування системи цінностей, внутрішньої мотивації діяльності, спрямованості особистості в цілому, що забезпечить основу становлення моральності, духовності особистості обдарованої дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Види одаренности // Обдарована дитина. – 2000. – № 3. – С. 2–6.
2. Гильбух Ю.З. Умственно одаренный ребенок / Ю.З.Гильбух. – К., 1992. – 84 с.
3. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М.Проколієнко / Г.С.Костюк. – К.: Радянська школа, 1989. – С. 307–373.
4. Матюшкин А.М. Загадки одаренности / А.М.Матюшкин. – М.: Школа-Пресс, 1993. – 128 с.
5. Моляко В.А., Кульчицкая Е.И., Литвинова Н.И. Психология детской одаренности / В.А.Моляко, Е.И.Кульчицкая, Н.И.Литвинова. – К.: Знание, 1995. – 83 с.
6. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С.Лейтеса. – М.: Академия, 1996. – 416 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. / С.Л.Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1. – 312 с.
8. Савенков А.И. Одаренный ребенок дома и в школе / А.И.Савенков. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 272 с.
9. Штерн В. Умственная одаренность / В.Штерн. – СПб.: Союз, 1997. – 128 с.
10. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность: Книга для учителей и родителей / В.С.Юркевич. – М.: Просвещение, 1996. – 136 с.

ВОДНА СТИХІЯ В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

*Тетяна Радіоненко,
студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.
Науковий керівник: Лисенко О.В.*

Євген Маланюк – особлива постать у розвитку української літератури. Хоча митець більшу частину свого життя провів у еміграції, та доля рідної України не була йому байдужою. Поет вважав себе часточкою української землі, а його твори сповнені тяжким смутком за рідним краєм.

Є. Маланюк був визнаним лідером "Празької школи" поетів, що сформувалася в середовищі політичної еміграції. Ідеологічно "пражани" стояли на засадах безумовного відновлення української державності, шукали основу для відродження рідної країни, виявляли пошану до традиційних цінностей, глибоку релігійність. Д. Донцов називав поетів-"пражан" трагічними оптимістами, зокрема, він писав: "Вони стали авангардом, сильним і відважним, нового мистецтва. Вони були тими, що принесли благословенство життю в його найстрашніших виглядах, що в сназі формування "п'янки і завзяті" - знайшли вічне джерело гарного" [7]. Ці слова яскраво характеризують і постать Євгена Маланюка.

Творчість цього поета неодноразово досліджувалась багатьма літературознавцями, серед яких слід виділити Ю. Войчишина, І. Дзюбу, Л. Куценко, М. Ільницького, Ю. Барабаша, М. Неврлого та ін. У своїх працях науковці торкаються різноманітних аспектів дослідження художньої образності поезії Є. Маланюка у контексті розвитку української літератури в умовах еміграції. На жаль, вивчення образів води, моря, морських пейзажів у творчому доробку поета майже не розглядалося.

Відомо, що у творчості багатьох українських письменників-емігрантів присутні водні образи ("вода", "океан", "море" та ін., які часто набувають сакрального значення."Сакральне (від лат. – "присвячене богам", "священне", "заборонене", "прокляте") – святе, священне, найважливіша світоглядна категорія, яка виділяє таке буття, що є принципово відмінним від буденної реальності і винятково цінним" [6]. Слід відзначити, що з найдавніших часів людство наділяло воду чудодійними властивостями. Підтвердженням цьому є усна народна творчість і художня література. Як зазначають дослідники, у поетів-емігрантів образ води (ріки, моря) нерідко підноситься до віковичного символу рідного батьківського краю.

Водна стихія спостерігається у ліриці Євгена Маланюка. Письменник народився в маленькому провінційному містечку Новоархангельську Кіровоградської області на берегах мальовничої Синюхи. Євген Маланюк неодноразово згадує її в ностальгійних творах-спогадах про незабутній рідний край, з яким його розлучили суспільно-політичні обставини.

Так, у поезії "Під чужим небом" поет розповідає, що він далеко від Батьківщини, хоча все добре (цивілізація, розваги), та йому самотньо, тоскно без маленької рідної річечки, яка залишилася в більшовицькій Україні:

Сниться синя Синюха і верби над плесом,
Вільний вітер Херсонщини, вітер-дудар.
Сниться гомін дубів прадідівських та річка,

Бідна хата та тепла долоня сестри... [2, с.24]

У поезії "Чебрець" митець подає пейзажну замальовку ночі на Синюсі, надаючи подіям містичного значення:

Внизу зітхала глибока Синюха,
Коливаючи лоном своїм... [3, с.155]

Водна стихія (Синюха, Буг, Дніпро, Дністер) у ліриці поета була одним із знаків полишеної Батьківщини, символом славного минулого, "блакитним безумом ностальгії", про яку митець згадував у вірші "З вагону":

Вітер знайомий, мов зовсім свій,
Рідний, херсонський, сказати б.
І увижається день степовий,
Сад і Синюха, і мати. [2, с.304]

У поезії "Стилет чи стилос?" (1924 р.) теж присутні водні образи. Є. Маланюк долучається до споконвічної естетичної дискусії: митець може витати в далекому від життя світі мрій, понадземної краси чи має боротися за вдосконалення реального світу. Ці дві настанови символізують у вірші взяті з давнини образи – стилет і стилос (стиллет – це холодна зброя, різновид кинджала; стилос – загострена паличка для писання на вкритій воском дощечці). Ситуація вибору для митця надзвичайно складна: герой "пливе" по непевній воді "тут" і його манять "береги краси" - "там". Хоча "тут – жаха набряклий вітром обрій", усе ж героя більше зачаровує такий "веселий галас бою", тож він продовжує плисти в "безмежжя", яким "зачарований". Трагічна доля Батьківщини, честь чоловіка, воїна, оборонця спонукають його в руки брати стилет:

Та тільки тут веселий галас бою –
Розгоном бур і божевіллям хвиль.
Безмежжя! Зачарований тобою,
Пливу в тебе! В твій п'яний синій хміль! [2, с. 9]

Слід відзначити, що в ранній поезії Є. Маланюк оспівує море в романтичному дусі Байрона, спираючись на художні пошуки сучасних поетів-символістів А. Рембо та П. Бодлера. Його ліричний герой – людина пристрастей і авантюри, лицарської звитяги:

Не дала мені доля сталевого зору.
Ані м'язів бронзових, ні жилавих рук,
Щоб вести корабель в далечінь неозору,
Там, де неба і моря блакитний лук [2, 277].

Поступово у творчості Євгена Маланюка символ суворого морського простору стає головним середовищем формування людини-воїна, людини-криці, людини-героя, котра в історіософській концепції митця ідентифікувалася з варягами. Крім цього, у поезії "Варяги" море набуває значення оновлення, свободи, незалежності:

Проклін, проклін степів чорнявим долам.
Ланів полон трима в одвічній зморі.
Вже не дихне нам в душу синє море, –
Бог покарав і прокляв суходолом [2, 54].

Образові моря як міфологічному першовитоку, "лона" усього суцього присвячено багато творів мариністичної тематики. Наприклад, у поезії "Балтійська сюїта" є такі рядки:

Все відійшло: і зойк заліза,
І гуркіт міст, і стукіт днів,
Ось широчінь блакитно-сиза,

Морського вітру рівний спів.
Тут обрій відчиняє вічність
І спрагло п'є сп'янілий зір
Удари хвиль і барв ритмічність
І все, чим дихає простір[2, с.113].

В авторських пейзажних замальовках морська стихія постає як безмежна та неозора, що характеризує хаос. Ефект просторової неокресленості досягається шляхом використання спокійно-пастельних кольорів: "широчінь блакитно-сиза", "сизо-молочна балтійська тиша", "сіренька мла" та ін. Поряд із цим автор моделює відчуття часової безмежності, що створює ілюзію позачасовості – прадавності, з якою пов'язана "особлива епоха першотворення, прачасу"[1, с.38]. Символічним втіленням стає образ "вічності" - часової циклічності й повторення:

Вічні хвилі – безмежне плюскоче об межі.
Вічно хвилі – се дихає вічність у час:
Все той самий гекзаметр, що ще за Гомера
Під блакиттю Еллади розмірно гримів.
Так підплюскіт хвиль рокотали століття,
І зривалися бурі, і тиша росла,
І верталися знов до землі золотої
Сапфірово-безмежним шляхом кораблі [2, с.114].

Дослідниця О. Гольник зазначає, що "саме така безмежність морських просторів викликає в ліричного героя містичне відчуття першотворення світу" [1, с.38]. При цьому реальний пейзаж поетом мислиться як представлення прадавньої події. Є. Маланюком створюється двоплановість бачення: з одного боку, створений пейзаж конкретного характеру з певним часо-просторовим визначенням ("сей звичайний день", "день відпливу"), а з іншого, – алюзійний, породжений міфологічною пам'яттю героя. Митець по суті розгортає й доповнює біблійну картину переходу від безформеного до оформленого ("А земля була пуста і порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води" (Кн. Буття 1:2). Море при цьому є одним із перших основ для творення Богом світу:

Води олов'яні
Лежали нерухомо, ніби й море
Було – та сама мла, лише густіша
І обрій не ділив, але зливав
Далечину в один туман безмежний.
Було щось передсвітнє, щось довічне в сім краєвиді.
Берег був, як привид, вода була імлою, як і небо.
Земля і твердь – однаково безбарвні
І безформені, як у Перший День [3, с.152].

У художньому світі Є. Маланюка морська стихія персоналізується. На думку О. Гольник, "поет створює образ живої істоти – "лона світу", що має власні біоритми"[1, с.39]. Море в його поезіях представлено в різних станах, притаманних людині: то перебуває у спокої, то під час штилю:

А бува – налягає на два дні, на три дні – штиль.
Море спить і у сні лиш недужо та важко дише,
Низьке небо мовчить над безмежжям поснулих
хвиль

Неймовірна ся сизо-молочна балтійська тиша!
[3, с.169].

Письменник з особливою майстерністю відтворює море під час шторму в поезії "Свічадо моря". Поданий у зростаючій градації образ-усоблення набуває ознак могутнього велетня, здатного згубити відважних моряків:

Та ось міцніє шторм. В один акорд
Злилися чорний шквал і біля чайка.
Вона кигиче, як тоді, як там.
І от згубний гул грізного моря
Варязький відгук скованим братам –
Встають чубаті хвилі Чорномор'я
Ревуть у тьмі...[2, с.119]

Таким чином, у художньому світі Є. Маланюка символи водної стихії послугують засобом для відтворення особистого ставлення поета до того чи іншого явища, події, що сприймається ліричним героєм чи уявляється суб'єктом поезії. Варто зазначити, що використання таких своєрідних за своєю специфікою художніх образів головним чином вказує на близькість поетики майстра з символістською традицією. Однак характерним є і те, що для символістів притаманний несвідомий характер символотворення або, як зазначав А. Мокель, "інтуїтивний пошук часток ідеального, що розсіяні у світі форм" [5, с.454], то для художнього мислення Є. Маланюка підґрунтям є логічне, усвідомлене й осмислене співвіднесення та введення у контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гольник Оксана. Міф у художньому світі Євгена Маланюка. Монографія / Оксана Гольник. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013.
2. Маланюк Євген. Поезії в одному томі / Євген Маланюк / Наукове товариство ім. Шевченка в Америці. – Нью-Йорк, 1954. – 313 с.
3. Маланюк Євген. Повернення. Літературознавство. Публіцистика, Щоденники, Листи / Серія "AdFontes – До джерел" / Євген Маланюк. – Львів: Світ, 2005. – 496 с.
4. Накашидзе І. С. Образ води як усоблення історичної пам'яті народу в україномовній поезії письменників-емігрантів / І. С. Накашидзе – Дніпропетровськ: Редакційна колегія, 2011. – 161 с.
5. Поэзия французского символизма / Сост. Г.К. Косикова. – М: Издательство МГУ, 1993. – 512 с.
6. Релігійно-культурні традиції [Електрон. ресурс]. – Режим доступу:<http://community.livejournal.com/culturologist/10802.html>
7. Художнє осмислення проблем буття людини, ностальгічні мотиви, філософічність поезій Євгена Маланюка [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: // <https://www.ukrlib.com.ua/sochin/printout>.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Сніжана Романченко,
*студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.
Науковий керівник: Кумейко Г.М.*

Нові завдання шкільної освіти в Україні, що спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу в школі, визначають нові пріоритети навчання і виховання, потребують формування ініціативної особистості, здатної до раціональної творчої праці.

Початкова загальна освіта є першим освітнім рівнем та закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнів. Ураховуючи те, що провідною діяльністю молодших школярів є навчання, саме активізація пізнавальної діяльності учнів у навчально-виховному процесі початкової школи набуває особливої актуальності.

Математика в системі чотирирічної початкової школи – один з провідних навчальних предметів, що сприяє розвитку пізнавальних і розумових якостей учня.

Треба навчати учня орієнтуватися в потоці інформації, самостійно поповнювати свої знання, виявляти творчий підхід до розв'язання навчально-пізнавальних завдань.

Найважливішою умовою активізації навчально-пізнавальної діяльності є забезпечення мотивації учіння, яка підвищує інтерес учнів до знань, виховує наполегливість, сприяє усвідомленому оволодінню знаннями, викликає прагнення досягти поставленої мети.

Проблема розвитку активізації пізнавальної діяльності притаманна всім періодам розвитку педагогіки. Вона досліджувалася такими видатними педагогами як А.Дістервег, Я. Коменський, В.Сухомлинський. Розглядається вона і у дослідженнях О.Жоржик, О.Савченко, І. Шамової, Л.Шушори та інших вчених.

Серед багатьох ідей, направлених на вдосконалення навчально-виховного процесу, ідея формування пізнавального інтересу є однією з самих значущих. К.Д. Ушинський писав, "що...навчання, позбавлене всякого інтересу і взяте тільки силою примушення, вбиває бажання до навчання...".

У працях Н. Бібік, І. Дубровіної, С. Журавель, О.Киричук, Л. Нарочної, Л.Шелестової та інших педагогів розглядаються методи і засоби формування пізнавального інтересу молодших школярів.

Видатний чеський педагог Я.А.Коменський у першому розділі "Великої дидактики" говорить про необхідність всіма засобами підвищувати в дітях гаряче прагнення до пізнання, до навчання. Цій проблемі надавали належної уваги І.Г.Песталоцці, А.Г.Дістерверг, К.Д.Ушинський, В.О.Сухомлинський.

Активність молодшого школяра виражається через різні види діяльності: навчальну, трудову, пізнавальну і т.д. Особливого значення набуває навчальна пізнавальна діяльність.

Але свою ведучу функцію та чи інша діяльність проявляє найбільш достатньо, коли вона складається, формується. Молодший шкільний вік і є

періодом найбільш інтенсивного формування учбової діяльності, яка виступає специфічною формою індивідуальної активності.

Як відомо, одне з головних завдань початкового курсу математики – формування обчислювальних навичок. Однак треба не лише навчити додавати, віднімати, а й виконувати ці дії раціонально, осмислено. Для цього важливо розвивати математичну зіркість, кмітливість.

Міцність й автоматизм потрібних навичок досягається в процесі тривалих вправ, та оскільки однотипні завдання втомлюють дітей, їх необхідно урізноманітнювати.

Одним з ефективних засобів цілеспрямованого впливу на процес формування математичних знань є використання на уроках різних пізнавальних завдань, в основі яких лежить виконання розумових дій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових дій).

Базовим для навчання таких операцій, як аналіз, синтез, узагальнення, є вміння класифікувати. Його учні набувають поступово, на системі спеціально підібраних вправ. Наприклад: розклади фігури так, щоб у кожній групі були схожі між собою. Скільки фігур у кожній групі? Чи можна доповнити першу групу такою фігурою?

Маніпулювання предметними множинами настільки активізує мислення, що учні працюють із задоволенням, майже не втомлюючись. Можна поступово переходити до завдань на класифікацію чисел.

1. Розподіли числа першого десятка на групи: у першій запиши числа, менші за 5, у другій – більші за 5.

2. Розподіли приклади на групи, щоб у кожній були схожі записом: $3+1$, $4-1$, $5+1$, $6-1$, $7+1$, $8-1$.

3. Розподіли числа 2, 7, 35, 41, 4, 8, 80, 63, 3 на дві групи – одноцифрові і двоцифрові.

Практикуємо на уроках відгадування загадок, ребусів, шарад. Школярі залюбки заучують віршовані лічилки, розв'язують римовані задачі. Увесь цей набір нестандартних вправ у комплексі із звичайними сприяє розвитку логічного мислення, опануванню математичної мови, стимулює інтерес до "цариці наук".

Шляхом спеціально дібраних вправ розвиваємо і вдосконалюємо способи пізнавальної діяльності учнів. Наприклад, значення виразу $(2+6)$ першокласники знаходять різними способами. Порівняння цих способів приводить дітей до самостійного відкриття нового, найбільш раціонального способу – прийому перестановки чисел, який застосовується тоді, коли другий доданок більше від першого.

Мислення дітей постійно стимулюється такими запитаннями: "Що одержимо, якщо зробимо навпаки?", "Де це можна застосувати?", "Чи можна це зробити по-іншому?" .

Таким чином, переконуємося, що сучасний урок математики слід розуміти як такий, що передбачає організацію навчальної діяльності учнів, націлену на успіх за рахунок їх власної активності. Тож яким би не був урок за формою проведення або за цільовим призначенням, у його основу слід покласти принцип діяльності. Будь-яка дія перед тим, як бути реалізованою, народжується в мозку, який її аналізує, тому передусім слід активізувати саму розумову діяльність учнів.

Важливим засобом активізації навчальної діяльності молодших школярів є дидактичні ігри, тому що вони:

- органічно об'єднують триєдину мету навчання: освітню, розвивальну, виховну;
- задовольняють різноманітні дитячі інтереси: ігрові, пізнавальні, соціальні;
- впливають на розвиток психічних процесів, на формування активної особистості;
- виступають, як засіб всебічного розвитку дитини, зокрема, її пізнавальних здібностей;
- підвищують інтерес до навчання, розвивають уважність, забезпечують краще засвоєння навчального матеріалу.

Дидактична гра в житті кожної дитини посідає особливе місце і є одним із засобів розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання. В.О. Сухомлинський писав: "Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєвий потік уявлень, понять про навколишній світ" [5, 130]. Вона дає змогу привернути увагу й тривалий час підтримувати інтерес до тих важливих і складних завдань, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу не завжди вдається. Наприклад, одноманітне розв'язування задач на уроці математики стомлює дітей, викликає байдужість до вивчення предмета. Проте виконання цих самих завдань у процесі дидактичної гри стає для дітей вже захоплюючою цікавою діяльністю через конкретність поставленої мети – у кожного виникає бажання перемогти, не відставати від товаришів, не підвести їх, показати всьому класу, що вміє, знає.

Отже, інтерес до навчально-пізнавальної діяльності є формою виявлення пізнавальних потреб і мотивів. Надійним показником навчально-пізнавальної активності є прагнення учнів за власним бажанням брати участь у навчальній діяльності, в обговоренні розглянутих на уроці чи під час позакласних занять питань, у доповненнях і поправках до відповідей однокласників, у бажанні висловити свою думку.

Уроки намагаємося будувати так, щоб кожен учень почувався дослідником, який самостійно здобуває знання, має змогу зіставляти, порівнювати, шукати і знаходити істину, доводити висунуті гіпотези під час спілкування зі своїми однокласниками та з учителем.

Така організація навчання дає змогу максимально активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів на уроках математики й водночас сприяє не тільки підвищенню якості навчання, а й забезпеченню емоційного благополуччя та психологічного комфорту кожної дитини буквально з перших днів навчання в школі. А звідси – бажання вчитися, позитивне ставлення до школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л. В. Артемова – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
2. Воспитание младшего школьника: пособие для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений, учителей нач. классов и родителей / Сост. Л. В. Ковинько. – 4-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр "Академия", 2000. – 288 с.
3. Гриньова М.В. Гра як засіб удосконалення саморегуляції навчальних дій / М.В.Гриньова // Початковашкола. – 1990. – № 4 – С. 19-23.

3. Оригінальні задачі з математики. 1-4 класи / Упоряд. Н. В. Курганова. – Х.: Ранок, 2010. – 176 с.

5. Савченко О.Я. Сімейне виховання. Молодші школярі / О. Я. Савченко – К.: Радянська школа, 1979. – 141 с.

5. Філякіна Л. Математичні варіації / Л. Філякіна – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004.– 120 с.

6. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Г.И. Щукина – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПРИЛУЧЧИНІ: ЗАКАЗНИКИ

Анна Черненко,
*студентка відділення "Початкова освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка.
Науковий керівник: Прокопенко С.Г.*

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. В Україні природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. На мою думку, сьогодні постає проблема заказників, заповідників та інших природоохоронних об'єктів. Для покращення стану заказників та заповідників залучаються студенти та учні, щоб очистити ці території від сміття.

Заказники – природоохоронні об'єкти. На відміну від заповідників вони можуть бути постійними або тимчасовими; у заказниках можливе часткове взяття під охорону тварин, рослин та інших природних ресурсів. На території заказників обмежена або заборонена діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про них. Господарська, наукова та інша діяльність, що не суперечить меті і завданням заказників, проводиться із дотриманням загальних вимог до охорони навколишнього природного середовища.

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказниками, зобов'язуються забезпечити режим їх охорони та збереження. Для цього в Україні існує мережа природно-заповідних об'єктів, до яких належать 12 заповідників (їх 2 - біосферних), великі заповідні території відведено під національні парки (2), заповідно-мисливські угіддя (4), близько 1500 державних заказників і більше 3700 невеликих заповідних об'єктів: урочищ, пам'яток природи й парків різного призначення.

На території Прилуччини існує багато заказників та природоохоронних об'єктів, але розглянемо саме такі заказники: Гідрологічний

заказник місцевого значення "Приміський", заказник "Пирогівський", заказник "Густинський".

Щоб дізнатися про вищезазначені заказники, я зверталася до Прилуцького краєзнавчого музею, до відділу екології, в міську та районну бібліотеки та дізналася наступне.

Характеристика заказників

Назва заказника	Заказник місцевого значення "Приміський"	Заказник "Пирогівський"	Заказник "Густинський"
Заснування	27.12.1984 року	28.09.1989 року	21.03.1995 року
Площа	197 га	Заказник загальною площею 259 га і охоронною зоною 850 га	Заказник загальною площею 873,9 га
Розташування	Прилуцький р-н, Прилуцьке лісництво	Знаходиться в Прилуцькому районі Чернігівської області і розташований на землях Сухополов'янської сільської ради.	Знаходиться в Прилуцькому районі Чернігівської області і розташований на землях Замістянської та Дідовецької сільських рад.
Охорона	З метою охорони та збереження в природному стані низинного осокового-очеретяного болота в заплаві р.Удай	Заказник створено з метою охорони та збереження в природному стані болотного масиву в заплаві р.Удай, що має важливе водоохоронне значення.	Заказник створено з метою охорони та збереження в природному стані болотного масиву в заплаві р. Удай, що має важливе водоохоронне значення.

Гідрологічний заказник "Приміський" розташований поблизу Прилук. Річка Удай входить до заказника "Приміський", що знаходиться під охороною, оскільки вона є регулятором гідрологічного режиму та рівня ґрунтових вод навколишніх територій Прилуччини. На даній території заказника нині знаходиться Прилуцький держлісгосп, який має 7 лісництв: Варвинське, Жадківське, Кам'янське, Ладанське, Ічнянське, Прилуцьке та Сокиринське. (Вони розташовані на території чотирьох адміністративних районів – Прилуцького, Ічнянського, Варвинського та Срібнянського). Ці ліси привертають до себе увагу науковців та екологів. У 2004 році територія площею 4 775 га була включена до Національного парку "Ічнянський". За цим господарством закріплено 22,5 тис. га земель. Господарство займається відновленням лісів, проводить рубку (річні рубки головного

користування у прилучан становлять 17,3 тис.м3. Частина заготовленої продукції реалізовується споживачам, інша – вивозиться до Ічні, в цех переробки деревини). Щороку заготовлюється понад 30 тис. кубометрів деревини і висаджується 160 га лісових культур. У кожному лісництві є невеликі тимчасові розсадники по 0,5 га. У Ладанському, Жадківському та Варвинському – вирощують і декоративний матеріал : понад 10 видів рослин (самшит, ялівець різних форм, туї, платан деревовидний). Під охороною держлісгоспу знаходяться заказники місцевого значення.

Гідрологічний заказник місцевого значення "Пирогівський" знаходиться неподалік с. Пирогівці Прилуцького району. На землях с.Пирогівці є поклади торфу . Найближче водоймище , що утворилося від вибирання торфу називається "Кар'єри".Територія Заказника може використовуватись: у природоохоронних цілях; у науково-дослідних цілях; в оздоровчих та інших рекреаційних цілях; в освітньо-виховних цілях тощо.

Основним завданням заказника є: збереження в природному стані болотного масиву, типового для лісостепу, що має велике значення в регулюванні водного режиму прилеглих територій; проведення наукових досліджень і спостережень на території Заказника; підтримання загального екологічного балансу в регіоні; поширення екологічних знань тощо.

На території Заказника забороняється діяльність, що суперечить його цілям і завданням : проведення такої господарської діяльності, яка може спричинити шкоду Заказнику та порушити екологічну рівновагу; проведення меліоративних та будь-яких інших робіт, що можуть призвести до зміни гідрологічного режиму території Заказника; розвідувальні, підривні роботи, розробка всіх видів корисних копалин, будь-яке порушення ґрунтового покриву; будь-яке засмічення та забруднення території Заказника та його водних об'єктів; застосування та зберігання на території Заказника всіх видів отрутохімікатів та пестицидів влаштування пасовищ для худоби; передача у господарське використання окремих ділянок Заказника; надання земельних ділянок під забудову.

На території цього заказника знаходиться така болотна рослинність : рогоза вузьколиста, лепеха, частуха подорожникова, очерет. У окремих місцях зустрічаються їжача голівка проста, лепешняк великий, хвоц болотний, щавель водяний, жовтозілля болотне, жовтець язикolistий, стрілолист звичайний, калюжниця болотна, сусак зонтичний, щитник гребнястий, лепешняк плаваючий, цикута отруйна.

Гідрологічний заказник місцевого значення "Густинський" починається на північно-східній околиці міста Прилуки (район Лапинці), продовжується південними околицями с. Замістя (район с. Капустинці та Густині), та до села Заудайське. Заказник включає русло Удаю, заплаву, схили тераси. На території заказнику річка Удай сильно заросла болотною рослинністю, ширина русла річки коливається в межах від 2 – 30 метрів.

Можна виділити такі основні завдання заказника : збереження в природному стані болотного масиву, типового для лісостепу, що має велике значення в регулюванні водного режиму прилеглих територій; охорона умов відтворення, відновлення чисельності рідкісних рослин та тварин; проведення наукових досліджень і спостережень на території Заказника; підтримання загального екологічного балансу в регіоні; поширення екологічних знань тощо.

У заказнику "Густинський" площа водного дзеркала невелика, до 12% загальної площі. Воно розміщене по центру русла річки Удай, де швидкість

течій найбільша і перешкоджає процесам заростання. Серед рослин водного розвитку з плаваючим листям можна виділити наступні групи рослинності з типовими представниками (за класифікацією Молярчука): а) рослини, зв'язані з ґрунтом – дном водойми. Нами були виявлені червонокнижні види латаття біле, та глечики жовті; б) рослини вільноплаваючі. У великій кількості зустрічаються ряска мала, жабурник звичайний, тілоріз алоєвидний. Слід відмітити наявність рідкісного виду сальвінії плаваючої. Серед рослин виключно водного розвитку зустрічаються рдесник блискучий, рдесник пронизанолистий, елодея канадська, кушир занурений. Оскільки заплава р.Удай в районі заказника "Густинський" сильно заболочена, то болотна рослинність представлена досить широко. У прибережній частині р.Удай поширені зарості рогозу вузьколистого, лепехи, частухи подорожникової, очерету. У окремих місцях зустрічаються їжача голівка проста, лепешняк великий, хвощ болотний, щавель водяний, жовтозілля болотне, жовтець язиколистий, стрілолист звичайний, калюжниця болотна, сусак зонтичний, щитник гребнястий, лепешняк плаваючий, цикута отруйна. Окремі лісові масиви представлені вільшанниками, грабняками та березняками.

Таким чином, заказник має велике практичне значення в галузі збереження природних ландшафтів.

У даній статті я хотіла підкреслити значення заказників, заповідників та природоохоронних об'єктів у нашому житті. Я вважаю, що таку інформацію про заказники слід доносити до дітей, влаштовувати екскурсії по зазначеним заказникам, щоб діти зрозуміли наскільки важливо оберігати природу. Важливо проводити виховні години з учнями на такі теми, влаштовувати різні акції. Тільки тоді наша природа буде чиста і буде процвітати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заказники-[Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>
2. Природно-заповідні об'єкти України - -[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://bukvar.su/jekologija/page,2,196224-Природно-zapovednye-ob-ekty-Ukrainy.html>
3. Прилуцький краєзнавчий музей
4. Прилуцький екологічний відділ. Заповідники Прилуччини .

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Олександр Шевель,
*студент відділення "Технологічна освіта",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я. Франка
Науковий керівник: Кириченко О.М.*

Яскравою характеристикою сучасного інформаційного суспільства є широке використання інформаційно-комунікаційних технологій. Люди різного віку, а в першу чергу молодь, все частіше користуються мобільними пристроями, планшетами та іншими гаджетами, вирішуючи певні життєві проблеми особистого і професійного характеру, відводячи багато часу на

спілкування у соціальних мережах або граючи в ігри, хоча можливості у використанні даних сучасних засобів набагато ширші.

Сучасний педагог має усвідомлювати тенденції розвитку швидкозмінного світу. На сучасному етапі, коли інформаційні технології впроваджуються все більше в буденне життя, гостріше постає питання підвищення ефективності шкільного навчання, зокрема створення передумов зацікавленості учнів предметами. На мою думку, майбутній вчитель інформатики найбільш гостро відчуває цю проблему, оскільки саме зацікавити своїм предметом учнів, які "й так все знають у комп'ютері та Інтернеті" стає дедалі важче. Саме тому перед вчителями і педагогами освітніх установ усіх рівнів постає завдання забезпечити навчально-виховний процес якісними електронними засобами навчання, призначеними не лише для комп'ютерів, а й для інших сучасних пристроїв, які можна було б застосовувати під час уроків, як стаціонарно, так і, використовуючи віртуальний простір, будучи поза межами навчального закладу.

Використання такого навчального середовища, яке було б насичене різноманітними електронними ресурсами, значно підвищує інтерес учнів до навчання в цілому, створює умови для розвитку дитини, а також активізує пізнавальну діяльність школярів. Реалізація всього вище переліченого можлива за умови використання сучасних *хмарних технологій*.

Хмарні технології – це технологія, яка надає користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса, тобто, якщо є підключення до Інтернету, то можна виконувати складні обчислення, опрацьовувати дані використовуючи потужності віддаленого сервера.

"Хмарні технології" побудовані на хмарних обчисленнях. Хмарні обчислення – це модель забезпечення повсюдного та зручного доступу на вимогу через мережу до спільного пулу обчислювальних ресурсів, що підлягають налаштуванню (наприклад, до комунікаційних мереж, серверів, засобів збереження даних, прикладних програм та сервісів) і які можуть бути оперативно надані та звільнені з мінімальними управлінськими затратами та зверненнями до провайдера.

При використанні хмарних обчислень програмне забезпечення надається користувачеві як Інтернет-сервіс. Користувач має доступ до власних даних, але не може управляти і не повинен піклуватися про інфраструктуру, операційну систему і програмне забезпечення, з яким він працює. "Хмарою" метафорично називають Інтернет, який приховує всі технічні деталі.

До основних переваг хмарних технологій належить організація:

- єдиного освітнього навчального простору;
- дистанційного навчання та консультування учасників навчально-виховного процесу;
- необмеженого збереження даних;
- доступності використання он-лайн ресурсів з будь-якого пристрою;
- захисту даних;
- аналізу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Вивчаючи теми у старших класах, що стосуються інформаційних технологій і на які відводиться обмежена кількість годин, намагаючись познайомити учнів з сервісами Google, які є безкоштовними і їх активно можна використовувати як у навчальному процесі, так і у буденному житті

для задоволення власних інтересів і вирішення власних питань. Застосування у навчальному процесі хмарної платформи Google дозволяє організувати продуктивну роботу учня і учителя.

Учні мають змогу працювати з:

- пошуковою системою Google;
- електронною поштою Gmail;
- відеохостингом YouTube;
- картами Google;
- он-лайн перекладачем Google;
- Google диском;
- веб-сервісом Blogger;
- Google-сайтом;
- соціальною мережею Google+.

У свою чергу вчитель має можливість:

- розміщувати навчальні матеріали, навчально-методичне забезпечення, відео, аудіо і презентаційні матеріали у різних форматах та через додаткові плагіни;

- додавати різноманітні елементи навчального предмету;

- автоматизувати процес перевірки виконаних завдань;

- використовувати різноманітні програмні засоби та мережні технології для успішного дистанційного навчання;

- брати участь у проведенні он-лайн уроків, тренінгів, круглих столів.

Так, наприклад, у 10 класі, вивчаючи тему: "Комп'ютерні презентації", можна розглянути не тільки PowerPoint, а й популярні сервіси для створення презентацій он-лайн. Вони можуть мати деякі відмінності в інтерфейсі (способі спілкування з програмою) і функціях, але їх функціонал цілком вистачає для того, щоб зробити якісну презентацію в тих випадках, коли немає можливості встановити для цього спеціальний додаток.

Щоб зробити презентацію он-лайн за допомогою інструментів Google, потрібно зайти в сховище GoogleDrive (drive.google.com), натиснути кнопку Створити в лівій верхній частині екрану і вибрати опцію Презентація. Вас буде перенаправлено в GooglePresentations.

Інтерфейс цього он-лайн редактора дуже нагадує звичний для більшості користувачів PowerPoint. На самому початку роботи вам буде запропоновано вибрати тему оформлення презентації (можна скористатися однією з стандартних або завантажити свою) і співвідношення сторін слайда, після чого можна переходити безпосередньо до створення презентації.

GooglePresentations підтримує не всі функції PowerPoint, але набір базових інструментів для створення презентації в ньому присутній - є теми, макети, переходи, можливість вставки зображень, відео, таблиць. Працювати з презентацією ви можете з будь-якого пристрою, на якому є доступ в Інтернет - з комп'ютера, планшета, смартфона. Файл буде автоматично зберігатися на вашому Диску Google.

Готову презентацію можна завантажити на комп'ютер у форматі pptx, pdf, svg, png, jpg або txt., опублікувати в Інтернеті або відправити у вигляді вкладення в електронному листі. Також можна надати доступ до редагування іншим користувачам Google для спільної роботи над презентацією.

Отже, готуючи проекти й з інших предметів, учні зможуть скористатися можливістю продемонструвати свої віртуальні роботи.

Аналогічною є ситуація з сервісом GoogleDocs, який дає змогу створювати документи на зразок тих, що створюються в середовищі Microsoft Office Word. Тому, вивчивши текстовий процесор у 9-му класі, можна проекспериментувати з хмарними документами. Також, спробувати використати базові функції знайомих електронних таблиць Excel (створення бази даних, автоматизація обчислень, побудова діаграм) можна, попрацювавши у сервісі GoogleSpreadsheets з учнями 11-го класу.

Сервіси GoogleSites та GoogleBlogger розглядаються мною в розрізі вивчення відповідних тем з веб-дизайну учнями 11-го класу в розділі "Інформаційні технології". З допомогою цих служб я пропоную учням створювати для тренування свої блоги і сайти. Google-форма дозволяє створювати анкети, тести, опитування розміщуючи їх на сторінці блогу, сайту: переглядати результати, оцінювати.

У своїй практиці я використовую хмарні форми у режимі Google-анкети, тобто як контрольний тест з відстроченою перевіркою викладачем і колективним обговоренням допущених помилок, наприклад, на наступному уроці. І якщо раніше такий допоміжний засіб тематичного контролю застосовувався лише у 8-11 класах, то тепер, мабуть, це доцільно і у 5-7-х.

Час тестування у Google-формі можна регулювати, оголошуючи певний період і завершивши прийом відповідей встановленням положення перемикача *Приймати відповіді/Відповіді не приймаються*.

Цей короткий огляд сервісів Google свідчить про те, що не тільки вчитель інформатики в силу специфіки свого предмету може застосовувати вищезгадані хмарні технології, а й інші педагоги поряд із традиційними методами мають змогу використовувати інноваційні, що можуть активізувати енергію учнів, направивши її в потрібне русло. Важливу роль відіграє "дозування" традиційних та інноваційних методів. Воно залежить від безлічі факторів, зокрема рівня навченості учнів, рівня педагогічного досвіду, інтелекту вчителя.

Отже, думаю, серед освітніх працівників переважатиме думка, що використання хмарних технологій дозволить урізноманітнити навчальний процес, зробить його набагато цікавішим і ефективнішим, більш сучасним та позитивно вплине на мотивацію навчальної діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архіпова Т. Л. Використання "хмарних обчислень" у вищій школі / Т.Л. Архіпова, Т.В. Зайцева // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 17. – С. 99–108.
2. Литвинова С. Г. Хмарні технології в управлінні дошкільними навчальними закладами / С. Г. Литвинова // Информационно-компьютерные технологии в экономике, образовании и социальной сфере Выпуск 8. – Симферополь : ФЛП Бондаренко О.А. – 2013. – С. 99–101.
3. Хмарні обчислення. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
4. Шокалюк С.В. Хмарні технології у загогальноосвітніх начальних закладах / С.В. Шокалюк, І.С. Закарлюка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tmn.ccjournals.eu/index.php/cte/2013/paper/downloadSuppFile>

СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ДИТЯЧИХ ВИДАНЬ

Марина Шевченко,
*студентка відділення "Видавничої справи та редагування",
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка
Науковий керівник: Зарєчнова М.В.*

Актуальність теми наукової статті зумовлена специфічними особливостями дослідження дитячих видань як універсальної системи, що формує світогляд дитини; потребою наукового перегляду класифікацій видань для дітей з метою усунення неточностей відповідно до віку читацької аудиторії, оскільки видання повинні позитивно впливати на читача та збагачувати його знання, спираючись на сучасні технології та особливості сприйняття дітьми навколишнього світу.

Досліджуючи читацьку аудиторію дитячої літератури, потрібно зауважити, що вона являє собою цілу систему окремих вікових груп читачів, у кожній з яких формуються особливі контакти з книгою як матеріальною і духовною субстанцією. У видавничій практиці прийнято ділити читачів на 4 вікові групи: дошкільний, молодший шкільний, середня шкільний і старший шкільний (або юнацький) віки. Читачами дошкільного віку вважаються діти від 4-5 до 7 років. Молодшими школярами визнаються учні 1-3 класів. У середній, або підлітковий, вік входять учні з 4 по 8 клас, дуже різні за своїми особливостями і читацьким інтересам. Учні 9-10-11 класів – старший шкільний, або юнацький вік [1, с. 21]. Кожна з виділених груп характеризується індивідуальною особливістю взаємостосунків з книгою, її сприйняття, для кожної існує своє коло читання: спираючись на тематику, соціально-функціональне призначення видань тощо. Зрозуміло, що деякі діти випереджають у своєму розвитку ровесників, а тому за своїми читацькими уподобаннями вони можуть захоплюватися літературою, призначеною для старших вікових груп. Однак це вже проблема вибору літератури для читання, а не проблема її створення. Отже, для обґрунтованого формування масиву видань дитячої літератури, для ефективної реалізації окремих видавничих проєктів видавцеві необхідно чітко уявляти собі об'єкт впливу дитячої книги – дитину певної вікової групи, а також характер та наслідки цього впливу.

Варто зазначити, що дитяча книга виражає такі основні функції як розважальну, комунікативну, естетичну, риторичну, гедоністичну, компенсаторну та пізнавальну. Кожна з них виховує кращі моральні якості дитини, сприяє формуванню цілісної, всесторонньо розвинутої особистості [2, с.13].

Для того щоб дитина охоче зверталася до книги, її зміст має захопити читача. Саме тому при створенні твору дитячої літератури необхідно враховувати специфіку інтересу дітей, який впливає на предмет змісту. Крім того, слід мати на увазі, що дитина постійно розвивається під впливом зовнішніх умов. Тому при випуску дитячої літератури необхідно враховувати виховний ефект видання. Саме виховний вплив книги визначає предмет розповіді і регулює відбір фактів та їх інтерпретацію, розробку теми, постановку проблеми. Але цього недостатньо для характеристики предмета змісту дитячої літератури. Психологія дітей відрізняється від психології дорослих. Діти, особливо дошкільники, вірять у

непорушність і відкритість світу, в доброту і справедливість, в те, що позитивне, хороше, що викликає схвалення дорослих, - правильно і повинно існувати саме в тому стані, яке найбільш переважно для їх розуміння і сприйняття. І тому, як правило, твори дитячої літератури оптимістичні, в них добро перемагає зло, правда торжествує над брехнею [3, с.80].

На нашу думку, видавці повинні визначати чітку змістову основу дитячого твору. Інтерпретація подій, вчинків людей, властивостей тварин повинна набувати при цьому особливе звучання - звучання, визначуване предметною областю дитячої літератури.

Зазначимо, що тематична спрямованість відображає пізнавальний і виховний потенціал літератури для дітей, Причому її тематика визначається соціальним замовленням, виховними ідеалами суспільства. Отже, у тематиці відображаються різні сторони життя суспільства, моральні позиції, сформований суспільний ідеал, який впливає на характер предмета літератури для дітей [4, с.260]. Крім того, враховуються конкретні інтереси дитячої аудиторії, і в змісті переважна кількість уваги віддається дитинству, періоду росту та її формуванню. Відповідно, тематика дитячої літератури охоплює життя школи, літні канікули, знайомство з містом і країною, епізоди з життя історичних героїв, вчених, діячів культури та мистецтва. Проте слід зазначити, що тематика і відбір фактичного матеріалу творів не вичерпують загальну характеристику змісту [5].

Отже, досліджуючи тему ми дійшли до висновку, що дитяча книга згідно розробленої типології поділяється на три види за способом представлення інформації: друкований, електронний та альтернативний формат видання. Друкований формат видання, оформлений у вигляді скріплених або не скріплених аркушів паперу, на яких відтворений текст та/або графічне зображення. Електронний формат видання містить інформацію, надану в електронній формі. Альтернативний формат – об'ємно-просторове втілення дитячої книги у навколишнє предметне середовище. Кожен з них за функціональними ознаками поділяється на такі підвиди: навчально-пізнавальне, творчо-моделювальне, ігрове. Друковане навчально-пізнавальне видання за конструктивними особливостями поділяється на типологічні групи: книга-кодекс, карткова книга; творчо-моделювальне – книга-розмальовка, книга-саморобка; ігрове – книга-конструктор, книга-трансформер. Електронний формат видання включає наступні підвиди залежно від специфіки подання інформації: аудіо видання, мультимедійне видання та інтерактивне. Альтернативний формат видання включає: книга як промисловий виріб, книга як елемент середовища. Альтернативний формат видання формується двома способами: трансформації конструктивного рішення та інтеграції змістово-образотворчого представлення інформації. Нові технології зараз дозволяють розширювати конструктивні і функціональні можливості дитячої книги; поява електронного та альтернативного форматів видання ознаменувала нову еру в дизайні дитячої книги, а отже, процес його формування буде розвиватися й надалі.

У процесі становлення дитяча література значно поглибилася, і сучасну літературу залучають вічні питання людства: як складається особистість, від чого і до чого йде людина і людство. У цій літературі дитинство розглядається як початок шляху людини в майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 7.83-2001. Електронные издания. Основные виды и выходные сведения. – Дата введения 2002– 07–01. – М. : ИПК Изд-во стандартов, 2002. – 12 с.
2. Огар Э. Степан Сирополко – книговед и библиограф / Э. Огар // Историко-библиографические исследования. – 2002. – Вып. 9. – С. 66–97
3. Касьяненко К. М. Генезис функціонального формотворення дитячої книги / К. М. Касьяненко // Вісник мистецтвознавства. – 2012. – № 26. – С. 78–80
4. Єфімова М.П. Інтерактивна дитяча книга в Україні: становлення та перспективи / Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. Записки рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2014. – №19. – С. 259–263.
5. Гнідець У.С. Всеукраїнський центр дослідження дитячої літератури та підтримки читання [Електронний ресурс] / У. С. Гнідець. – Режим доступу : <http://hnidets.at.ua>

ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Максим Шостак,
магістрант I року навчання
факультету початкового навчання,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка.
Науковий керівник: Стрілецька Н.М., доцент.

Як відомо, інформаційно-комунікаційні технології навчання на сьогодні видозмінюють весь освітній процес, реалізують модель особистісно-орієнтованого навчання, інтенсифікують заняття, а головне – удосконалюють самопідготовку учнів. Вони надають великі можливості в розвитку творчості, як учителя, так і учня.

В умовах активного розвитку й упровадження інформаційно-комунікаційних технологій перспективним напрямом в галузі освіти є мережні технології. Так, зручність, простота використання, доступ до важливих ресурсів Інтернет у будь який час, через будь які пристрої, від настільних комп'ютерів, ноутбуків до мобільних телефонів, і низка інших переваг забезпечують прискорений темп розповсюдження цих технологій. Цілком очевидно, що проблема подання навчальних матеріалів засобами мережних технологій на уроках інформатики у початковій школі нині є актуальним предметом для досліджень.

Проблемами використання мережних, зокрема хмарних, технологій у навчальному процесі займалися такі українські науковці та дослідники як М.І. Жалдак, Н. В. Морзе, Н. В. Кузьмінська, С. О. Семеріков, В. П. Сергієнко, М. С. Вашуленко, І. С. Войтович, В. Ю. Биков, Г. Ю. Маклаков, Н. В. Сороко, З. С. Сейдаметова, С. Г. Литвинова, В. П. Олексюк, Т.А. Вакалюк, Ю. Г.Лотюк та ін., а також зарубіжні автори М. Armbrust, L. E. Buchanan, A. Lane, T. Liyoshi, A. Nijholt, V. Kumar, A. Fox, R. Griffith, K. Subramanian, N. Sultan.

Проте, у дослідженнях не достатньо приділялась увага аналізу існуючого педагогічного досвіду щодо підвищення ефективності освітнього процесу засобами мережних технологій на уроках інформатики у початковій школі в Україні.

Мета статті – розкрити генезис поняття "мережні освітні технології", проаналізувати стан їх використання в початковій школі на уроках інформатики.

Під мережними технологіями розуміють технології, що дозволяють комп'ютерам, програмним компонентам і програмно-апаратним комплексам віддалено, але разом спілкуватися в мережному режимі [2, с. 110-111].

Саме поняття "мережні технології" є складовою більш широкого поняття "Інформаційно-комунікаційні технології", що базується на використанні комп'ютера та, крім зазначеного, включає у змістове наповнення - "інформаційні технології", "Інтернет-технології" та мережеві функції управління та моніторингу.

Сьогодні під мережною освітньою технологією прийнято розуміти сукупність форм, методів, інформаційних, телекомунікаційних засобів адміністрування і навчання, що забезпечує організацію проведення означених процесів на відстані з урахуванням існуючих вимог і особливостей функціонування конкретного закладу, спрямованих на здобуття заданих характеристик певного освітнього феномену [2].

Сучасний стан застосування мережних технологій в освітніх закладах відбувається в двох напрямках: змістовому (системне оновлення змісту освітнього процесу) та інструментально-технологічному (використання можливостей засобів).

До засобів мережних технологій відносять веб-сервіси: інформаційно-пошукові системи, електронні дошки, навчальні середовища, віртуальні лабораторії, тренажери, он-лайн лекції, відео-конференції, форуми тощо.

Отже, мережні освітні технології дають змогу перенести навчально-методичну документацію, теоретичні та практичні завдання в мережу Інтернет, здійснювати моніторинг і контроль виконання практичних завдань, проводити планування процесу навчання й поза-аудиторної діяльності.

Видом мережних технологій є хмарні технології. Вони передбачають віддалену обробку та зберігання даних та дозволяють споживачам використовувати програми без установки і доступу до особистих файлів з будь-якого комп'ютера, що має доступ в Інтернет [5, с. 29-30].

Сфера освітніх хмарних сервісів постійно розширюється і надає освітянам потужний інструментарій, за допомогою якого кожен учасник навчального процесу може спроектувати власне віртуальне навчальне середовище. Навчаючись у такому середовищі, учні отримують комплекс знань, умінь, навичок, що відповідають певній компетентності.

На сьогоднішній день мережні технології у початковій школі є засобом для підтримки навчання інших предметів, як наприклад, перегляд навчальних відео, картин художників, слухання музичних творів, читання художніх творів, вдосконалення навичок усного рахунку в математичних тренажерах. Он-лайн сервіси Інтернету можуть використовуватись вчителем для створення та змінювання молодшими школярами графічних

зображень, роботи з електронними географічними картами, організації співпраці учнів з мережними сервісами тощо [7;8;13, с. 75-77].

Таким чином, комунікаційні технології опановуються учнями як у процесі безпосереднього ознайомлення з мережею Інтернет та її послугами (перегляд, сприймання та пошук інформації у вигляді тексту, зображень, відео; виконання інтерактивних завдань онлайн для підтримки навчальних предметів, електронне листування, дотримання вимог безпечної роботи в Інтернеті), так і у процесі їх практичного використання упродовж більшості тем вивчення курсу..

На сьогодні визначені компетентності учнів, які можуть бути сформовані у хмарному середовищі, а саме:

- предметна компетентність – здатність виконувати певні дії у межах змісту конкретного предмета для розв'язання навчальної проблеми, завдання, ситуації;

- інформаційна компетентність – здатність працювати з інформаційними ресурсами, здійснювати ефективний пошук інформації в різних джерелах; розпізнавати і використовувати різні типи інформаційних ресурсів;

- навчально-організаційна компетентність – здатність організувати своє робоче місце, орієнтуватися в часі і правильно його організувати, планувати свої дії для розв'язання навчальних завдань, доводити роботу до кінця;

- соціальна компетентність – уміння працювати в колективі, спільно здійснювати навчальну діяльність, налагоджувати продуктивну взаємодію з іншими учасниками навчального процесу, виконувати різні ролі і функції у колективі;

- комунікативна компетентність – здатність здійснювати діалог для ефективного спілкування і співпраці, відстоювати свою думку, шукати і знаходити компроміси, формулювати свої ідеї і ставити задачі у зрозумілій для співрозмовників формі;

- технологічна компетентність – здатність учнів застосовувати знання й уміння для створення і використання засобів навчання [6, с. 33–38; 13, с. 72–74].

Як відомо, нині найактивнішими постачальниками хмарних послуг для освіти є корпорації Google і Microsoft. Вони надають низку як безкоштовних, так і платних засобів комунікації, зокрема, серед безкоштовних доцільно відзначити такі сервіси як електронну пошту, менеджер завдань, календар, сховище даних, засоби роботи з текстом, таблицями, презентаціями тощо.

З допомогою, наприклад, хмарних технологій Google Calendar, Google Docs, Google Drive та ін. можна підвищити ефективність навчання, зокрема, збільшити обсяг самостійної практичної роботи учнів у хмарі, оцінювати роботи учнів в режимі онлайн, використовувати спільні календарі викладача і учня, розвивати інтерактивне спілкування "питання-відповідь" для викладача і учня в режимі он-лайн, проводити навчальний контроль в тому числі і з використанням стандартних технологій навчання.

На основі сервісу *Blogger* вчитель може застосувати технологію розробки веб-квесту, що стане різновидом проектно-пошукової діяльності молодших школярів на уроках інформатики.

Зробимо огляд популярних сервісів, що використовуються в українських початкових школах.

Сервіс Symbaloo (<http://www.symbaloo.com/>) – призначено для створення персонального середовища у вигляді робочого столу в мережі Інтернет і зосередження в ньому усіх соціальних сервісів потрібних для роботи. У межах навчальної діяльності сервіс дає змогу учневі розвивати вміння пошуку інформації і роботи з нею, навчитися відбирати, структурувати інформаційні ресурси, планувати і досить ефектно представляти свою діяльність, налагоджувати комунікацію з іншими учасниками мережі в межах колективної роботи над наповненням навчального середовища.

Сервіс Prezi (<https://prezi.com/>) – програмне забезпечення, що базується на хмарних технологіях і дозволяє створювати нелінійні презентації, які можуть містити текст, посилання, зображення, відеосюжети та візуальну мапу. Важливим є те, що презентації, які створюються користувачами зберігаються на сервері і можуть бути вбудовані на будь яку веб-сторінку в мережі Інтернет (наприклад, у персональний блог учителя). Подібні функції має *система Slideshare* (<https://www.slideshare.net/>) – соціальний сервіс, за допомогою якого користувач має можливість створювати озвучені презентації, зберігати та ділитися ними з іншими.

Сервіс LearningApps (<https://learningapps.org/>) призначений для створення невеликих інтерактивних модулів – вправ, що можуть використовуватись безпосередньо як навчальні ресурси для самостійної так і спільної роботи учнів. Метою роботи сервісу є створення загальнодоступної бібліотеки незалежних вправ, придатних для використання в навчальному процесі. Окрім цього мережна послуга надає можливість вчителю реєструвати учнів, добирати чи розробляти для них вправи та прослідковувати досягнення кожного учня.

Інтерактивні он-лайн дошки або стіни – інструмент для навчання, завдяки якому можливе поєднання тексту, зображення, відео, аудіо в інтерактивний формат. приклади сервісів: Conceptboard, RealtimeBoard, WikiWall, Padlet, Cosketch, Flowchart, Trello, Linoit тощо. Створену дошку можна розмістити в соціальних мережах (Facebook, Twitter, Google+ та ін.), зберігати у вигляді електронного документа у форматах PDF, Exel, відправити по електронній пошті, вставити у власну сторінку або блог за допомогою html-коду, а також використовувати мобільну версію з QR кодом. Ці сервіси з'явилися у 2006 – 2007 рр. і на даний час продовжують набувати популярності у педагогів.

Наприклад, електронна дошка Padlet (<https://padlet.com/>) у початковій школі може використовуватись:

- для "мозкового штурму", на етапі узагальнення та систематизації знань;
- як майданчик для розміщення навчальної інформації в тому числі мультимедіа;
- для спільного або індивідуального виконання домашнього завдання;
- як місце для збирання ідей для проектів та їх обговорення.

Для здійснення контролюючої функції для вчителя може стати в нагоді *сервіс Майстер-Тест* (<http://master-test.net>) – безкоштовний хмарний сервіс, що дає змогу створювати тести. Тести можна створювати за допомогою середовища, яке надається системою, проходження тестів дозволяється як в режимі онлайн, так і офлайн, тобто завантажити на свій комп'ютер і виконати тест без підключення до мережі Інтернет.

Мережні додатки для проведення он-лайн опитування за допомогою мобільних телефонів та QR кодів (Google Forms, Survey Monkey, Kahoot, Socrative, Plickers та ін.) – засоби для оперативного оцінювання знань учнів та швидкої обробки результатів. Окремі модулі цих сервісів встановлюються на гаджети, що працюють в різних операційних системах (Windows, Linux, Android) [9;11].

Окрім розглянутих хмарних сервісів, у мережі Інтернет зосереджена велика кількість інших цікавих, менш використовуваних послуг, які при правильному застосуванні в навчальному процесі матимуть значний дидактичний потенціал, а саме: **Google Classroom** (призначений для створення онлайн освітнього середовища на основі взаємодії "вчитель-учень-батьки"), **Educarplay** (дозволяє розробляти онлайн-кросворди, головоломки, ребуси, інтерактивні завдання та різноманітні розвиваючі ігри для дітей), **Kubbu** (сервіс призначений для створення цікавих завдань, дозволяє оптимізувати навчальний процес), **Quizlet** (полегшує педагогам процес створення навчальних посібників для школярів, особливо різних карток, які допомагають легко запам'ятати важливу інформацію), **Eclipse Crossword** (безкоштовний додаток, що дозволяє легко створювати кросворди, які ви можете роздрукувати і навіть зберегти як веб-сторінку для розміщення в Інтернеті), **SurveyMonkey** (середовище для проведення онлайн-опитувань, дає змогу простіше складати систему запитань та анкет для отримання будь-яких даних, залежно від мети і рівня складності), **Edmodo** (дозволяє спілкуватися вчителям та учням, об'єднавшись навколо навчального процесу у школі), **Photo Peach** (допоможе вам поділитися своїми спогадами з друзями, дасть змогу розміщувати свої фотографії та відео в хмарному середовищі) та інші.

Проте, варто зазначити, що процес упровадження будь якої технології повинен бути педагогічно виваженим і доцільним, оскільки це допоможе запобігти можливим ризикам і негативним наслідкам.

Узагальнюючи вищесказане, виділимо переваги застосування мережних сервісів на уроках інформатики у початковій школі:

- підвищення інтересу учнів до здобуття нових знань та їх практичного застосування;
- сприяння пошуку власних підходів вчителя до розв'язання нестандартних завдань;
- розвиток індивідуальних і творчих здібностей учнів;
- навички орієнтуватися в інформаційному просторі;
- сприяння формуванню інформаційної, зокрема мережної культури школярів;
- формування предметної, інформаційної, соціальної, комунікаційної, навчально-організаційної та технологічної компетентностей.

Але в той же час, основними проблемами, пов'язаними з їх використанням можуть стати:

- відсутність постійного та стабільного зв'язку з мережею Інтернет;
- повна залежність користувача від серверу відповідної послуги, де зберігаються і його особисті дані та ресурси;
- мовний бар'єр, адже більшість цікавих сервісів не підтримують українську та російську мови;

- втрата ресурсів в результаті дії троянської або шпигунської програми, яка була присутня на комп'ютері;
- збої в роботі хмарного сервера, що характеризується тимчасовою відсутністю доступу до особистих даних користувача або деяких функцій сервісу.

Отже, найбільш популярними мережними освітніми технологіями, які використовуються на уроках інформатики у початковій школі, що пропагуються на блогах викладачів, ютьюб-каналах, наукових статтях, освітніх спільнотах є: сервіс Symbaloo, соціальний сервіс Slideshare, сервіс LearningApps, електронна дошка Padlet та сервіси для проведення он-лайн опитування за допомогою мобільних телефонів та QR кодів (**Plickers** і Kahoot). Рідше застосовуються сервіси **Google Classroom**, Prezi, Майстер-Тест, Google Forms, Survey Monkey, Socrative та багато інших.

Причиною не достатньо широкого впровадження мережних освітніх технологій на сьогодні залишається низька матеріально-технічна база школи (у сільській місцевості), неякісний відкритий доступу до комп'ютерних мереж в комп'ютерних класах, невисокий рівень обізнаності вчителів початкової школи з новими мережними освітніми послугами, кількість яких щоразу зростає, наявність трудовитрат з самоорганізації та самостійного опануванням навчального мережного застосунку викладачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю., Гуржій А. М., Гапон В. В., Плєскач М. Я. Інформатизація і комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів 20 років [Текст] / В. Ю. Биков, А. М. Гуржій, В. В. Гапон, М. Я. Плєскач // Комп'ютер у школі та сім'ї. – К: Навчальна книга. – 2014. – № 5. – С. 3–11.
2. Веліховська А.Б. Удосконалення системи професійної діяльності методистів засобами мережних технологій /дис. кандидата пед. наук:13.00.04 / Веліховська Алла Борисівна – К., 2011. – 260 с.
3. Гладун М.О. Критерії добору електронних освітніх ресурсів під час вивчення інформатики в початковій школі / М.О. Гладун // Інформатика та інформ. технології в навч. закл. – 2016. – № 2-3. – С. 50-55.
4. Гладун М.О. Сервіс Web 2.0 LearningApps [Текст] / М.О. Гладун // Інформатика та інформ. технології в навч. закл. – 2016. – № 6. – С. 63-68.
5. Гриценко В. Г. Формування навчального середовища з використанням соціальних хмарних сервісів / В. Г. Гриценко // Хмарні технології в освіті : матеріали Всеукраїнського науково-методичного Інтернет семінару (Кривий Ріг – Київ – Черкаси – Харків, 21 грудня 2012 р.). – Кривий Ріг: Видавничий відділ КМІ. - 2012. - С. 29–30.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Комп'ютер у школі та сім'ї. – К: Навчальна книга. - 2012. - №1. - С. 33–38.
7. Інформатика. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 2-4-х класів // Поч. освіта. – 2016. - №19 (жовт.). – С. 58-65.
8. Інформатика [Текст]: зміни до навчальних програм для 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів // Учитель початкової школи. – 2015. - № 1. – Викладка. – С. 14-16.
9. Литвинова С. Г. Поняття й основні характеристики хмаро-орієнтованого навчального середовища середньої школи / С. Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання. – К: Літера ЛТД. - 2014. - Том 40. - №2. - С. 26–41.

10. Морзе Н. В. Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень / Н. В. Морзе, О. Г. Кузьмінська // Інформаційні технології в освіті. – К: Вища школа. - 2011. - №9. - С. 20–29.

11. Рекомендации по политике мобильного обучения [Электронный ресурс] // UNESCO. 2015. – Режим доступа: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/igo/>

12. Сейдаметова З. С. Хмарні сервіси в освіті / З. С. Сейдаметова, С. Н. Сейтвелієва // Інформаційні технології в освіті. – К: Наукова думка. - 2011. - №9. - С. 105-111.

13. Татарчук І.В. Аналіз оновленої програми з інформатики у редакції 2014 р.: 4-й клас / І.В. Табарчук // Поч. навчання та виховання. – 2016. - № 19-21. – С. 72-77.

14. Ткачук Г. В. Хмарні технології: аналіз, перспективи, реалізації [Електронний ресурс] / Г. В. Ткачук // Комп'ютер у школі та сім'ї. - 2015. - № 2. - С. 40-43. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2015_2_12. – Загол. з екрану.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж ім. І. Я. Франка розпочинає підготовку до випуску періодичного видання **"Теорія і практика сучасної освіти у ВНЗ I-II рівнів акредитації: науково-методичний збірник"**

Категорії читачів: педагогічні працівники ВНЗ I-II рівнів акредитації, студенти, вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, працівники інших закладів та установ системи освіти.

Програмові цілі: висвітлення та поширення передового педагогічного досвіду ВНЗ I-II рівнів акредитації, результатів наукових психолого-педагогічних досліджень, присвячених актуальним проблемам професійної підготовки фахівців у закладах цього типу.

Орієнтовні рубрики:

Управління навчально-виховним процесом у сучасних коледжах, училищах.

Теорія і методика професійної підготовки у сучасних коледжах, училищах.

Педагогічний супровід становлення майбутніх фахівців у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Досвід організації навчання та виховання в коледжах, училищах.

Науково-дослідна діяльність студентів: результати творчого пошуку.

Кращий педагогічний досвід у галузі професійної діяльності майбутніх фахівців.

Вимоги до оформлення статей для публікації в збірнику:

Статті обсягом 10-12 сторінок мають бути відредаговані, відкоректовані, оформлені з *дотриманням таких вимог:*

13. назва (великими літерами жирним шрифтом, відцентрована);
14. наступний рядок – прізвище, ім'я, по батькові автора (жирним курсивом, праворуч);
15. наступний рядок – назва навчального закладу (курсивом, праворуч);
16. через рядок подається основний текст: шрифт Times New Roman, розмір 14 кеглів, без переносів, міжрядковий інтервал 1,5, абзацний відступ – 1 см; праве, ліве, верхнє, нижнє поля по 2 см;
17. посилання в тексті подавати у квадратних дужках із зазначенням порядкового номера джерела та сторінки, наприклад: [3, 22], де 3 – номер джерела за списком літератури, 22 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [3; 5; 6] або [3, 22; 5, 46; 6, 243];
18. через рядок після основного тексту подається література в алфавітному порядку або в порядку використання джерел у тексті

(не більше 10).

До статті окремим документом (файлом) додаються **відомості про автора:**

Прізвище, ім'я, по-батькові _____
Науковий ступінь _____
Вчене звання / педагогічне звання _____
Місце роботи _____
Посада _____
Коло наукових інтересів, основні досягнення в сфері професійної діяльності _____
Контактна інформація:
Адреса _____
Телефон _____
E-mail _____

Орієнтовний термін завершення комплектування чергових випусків збірника:
IV випуск – 20.03.2016 року,
V випуск – 20.11.2016 року.

Матеріали до збірника надсилати на електронну адресу colledgpriluki@gmail.com

Контактні телефони:

(04637) 5-08-55 – приймальня директора Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І.Я.Франка;

(063) 999-59-64; (099) 480-52-20; (097)785-42-44 – відповідальний за підготовку збірника, кандидат педагогічних наук Кочерга Ольга Миколаївна; E-mail : ONKocherga@i.ua

(067) 403-29-43 – заступник директора з навчально-методичної роботи, кандидат педагогічних наук, доцент Мельничук Оксана Іванівна

Адреса: 17500, Чернігівська обл., м. Прилуки, вул. Перемоги, 170.

З повагою, редакційна колегія.

Наукове видання

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 6

Технічний редактор – І. П. Борис

Верстка, макетування – О. М. Кочерга,
А. В. Новгородська

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку 06.06.17 р.	Формат 60x84/8	Папір офсетний
Гарнітура Arial	Ум. друк. арк. 28,71	Тираж 100 прим.
Замовлення №	Обл. вид. арк 17,93	

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК № 2137 від 29.03.05 р.

(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru